

Colecția
„Mari bătălii ale celui de-al doilea război mondial“, nr. 1

Această lucrare a fost realizată sub egida
FUNDAȚIEI COLEGIULUI NAȚIONAL DE APĂRARE,
precum și a **INSTITUTULUI PENTRU STUDII POLITICE**
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

© Copyright
Editura „Ion Cristoiu“ S.A.
Piața Presei Libere nr. 1, corp C 2, et. 1, cam. 9
sector 1, București, O.P. 33

ISBN 973-98249-0-0

Mihail Vasile – Ozunu
Petre Otu

ÎNFRÂNȚI ȘI UITAȚI ROMÂNII ÎN BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD

Prelucrare imagini întocmire pdf

Editura „Ion Cristoiu” S.A.
București, 1999

CUPRINS

<i>Introducere</i>	17
<i>Note</i>	24
Capitolul 1. De la neutralitate la război. Campania armatei române din anul 1941	
De la neutralitate la dezmembrarea României Mari (septembrie 1939—august 1940)	25
„Avem de luat lucrul aproape de la capăt” (septembrie 1940—iulie 1941)	28
„Ostași, vă ordon: treceți Prutul!”. Campania anului 1941	33
<i>Note</i>	41
Capitolul 2. 1942 — „o adevărată bisectoare a războiului”	
Evoluția războiului pe diverse teatre de acțiuni militare	45
Germania și Uniunea Sovietică — doi boxeri în clinci (sfârșitul anului 1941 — primele luni ale anului 1942)	48
În căutarea loviturii decisive. Planurile de operații german și sovietic pentru anul 1942	53
<i>Note</i>	60
Capitolul 3. Situația politică și militară a României în prima parte a anului 1942	
Caracteristici ale situației interne și internaționale a României ...	63
„Rațiune militară și numai rațiune militară”	65
Măsurî privind reorganizarea armatei române	71
Acțiuni ale trupelor române în Crimeea	74
<i>Note</i>	79
Capitolul 4. Operația Stalingrad și problemele sale	
Principalele acțiuni militare pe căile de acces spre Stalingrad ...	81
Analiza geografico-militară a terenului din Cotul Donului și Stepa Calmucă	87
„Marșul spre prăpastie”. Participarea trupelor române la ofensiva Grupului de armate „Sud”	92
Proiectul de constituire a Grupului de armate „Don” („Mareșal Antonescu”)	98
<i>Note</i>	102

Capitolul 5. Armata 3 română în Cotul Donului	
Realizarea dispozitivului	105
Situația materială și morală a Armatei 3 române	112
Acțiuni de luptă premergătoare marii confruntări	114
În preziua marii înclăștări	118
<i>Note</i>	122
Capitolul 6. Armata 4 română în Stepă Calmucă	
Realizarea dispozitivului operativ al armatei	125
Capacitatea operativă, starea materială și morală a marilor unități române	129
<i>Note</i>	134
Capitolul 7. Planul operației „Uranus”	135
<i>Note</i>	143
Capitolul 8. Operația de apărare a Armatei 3 române în Cotul Donului	
Prima zi de luptă — 19 noiembrie 1942	145
Ziua a doua de luptă — 20 noiembrie 1942	149
Ziua a treia de luptă — 21 noiembrie 1942	152
Ziua a patra de luptă — 22 noiembrie 1942	153
Ziua a cincea de luptă — 23 noiembrie 1942	154
Ziua a șasea de luptă — 24 noiembrie 1942	156
Drama „Grupului Lascăr”	157
Acțiunile de apărare ale forțelor Armatei 3 române pe râul Cir	162
<i>Note</i>	168
Capitolul 9. Operația de apărare a Armatei 4 române în Stepă Calmucă	
Ruperea apărării și retragerea Armatei 4 române (20–24 noiembrie 1942)	171
Consolidarea dispozitivului de către Armata 4 română	178
<i>Note</i>	184
Capitolul 10. Operația „Viscolul”	
Proiecte și acțiuni ale trupelor sovietice	187
Planul operației „Viscolul”	191
Armata 4 română în operația „Viscolul”	197
Acțiunile de apărare ale Armatei 4 române pe timpul desfășurării contraofensivei sovietice	208
Lichidarea grupării încercuite la Stalingrad; pierderi ale trupelor române	212
<i>Note</i>	215

Capitolul 11. Raporturile de comandament româno-germane pe timpul bătăliei de la Stalingrad

Relațiile militare româno-germane înaintea contraofensivei sovietice	.217
Raporturile de comandament româno-germane pe timpul perioadei defensive a operației de la Stalingrad	.226
<i>Note</i>	.238
Încheiere	.241
<i>Note</i>	.254
<i>Summary</i>	.255
<i>Résumé</i>	.265
Abrevieri bibliografice	.275
Listă de abrevieri în text, hărți și scheme	.277
Indice de persoane	.281
Lista schemelor	.289
Scheme	.291
Lista hărților	.299
Hărți	.301

SUMMARY

Introduction	17
<i>Notes</i>	24
Chapter 1. From neutrality to war. The campaign of 1941	
From neutrality to Great Romania's dismemberment	
(September 1939–August 1940)	25
"We have to re-start our work almost from the beginning"	28
(September 1940–July 1941)	
"Soldiers, I command to you is: cross the Prut!"	
The campaign of 1941	33
<i>Notes</i>	41
Chapter 2. The year 1942 — "a real bisectrix of the war"	
The developments on different military theatres of operations . . .	45
Germany and Soviet Union — two boxers in clinch	
(the end of 1941 — the first months of 1942)	48
Looking for a decisive strike. The German and Soviet plans	
of operations for 1942	53
<i>Notes</i>	60
Chapter 3. Romania's political and military situation	
during the first part of 1942	
The characteristics of Romania's domestic	
and international situation	63
"Military reasons, but not only"	65
Measures regarding Romania's Army reorganization	71
Romanian troops' activities in Crimea	74
<i>Notes</i>	79
Chapter 4. Operation Stalingrad and its problems	
The main military actions on the ways of access to Stalingrad . . .	81
The military-geographic analysis of the ground	
on the Don's Elbow and the Kalmuck Steppe	87
"On the march to precipice". Romanian troops' participation	
within the "South" army group's offensive	92
The project of the establishment of the Army Group	
"Don" ("Marshal Antonescu")	98
<i>Notes</i>	102

Chapter 5. The 3rd Romanian Army at the Don's Elbow	
The establishment of the dispositions	105
The morale and material condition of the 3 rd Romanian Army	112
Military action preceding the big confrontation	114
During the day before the big fight	118
Notes	122
Chapter 6. The 4th Romanian Army in the Kalmuck Steppe	
The accomplishment of the operational combat dispositions of the Army	125
The operational capability, material condition and morale of the big Romanian units	129
Notes	134
Chapter 7. The plan of the operation "Uranus"	135
Notes	143
Chapter 8. The defense operation of the 3rd Romanian Army in the Don's Elbow	
The first day of fight — 19 th November 1942	145
The second day of fight — 20 th November 1942	149
The third day of fight — 21 st November 1942	152
The fourth day of fight — 22 nd November 1942	153
The fifth day of fight — 23 rd November 1942	154
The sixth day of fight — 24 th November 1942	156
The "Group Lascăr" tragedy	157
The defense actions of the 3 rd Romanian Army on the river Chyr	162
Notes	168
Chapter 9. The defense operation of the 4th Romanian Army in the Kalmuck Steppe	
The breakdown of defense and the retreat of the 4 th Romanian Army (20–24 November 1942)	171
The strengthening of the combat dispositions by the 4 th Romanian Army	178
Notes	184
Chapter 10. The operation "Snowstorm"	
Soviet troops' projects and actions	187
The plan of the operation "Snowstorm"	191
The 4 th Romanian Army in the operation "Snowstorm"	197
The defense actions of the 4 th Romanian Army during the start of the Soviet counter-offensive	208
The liquidation of the surrounded group in Stalingrad; Romanian troops' casualties	212
Notes	215

**Chapter 11. Romanian — German Headquarters relations
during the Stalingrad battle**

Romanian — German military relationship before the Soviet counter-offensive	.217
Romanian — German Headquarters relations during the defensive period of the Stalingrad battle	.226
Notes	.238
Conclusions	.241
Notes	.254
Summary	.255
Résumé	.265
Bibliographical abbreviations	.275
The list of abbreviations within the text, maps and drafts	.277
Index	.281
The list of drafts	.289
Drafts	.291
The list of maps	.299
Maps	.301

SOMMAIRE

Introduction	17
<i>Notes</i>	24
Chapitre 1. De neutralité à la guerre. La campagne de 1941	
De neutralité au démembrement de la grande Roumanie (septembre 1939–août 1940)	25
„Il faut commencer dès le début“	28
(septembre 1940–juillet 1941)	
„Soldats, je vous ordonne: traversez le Prut!“	
La campagne de 1941	33
<i>Notes</i>	41
Chapitre 2. 1942 — „une vraie bissectrice de la guerre“	
Evolution de la guerre sur de divers théâtres d'actions militaires ..	45
L'Allemande et l'Union Soviétique deux boxeurs en „clinching“ (fin du 1941 — premiers mois du 1942)	48
Cherchant le coup décisif. Les plans des opérations allemandes et soviétiques pour 1942	53
<i>Notes</i>	60
Chapitre 3. La situation politique et militaire de la Roumanie dans la première partie du 1942	
Les caractéristiques de la situation interne et internationale de Roumanie	63
„Ration militaire et seulement ration militaire“	65
Mesures pour réorganiser l'Armée roumaine	71
Actions des troupes roumaines en Crimée	74
<i>Notes</i>	79
Chapitre 4. L'Opération Stalingrad et ses problèmes	
Les principales actions militaires sur les voies d'accès vers Stalingrad ..	81
Analyse géographico–militaire du terrain entre la Boucle du Don et la Steppe Kalmouke	87
„La marche vers l'abîme“. La participation des troupes roumaines à l'offensive du Groupe d'Armées „Sud“	92
Le projet de constitution du Groupe d'Armées „Don“	98
<i>Notes</i>	102

Chapitre 5. L'Armée 3 roumaine dans la Boucle du Don	
Réaliser le dispositif	105
La situation matérielle et morale de l'Armée 3 roumaine	112
Actions de combat qui ont précédé la grande confrontation	114
A la veille de la grande bataille	118
Notes	122
Chapitre 6. L'Armée 4 roumaine dans la Steppe Kalmouke	
Réaliser le dispositif opérationnel de l'Armée	125
La capacité opérationnelle, la situation matérielle et morale des grandes unités roumaines	129
Notes	134
Chapitre 7. Le plan de l'opération „Uranus“	135
Notes	143
Chapitre 8. L'opération de défense de l'Armée 3 roumaine dans la Boucle du Don	
Le premier jour de combat — 19 novembre 1942	145
La deuxième jour de combat — 20 novembre 1942	149
La troisième jour de combat — 21 novembre 1942	152
La quatrième jour de combat — 22 novembre 1942	153
La cinquième jour de combat — 23 novembre 1942	154
La sixième jour de combat — 24 novembre 1942	156
Le drame de „Groupe Lascăr“	157
Les actions de défense des forces de l'Armée 3 roumaine sur la rivière Cir	162
Notes	168
Chapitre 9. L'opération de défense de l'Armée 4 roumaine dans la Steppe Kalmouke	
Le percement de la défense et la retraite de l'Armée 4 roumaine (20–24 novembre 1942)	171
Le renforcement du dispositif effectué par l'Armée 4 roumaine	178
Notes	184
Chapitre 10. L'opération „La tempête“	
Projets et actions des troupes soviétiques	187
Le plan de l'opération „La tempête“	191
L'Armée 4 roumaine dans l'opération „La tempête“	197
Les actions de défense de l'Armée 4 roumaine pendant le déclenchement de la contre-offensive soviétique;	208
L'anéantissement du groupe encerclé à Stalingrad; des pertes des troupes roumaines	212
Notes	215

Chapitre 11. Les rapports de commandement entre roumains et allemands dans la bataille de Stalingrad	
Les relations militaires roumano–allemandes avant la contre–offensive soviétique	217
Rapports de commandement roumaino–allemands pendant la période défensive de la bataille de Stalingrad	226
Notes	238
Conclusions	241
Notes	254
Summary	255
Résumé	265
Abréviations bibliographiques	275
Liste d'abréviation dans le texte, les cartes, les schémas	277
Index des personnes	281
Liste des schémas	289
Schémas	291
Liste des cartes	299
Cartes	301

MOTTO:

*„Istoria popoarelor se compune
mai cu seamă din povestirea bătăliilor lor.
Perioadele de pace au fost accidente trecătoare.”*

GUSTAVE LE BON

INTRODUCERE

Marea confruntare de pe Don și Volga, ce a avut loc în a doua parte a anului 1942 și începutul anului 1943, este cunoscută în istoriografie, îndeosebi, prin sintagma „*bătălia de la Stalingrad*”. În fapt, este vorba de o operație deosebit de complexă, de mare anvergură, de o importanță cu totul aparte în desfășurarea celui de-al doilea război mondial, care a început la 17 iulie 1942 și s-a încheiat la 2 februarie 1943.

Despre operația Stalingrad s-a scris foarte mult, literatura fiind bogată și variată — memorii, jurnale, volume de documente, monografii etc. Evident că cel mai mult s-au aplecat asupra subiectului principalii protagoniști: sovieticii și germanii. Lucrul este mai mult decât explicabil, interesul celor două părți fiind enorm — pentru unii (sovieticii), din dorința de a exploata cât mai bine un succes de o asemenea anvergură, pentru alții (germanii), din nevoia de a încerca să găsească explicații și justificări la înfrângerea suferită.

Este în afara oricărei îndoieli faptul că cele mai numeroase scrieri consacrate acțiunilor desfășurate la Stalingrad aparțin istoriografiei din spațiul ex-sovietic. Subiectul ocupă un loc însemnat în lucrările de anvergură apărute într-un număr destul de mare, elaborate de colective largi de academicieni, istorici, ofițeri etc. La acestea se adaugă operele memorialistice ale principalilor comandanți care au participat la bătălie (G.K. Jukov, A.M. Vasilevski, V.I. Ciukov, K.K. Rokossovski, A.I. Eremenko, N.F. Vatutin etc.), alte lucrări de sine stătătoare, studii apărute în reviste de specialitate etc. O caracteristică a istoriografiei oficiale ex-sovietice o reprezintă maniera triumfalistă de prezentare a evenimentelor, ca și cum s-ar fi desfășurat după un scenariu prestabilit. Totul pare să fi fost luat în calcul, nimic nu a rămas la voia întâmplării, iar din această perspectivă, superioritatea școlii strategice ex-sovietice apare ca fiind ceva de care nimeni nu are dreptul să se îndoiască. La fel, ostașul sovietic a fost un luptător neîntrecut, care nu cunoștea frică, gata oricând la sacrificiul suprem în lupta cu dușmanul. Sute și mii de pagini sunt consacrate acestui subiect fără a ține seama de adevărul faptelor — pierderea unei părți însemnate din teritoriu, ceea ce a făcut ca la Stalingrad, patronul orașului și comandantul suprem, I.V. Stalin, să lanseze lozinca: „*Dincolo de Volga nu mai există pământ pentru noi*”; sute de mii de militari morți, răniți sau prizonieri; dezertările în masă (a se

vedea exemplul armatei lui Vlasov) etc. Și lucrările de memorialistică se înscriu, de regulă, pe aceeași linie, existând, însă, și unele excepții, cum este cazul lui G.K. Jukov sau al lui A.M. Vasilevski, care adoptă un stil echilibrat.

Referirile la participarea armatei române în cadrul luptelor desfășurate la Stalingrad sunt, în general, lipsite de consistență, iar atunci când se fac astfel de menționări, faptele nu sunt prezentate decât arareori obiectiv. De cele mai multe ori, trupele române sunt apreciate ca slab pregătite, dotate și echipate, chiar contaminate de ideile bolșevice, gata, după unii autori, să părăsească lupta și să fraternizeze cu inamicul.

Destul de rare sunt situațiile în care se recunoaște faptul că, în ciuda tuturor greutăților și disproporției dintre forțele și mijloacele avute la dispoziție de atacatori, trupele române s-au bătut, totuși, cu îndârjire. O asemenea apreciere întâlnim în lucrarea *Istoriia velikoi otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuzu*, unde se arată: „*Inamicul (trupele Armatei 3 române — n.a.) a trecut neconținut la contraatacuri și pe alocuri a reușit să oprească unele unități sovietice. Cea mai mare împotrivire a opus-o pe traseul Verhne-Fomihinski, Raspopinskaia, unde un grup masiv de trupe românești ocupa poziții bine întărite. Numai după lupte înverșunate, trupele Armatei 21, în cooperare cu efectivele Armatei 15 tancuri, îmbinând fermitatea acțiunii cu manevra abilă, au efectuat o încercuire a inamicului în raionul Raspopinskaia*”¹. A.I. Eremenko, combătându-l pe generalul german W. Mellenthin, scria: „*Tot aici Mellenthin vorbește cu o nedumerire prefăcută despre retragerea trupelor române în Cotul Donului. El afirmă că acest sector putea fi apărat fără nici un fel de efort. În realitate, însă, trupele române au fost scoase de acolo prin lupte date de trupele noastre*”². Chiar dacă intenția lui Eremenko a fost în primul rând de a evidenția acțiunea trupelor proprii, el este silit să recunoască și opoziția pe care au făcut-o trupele române.

Asemenea aprecieri sunt destul de rare, cele mai multe referiri fiind departe de realitatea istorică. Orgoliul rănit și prestigiul ce se voia intact al armatei roșii, care ajunsese la Berlin, au împiedicat pe mulți dintre autori să accepte realitatea că trupele române au ajuns la Stalingrad prin luptă (alături de un aliat puternic, care a fost Germania).

Prin urmare, comandanții sovietici de rang înalt s-au simțit obligați să trateze armatele române cu acea superioritate specifică reprezentanților unei mari puteri, chiar dacă prin aceasta nesocoteau adevărul istoric. Chiar și un strălucit strateg, cum a fost Gheorghe K. Jukov, a procedat de o asemenea manieră atunci când, în „*amintirile*” și „*reflecțiile*” sale vorbește de pregătirea ofensivei. Astfel, în loc să admită că direcțiile loviturilor principale ale contraofensivei au fost dictate de configurația frontului și a terenului, el afirmă că acestea au fost alese, în principal, datorită faptului că acele sectoare erau ocupate de trupe române, mai slabe evident decât cele germane³. Gheorghe K. Jukov trece sub tăcere faptul că, atunci când a pregătit cu Vasilevski planul contraofensivei, la 12 septembrie 1942, frontul nu era ocupat de trupele române care, în marea lor majoritate, se îndreptau spre front. Asemenea aserțiuni nu fac însă, decât să evidențieze lipsa de respect față de adevăr și, de ce nu, reaua-credință față de români.

În ceea ce privește abordarea germană a bătăliei de la Stalingrad, aici întâlnim un fenomen diferit, ba chiar opus celui manifestat în istoriografia sovietică. Dacă în

literatura sovietică din primii ani postbelici se preamărea rolul comandantului suprem, Stalin (desigur, până la moartea acestuia), în Germania, unde Hitler murise deja, foștii responsabili ai armatei, care au supraviețuit războiului și și-au scris memoriile, au aruncat aproape toată vina înfrângerii pe seama Führer-ului. Cum remarca, pe bună dreptate, G. Jukes, în scrierile acestora întâlnim afirmații potrivit cărora altul ar fi fost deznodământul dacă: planul inițial al lui Halder ar fi fost urmat; Kleist și Ruoff nu ar fi fost angajați prea târziu; Hoth n-ar fi fost trimis în sud să-l ajute pe Kleist, care nu avea nevoie de sprijin; nu s-ar fi trimis divizii întregi pe Frontul de Vest etc.⁴

O asemenea manieră de abordare este contraproductivă sub raport științific deoarece în istorie există regula epilogului, iar răspunsurile la întrebarea ce s-ar fi întâmplat dacă? nu pot constitui alternative la cursul real al evenimentelor.

Indiferent de modul de a privi faptele, un lucru este cert — comandamentul german a făcut greșeli mari care au fost bine speculate de către sovietici.

În analiza participării trupelor române, ca și a celorlalți aliați de altfel, în bătălia Stalingradului găsim și în istoriografia germană explicarea propriilor înfrângeri prin vina altora, în special a partenerilor de coaliție, care nu s-au ridicat la înălțimea așteptărilor. S-a încercat acreditarea ideii că ostașii români aveau o frică paralizantă față de tancurile sovietice și ar fi părăsit pozițiile fără a opune rezistență. Admițând că așa ar fi stat lucrurile, apare, totuși, întrebarea de ce Germania nu și-a îndeplinit angajamentele luate pentru înarmarea armatei române? Așa cum se va arăta în lucrare, cele două armate române au avut o dotare redusă în mijloace anti-tanc, dar, cu toate acestea, cele mai multe unități au luptat cu îndârjire. Iată un exemplu semnificativ, după opinia noastră. În anchetele ordonate de mareșalul Ion Antonescu după pierderea Grupului „Lascăr”, a fost adus în discuție cazul unui soldat care, rămas pe poziție fără armament anti-tanc, s-a urcat pe o asemenea mașină blindată, strigând la comandantul său: „*Domnule căpitan, nu găsesc nici o gaură să trag în tanc*”⁵. Asemenea situații se întâlnesc cu miile și ele reflectă o situație tragică — lipsa de dotare tehnică adecvată. Cu foaia de cort, destinată să acopere observatoarele tancului, cu sticla de benzină, sau cu tunul al cărui proiectil nu produce decât, în cel mai bun caz, zgârieturi blindajului tancului, nu se pot cere performanțe deosebite.

Revenind, însă, la istoriografia germană, remarcăm existența unor istorici și memorialiști lucizi, Erich von Manstein, Hans Doerr, Manfred Kehrigh ș.a., care au recunoscut comportarea meritorie a trupelor române, responsabilitatea părții germane pentru dotarea deficitară a trupelor române, ca și stabilirea acestora a unor misiuni care depășeau cu mult posibilitățile lor.

N-au lipsit nici abordări, să le spunem neutre, venite din partea unor cercetători din Statele Unite ale Americii, Franța, Anglia, Italia și alte țări. Din păcate, multe lucrări conțin aprecieri negative privind capacitatea combativă a armatei române în marea confruntare de pe Volga și Don, fiind o preluare a tezelor sovietice (îndeosebi) și germane. Această atitudine a fost determinată, credem, nu atât de rea-ua-credință a autorilor, ci de faptul că marea majoritate a lucrărilor despre marea bătălie au fost scrise în primele două decenii după consumarea evenimentelor, când starea emotivă era încă dominantă și recunoștința pentru „învingător” trebuia să fie exprimată. În aceste condiții, este evident că atenția s-a îndreptat asupra prin-

cipalilor actori, participanții de „*mâna a doua*” fiind tratați doar în subsidiar. Situația a fost facilitată și de „*tăcerea*” istoriografiei române față de un asemenea eveniment, care se explică prin „*rațiunile*” ideologice.

Participarea românească a rămas sub embargo, să spunem așa, timp de aproape o jumătate de secol, fapt ce s-a răsfrânt negativ asupra conștiinței publice. Militarii români, indiferent de grad și funcție, participanți la această mare confruntare, au fost blamați, etichetați ca „*slugi*” ale „*clicii militaro-fasciste*”, ale lui Ion Antonescu. Mii și mii dintre supraviețuitori au fost confrunțați cu întrebarea teribilă în vremuri cumplite „ce ai căutat la Stalingrad?”. Pentru mulți, ea n-a rămas o simplă întrebare, ci, adeseori, a avut drept urmare ani de temniță, marginalizare, excludere din viața socială, teamă, amărăciune etc. De aceea, cum vom vedea și pe parcursul lucrării, numărul și calitatea mărturiilor memorialistice sunt reduse, mulți dintre actori preferând să șteargă din memorie episodul Stalingradului sau alte momente ale campaniei armatei române pe Frontul de Est.

Până în 1989, nici istoriografia română n-a abordat subiectul în toată complexitatea și dramatismul lui. Singurele retrospective lucide au aparținut unor autori români din exil — generalii Ion Gheorghe, fostul atașat militar și ambasador al României la Berlin și Platon Chirnoagă, fost membru al Comitetului Național Român de la Viena. Ambele lucrări au fost reeditate, după 1990, și în România⁶.

Pe plan intern, subiectul a fost ocolit, informații ceva mai ample regăsindu-se în monografia *România în anii celui de-al doilea război mondial*⁷ și în tratatul *Istoria militară a poporului român*, volumul 6, ambele scoase sub egida Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară⁸.

După 1990, s-a produs, fără îndoială, o deschidere însemnată pe plan istoriografic, campania armatei române pe Frontul de Est intrând pe masa de lucru a specialiștilor. În acest cadru a început să se ridice vâlul uitării de pe participarea română la Stalingrad. Fără a face un inventar complet asupra întregii istoriografii românești postdecembriste, referitoare la acest subiect considerat „*tabu*” timp de decenii, vom menționa contribuțiile lui Florin Constantiniu, Gheorghe Buzatu, Alesandru Duțu, Florica Dobre, Jipa Rotaru, Ilie Schipor, Cornel Scafeș ș.a.⁹

În anul 1992, a apărut o remarcabilă lucrare, *Românii la Stalingrad*, ce cuprinde, pe lângă multe documente importante și un masiv studiu introductiv, în care cei trei autori, Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, schițează viziunea românească asupra marii confruntări din Cotul Donului și Stepa Calmucă⁹.

Institutul de Studii Operativ-Strategice și Istorie Militară a publicat, de asemenea, lucrarea *Romania in World War II. 1941-1945*, în care sunt reunite contribuțiile mai multor istorici militari și civili¹⁰. Același institut a inițiat monografia: *Armata română în al doilea război mondial*, proiectată în cinci volume, din care a apărut primul, consacrat eliberării Basarabiei și nordului Bucovinei¹¹,

La rândul ei, Asociația Națională a Veteranilor de Război, în cadrul ciclului evocator *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei*, a publicat volumul V, *De la Stalingrad la bătălia Moldovei*¹² ce cuprinde diverse mărturii ale unor participanți la marea încheștare de pe Volga și din Stepa Calmucă. Campania armatei române pe Frontul de Est a făcut obiectul mai multor teze de doctorat, susținute, îndeosebi, la Academia de Înalte Studii Militare și al unui ciclu de filme documentar-istorice

„Armata română în al doilea război mondial”, realizat de Studioul Cinematografic al Armatei.

Aceste eforturi au lărgit aria de investigare a participării românești la operațiile din vara și toamna anului 1942 pe frontul sovieto-german, dar după opinia noastră, subiectul este departe de a fi cercetat în toată complexitatea lui. Există, de asemenea, unele rețineri privind abordarea acestei problematici care vin atât din partea istoricilor, cât și a publicului larg. Întotdeauna a fost greu să vorbești despre propriile înfrângeri, mai ales dacă au dimensiunile celei de la Stalingrad. La aceasta s-a adăugat și ideea, care a circulat destul de mult în deceniile postbelice, potrivit căreia cultivarea sentimentului patriotic, a spiritului de solidaritate civică ar fi compromisă dacă s-ar scrie prea mult despre eșecuri, insuccese, înfrângeri etc. În consecință, asemenea momente, cum ar fi bătăliile de la Turtucaia, Jiu, București (toate trei din 1916), Stalingrad, Crimeea, Moldova, din al doilea război mondial, au fost ocolite, tratate sumar ori explicate cvasiexclusiv prin superioritatea zdrobitoare a adversarului.

După opinia noastră, o asemenea concepție este contraproductivă atât pentru specialiști, cât și pentru marele public. Istoria oricărui popor este compusă atât din fapte nobile, glorioase, din mari izbânzi în diverse domenii, cât și din înfrângeri pe câmpul de luptă, din insuccese, din crize și reculuri. Să luăm, bunăoară, al doilea război mondial. Nu există armată care să nu fi suferit înfrângeri usturătoare — Franța în mai-iunie 1940; Anglia în aceeași perioadă pe continentul european, dar și pe frontul de acțiuni militare asiatic; Italia în Grecia și în nordul Africii (1942–1943); S.U.A. la Pearl Harbor (decembrie 1941), U.R.S.S. în anii 1941–1942, iar Germania și Japonia au pierdut practic războiul. Din acest punct de vedere, România nu face excepție și nu ar trebui să aibă complexe în analizarea integrală și echilibrată a participării armatei sale la al doilea război mondial.

De asemenea, din punct de vedere al științei și artei militare, analiza unui insucces poate fi uneori mai utilă decât prezentarea triumfalistă a unei victorii. Înfrângerea pe câmpul de luptă este întotdeauna produsul unui șir de cauze și de erori, care, dezvăluite cu discernământ și simț critic, pot contribui în mod eficace la crearea condițiilor pentru redresarea situației și obținerea unor victorii importante. Un exemplu elocvent îl oferă chiar perioada ce a urmat bătăliei de la Stalingrad. Analizând cu promptitudine cele întâmplate pe frontul sovieto-german și, mai ales, comportarea armatei române, Ion Antonescu și M.St.M. au reușit, prin măsuri eficiente, să refacă rapid forțele militare pe care însă nu le-au mai angajat masiv în răsărit. Aceasta a făcut ca, la 23 august 1944, în pofida pierderilor suferite în Crimeea și Moldova, România să dispună de o importantă forță militară care îi va permite să aducă o contribuție importantă în Campania din Vest.

Analizarea participării armatei române la bătălia de la Stalingrad se impune, însă, și din punct de vedere moral. În Cotul Donului și în Stepa Calmucă au luptat zeci și zeci de mii de militari români, mulți dintre ei fiind uciși, răniți și luați prizonieri. Drama pe care au trăit-o, sacrificiile lor făcute atât de departe de țară, chiar dacă nu s-au soldat cu o izbândă, trebuie recuperate din negura uitării și a indiferenței și redade conștiinței publice. Faptele lor de arme, reușite sau mai puțin reușite, s-au făcut în numele unui comandament național, chiar dacă drumul ales pentru înfăptuirea lui, a avut rezultatul știut. Dacă istoria a fost cu ei nedreaptă atunci, aruncân-

du-i în tabăra învinșilor, generațiile de astăzi și cele de mâine au obligația să se aplece asupra evenimentelor, să le studieze, să le explice, să tragă învățăminte, să formuleze concluzii. Acest lucru trebuie făcut cu minuțiozitate, cu grijă și respect pentru adevăr, evitându-se formulele simpliste, acuzațiile nedrepte, etichetările demolatoare. Ei au dreptul la recunoștința noastră, iar adevărul patriotism, un concept, după unii demodat, constă, așa cum arăta Fustel de Coulanges, nu atât în dragostea de pământul natal, cât mai ales în respectul și prețuirea acordată generațiilor care ne-au precedat.

Iată, credem noi, motive îndestulătoare pentru ca o nouă carte despre participarea armatei române la Stalingrad să fie utilă pentru istoriografia română, în general, pentru cea militară, în special.

Lucrarea are la bază în primul rând investigarea fondurilor de arhivă românești, dar și studierea unei bogate bibliografii consacrate subiectului. Am folosit metoda comparării punctelor de vedere, exprimate atât de actorii cei mai importanți ai evenimentelor din ambele tabere (G.K. Jukov, A.M. Vasilevski, K.K. Rokossovski, F.V. Paulus, W. Adam, I. Șteflea, P. Dumitrescu, C. Sănătescu ș.a.), cât și de cunoscuți teoreticieni și istorici militari (B.H. Liddell Hart, M. Kehrig, K. Tippleskirch ș.a.). Ele au fost apoi analizate și confruntate cu datele rezultate din cercetările de arhivă, încercând, pe această bază, să oferim, astfel, atât o cronică a participării forțelor militare române la operație, cât și un studiu strategic, operativ și tactic.

Pentru înțelegerea dramei armatei române la Stalingrad, am considerat necesar să prezentăm succint evoluția României în primii trei ani ai conflictului mondial, operațiile desfășurate de armata română, începând cu 22 iunie 1941, situația politică și militară a marilor beligeranți în anul 1942. Un loc aparte l-a ocupat analiza raporturilor dintre Germania și România, a relațiilor de comandament româno-germane, acestea constituind premisele deslușirii evoluțiilor de mai târziu. Am insistat, de asemenea, și asupra planurilor de campanie germane și sovietice pentru anul 1942, ele fiind, așa cum cititorul va putea constata, una din „cheile” descifrării celor petrecute la Stalingrad.

Atenția principală am acordat-o, însă, participării celor două armate române la bătălie, aceasta constituind, practic, esența lucrării. Modalitatea asupra căreia am optat, prezentarea separat a acțiunilor desfășurate de armatele 3 și 4, reprezintă, după opinia noastră, o soluție optimă pentru buna înțelegere a problematicii, deoarece, deși au participat la aceeași operație strategică, cele două armate au desfășurat acțiuni distincte, la mare distanță una față de cealaltă, fără a avea nici un fel de legătură.

Pentru buna înțelegere a modului cum au ajuns marile unități române la Stalingrad și a acțiunilor desfășurate de ele în bătălia propriu-zisă, am prezentat o serie de grafice, scheme și hărți. Cartea nu-și propune „disculparea” armatelor române, transferul responsabilității înfrângerii suferite pe seama altora. Ea s-a dorit o expunere echilibrată, cât mai aproape de realitate, a faptelor, în limita bazei documentare la care am avut acces. N-am ocolit, deci, nici acele evenimente și situații neplăcute din viața comandamentelor și trupelor române pe frontul Stalingradului, ezitățile și erorile intervenite la micile și marile eșaloane în timpul operațiilor.

În ceea ce privește stilul redactării, am căutat să adoptăm o cale de mijloc, între limbajul militar specific unui asemenea demers arid și, poate, neatrăgător și prezen-

tarea mai liberă, mai nuanțată a evenimentelor. Sperăm că atât specialistul militar, familiarizat cu rigurozitatea și exactitatea limbajului ostășesc, cât și cititorul obișnuit să nu aibă dificultăți în parcurgerea și înțelegerea evenimentelor.

Lucrarea reprezintă, după opinia noastră, doar o etapă în descifrarea cât mai corectă a dramei armatei române la Stalingrad. Pe măsură ce arhivele se vor deschide și avem în vedere, în primul rând, cele ex-sovietice, baza documentară se va lărgi, fapt ce va permite abordarea a noi piste de cercetare, realizarea și a altor lucrări care să adâncească cunoașterea acestor evenimente atât de complexe. De asemenea, depărtarea față de ele va înlesni reflecția istorică, sporind acuratețea și profunzimea judecăților și concluziilor.

Cartea a fost elaborată având permanent în minte nemeritata uitare și acuzațiile nedrepte, de care au avut parte în deceniile postbelice toți cei care au luptat sub drapelul românesc la Stalingrad — simpli soldați, subofițeri, ofițeri și inferiori și superiori, generali. Lor le este dedicat acest efort, care a pornit din convingerea, exprimată la începutul secolului al XX-lea, de generalul Constantin I. Brătianu, în discursul de primire la Academia Română, potrivit căreia: *„Pentru români, mai mult decât pentru oricare altă națiune, istoria militară națională este ea însăși istoria țării și a neamului românesc”*¹³.

NOTE

- ¹ I.V.O.V.S.S., tom 3, 1939–1945, Moskva, 1953, p. 36.
- ² A.I.Eremenko, *Împotriva falsificării istoriei celui de-al doilea război mondial*, Editura Politică, București, 1959, p. 97.
- ³ G.K.Jukov, *Amintiri și reflecții*, Editura Militară, București, 1970, p. 449.
- ⁴ Geoffrey Jukes, *Stalingrad — 300.000 hommes encerclés*, Paris, 1977, p. 189.
- ⁵ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 178/1942, f. 125.
- ⁶ Generalul Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit*, Editura Machiavelli, București, 1996; Ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe; General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941 — 23 august 1944*, Fides, Iași, 1997.
- ⁷ *România în anii celui de-al doilea război mondial*, Editura Militară, București, 1989, vol.I–III; informațiile despre „bătălia de la Stalingrad” sunt în volumul 1; *Istoria militară a poporului român*, volumul VI, Editura Militară, București, 1989.
- ⁸ Gheorghe Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol.I, II, Iași, 1990; *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație europeană, 1995; *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol.I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, vol.II, Editura Enciclopedică, București, 1995; Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului*, Editura Albatros, București, 1995; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997; Locotenent-colonel Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Eroi români pe frontul de răsărit, 1941–1944*, Editura Eminescu, 1995 etc.
- ⁹ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad*, Editura Militară, București, 1992, 476 pagini.
- ¹⁰ *Romania in World War II. 1941–1945*, Publishing House Sylvi s.r.l., Bucharest, 1997.
- ¹¹ *Armata română în al doilea război mondial. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei*, Editura Militară, București, 1996.
- ¹² *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei*, vol.V, *De la Stalingrad la bătălia Moldovei*, Editura „Vasile Cârlova”, București, 1997.
- ¹³ General C.I. Brătianu, *Însemnătatea istoriei naționale din punctul de vedere militar*, București, 1905, p. 47.

Capitolul 1

De la neutralitate la război. Campania armatei române din anul 1941

De la neutralitate la dezmembrarea României Mari (septembrie 1939—august 1940)

În zorii zilei de 1 septembrie 1939, Germania a atacat statul polonez, eveniment ce constituie debutul celei de-a doua conflagrații mondiale, deoarece Anglia și Franța, respectându-și angajamentele anterioare față de Varșovia, s-au pus în stare de beligeranță cu cel de-al III-lea Reich.

La declanșarea celui de-al doilea război mondial, România se confrunta cu o situație deosebit de complexă, fiind izolată politic și militar. Cum Anglia și Franța erau eliminate practic ca factori de putere din sud-estul european, statul român se găsea între cele două mari puteri totalitare, Germania și Rusia care, prin acordul Ribbentrop–Molotov din 23 august 1939, se înțeleseseră asupra împărțirii sferelor de influență de la Oceanul Înghețat la Marea Neagră. Punctul 3 din anexa secretă a pactului, ce poartă numele celor doi miniștri de Externe, prevedea anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, Berlinul manifestându-și dezinteresul față „de aceste teritorii”, formulă care va fi generatoare de mari tensiuni în vara anului 1940¹.

În atare condiții, Consiliul de Coroană, întrunit sub conducerea regelui Carol al II-lea, a decis, la 6 septembrie 1939, neutralitatea României față de conflictul mondial². Neutralitatea a durat până la sfârșitul lunii mai 1940, fiind bogată în evenimente interne și internaționale. În această perioadă, diplomația românească a fost activă, încercând să găsească modalități de apărare a independenței și integrității teritoriale. Astfel, Bucureștiul a tins să îmbunătățească relațiile cu vecinii, să închege „*Blocul neutrilor*” și „*Blocul balcanic*”, formule care aveau scopul să prevină extinderea războiului și să asigure conlucrarea în Europa de Sud-Est și în Peninsula Balcanică³. Interesele contradictorii ale marilor puteri — Germania, Uniunea Sovietică, Italia —, ambițiile revizioniste ale unor țări mai mici din zonă — Ungaria și Bulgaria — au determinat eșuarea acestor proiecte.

Politica externă a fost una de echilibru. „...Ne-am ferit, scria Grigore Gafencu, ministrul de externe din acea perioadă, *să ne legăm fie cu Germania împotriva Rusiei, fie cu Rusia împotriva Germaniei [...]. Ele se înțeleg între ele și se învoiesc să impuie voința lor tuturor statelor răsăritene, ca singura lege hotărâtoare*”⁴.

Paralel cu aceste acțiuni externe, s-au adoptat o serie de măsuri pentru întărirea forței militare a țării, dintre care amintim: înființarea a trei comandamente de armată (2, 3 și 4), a Grupului de armată nr. 1 și a unor noi comandamente de corp de armată (de gardă, de cavalerie etc.); crearea de noi mari unități și unități (Brigada 1 motomecanizată, Divizia 2 gardă, Sectorul Dunărea de Sus, Brigada 44 infanterie etc.); alocarea unor sume mai importante pentru înzestrare; accelerarea lucrărilor de fortificații, în special, la frontiera de vest etc. Trebuie spus că măsurile de întărire a armatei, a capacității defensive a țării, au fost luate cu o anumită întârziere, astfel că persistau serioase neajunsuri în structura organizatorică și în dotarea oștirii (mijloace motomecanizate, tancuri, artilerie grea și antiaeriană, armament automat, aviație, nave maritime etc.).

În primăvara anului 1940, situația internațională a devenit îngrijorătoare, ceea ce a amplificat pericolele la adresa României. Germania a pus capăt „războiului ciudat” de până atunci, declanșând ofensiva victorioasă în nordul și vestul continentului, cucerind Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Franța, ultima țară capitulând la 22 iunie 1940, după circa șase săptămâni de lupte. În est, Uniunea Sovietică a reușit să-și recapete libertatea de acțiune prin încheierea „războiului de iarnă” cu Finlanda (30 noiembrie 1939–12 martie 1940), această țară fiind nevoită să cedeze, după o rezistență eroică, pretențiilor marelui vecin⁵.

„Aventurile nordice” ale Uniunii Sovietice au oferit un răgaz neașteptat României, deoarece armata roșie, confruntată cu rezistența finlandeză, nu mai putea să-și permită o nouă campanie la vest de Nistru⁶. În toamna anului 1939, au existat indicii că, după Finlanda, urma să vină rândul României⁷. La 29 martie 1940, Viaceslav Molotov, ministrul de Externe sovietic, a rostit un discurs în Sovietul Suprem, în care a ridicat problema Basarabiei, rămasă „nesoluționată” în relațiile bilaterale, fapt ce a stârnit îngrijorare la București⁸.

Pe acest fond, regele Carol al II-lea și guvernul condus de Gheorghe Tătărescu au decis, la 28 mai 1940, abandonarea orientării externe de până atunci și inițierea unei politici de „adaptare la realități”, adică adâncirea colaborării pe multiple planuri cu Germania. Nefiind de acord cu această conduită, Grigore Gafencu și-a prezentat demisia, locul său fiind luat de Ion Gigurtu⁹.

Acest gest al Bucureștiului prin care România a trecut de la neutralitate la non-beligeranță, apropiindu-se de Germania, n-a salvat statul român deoarece Berlinul și-a respectat acordul cu Moscova din 23 august 1939.

Impresionat de victoria rapidă a armatelor germane, Stalin a dorit să „rezolve” problemele cu România cât mai rapid, înainte ca Hitler să-și regrupeze forțele din vestul Europei. În zilele de 23–25 iunie 1940 s-au desfășurat contacte febrile între Moscova și Berlin, motivate de cererea lui Stalin de a anexa Basarabia și Bucovina, ultimul teritoriu nefiind inclus în pactul bilateral. El reprezenta o solicitare suplimentară a U.R.S.S., fapt ce l-a nemulțumit profund pe Hitler. Pentru a ieși onorabil din situație, Stalin a consimțit în cele din urmă să se limiteze la nordul Bucovinei. În consecință, prin două note ultimative, date în zilele de 26–28 iunie 1940, Uniunea Sovietică a solicitat cedarea de către România, într-un termen de patru zile, a Basarabiei, teritoriul răpit de Rusia țaristă în 1812 și care s-a unit la 27 martie/9 aprilie 1918 cu țara și a părții de nord a Bucovinei, regiune care n-a fost niciodată în componența Rusiei țariste sau sovietice. În acele condiții dramatice, România s-a înclinat

nat în fața forței, mai ales că Moscova a pregătit, în eventualitatea unui refuz, o amplă operație strategică la vest de Nistru¹⁰.

Vestea cedării fără luptă a stârnit o vie emoție în rândul opiniei publice, asigurată ferm de oficialități că „*nu se va ceda nici o brazdă din trupul țării*”¹¹. Ziua de 3 iulie 1940 a fost decretată zi de doliu național, păstrându-se în toată țara un minut de reculegere pentru teritoriile răpite. Ziarele, societățile culturale și științifice, numeroase personalități publice au protestat împotriva raptului, subliniind ilegalitatea lui. Cenzura a împiedicat, însă, difuzarea de materiale care să critice regimul lui Carol al II-lea, instaurat la 10 februarie 1938, pentru decizia luată, deși opinia generală era aceea a unei înfrângeri militare a României¹².

Trebuie spus că răpirea Basarabiei și a nordului Bucovinei a generat prima fisură în relațiile germano-sovietice, Hitler luând în calcul, de la sfârșitul lunii iulie 1940, posibilitatea unui război în Răsărit, împotriva Uniunii Sovietice.

Anexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei a determinat ca guvernul român să se apropie și mai mult de Germania în speranța păstrării graniței de vest și de sud. La 1 iulie 1940, guvernul român a renunțat formal la garanțiile anglo-franceze, acordate unilateral la 13 aprilie 1939, care se dovediseră ineficiente. În același timp, regele Carol al II-lea a solicitat trimiterea în țară a unei misiuni militare germane și a cerut strângerea legăturilor cu Reich-ul „*în toate domeniile, garantate prin tratate politice, în beneficiul ambelor țări*”¹³.

Schimbul de scrisori dintre Carol al II-lea și Hitler din luna iulie 1940 a evidențiat divergențe serioase între Germania și România privind abordarea relațiilor bilaterale, Berlinul insistând ca Bucureștiul să-și reglementeze relațiile cu vecinii¹⁴. Cum discuțiile româno-maghiare, desfășurate la Turnu Severin (16–24 august 1940) au eșuat, la 30 august 1940, la Viena, Ribbentrop și Ciano, miniștrii de Externe german și italian, au impus României cedarea nord-vestului țării. Ultimul episod al dramei românești s-a consumat la 7 septembrie 1940, când, la Craiova, s-a semnat tratatul româno-bulgar prin care sudul Dobrogei (Cadrilaterul) a intrat în componența Bulgariei. (Harta nr. 1)

În urma acestor rapțiuni, peste 1/3 din teritoriul și populația României a intrat în componența vecinilor revizionști. Sintetic, situația, sub raport teritorial și demografic, se prezenta astfel:

DETALII	Basarabia și nordul Bucovinei	Nord-estul Transilvaniei	Cadrilater	Total	România după rapturi
Suprafața km ²	50.762	42.243	6.921	99.926	195.123
Locuitori	3.776.000	2.628.238	425.000	6.829.238	13.535.757

Să mai precizăm că din totalul locuitorilor acestor teritorii, 50% erau români.

După sentința din capitala austriacă, Germania și Italia au garantat statutul teritorial al României, rezultat din aceste rapțiuni, datorate unor presiuni politice și militare deosebit de mari.

Revenind la Dictatul de la Viena, acesta a reprezentat o consecință a raporturilor dintre U.R.S.S. și Germania. Moscova, nemulțumită cu achizițiile din iunie 1940, a sprijinit pretențiile revizioniste ungare și bulgare, exercitând prin aceasta o presiune deosebită asupra Berlinului, interesat să protejeze petrolul românesc. Un

război româno-ungar nu era dorit de Germania deoarece Uniunea Sovietică putea să profite și să ajungă pe Carpați și în Valea Prahovei. Ca atare, Ungaria s-a folosit de șantajul sovietic pentru a obliga Germania să-i satisfacă pretențiile. Brutalitatea și rapiditatea soluției impuse la Viena își au, deci, originea în dorința Berlinului de a opri expansiunea sovietică și de a-și asigura cele mai bune poziții strategice în viitorul conflict cu ea. Garanția dată României la Viena a avut tocmai acest sens, de a spune nu expansiunii sovietice. Că este așa, o demonstrează nemulțumirea profundă a Moscovei față de actul garantării teritoriale a României, Viaceslav Molotov afirmând că Germania a încălcat pactul bilateral de neagresiune care prevedea o consultare a celor două părți¹⁵.

În mai puțin de trei luni de zile, România Mare s-a destrămat, Basarabia, nordul Bucovinei, nord-estul Transilvaniei, sudul Dobrogei fiind încorporate prin ultimatumuri și dictate de vecini revizionisti. Cauzele prăbușirii rapide a României sunt, desigur, complexe, dar apreciem că factorul principal l-a reprezentat poziția geopolitică și geostrategică în care s-a găsit statul român la sfârșitul lunii august 1939. Aflat între doi coloși, Germania și Uniunea Sovietică, care ajunseseră la un acord, cu alianțele sfărâmate, fără posibilitatea de a putea conta pe sprijinul anglo-francez, factor tradițional de putere în această regiune, România a fost nevoită să se supună evoluției generale a raporturilor germano-sovietice. Deciziile celor două mari centre de putere, Moscova și Berlin, de a dezmembra România s-au caracterizat prin brutalitate și rapiditate, din dorința de a paraliza reacția victimei. Conducerea politică românească a fost pusă, astfel, în postura de a lua hotărâri de o importanță excepțională, având la dispoziție doar câteva ceasuri. Nu întâmplător ședințele Consiliilor de Coroană s-au desfășurat în miez de noapte, ele fiind supuse dilemei hamletiene de a fi sau a nu fi. „*În modul acesta — notează diplomatul Raoul Bossy — mizește, prin fraudă și surprindere, ca de tâlhari, în miez de codru, a fost vremelnice ucisă România Mare, mai întâi de Stalin, apoi de Hitler și Mussolini, prin uneltele lor, Ribbentrop și Ciano*”¹⁶.

În toate situațiile s-a optat pentru cedare, pentru renunțarea la unele teritorii, soluție extrem de controversată în istoriografia română. În acest fel, la începutul lunii septembrie 1940, România, datorită în primul rând unei geografii nedrepte, era deja o victimă și un stat învins, fără a fi dus un război.

„Avem de luat lucrul aproape de la capăt” (septembrie 1940—iulie 1941)

Dezmembrarea granițelor țării a provocat un puternic seism în conștiința publică românească. Ca și în toamna anului 1916, după ce armata română fusese obligată să se retragă din Muntenia, Oltenia și Dobrogea, frontul stabilindu-se pe aliniamentul Carpații Orientali, Siretul Inferior, Dunărea maritimă, a răsunat glasul marelui istoric Nicolae Iorga, ce avea să fie ucis de legionari peste câteva luni, în noaptea de 25/26 noiembrie 1940. Într-un articol publicat la 24 septembrie 1940, în ziarul său, „*Neamul Românesc*” și intitulat „*Măcar să nu ne tânguim*”, Nicolae Iorga se ridica împotriva rapturilor teritoriale: „*Ni s-a furat, scria istoricul, în formele cele mai imparțial diplomatice, după formele cele mai imperios brutale, o treime din pământul țării cu acei robi români, trei milioane care au rămas acolo. Ei sunt lăsați*

acum în seama singurei lor virtuți pe care suntem siguri că și acum, în anii patimelor, vor dovedi-o". Savantul cerea din partea tuturor curaj, demnitate și luptă necurmată pentru reîntregirea țării „Nici doine, nici chipuri, nici blăstăm. Un neam tare nu face așa! Avem de luat lucrul aproape de la capăt" (s.n.).

Sarcina de a stabili situația ce tindea să iasă de sub control și de a pregăti viitoarea revanșă și-a asumat-o generalul Ion Antonescu, care a preluat puterea în stat, după abdicarea regelui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, considerat vinovat de dezastrul țării. Întrucât forțele politice tradiționale — Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal — au refuzat să participe la guvernare, Ion Antonescu și-a asociat la guvern mișcarea legionară, care se dovedise un adversar implacabil al fostului monarh, o soluție ce a fost agreată și de unele cercuri de la Berlin. La 14 septembrie 1940, România a fost proclamată „*stat național legionar*” în care Ion Antonescu era „*conducătorul statului*”, iar Horia Sima „*conducătorul mișcării legionare*”¹⁷. Conform decretului din 6 septembrie 1940, tronul părăsit de Carol al II-lea a fost preluat de fiul său, Mihai I, dar prerogativele sale erau de natură mai mult protocolară.

Coabitarea dintre Ion Antonescu și legionari a durat câteva luni, până în zilele de 21–23 ianuarie 1941, când, în urma conflictului declanșat între cei doi parteneri de guvernare, Garda de Fier a fost eliminată ca factor de putere. La 27 ianuarie 1941 s-a format un nou guvern în care figura principală va deveni Mihai Antonescu, investit ulterior cu funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. La 14 februarie 1941, s-a desființat „*statul național legionar*” și orice activitate politică a fost interzisă¹⁸.

Pe plan extern, generalul Ion Antonescu a continuat orientarea spre Germania, inițiată de Carol al II-lea. El a anunțat că statul român nu se mai consideră legat de nici unul dintre pactele, acordurile și înțelegerile diplomatice încheiate în perioada anterioară și că singura bază a politicii externe în viitor va fi consolidarea și dezvoltarea legăturilor cu Axa, pe baza garanțiilor acordate la Viena, la 30 august 1940. Scopul integrării în Axa era definit astfel de conducătorul statului român: „*Dacă suntem cu Axa și iau oricari riscuri, aceasta o fac ca să reconstitui România. Și dacă voi fi ajutat, am promisiuni foarte mari în această privință, dacă circumstanțele ne vor fi, pe plan diplomatic, nefavorabile, eu voi angaja țara chiar și în război pentru ca să recuceresc pământul românesc*”¹⁹.

La 7 septembrie 1940, într-o convorbire cu Alfred Gerstenberg, atașatul militar german la București, Ion Antonescu a reconfirmat cererea făcută de Carol al II-lea la începutul lunii iulie 1940, privind trimiterea unei misiuni militare germane în țară. În scopul discutării detaliilor, a sosit la București, la 15 septembrie 1940, generalul Kurt von Toppelskirch, responsabil cu zona sud-estului european în statul major al armatei de uscat germane²⁰.

După opinia guvernului român, M.M.G. trebuia să colaboreze cu M.St.M. român la reorganizarea, dotarea și instrucția armatei române, pe baza experienței câștigate de armata germană în campaniile din Polonia și Franța²¹.

Pe baza propunerilor românești și a raportului generalului Kurt von Toppelskirch, Hitler a decis, la 19 septembrie 1940, trimiterea în România a două misiuni militare pentru trupele de uscat și pentru aviația militară, precum și o divizie întărită, al cărei personal trebuia să instruiască unitățile românești. Acțiunea era motivată de

Berlin prin necesitatea de a menține pacea și ordinea în Balcani și de a proteja petrolul și cerealele românești împotriva unor încercări ale Angliei de a le periclita²².

Potrivit O.K.W., sarcinile reale ale misiunii, precizate într-un memoriu, la 20 septembrie 1940, care nu trebuiau să fie cunoscute nici de români, nici de propriile trupe, erau: apărarea regiunii petroliere împotriva intențiilor acaparatoare ale unei a treia puteri, precum și împotriva distrugerii; instruirea trupelor române, pe baza unui plan bine definit și conform intereselor germane; pregătirea angajării în luptă a trupelor germane și române, în cazul unui război impus cu Rusia sovietică, având ca punct de plecare România²³.

Regimul de staționare în România a M.M.G. a fost stabilit de Hitler la 10 octombrie 1940, printr-o directivă, iar primele elemente de comandament, în frunte cu șeful misiunii, au sosit la București, la 12 octombrie 1940²⁴.

Afluirea militarilor germani s-a desfășurat timp de câteva săptămâni, până la 14 decembrie 1940. Numărul lor se ridica la 25.193 oameni, din care, misiunea militară terestră avea 739 de ofițeri și 17.890 trupă, iar unitățile de aviație — 257 de ofițeri și 6.307 trupă²⁵. Concomitent, a sosit în țară și Divizia 13 blindată, unitățile sale fiind dislocate în garnizoane cum sunt: București, Bacău, Brașov, Râmnicu Sărat, Mihai Bravu (Dadilov), Târgoviște etc.²⁶.

În urma unor runde de convorbiri, cele două părți au semnat, la 22 octombrie 1940, un protocol cu șapte anexe, ce reglementa problemele legate de prezența trupelor germane în țară. Cazarea, hrănirea și aprovizionarea cădeau în sarcina autorităților românești, iar transportul până la graniță era asigurat de partea germană. Controlul vamal românesc era exceptat, militarii germani bucurându-se de dreptul de extraterritorialitate.

Oficial, atât Berlinul, cât și Bucureștiul considerau prezența unei misiuni militare germane pe teritoriul românesc ca reprezentând o materializare a garanțiilor date de Viena (30 august 1940). Deși cu motivații și interese diferite, cele două părți apreciau că prezența ei răspundea unor nevoi presante de siguranță față de Uniunea Sovietică. În lunile octombrie 1940 — ianuarie 1941, Moscova s-a manifestat agresiv față de România, recurgând la atacuri armate pe linia Dunării, ocupând chiar unele teritorii²⁷. De menționat că, față de aceste încălcări ale integrității teritoriale a statului român, Germania s-a plasat într-o poziție echivocă, de neintervenție.

Relațiile dintre cele două puteri totalitare au cunoscut momente de încordare deosebită. După Dictatul de la Viena (30 august 1940) la care Uniunea Sovietică n-a participat, a urmat semnarea Pactului Tripartit, la 27 septembrie, între Germania, Japonia și Italia. Scopul principal era împărțirea sferelor de influență între cele trei puteri, lucru evidențiat și de preambulul pactului, unde se aprecia că elementul primordial al unei păci durabile era ca fiecare națiune semnatară să primească spațiul care i se cuvine²⁸. Acordul nu atingea, după opinia semnatarilor, statutul politic existent între fiecare parte și Uniunea Sovietică, dar era cât se poate de clar că neparticiparea acesteia reprezenta un mare semn de întrebare, excluzând, din nou, Moscova de la o decizie de mare importanță²⁹.

Tensiunea deosebită din relațiile germano-sovietice a ieșit puternic în evidență cu prilejul vizitei ministrului de Externe sovietic, Viaceslav Molotov, la Berlin (12–13 noiembrie 1940). Contenciosul dintre Berlin și Moscova se referea cu prioritate la Balcani, unde Uniunea Sovietică dorea să acorde garanții Bulgariei, similare celor

date României de Germania și Italia, la 30 august 1940, și instalarea unei baze sovietice (terestre și navale) în Bosfor și Dardanele. De asemenea, sovieticii au fost nemulțumiți de prezența germană în Finlanda și România și de desconsiderarea intereselor lor în sudul Bucovinei.

Hitler a propus ca Uniunea Sovietică să intre în Pactul Tripartit, avansând chiar un proiect de împărțire a sferelor de influență în lume, Moscova urmând să acceadă spre sud, spre Oceanul Indian³⁰.

Discuțiile s-au încheiat fără nici un rezultat, Hitler nefiind dispus să ajungă la o nouă înțelegere cu Stalin în Europa. Uniunea Sovietică se găsea, deci, în opoziție față de noua ordine politică ce se constituia sub oblăduirea Reich-ului german. Prietenia celor două imperialism, generate de interese conjuncturale se apropia de sfârșit, profilându-se foarte clar conflictul dintre ele. De altfel, la 18 decembrie 1940, Hitler a semnat Directiva nr. 21 (planul Barbarossa) care prevedea atacarea Uniunii Sovietice în primăvara anului viitor.

În acest context internațional, Ion Antonescu a vizitat Italia (12–14 noiembrie 1940) și Germania (21–23 noiembrie 1940), prilej cu care a semnat aderarea României la Pactul Tripartit³¹. Acest gest nu avea însă valoarea unui tratat politic și militar, deoarece părțile contractante nu-și luau obligații reciproce. În cadrul discuțiilor cu Führer-ul, conducătorul statului român i-a declarat că: „*Principalele scopuri ale politicii mele vor fi reîntoarcerea la patria mamă a Basarabiei și a regiunilor nordice din Bucovina și Transilvania. Eu prefer să vă fac această declarație de la începutul raporturilor noastre*”³². Ion Antonescu a fost, se pare, satisfăcut de conținutul discuțiilor și promisiunilor căpătate la Berlin, deoarece în ședința Consiliului de Miniștri din 26 noiembrie 1940, el declara că la viitoarele tratative de pace „*noi vom putea pune revendicările noastre înaintea marilor puteri. Promisiunea aceasta contează mai mult decât orice act care s-ar fi scris*”³³.

Intrarea trupelor germane în țară și aderarea la Pactul Tripartit semnificau încheierea acțiunii de integrare a României în sistemul Axei, proces al cărui debut poate fi localizat o dată cu semnarea Pactului Ribbentrop–Molotov.

Indiferent de momentul când Ion Antonescu a știut de planul lui Hitler de a ataca Uniunea Sovietică, subiect ce rămâne controversat, el și-a manifestat opțiunea de refacere a integrității teritoriale. Într-o conferință ținută la Consiliul inter-bancar (12 martie 1941) și intitulată sugestiv „*Politica de refacere a tuturor granițelor țării*”, conducătorul statului român declara: „*România nu a renunțat și acesta este un lucru pe care l-am spus răspicat, România n-a renunțat la drepturile ei. Am spus și la Berlin și la Roma că acceptăm ca un provizorat arbitrajul de la Viena și ultimatumul lui Molotov și chiar tratatul de la Craiova. Atunci când va veni momentul oportun, România își va valorifica drepturile ei milenare și le va valorifica pe câmpul de luptă dacă va fi necesar. Am anunțat pe Führer și pe Duce că România se va bate pentru frontierele ei contra oricui și până la ultimul om... Am vorbit în numele poporului român*”³⁴.

Politica de refacere a granițelor țării cerea, însă, un organism militar puternic, lucru de care Ion Antonescu era conștient. Programul stabilit în primele săptămâni de guvernare era deosebit de ambițios și a fost concretizat în formula „*o armată mică, dar puternică*”. Se urmărea, în primul rând, redresarea moralului deoarece, după cum declara Ion Antonescu, „*părăsirea unor provincii din vatra neamului fără*

*lupta a determinat ca întreaga țară și armată să cadă într-o stare de dezordine*³⁵. De asemenea, se avea în vedere: reducerea cadrului de pace și de mobilizare la resursele țării de după rapturile teritoriale; diminuarea structurilor organizatorice la disponibilitățile financiare ale statului („armata posibilităților bugetare”); îmbunătățirea radicală a dotării cu armament și tehnică de luptă pe baza sprijinului german; îmbunătățirea sistemului logistic etc.

Pentru a reduce cheltuielile bugetare s-a procedat la desconcentrarea și demobilizarea armatei, acțiune care s-a încheiat în decembrie 1940. La această dată, forțele militare ale țării totalizau 377.957 militari față de 1.014.315 aflați sub arme la începutul lunii septembrie³⁶.

Concomitent cu această operațiune, Ion Antonescu a reorganizat administrația militară centrală, desființând, la 16 octombrie 1940, Ministerul Aerului și Marinei și Ministerul Înzestrării Armatei, constituite în 1936 și, respectiv, în 1938. S-a format un singur departament — Ministerul Apărării Naționale cu patru subsecretariate: al armatei de uscat, al aerului, al marinei, al înzestrării. S-au desființat, de asemenea, comandamentele Grupului de armată nr. 1, al Armatei a 2-a, precum și cele ale unor mari unități și unități³⁷. S-a revenit la sistemul ternar de organizare a diviziilor și regimentelor de infanterie, s-au desființat diviziile de cavalerie, în locul lor creându-se brigăzi, s-a creat Divizia 1 blindată, s-au desființat comandamentele aero de la corpurile de armată etc.³⁸.

În domeniul înzestrării, principalul furnizor de armament al României a fost Germania, dar ea și-a onorat în mică măsură angajamentele, situație ce se explică prin cel puțin două motive. În primul rând, nevoile mari resimțite de armata germană în condițiile pregătirii atacului împotriva Uniunii Sovietice, fapt ce a micșorat disponibilitățile de export. Un al doilea motiv este de ordin politic. Germania a creat prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940 o gravă problemă teritorială în Europa Centrală. Așa cum am precizat, încă de la prima întâlnire cu Hitler, Ion Antonescu a protestat energic, declarând că va lupta cu armele pentru recuperarea teritoriului cedat. Nemulțumită era și Ungaria care nu primise toată Transilvania, așa cum dorea. Cum ambele țări erau aliatele Germaniei, iar concursul lor era important în proiectatul război din răsărit, Hitler a preferat să nu înarmeze armata română, menținând între cele două țări un raport de forțe convenabil intereselor germane³⁹.

Până la începutul lunii iunie 1941, Germania a livrat României cantități relativ modeste de armament: 80 tunuri de câmp 75 mm și 97 mm; 124 tunuri AA Rheinmetall; 54 tunuri AA Bofors 40 mm; 45 tunuri AA 20 mm Oerlikon; 669 tunuri anti-tanc Bofors 37 mm; 255 tunuri Schneider; 1.613 lunete; 3.282 binocluri; 2 milioane grenade de mână etc.⁴⁰. Berlinul a onorat cu prioritate acele comenzi de armament și tehnică de luptă care satisfăceau interesele germane în România, cum ar fi, de pildă, armamentul AA și cele 39 avioane Messerschmitt 109 necesare protejării câmpurilor petrolifere românești.

Armata română era deficitară în ceea ce privește tancurile și autocamioanele, artileria grea și anti-tanc și chiar armamentul automat. De asemenea, multe neajunsuri existau în organizarea și dotarea formațiunilor de servicii.

Instruirea efectivelor a cunoscut o anumită îmbunătățire, dar persistau dificultăți majore în ceea ce privea lupta cu tancurile și împotriva lor. După sosirea M.M.G. și a trupelor de instrucție, s-au constituit centre de instrucție mixte pe arme și spe-

cialități, iar trei divizii românești (5, 6 și 13 infanterie) s-au instruit în comun cu unități germane.

În iunie 1941, în planul de mobilizare a armatei figurau: 1.224.048 militari, din care 42.128 ofițeri, 44.873 subofițeri și 1.137.047 trupă⁴¹. Armata de uscat dispunea de trei comandamente de armată, 1 al corpului de munte, 1 al corpului de cavalerie, 214 formațiuni operative, 24 formațiuni servicii operative, 41 de comandamente de mari unități (33 active și 8 de rezervă)⁴².

Aeronautica (aviația și apărarea antiaeriană) dispunea de 1.061 avioane, din care 621 de război și 440 de antrenament și școală, 152 tunuri grele, 268 tunuri ușoare, 200 mitraliere grele, 96 proiectoare⁴³. Gruparea aeriană de luptă, afectată nemijlocit Frontului de Est, se compunea din 8 escadrile de vânătoare, 15 escadrile de bombardament, 1 escadrilă de recunoaștere și 1 escadrilă de legătură. Ea dispunea de 208 echipaje și 253 avioane, din care 205 operative⁴⁴.

Marina militară, având în componere Divizia de Mare și Divizia de Dunăre, dispunea de 39 nave de luptă mai importante, dintre care 22 maritime și 17 fluviale. Între acestea, reținem: 4 distrugătoare, submarinul „Delfinul”, 3 vedete torpiloare, 3 puitoare de mine, 7 monitoare, 8 vedete fluviale etc.⁴⁵

Capacitatea combativă a armatei românești nu era cu mult mai bună în iunie 1941 față de septembrie 1940, Ion Antonescu reușind doar în parte să-și materializeze programul militar propus la începutul guvernării. Cu toate acestea, conducătorul statului român și-a respectat opțiunea de a lupta cu armele pentru reîntregirea hotarelor, alăturându-se acțiunii germane împotriva Uniunii Sovietice.

„Ostași, vă ordon: treceți Prutul !“ Campania anului 1941

La 12 iunie 1941, în cadrul unei întâlniri desfășurate la München, Hitler i-a comunicat lui Ion Antonescu hotărârea sa de a declanșa războiul împotriva Uniunii Sovietice, fără a oferi prea multe detalii. Răspunzând unei întrebări indirecte adresate de Führer privind intențiile României, conducătorul statului român a răspuns: *„România nu i-ar ierta lui Antonescu niciodată dacă ar lăsa armata română cu arma la picior, în timp ce trupele germane ar fi în marș prin România împotriva rușilor“*⁴⁶.

Cu același prilej, s-a abordat și problema conducerii operațiilor comune, Führer-ul explicându-i lui Ion Antonescu cerința supremă, conform căreia, o „*operație care se întinde de la Oceanul Înghețat de Nord și până la Marea Neagră necesită o conducere centrală, unitară*“, care trebuie să se afle în mâna germanilor, pentru a se evita „*greșelile comise în războaiele de alianțe anterioare*“, fiecărui aliat revenindu-i cîntecul de a participa „*la gloria comună*“⁴⁷, lucru cu care conducătorul statului român a fost de acord.

În ceea ce privește problema Comandamentului suprem pe frontul din România, Hitler i-a declarat lui Ion Antonescu, cu același prilej, că intenționează să-l lase „*să apară în fața poporului român drept comandantul suprem în acest spațiu*“, precizându-i că și alți comandanți de armată au acționat în conformitate cu liniile direcționale elaborate la nivel central, păstrându-și o libertate de acțiune relativ mare.

Pentru România, un stat major de legătură condus de generalul Schobert, comandantul Armatei 11 germane, „s-ar îngriji de respectarea liniilor directe operative generale”. În răspunsul său, generalul Antonescu a acceptat „cu plăcere această propunere de a fi comandant suprem, nu de dragul faimei”, el promițând să „facă totul pentru a îndeplini cu succes misiunile ce îi revin”⁴⁸.

În continuarea celor discutate la München, prin scrisoarea din 18 iunie 1941, Hitler îi făcea cunoscut lui Antonescu, pe lângă decizia de „a reduce definitiv” pericolul pe care-l reprezenta atitudinea Rusiei și hotărârea „ca conducerea viitoare a acestei operațiuni grandioase de atac să fie concentrată într-o singură mână”, asigurându-l totodată că va avea grijă „ca independența și prestigiul personalităților conducătoare ale aliaților noștri, față de poporul și armata lor să fie respectate în cel mai înalt grad”⁴⁹.

Pentru aceasta, Hitler îl ruga pe generalul Antonescu să-i îngăduie să transmită „din când în când”, dorințele referitoare la armata română, „a căror execuție, în interesul desfășurării unitare a operațiunilor în ansamblul lor, trebuia considerată ca absolut necesară”. Aceste dorințe urmau să fie transformate „în ordine militare” de comandantul Armatei 11 germane. În cazul în care se aprecia că hotărârile „erau esențiale”, ele trebuiau să fie difuzate sub semnătura generalului Ion Antonescu⁵⁰. În cadrul aceleiași scrisori, Hitler a făcut precizarea că legătura dintre comandamentele german și român urma să se realizeze, la nivel central, prin includerea șefului M.M.G. (generalul Arthur Hauffe), a șefului Misiunii Militare Navale (generalul Karl Fleischer) și a ofițerilor de legătură ai Flotei 4 aeriene în Cartierul General al generalului Ion Antonescu, al cărui stat major operativ trebuia să-l cuprindă și pe „comandantul suprem al Armatei 11” germane. În același timp, unul din subșefii M.St.M. român ar fi trebuit să fie trimis la comandamentul Armatei 11 germane (decizie care nu a fost transpusă în practică, n.n.), iar în funcție de necesități se puteau constitui și „comandamente de legătură reciproce”. Dintre aceste măsuri propuse de Hitler, în fapt, nu s-au constituit decât detașamente de legătură germane pe lângă comandamentele române.

M.M.G., condusă de la 1 iunie 1941, de generalul Arthur Hauffe, a funcționat, în faza inițială a războiului, ca un organism de legătură între partea română (generalul Ion Antonescu și M.C.G. român) și partea germană (Înaltul Comandament German și comandantul Armatei 11 germane).

Prin felul în care a conceput și realizat structura de comandament, ca și funcționalitatea relațiilor româno-germane, Hitler a asigurat comandantului Armatei 11 germane (generalul Ritter von Schobert) prerogative mult mai largi decât cele corespunzătoare funcției de comandant de armată, subordonat generalului Ion Antonescu, care era comandantul Frontului româno-german. În plus, faptul că Armata 11 germană primea ordine și din partea feldmareșalului von Rundstedt, făcea ca, în unele documente germane, Grupul de armate „General Antonescu” să apară ca fiind subordonat Grupului de armate „Sud”.

În numele necesității unei conduceri strategice unitare, Hitler a ținut să precizeze, printr-o scrisoare adresată la 29 iunie 1941, conducătorului statului român: „Pentru a se pune operațiile Armatei 11 în acord operativ, și chiar tactic mai târziu, cu ansamblul operațiunilor, generalul feldmareșal von Rundstedt trebuie să emită, cu oarecare condițiuni, în termenul cel mai scurt, directivele generale.

În cazul în care se va exprima dorința, privitor la angajarea Armatei 11, de la Corpul de armate Sud direct către dumneavoastră, ele sunt în prealabil aprobate de mine și de aceea vă rog să le dați curs, în interesul unei conduceri unice și energice⁵¹.

Analizând situația, colonelul Ion Gheorghe, atașatul militar român la Berlin, aprecia ca o greșeală acceptarea, în aceste condiții, de către Ion Antonescu a funcției de comandant al Frontului româno-german. În calitatea sa de „conducător de stat, el nu avea voie în nici un caz să exercite o asemenea funcție militară. Într-adevăr, el nu era supus numai ordinelor feldmareșalului von Rundstedt, ci, indirect, și generalului von Schobert deși, teoretic, acesta îi era subordonat. Împrejurările modificaseră însă acest raport teoretic... Prestigiul său de conducător de stat trebuia păstrat, căci el nu putea fi restabilit nici printr-o eventuală cunună de lauri obținută datorită unor succese militare⁵².

În ceea ce privește detașamentele de legătură germane, acestea au fost trimise la comandamentele române, până la divizie inclusiv, fiind subordonate M.C.G. pentru Armata de Uscat. Misiunea lor consta în „a informa cât mai rapid comandamentele germane despre toate evenimentele importante din sectorul unde luptau trupele române, iar pe de altă parte să informeze comandamentele române asupra situației și intențiilor unităților germane învecinate, pentru a putea ține socota de ele în luarea hotărârilor. În fine, ele trebuiau să sfătuiască conducerea forțelor române în spiritul principiilor comandamentului german⁵³. Prezența în zona operativă a detașamentelor de legătură germane pe lângă marile unități române a fost apreciată ca utilă de către comandamentele noastre.

În principiu, se poate concluziona că, prin modul în care a fost concepută și realizată structura de comandament, partea germană a urmărit nu numai realizarea unității de comandă, cooperarea, legătura cu marile unități române, imprimarea propriei concepții de ducere a războiului, ci și exercitarea unui control direct, discret, dar ferm asupra armatei române. În faza ofensivă a campaniei, când comandamentele germane nici nu au făcut excese deosebite, atât generalul Ion Antonescu, cât și ceilalți comandanți români au acceptat, în general, această situație.

În conformitate cu cele discutate la München, Ion Antonescu a decis mobilizarea, la 22 iunie 1941, a întregii armate, însă decretul a fost materializat doar la forțele din Moldova (armatele 3 și 4) și ale Corpului 2 armată, dislocat în Dobrogea. Armata 1, dispusă în vestul țării, a rămas în starea de pace. Efectivul aflat sub arme la declanșarea ostilităților se ridica la 27.500 ofițeri, 35.390 subofițeri și 623.524 trupă. Dintre aceștia, pe Frontul de Est se găseau 12.687 ofițeri, 10.361 subofițeri și 354.005 soldați⁵⁴.

Forțele române existente în Moldova și Dobrogea erau încadrate în 2 comandamente de armată (armatele 3 și 4), 7 corpuri de armată (2, 3, 4, 5, 11, de cavalerie și de munte), 13 divizii de infanterie (1, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 21, de gardă și 1 grăniceri), 1 divizie blindată, 3 brigăzi de vânători de munte (1, 2 și 4 mixtă munte), 3 brigăzi de cavalerie (5, 6, 8), 2 brigăzi de fortificații (1 și 2), precum și alte unități neîndivizionate⁵⁵.

Dispozitivul Grupului de armate Ion Antonescu, de la sud la nord, era următorul: Armata 4 română, comandant — generalul de corp de armată Nicolae Ciupercă, între Galați și sud Iași, având în compunere corpurile 3, 5, 11; Armata 11

germana, comandant — generalul Ritter von Schobert, între sud Iași și Hănești, Movila Ruptă, cu trei corpuri de armată (54, 30, 11) ce totalizau 8 divizii; Armata 3 română, comandată de generalul Petre Dumitrescu, între Movila Ruptă — Hănești și Vicovul de Sus, cu 2 corpuri (de munte și cavalerie).

Proiectul de operații pe frontul românesc cuprindea două variante. Prima dintre ele, cu numele de cod „*Nachstoss*”, prevedea declanșarea imediată la ofensivă, dacă forțele sovietice s-ar fi retras. A doua purta denumirea de „*München*” și stipula ruperea poziției sovietice în sectorul Țuțora — Badragii Noi, la z+6, lovitura principală urmând a fi executată pe direcția Ștefănești — Moghilev — Podolsk⁵⁶. Pe frontul de la sud de Iași erau prevăzute acțiuni de fixare, curățirea sudului Basarabiei urmând a fi realizată ulterior. Declanșarea acțiunii la aproape o săptămână de la debutul operațiilor se explică prin faptul că frontul românesc forma un ieșind spre est față de baza de plecare a Grupului de armate „*Sud*”, comandat de mareșalul von Rundstedt. În consecință, Grupul de armate „*general Antonescu*” pornea ofensiva când flancul drept al forțelor comandate de von Rundstedt ajungea la înălțimea flancului stâng al armatelor româno-germane din Moldova.

La 22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu a dat armatei celebrul, de acum, ordin de zi în care se arăta: „*V-am făgăduit din prima zi a noii domnii și a luptei mele naționale să vă duc la biruință. Să șterg pata de dezonoare din Cartea Neamului și umbra de umilire de pe fruntea și epoleții voștri. Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoșești și a bisericii, lupta pentru vetrele și altarele românești de totdeauna. Ostași, vă ordon: treceți Prutul. Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miază-Noapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații voștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre*”⁵⁷.

Așa cum o atestă documentele vremii, declanșarea războiului a fost primită de opinia publică românească cu emoție și satisfacție, cu speranța reîntregirii graniței de est⁵⁸.

Până la 2 iulie 1941, au avut loc o serie de acțiuni locale prin care trupele române și germane au reușit să realizeze mai multe capete de pod la est de Prut — Călinești, Bădărăi, Sculeni, Falciu, Bogdănești, Oancea. La 2 iulie 1941, ofensiva s-a declanșat pe întregul front. În nordul Bucovinei a acționat Armata 3 română care, la 5 iulie 1941, a eliberat Cernăuțiul, continuând apoi înaintarea spre râul Nistru. La 8 iulie, orașul Hotin era preluat de trupele Corpului de munte, după care marile unități ale Armatei 3 s-au regrupat la sud-vest Moghilev, primind misiunea să forțeze Nistrul în acest raion.

În centrul dispozitivului ofensiv din Moldova, a acționat Armata 11 germană, care avea în primul eșalon corpurile 30 și 11 germane și corpul de cavalerie român, iar în rezervă Corpul 54 german. În total, Armata 11 germană dispunea de 15 mari unități din care 7 române (5 divizii de infanterie și 2 brigăzi de cavalerie). Armata 11 germană a atacat cu lovitura principală pe direcția Ștefănești-Moghilev, flancate de două lovituri secundare la nord și sud. Deși luptele au îmbrăcat un caracter dărz, marile unități germane și române și-au îndeplinit misiunile, ajungând către jumătatea lunii iulie pe Nistru.

Armata 4 română, cu trei corpuri în subordine (3, 5, 11), acționa într-o fâșie largă de 200 km, între Comarna și Galați. Concepția ofensivei prevedea executarea

unei lovituri principale pe direcția Albița-Chișinău-Dubăsari și o alta pe direcția Fălciu-Cimișlia-Tighina. Pe prima a acționat Corpul 3 armată, iar pe a doua Corpul 5 armată. În ceea ce privește Corpul 11 armată, acesta rămânea în apărare, interzicând direcțiile Cahul-Oancea și Giurgiulești-Galați⁵⁹.

În luptele din Basarabia, forțele sovietice au opus o dărză rezistență, dovadă fiind și severa înfrângere suferită de Divizia 35 infanterie română pe valea Bucovățului, la Vărzărești, fapt ce a întârziat ofensiva în masivul Cornești. Un eveniment important l-a reprezentat eliberarea orașului Chișinău, capitala Basarabiei, la 16 iulie 1941, o contribuție importantă având diviziile 1 blindată română și 72 infanterie germană. După preluarea orașului Chișinău, Armata 4 a acționat în sudul Basarabiei, eliberarea întregii provincii încheindu-se la 26 iulie 1941.

Opinia publică românească a urmărit cu deosebită atenție luptele de pe front, exprimându-și satisfacția față de succesele armatei române. Iuliu Maniu, liderul Partidului Național Țărănesc, într-o scrisoare trimisă generalului Ion Antonescu, scria: „*Vom încerca cu toții cea mai mare satisfacție când vom afla în comunicate că reocuparea întregii Basarabii și Bucovine s-a terminat. Bucuria și satisfacția noastră, a tuturor românilor, va fi fără margini nu numai pentru că am recâștigat două provincii frumoase și că am readus milioane de suflete românești la vatra strămoșească, ci și pentru că jertfa sângelui scump al armatei noastre glorioase a reparat rușinea pe care cârmuitorii inconștienți de pe vremuri au adus-o țării noastre. Recunoștința țării pentru generali, ofițerii și soldații români și pentru dumnea-voastră, domnule general, comandantul de căpetenie, va fi eternă*”⁶⁰. Ziarele au consemnat și ele pe larg evenimentul, subliniind valoarea lui morală, reparatorie pentru neamul românesc.

Campania pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei a durat 35 de zile și a reprezentat o probă de maturitate și profesionalism pentru armata română. Ostașul și ofițerul român au arătat că sunt animați de același suport moral și aceleași calități ca în războiul de reîntregire, mai ales că obiectivul era acela de a dezrobi două provincii românești răpite cu un an în urmă⁶¹. Este de subliniat această tărie morală ținând seama că numai cu un an în urmă, armata română se retrăgea în condiții dramatice, fără a lupta, din Basarabia și nordul Bucovinei. Campania a mai relevat, însă, și destule neajunsuri în ceea ce privește concentrarea forțelor și realizarea dispozitivelor de luptă, luarea măsurilor de asigurare, înzestrarea cu armament și tehnică de luptă etc.

De asemenea, rezistența forțelor sovietice, aflate în număr mare în această regiune, a fost deosebită, cu mult peste așteptările comandamentului german. Acest fapt explică și pierderile umane ale armatei române cifrate la 24.396 militari (morți, răniți, dispăruți)⁶².

Bucuria și satisfacția victoriei se conjugau cu îngrijorările legate de viitor. O întrebare stăruia pe buzele tuturor: până la Nistru sau și dincolo? O parte a opiniei publice și unii lideri politici s-au pronunțat pentru încetarea participării la război, după atingerea obiectivului. Astfel, în scrisoarea din 18 iulie 1941 la care ne-am referit, Iuliu Maniu atrăgea atenția că depășirea Nistrului echivala cu o agresiune, subliniind că: „*Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia, în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa, care ne-au rupt printr-un act*

arbitrar, neratificat de nimeni, o parte importantă a țării noastre, vătămându-ne teritoriul, mândria și onoarea noastră națională [...]. Ar fi prea pretențios, continua liderul național țărănist, să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puțin pretențios să proclamăm noi, România, război sfânt contra Rusiei, pentru organizarea ei internă, de stat sau socială. Războiul sfânt, militar și politic, să-l prestăm pentru România Mare, cu toate provinciile sale. Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine⁶³.

Printr-o scrisoare trimisă lui Ion Antonescu la 27 iulie, Adolf Hitler îi cerea să înainteze cu trupele în spațiul de la sud-vest de Bug și să preia controlul acestui teritoriu⁶⁴. Conducătorul statului român a răspuns la 30 iulie, arătându-și disponibilitatea de a continua operațiile în Răsărit: „Vă confirm și acum, scria Antonescu, că voi merge până la capăt în acțiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui dușman al civilizației, al Europei și al țării mele: bolșevismul rus. De aceea nu pun nici un fel de condiții și nu discut cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu. Voi îndeplini misiunea Excelenței Voastre și voi asigura condițiile în regiunea indicată”⁶⁵.

Acceptarea fără condiții a propunerii Führer-ului de către generalul Ion Antonescu este considerată o gravă eroare deoarece, prin aceasta, Germania nu și-a luat nici o obligație față de anularea Dictatului de la Viena⁶⁶. Conducătorul statului român a nutrit convingerea că Adolf Hitler va ține seama de contribuția armatei române și la sfârșitul războiului, pe care îl considera scurt, România va recăpăta Transilvania. Această percepție, care s-a dovedit complet eronată, îl va călăuzi pe Ion Antonescu și cu prilejul altor decizii pe care avea să le ia în timpul războiului.

Din punct de vedere militar, continuarea operațiilor dincolo de Nistru este perfect justificată. Un principiu fundamental al strategiei militare, aplicat în istoria războaielor, este nimicirea forțelor adversarului, ca o condiție fundamentală a obținerii victoriei. Încetarea luptei fără realizarea acestui obiectiv atrage după sine propria înfrângere. Lucrul acesta a fost limpede arătat de mareșalul Ion Antonescu la procesul său din mai 1946. Mai erau, însă, și necesități strategice imediate. Stăpânirea Basarabiei nu putea fi asigurată dacă la est de Nistru rămânea o armată sovietică puternică dispunând, în plus, și de un aliniament puternic fortificat și de un cap de pod deosebit de important la Odessa. Ca atare, această decizie, după cum arată cu dreptate istoricul Florin Constantiniu, este „politică — națională — costisitoare — inevitabilă”⁶⁷.

Operațiile au continuat, însă, fără pauză operativă. Armata 3 a forțat Nistrul în zona Moghilev (17–19 iulie 1941), realizând un cap de pod cu o dezvoltare frontală de 50 km și o adâncime de 30 km. Ulterior, Armata 3, aflată în subordinea Armatei 11 germane, a acționat ofensiv între Nistru și Bug, ajungând pe acest curs de apă către 10–12 august.

La 14 august, Hitler i-a scris din nou generalului Ion Antonescu, cerându-i „participarea unităților române repezi — Corpul de cavalerie, Brigada mecanizată și Corpul vânătorilor de munte — la operațiile viitoare la Răsărit de Nipru”⁶⁸. Ion Antonescu, în răspunsul său din 17 august, s-a declarat de acord cu participarea corpurilor de munte și cavalerie, nu însă și a brigăzii blindate care suferise pierderi mari⁶⁹.

Între 19 și 21 august, marile unități ale Armatei 3 române au trecut fluviul Bug pe podul de vase de la Vosnesensk, continuând înaintarea spre Nipru. Distanța dintre Bug și Nipru, de circa 180 km, a fost străbătută de Armata 3 în 12 zile, ritmul mediu fiind de aproximativ 15 km zilnic. În prima parte a lunii septembrie, marile unități române au făcut siguranța flancului stâng al Armatei 11 germane care forțase Niprul la Berislav (30 august 1941). După forțare, marile unități germane s-au îndreptat cu o parte din forțe spre est (Corpul 30 armată), iar cu altă parte spre sud, în Crimeea. Armata 3 română a trecut Niprul pe podul de la Berislav și a primit misiunea să asigure spatele Armatei 11 germane, care opera pe direcții divergente. Constituirea dispozitivului între Balki și Marea de Azov s-a realizat între 23 și 25 septembrie, dar înaintea terminării operațiunii, marile unități române au fost atacate de forțe sovietice.

Până la 1 octombrie 1941, au fost respinse, însă, toate încercările sovieticilor de trecere peste Nipru. Pentru lichidarea acestei grupări de forțe, comandamentul Grupului de armată „Sud” a dirijat Corpul 1 blindat, comandat de generalul von Kleist, către sud, pe direcția Dnepropetrovsk–Berdiansk pentru a cădea în spatele grupării sovietice, formate din armatele 9 și 18.

La 4 octombrie 1941, Armata 3 a trecut la ofensivă pe direcția Novo Ivanovka–gara Krijovka. În aceeași zi, și-a început deplasarea și Grupul 1 blindat german. Ulterior, au declanșat acțiunea și celelalte mari unități. Forțele sovietice au fost încercuite (8–9 octombrie), 14 mari unități fiind capturate⁷⁰.

Victoria de la nord de Marea de Azov (Stepa Nogai) a avut o importanță deosebită deoarece a permis forțelor germane să-și concentreze eforturile spre Peninsula Crimeea. Contribuția Armatei 3 române a fost importantă, ea asigurând flancul și spatele grupării germane și creând condiții pentru ca Grupul 1 blindat german, devenit disponibil în urma mării bătălii de la Kiev, să poată interveni decisiv.

În intervalul 22 iunie–10 octombrie 1941, marile unități ale Armatei 3 (inclusiv cele subordonate comandamentelor germane) au străbătut 1.700 km în teritoriul advers, luând parte la patru bătălii și dând 42 de lupte mai însemnate. Ele au capturat 15.565 prizonieri, 149 care de luptă, 128 tunuri, 277 mitraliere, 367 puști mitraliere. Armata 3 a pierdut 486 ofițeri, 203 subofițeri și 9.852 trupă, în total 10.541 militari (morți, răniți și dispăruți)⁷¹.

După victoria din Stepa Nogai, marile unități române au primit noi misiuni de luptă. Armata 3, având în componere Corpul de cavalerie și Brigada 2 mixtă munte, a făcut siguranța coastei de nord a Mării de Azov, între Lacul Molocinaia și Mariupol. Corpul de munte cu Brigada 1 mixtă munte și Brigada 8 cavalerie au participat la operațiile din Crimeea.

În timp ce Armata 3 română înaintase adânc în sudul Rusiei, Armata 4 română a desfășurat operația pentru cucerirea Odessei. După finalizarea acțiunii de eliberare a Basarabiei, M.C.G. român a fixat Armatei 4 române misiunea de a forța Nistrul între Tighina și Vadul lui Vodă și de a nimici forțele sovietice de pe malul stâng al râului. Ulterior, Armatei 4 române i s-a fixat drept obiectiv cucerirea Odessei, important punct strategic care amenința întreg flancul sudic al frontului sovieto–german din toamna anului 1941. Operația ofensivă de la Odessa s-a desfășurat în patru etape: 1–14 august (forțarea Nistrului și lupte pe căile de acces spre marele port); 15–24 august, depășirea poziției înaintate de apărare; 25 august–20

septembrie, nimicirea rezistențelor sovietice de pe poziția a doua; 21 septembrie–16 octombrie, respingerea unor puternice riposte ofensive ale inamicului și străpungerea ultimului aliniament de apărare și cucerirea orașului⁷².

Compunerea Armatei 4 a variat de la etapă la etapă, în total luând parte șase comandamente de corp de armată, 22 mari unități, 47 escadrile de aviație, 27 baterii de artilerie antiaeriană, nave ale marinei militare etc., care au totalizat peste 340.000 militari.

Operația a durat două luni și jumătate, fără întreruperi, luptele având un caracter deosebit de dâr, ostașii români cucerind localitate cu localitate, poziție cu poziție, cazemată cu cazemată. Cele mai crâncene lupte au avut loc în sectorul central al frontului, pe direcția Razdelnaia–Vigoda–Dalnik și în compartimentul dintre limanurile Hadjibei și Kujalnik.

Operația de la Odessa a fost dusă exclusiv de trupele române și sub comandament propriu, participarea germanilor fiind nesemnificativă. Ea a relevat calitățile ostașului român, bravura și dârzenia sa, dar și carențe în ceea ce privește concepția adoptată și conducerea trupelor. Astfel, datorită informațiilor deficitare despre inamic, s-a preconizat cucerirea din mișcare a Odesei. În consecință, marile unități au fost introduse succesiv în bătălie, fapt ce a accentuat numărul pierderilor, fără a se obține rezultatele scontate. Lipsa de rezultate imediate a generat un grav conflict între mareșalul Ion Antonescu (fusesse avansat în acest grad la 22 august 1941) și generalul Nicolae Ciupercă, comandantul Armatei 4. La 9 septembrie, acesta a fost demis, comanda armatei fiind preluată de generalul Iosif Iacobici.

În rândul greșelilor de concepție se înscrie și decizia de a ataca și cuceri un port numai de forțele terestre, fără a încerca blocada acestuia pe mare. Acest fapt a permis aprovizionarea de către forțele maritime, relativ nestânjenită, a armatei sovietice, prelungind rezistența apărătorilor. De asemenea, atacul unor fortificații puternice s-a făcut, de multe ori, fără o pregătire de artilerie suficient de intensă, ceea ce a sporit pierderile.

Bătălia de la Odessa a reprezentat o însemnată faptă de arme, singura victorie de proporții obținută pe Frontul de Est de o armată aliată Germaniei, fără contribuția semnificativă a Wehrmacht-ului și sub comandament propriu.

Pierderile mari și dificultățile întâmpinate în cucerirea Odesei l-au determinat pe Ion Antonescu să dispună o anchetă, care a relevat greșelile și lipsa de preocupare în ceea ce privește pregătirea armatei în perioada interbelică, deficiențele de înzestrare și instruire ce s-au acumulat ani la rând.

Victoria de la Odessa, foarte prețioasă și scump plătită, a fost primită cu satisfacție și ușurare de opinia publică românească care aprecia că, practic, campania armatei române în est și, implicit, războiul, s-au încheiat. Obiectivele pentru care România acceptase participarea la conflict erau atinse.

NOTE

- ¹ Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Editura Danubius, 1991, p. 103.
- ² Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 1 (1904–1939), București, Editura Silex, 1995, p. 426; Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916–1939)*, București, Editura Humanitas, 1990, pp. 429–430.
- ³ Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 341–343.
- ⁴ *Ibidem*, p. 341.
- ⁵ Francis Bertin, *L'Europe de Hitler*, vol. III (*Les alliés du Reich*), Librairie Française, 1977, pp. 157–158.
- ⁶ Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 87–88.
- ⁷ Astfel, Grigore Niculescu-Buzești, însărcinatul cu afaceri ad-interim la Riga, transmitea că viceamiralul sovietic pentru marina de război, Isakov, ar fi declarat omologului său leton că, la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acțiune împotriva României (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroi, *Anglia și România între anii 1939–1947*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992, p. 17). Un alt indicu l-a constituit articolul lui Boris Ștefanov, la acea dată secretar general al Partidului Comunist din România, „Războiul imperialist și România”, publicat în revista comunistă internațională, scris înaintea declanșării războiului filo-sovietic, din care răzbătea ideea că statului român i se pregătea un scenariu asemănător statelor baltice.
- ⁸ Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. 2, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 225, 227.
- ⁹ Grigore Gafencu, *Jurnal, 1940–1942*, București, Editura Globus, 1993, pp. 18–19.
- ¹⁰ *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, Editura Universitas, 1994, pp. 50–69.
- ¹¹ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., dosar 118/1940, f. 96.
- ¹² Pentru problematica răpirii Basarabiei și a nordului Bucovinei, a se vedea, între altele, lucrările: *Bătălia pentru Bucovina*, Timișoara, Editura Helicon (volum editat de Stelian Neagoe); Gh.I. Brătianu, *La Bassarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucharest, 1943; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918–1940*, Iași, Editura Junimea, 1991; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994; Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, Editura Dacia, 1993; Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995.
- ¹³ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938–1944*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 75.
- ¹⁴ Mihail Manolescu, *Dictatul de la Viena. Memorii, iulie–august 1940*, București, Editura Enciclopedică, 1991, pp. 71–75.
- ¹⁵ Pentru problema Dictatului de la Viena, a se vedea: Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, București, Editura Colosseum, 1991, p. 68.
- ¹⁶ Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 284.

- ¹⁷ Despre formarea guvernului condus de Ion Antonescu, a se vedea, între altele, Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Institutul European, Iași, 1992; Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940–ianuarie 1941*, Cluj–Napoca, Editura Dacia, 1976; Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu*, București, Editura Enciclopedică, 1995; Larry Wats, *O Casandă a României. Ion Antonescu*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995 ș.a.
- ¹⁸ M.Of. nr. 39 din 15 februarie 1941.
- ¹⁹ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 172/1940, f. 4.
- ²⁰ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938–1944*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 134.
- ²¹ Arh. M.Ap.N., fond 948, secția a 7-a, dosarul 1, f. 2.
- ²² *23 August 1944. Documente*, vol. 1, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 129–130; 132–133; 135–137.
- ²³ Jürgen Förster, *Căile intrării României sub dependența Germaniei. Rolul Misiunii Militare Germane* în „Militarhistorische Mitteilungen“, I/1979 (Documentar, Biblioteca Militară Națională), p. 22.
- ²⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, secția a 7-a, dosarul 2572, f. 46.
- ²⁵ *Idem*, dosarul 2553, f. 124–125.
- ²⁶ Lt.col. Klaus Schörnerr, *Divizia 13 instrucție și puciul legionar din România*, R.I.M., nr. 5/1994, p. 34.
- ²⁷ Arh. M.Ap.N., secția a 3-a, dosarul 1064, f. 52–54.
- ²⁸ R.I.A.D., vol. II, ..., p. 68.
- ²⁹ *Ibidem*. A se vedea și Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 24/1943, f. 3–5.
- ³⁰ Detaliile discuțiilor în Andreas Hillgruber, *Les entretiens secrets de Hitler (septembre 1939–décembre 1939)*, Paris, Fayard, 1969, pp. 525–540.
- ³¹ Problematika discuțiilor în A–H. vol. 1, pp. 24–25. A se vedea și Gheorghe Barbul *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Institutul European Iași, ediție pregătită de Valeriu Florin Dobrinescu 1992, pp. 19–20.
- ³² Locotenent-colonel Petre Otu, „Nici o forță din lume nu ne va scoate din podișul Transilvaniei”, R.I.M., nr. 5/1994, p. 8.
- ³³ A–H, vol. 1, pp. 43–44.
- ³⁴ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar 172/1940, f. 3.
- ³⁵ A–H, vol. 1, p. 45.
- ³⁶ Arh. M.Ap.N., fond 948, secția 1, dosar nr. 2.212, f. 193.
- ³⁷ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., dosar 242/1940, f. 315.
- ³⁸ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 752, f. 94; dosar nr. 532, f. 86–87; fond 549, dosar nr. 1, f. 15.
- ³⁹ Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Uniunii Sovietice*, Ediția a III–a, Iași, Fides, 1997, p. 79.
- ⁴⁰ Arh. M.Ap.N., fond 5438, dosar nr. 53, f. 125–129.
- ⁴¹ *Idem*, fond 948, dosar nr. 586, f. 87.
- ⁴² *Idem*, secția 1, dosar nr. 2230, f. 196.
- ⁴³ *Idem*, dosar nr. 896, f. 162.
- ⁴⁴ *Ibidem*, f. 10; 12.
- ⁴⁵ Petre George, Ion Bitoleanu, *Tradiții navale românești*, București, Editura Militară, 1991, pp. 44–50.
- ⁴⁶ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938–1944)*, București, 1994, p. 103.
- ⁴⁷ *Ibidem*, p. 169.
- ⁴⁸ A–H, vol. I, p. 103.
- ⁴⁹ *Ibidem*.
- ⁵⁰ *Ibidem*.
- ⁵¹ *Ibidem*, pp. 111–112.

- ⁵² Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit*, Editura Machiavelli, București, 1996, p. 197.
- ⁵³ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu.*, pp. 172–173.
- ⁵⁴ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II. 1.552, c.50.
- ⁵⁵ *Ibidem*.
- ⁵⁶ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 896, f. 47–48.
- ⁵⁷ Gheorghe Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Iași, B.A.I., 1990, pp. 229–230.
- ⁵⁸ Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *Ostași, vă ordon treceți Prutul*, Editura Globus, 1992, pp. 27–50.
- ⁵⁹ Arh. M.Ap.N., fond 4, dosar 207, f.19–20.
- ⁶⁰ Iuliu Maniu–Ion Antonescu. *Opinii și confruntări politice. 1940–1944*. Cluj–Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 78 (Cuvânt înainte, îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu).
- ⁶¹ Constantin I. Kirîțescu, *România în al doilea război mondial*, voi. I, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 270.
- ⁶² *Armata română în al doilea război mondial*, Vol. I, *Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei*, București, Editura Militară, 1996, p. 338.
- ⁶³ Iuliu Maniu–Ion Antonescu. *Opinii și confruntări politice 1940–1944, . . .*, p. 79.
- ⁶⁴ A–H, vol.1, pp. 99–100.
- ⁶⁵ *Ibidem*, p. 118.
- ⁶⁶ Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului, 1941*, București, Editura Albatros, 1995, p. 93.
- ⁶⁷ *Ibidem*, p. 130.
- ⁶⁸ A–H. vol. 1, p. 120.
- ⁶⁹ *Ibidem*, p. 12.
- ⁷⁰ *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea de Azov (iulie 1941–iulie 1942)*, Editura Vasile Cârlova, București, 1997, pp. 207–208.
- ⁷¹ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1051, c.525.
- ⁷² *Veteranii . . .*, p. 38.

Capitolul 2

1942 — „o adevărată bisectoare a războiului“

Evoluția războiului pe diverse teatre de acțiuni militare

Sfârșitul anului 1941 a adus cu sine trei evenimente care au avut un impact deosebit asupra evoluției celui de-al doilea război mondial: contraofensiva sovietică de la Moscova, declanșată la 6 decembrie; atacul forțelor japoneze asupra bazei americane de la Pearl Harbor din 7 decembrie și constituirea Coaliției Națiunilor Unite la 1 ianuarie 1942.

Contraofensiva sovietică de la Moscova a însemnat falimentul „*blitzkrieg*“-ului german, tip de război bazat pe multă mișcare, dată de binomul tanc–avion, care a fost folosit cu succes în anii 1939–1941 și care a făcut din cel de-al III-lea Reich, stăpânul Europei. Deși în primele luni de război, armata germană a obținut victorii zdrobitoare asupra armatei roșii, ajungând sub zidurile capitalei sovietice, ea n-a putut să obțină decizia finală. La acest eșec au contribuit o serie de factori, dintre care amintim: lupta pe două fronturi în care s-a angajat Germania; insuficiența resurselor pentru a susține un asemenea efort; imensitatea spațiului sovietic; condițiile de timp și anotimp extrem de vitrege pentru germani (sovieticii erau cu mult mai bine adaptați); greșelile de concepție ale Comandamentului superior german etc. Eșecul „*războiului fulger*“ a instaurat pe Frontul de Est un echilibru strategic, deși Germania a păstrat o oarecare superioritate și, deci, inițiativă, dar numai sectorial, lucru ce avea să fie cât se poate de vizibil în anul 1942.

Cel de-al doilea eveniment a contribuit la mondializarea conflictului prin intrarea în acțiune a două mari puteri: Japonia și S.U.A. Atacul forței expediționare japoneze împotriva bazei navale de la Pearl Harbor, asupra căruia planează semne de întrebare, mai ales în ceea ce privește surprinderea comandamentului american, a oferit președintelui F.D. Roosevelt temeiul pentru declararea beligeranței S.U.A. „*Acum suntem toți în aceeași barcă*“, i-a declarat președintele american premierului englez, W. Churchill, care aprecia vestea drept o mare bucurie, fiind convins că Imperiul britanic a câștigat războiul'.

La 11 decembrie 1941, într-o ședință a Reichstag-ului, Hitler a declarat război S.U.A., sperând că gestul său avea să fie urmat de unul asemănător al Japoniei împotriva U.R.S.S. Imperiul nipon a respectat însă tratatul de neutralitate încheiat cu Moscova, la 13 aprilie 1941. Eșecul lui Hitler de a-i convinge pe japonezi să atace Uniunea Sovietică a reprezentat un element important în dinamica războiului.

lui, ce i-a permis lui Stalin aducerea unor numeroase forțe din Orient pe care le-a folosit în operațiile împotriva Wermacht-ului.

Constituirea Coaliției Națiunilor Unite a fost un proces îndelungat, trebuind să fie depășite destule limite, asperități și chiar adversități. Bazele ei au fost puse la întâlnirea dintre președintele american F.D. Roosevelt și primul-ministru englez W. Churchill, în insulele Newfoundland din Oceanul Atlantic (8–11 august 1941). Cu acest prilej, s-a adoptat „*Charta Atlanticului*”, dată publicității la 14 august 1941, document ce punea bazele cooperării anglo-americane și stabilea principiile de guvernare postbelice². De remarcat că, în acel moment, S.U.A. erau în afara conflictului, iar prin semnarea documentului, Washingtonul făcea un nou pas spre beligeranță. De fapt, încă din toamna anului 1939, guvernul american a început să se situeze tot mai mult de partea Angliei și Franței. S-a făcut astfel translația de la neutralitate la nonbeligeranță și de aici la război. Pe această linie s-a înscris modificarea, în noiembrie 1939, de către Congresul S.U.A. a legii neutralității, adoptate în 1937, care stabilea embargoul asupra exportului de armament în țările beligerante prin instituirea principiului „*Cash and Carry*” (plătește și ia). Pe această bază, țările beligerante puteau achiziționa armament din S.U.A., cu condiția să-l plătească cu bani gheață și să-l transporte acasă. Deși aparent echitabil pentru toți, în fapt, acest principiu favoriza Anglia, întrucât țările Axei nu puteau avea acces la armament din cauza blocadei instituite de forțele marinei regale britanice.

Necesitățile militare tot mai mari au epuizat însă destul de repede rezervele de aur și valută ale Marii Britanii. În aceste condiții, convins de faptul că apărarea Angliei era utilă pentru securitatea S.U.A., președintele F.D. Roosevelt, prevalându-se de un paragraf de lege mai vechi, la 16 decembrie 1940, a lansat ideea „*împrumutului și închirierii*” pentru nevoile războiului. Această nouă politică a fost proclamată oficial prin legea din 11 martie 1941 („*Land and Loan Act*”), aprobată de Congres și promulgată de președinte. S.U.A. puteau da cu împrumut sau închiria armament oricărei țări a cărei apărare avea o însemnătate vitală pentru securitatea americană. La data atacului de la Pearl Harbor, S.U.A. erau, deci, destul de angajate în tabăra celor care se opuneau Germaniei.

La 24 septembrie 1941, guvernul sovietic a publicat declarația de aderare la „*Charta Atlanticului*”, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1942, ea fiind semnată de 26 state (S.U.A., Marea Britanie, U.R.S.S., China, Africa de Sud, Australia, Belgia, Canada, Costa Rica, Cuba, Salvador, Grecia, Guatemala, Haiti, Honduras, India, Luxemburg, Nicaragua, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Panama, Polonia, Republica Dominicană, Iugoslavia). În „*Declarația Națiunilor Unite*” se afirma că fiecare guvern se angajează să întrebunțeze toate resursele sale, militare sau economice, împotriva acelor membri ai Pactului Tripartit și acelor aderenți ai acestui Pact cu care unul din guvernele semnate se găsește în stare de război și se obligă să nu semneze cu inamicul un armistițiu sau o pace separată. Se mai prevedea, de asemenea, că: „*Toate națiunile care dau sau vor da asistență, care dau sau vor da contribuția lor la lupta pentru victoria asupra hitlerismului vor putea adera la prezenta declarație*”³. Deși mai mult o înțelegere executivă decât un tratat politic, Declarația Națiunilor Unite a perfectat încheierea unei coaliții al cărei obiectiv a fost înfrângerea țărilor care făceau parte din Axă.

Cu toate că relațiile dintre cele trei mari puteri (S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie) nu au fost lipsite de fricțiuni, iar în practică au fost încălcate unele dintre principiile afirmate inițial, edificarea structurilor coaliției Națiunilor Unite a impulsionat acțiunile politice și militare îndreptate împotriva Germaniei, Japoniei și aliaților lor.

Situația celor două mari coaliții aflate în conflict era diferită. În timp ce S.U.A., Anglia, U.R.S.S. au ajuns la o formulă care le permitea, în pofida a numeroase asperități, planificarea strategică și concentrarea eforturilor, în cadrul Axei n-a existat un mecanism similar, Germania și Japonia făcând, practic, propriile lor războaie, cu obiective și adversari diferiți. În timp ce al III-lea Reich se afla în conflict cu toți membrii Coaliției Națiunilor Unite și, în primul rând, cu cele trei mari puteri, Imperiul nipon nu lupta împotriva Uniunii Sovietice. Evident că un asemenea efort purtat pe uscat, aer și apă depășea posibilitățile Germaniei ale cărei șanse de a câștiga războiul se îndepărtau tot mai mult.

În cursul anului 1942, au avut loc puternice confruntări pe principalele teatre de acțiuni militare, fără a se întrezări, însă, victoria fie de o parte, fie de cealaltă. Astfel, pe teatrul de acțiuni militare de est, ce cuprindea zona europeană a teritoriului sovietic, au avut loc operații de amplasare mai ales la flancul sudic, trupele germane și ale aliaților Reich-ului cucerind Crimeea și ajungând, printr-o impetuoasă ofensivă, până la porțile Stalingradului și la poalele Munților Caucaz.

Teatrul de acțiuni militare vest-european a rămas, practic, inactiv, singurele acțiuni importante desfășurându-se pe calea aerului, aviația anglo-americană bombardând masiv teritoriul german.

Teatrul de acțiuni militare din Oceanul Atlantic, activ încă de la începutul războiului, a cunoscut o intensificare în cursul anului 1942. Germania a urmărit dezorganizarea traficului maritim prin intermediul căruia S.U.A. aprovizionau Anglia și U.R.S.S., înregistrând o serie de succese.

Teatrul de acțiuni militare din Africa de Nord se întindea de la Atlantic la Marea Roșie. Aici, trupele germano-italiene au trecut la contraofensivă, la 21 ianuarie 1942, ajungând în zona El Alamein, unde, în perioada iulie-septembrie, au avut loc puternice încleștări. Încercările corpului expediționar, condus de generalul Erwin Rommel de a depăși această rezistență și de a ajunge în Egipt, pentru ca apoi să intercepteze Canalul de Suez, au eșuat. La 24 octombrie 1942, Armata 8 britanică, comandată de generalul Bernard Law Montgomery, a declanșat ofensiva care avea să fie încununată de succes. La 8 noiembrie 1942, forțele anglo-americane, avându-l în frunte pe generalul Dwight Eisenhower, au debarcat pe țărmurile Africii de Nord (operația „*Torch*”).

În Oceanul Pacific și în Asia de Sud-Est, ce cuprindeau mai multe teatre de acțiuni militare, s-au desfășurat puternice confruntări. Forțele japoneze având inițiativa, au cucerit, în primele luni ale anului 1942, Malaesia, Filipine, Singapore, Birmania, Indonezia etc., sfera de co-prosperitate, proiectată de Tokyo, căpătând contur. În bătălia din zona atolului Midway (26 mai — 6 iunie 1942), flota combinată a Japoniei condusă de amiralul Isoroku Yamamoto n-a reușit să înfrângă flota americană din Pacific, comandată de amiralul William Nimitz. În urma acestei confruntări, în această regiune, inițiativa strategică a trecut de partea flotei americane.

Pe teatrul de acțiuni militare din China, situația era deosebit de complexă, japonezii având de înfruntat două mișcări de eliberare chineze, Gomindan și Partidul Comunist Chinez, între care existau puternice divergențe.

Succinta trecere în revistă a evoluției operațiilor evidențiază faptul că, în prima parte a anului 1942, forțele Axei au avut inițiativa strategică, obținând o serie de succese importante. În a doua parte a anului 1942, forțele Coaliției Națiunilor Unite au înregistrat victorii majore: Midway, El Alamein, debarcarea pe țărmul nord-african, Stalingrad care au creat premisele preluării inițiativei strategice.

Operațiile s-au cantonat, în general, pe teatrele de acțiuni militare, coordonarea eforturilor fiind deficitară atât în cadrul Coaliției Națiunilor Unite, cât și în Axă. Nici unul dintre beligeranți nu a fost prezent peste tot: în Europa de Est, confruntarea a avut loc între sovietici și germani (la care s-au adăugat statele satelite); în Africa de Nord și Atlantic între germano-italieni și anglo-americani; în Pacific și Asia de Sud-Est, între americani și japonezi; în China, între chinezi și japonezi.

Mai mult, schimbarea turnurii situației nu a fost atât rezultatul unei mai bune organizări sau al unei strategii mai eficace din partea aliaților, ci, mai degrabă, pierderii inevitabile de viteză înregistrate, în mod obiectiv, de către Japonia și Germania care și-au atins limitele posibilităților⁴. Se poate spune că, deși nu a adus decizia mult așteptată de ambele tabere beligerante, anul 1942 a fost „o adevărată bisectoare a războiului” (s.n.)⁵.

Germania și Uniunea Sovietică — doi boxeri în clinci (sfârșitul anului 1941—primele luni ale anului 1942)

După declanșarea agresiunii asupra Poloniei, la 1 septembrie 1939, Germania a înregistrat, timp de mai bine de doi ani de zile, succese fulminante pe toate teatrele de acțiuni militare terestre. Desfășurarea cu succes a operațiilor din a doua jumătate a anului 1941, pe Frontul de Est, după atacarea Uniunii Sovietice, părea să confirme întru totul doctrina „războiului fulger” (Blitzkrieg-ul), extrem de eficientă până atunci. Dar, după un întreg șir de succese neîntrerupte, la sfârșitul anului, a apărut „defecțiunea” de la Moscova, unde trupele germane au suferit prima înfrângere într-o operație terestră de mare amploare. Prin aceasta, s-a spulberat mitul invincibilității armatei germane și, în același timp, s-a demonstrat eșecul „războiului fulger” în care Hitler își pusese mari speranțe.

Operația de la Moscova a încheiat dezastruos campania germană din anul 1941 pe Frontul de Est. Încercările Grupului de armate „Centru” de a cuceri capitala sovietică printr-o puternică ofensivă, la care au participat 80 de divizii, au eșuat după două tentative întreprinse în octombrie și noiembrie.

Profitând de faptul că Wehrmacht-ul își epuizase ultimele posibilități ofensive, comandamentul sovietic a declanșat, la 6 decembrie 1941, o contraofensivă de mari proporții care s-a soldat cu respingerea trupelor germane. Încercarea de a generaliza ofensiva în luna februarie nu a reușit pe deplin din cauza faptului că și trupele sovietice ajunseseră la capătul puterilor. Cu toate acestea, succesele obținute au fost incontestabile și au avut, pe lângă importanța lor militară, și un impact psihologic deosebit.

„Forța de șoc a rușilor și amplitudinea ofensivei lor, arăta K. Tippelskirch, a fost de asemenea tărie încât a zdruncinat frontul pe o întindere considerabilă și era gata să conducă la o catastrofă iremediabilă”⁶.

Rezultatul a fost că trupele germane au fost respinse spre vest pe un front de 1100 km și pe o adâncime cuprinsă între 150–300 km, pierzând în total aproximativ o jumătate de milion de oameni, 1300 de tancuri, 2500 tunuri și peste 15000 de mașini⁷. Aceste pierderi constituiau echivalentul a 11 divizii de tancuri, 4 divizii de infanterie moto și 23 divizii de infanterie⁸. Potrivit generalului Franz Halder, pierderile germane în răsărit, de la 22 iunie 1941 și până la 20 februarie 1942, s-au cifrat la 981.900 oameni (30.409 ofițeri și 951.491 trupă), ceea ce reprezintă 30,08% din efectivul mediu al trupelor de uscat care au acționat pe Frontul de Răsărit⁹.

Pe lângă aceste pierderi considerabile, armata germană a fost slăbită și ca urmare a destituirilor pe care le-a operat Hitler, prin schimbarea tuturor comandanților de grupuri de armate, precum și a comandantului trupelor terestre, generalul Walther Brauchitsch, a cărui funcție a preluat-o personal. În acest fel, Führer-ul concentra în mâna sa atât funcția de comandant suprem al Wehrmacht-ului, cât și al O.K.H-ului. Acest fapt l-a determinat pe James L. Stokesbury să afirme: *„Cea mai mare realizare a lor (a sovieticilor, n.a.) a fost aceea de a-l fi împins pe Hitler să ia comanda directă a trupelor terestre, loc de unde era și mai liber să facă greșeli”¹⁰.*

La rândul său, Stalin a manifestat o stare de optimism după reușita contraofensivei de la Moscova, fiind convins că armata roșie poate nimici adversarul care a fost în fața unei „catastrofe”. Potrivit mărturiilor lui G.K. Jukov, la 5 ianuarie 1942, într-o consfătuire de la M.C.G. sovietic, Stalin a spus: *„Nemții sunt buimăciți de lovitura dată de noi lângă Moscova... S-au pregătit prost pentru iarnă. Acum este cel mai potrivit moment pentru a trece la ofensiva generală”¹¹.* Pornind de la această apreciere, Stavka a decis trecerea la ofensivă pe toate direcțiile principale — Leningrad, vest Moscova, sudul țării. Ofensiva nu a reușit nicăieri, singurul rezultat concret fiind măcinarea forțelor sovietice.

La sfârșitul lunii februarie a anului 1942, ca urmare a epuizării ambilor combatanți, frontul s-a stabilizat, cele două părți trecând la apărare. Hitler a pretins că această stabilizare a fost rezultatul politicii sale de interdicere a retragerii, care a prevenit astfel un adevărat dezastru. Pe de altă parte, o serie de generali și alți critici ai săi au afirmat că de fapt ordinele sale n-au făcut decât să conducă la pierderi imense, întrucât frontul pe care se opriseră în final trupele corespundea în mare măsură cu retragerea deliberată preconizată de unii comandanți.

Deoarece lunile care au urmat (martie, aprilie și chiar mai) au fost deosebit de ploioase împiedicând desfășurarea unor acțiuni de amploare, iar cei doi protagoniști aveau nevoie, la rândul lor de refacere, a urmat o perioadă consacrată pregătirii acțiunilor pentru vara anului 1942, când ambele părți doreau să obțină decizia în luptă.

La sfârșitul lunii aprilie, trupele germane și aliații lor se găseau pe aliniamentul: vest lacul Onega, sud Leningrad, Novgorod, Staraia Rusa, Demiansk, Kolm, Velikie Luki, Iarțevo, est Viazma, Volhov, est Orei, est Kursk, Belgorod, Harkov, Balakleia, Lozovaia, Slaviansk, Artemovsk, Taganrog, a cărui lungime era de aproximativ 3000 km (Harta nr. 2). Situația celor doi beligeranți pe Frontul de Est în primele luni ale anului 1942 seamănă cu un meci de box în care cei doi luptători se aflau într-un

clinci prelungit după o repriză epuizantă de luptă în care unul dintre ei a reușit să evite K.O. definitiv. Fiecare își analiza propriile posibilități și pregătea lovituri pe care le dorea decisive. O succintă trecere în revistă a fiecăruia este utilă pentru cântărirea șanselor de care dispuneau.

Astfel, Uniunea Sovietică și-a îmbunătățit situația atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. Dacă în anul 1941, când suferise agresiunea din partea Germaniei ea se găsea total izolată, după ce a fost atacată lucrurile au început să se schimbe. Dându-și seama că inamicul numărul unu este Germania nazistă, Marea Britanie, mai întâi, prin pragmaticul său prim-ministru Winston Churchill, iar mai apoi S.U.A. și președintele F.D. Roosevelt au trecut la realizarea celei mai mari coaliții cunoscute în istorie — coaliția Națiunilor Unite, în care și-a găsit un loc de prim rang și U.R.S.S. În felul acesta, la începutul anului 1942, Uniunea Sovietică avea alături alte 25 de state, iar treptat, o dată cu trecerea timpului, numărul acestora a sporit continuu. Mai mult decât atât, datorită rolului pe care-l juca în război, U.R.S.S. a fost pusă pe picior de egalitate cu Marea Britanie și S.U.A. în conducerea coaliției. Astfel, dintr-un stat blamat, pe bună dreptate, pentru antecedentele sale (colaborarea cu Hitler și politica expansionistă împotriva vecinilor), Uniunea Sovietică s-a trezit curtată de două dintre marile puteri ale lumii: S.U.A. și Anglia. Cu pragmatismul ce-l caracteriza, Stalin nu s-a sfîșit să profite din plin de situația creată. Pe lângă faptul, logic de altfel, de a solicita un ajutor substanțial din partea aliaților în material de luptă, ca și promisiunea deschiderii unui al doilea front în Europa de Vest, el a știut, de la început, iar o dată cu trecerea timpului acest lucru s-a accentuat, să ceară și să obțină un rol tot mai însemnat la organizarea postbelică a lumii.

În afară de aceasta, îndreptându-se spre Asia de Sud-Est și atacând S.U.A., Japonia aproape a încetat, începând din anul 1942, să mai constituie o amenințare serioasă pentru U.R.S.S. La rândul său, nici Turcia nu s-a lăsat „sedusă” de Germania și a rămas în continuare neutră. Iată deci că, pe plan internațional, situația s-a clarificat în mod cu totul favorabil Uniunii Sovietice. Pe lângă faptul că în acel moment făcea parte dintr-o puternică alianță care, pe măsura trecerii timpului, i-a acordat un ajutor material tot mai consistent, U.R.S.S. putea să se concentreze asupra unui singur adversar — Germania și aliații ei europeni. Acest lucru a permis, așa cum am arătat, aducerea a numeroase forțe din Extremul Orient care au avut un rol destul de însemnat în schimbarea raportului de forțe față de Germania.

Pe de altă parte, situația a început să se îmbunătățească substanțial și pe plan intern. O dată cu depășirea șocului provocat de invazia germană și a momentelor de criză apărute, lucrurile au început „să curgă” în favoarea sovieticilor. Sigur că acest lucru a fost favorizat, în bună măsură, de iarna anului 1941/1942, care a fost una dintre cele mai timpurii și mai geroase, ca și de imensitatea spațiului la dispoziție. Nu trebuie subevaluată însă nici capacitatea cu totul specială de adaptare la condiții dintre cele mai vitrege a poporului rus, care a reușit să reziste tuturor greutăților apărute și a început să pregătească premisele schimbării situației.

Treptat, economia sovietică a trecut la producția de război. Deși au pierdut cărbunele din bazinul Donețului, minereul de fier de la Krivoi-Rog, oțelăriile din Ucraina și bauxita de la Tikvin, iar uzinele din Leningrad erau în bătaia tunurilor inamicului, totuși sovieticilor le-au rămas suficiente resurse. Astfel, s-au descoperit

și au fost puse în valoare trei noi zăcăminte de cărbune în Asia Centrală și Orientală (cel mai important fiind la Khungari, cu o capacitate de 1 miliard de tone).

De asemenea, s-a găsit fier în Karaganda, aluminiu în Ural, cositor în Baskiria, precum și mari zăcăminte de petrol în Buguruslan. Aceste zăcăminte au fost puse rapid în exploatare și au asigurat materia primă pentru uzinele și fabricile transferate din vest și reamplasate în zona Ural, Asia Centrală și Siberia. Este remarcabil efortul făcut pentru transferarea în acest mod a nu mai puțin de 1523 de întreprinderi după primele luni de război și care au început să producă la întreaga capacitate până în vara anului 1942¹².

Prin creșterea productivității muncii, dar și prin folosirea destul de masivă a copiilor și femeilor, producția a crescut în 1942 față de 1941 de peste 2 ori la avioane, de 5,2 ori la tancuri și de 6,3 ori la tunuri. Prin aceasta, în cursul anului 1942, armata roșie a primit din producția internă 24.700 tancuri, 25.400 avioane și aproximativ 127.000 tunuri și aruncătoare de diferite calibre. În afară de aceasta, Uniunea Sovietică a început să beneficieze și de un substanțial sprijin occidental. Pe baza legii de împrumut și închiriere, S.U.A. i-au oferit un prim ajutor de 1 miliard de dolari¹³.

În anii 1942–1943, americanii, britanicii și canadienii au trimis spre U.R.S.S. peste 10.000 tancuri care, deși inferioare tancului sovietic T–34, cel mai performant la acea vreme, au contribuit la acoperirea nevoilor armatei roșii. Au mai fost trimise, de asemenea, începând cu 1942 peste 14.000 de avioane americane și 4.000 avioane englezești. (Până în iunie 1942 au sosit numai 3.000 avioane.) Cea mai importantă contribuție însă, au adus-o aliații occidentali la motorizarea armatei sovietice, prin cele peste 385.000 camioane pe care le-au livrat în total în decursul războiului¹⁴. La acestea, mai trebuie adăugate îmbrăcămintea, rațiile alimentare, materiile prime, echipamentul de semnalizare, fapt ce a permis industriei de război sovietice să se concentreze îndeosebi pe fabricarea tancurilor, tunurilor și avioanelor.

Pe această bază, comandamentul suprem sovietic a trecut la formarea corpurilor și armatelor de tancuri și înzestrarea lor cu material de cel mai nou tip (T–34, îndeosebi, și K.V.–70). Dotarea cu tunuri antitanc de 45 mm modernizate și tunuri noi de 76 mm a făcut posibilă organizarea de brigăzi și divizii antitanc. Ample măsuri au fost luate pentru apărarea antiaeriană a trupelor, ca și a întregii țări. Prin sporirea numărului de avioane s-a creat posibilitatea organizării de armate aeriene, al căror număr a ajuns la opt în iunie 1942¹⁵.

Efectivul total al armatei de operații sovietice era, în primăvara anului 1942, de 5.534.500 oameni, în a cărei dotare se aflau 4.959 tancuri, 40.798 tunuri și aruncătoare de mine și 2.480 avioane¹⁶.

Pe lângă câștigurile realizate pe planul dotării și al organizării, s-au obținut succese considerabile și în ceea ce privește activitatea de comandament. Experiența de luptă câștigată, atât de trupe, cât și de comandanți, ca și dotarea mai bună au creat premisele îmbunătățirii simțitoare a actului de conducere, ca și a procedeelelor de ducere a acțiunilor de luptă. Armata sovietică era recunoscută pentru „risipa” de vieți omenești făcută pe timpul operațiilor desfășurate. (Unele pierderi de vieți omenești suferite de trupele sovietice în luptele duse au fost trecute sub tăcere de istoriografia sovietică.) Predilecția pentru acțiunile frontale constituia una din carac-

teristicile de bază ale comandamentului sovietic. Anul 1942 a dovedit însă că și pe planul conducerii trupelor s-au făcut mari progrese, au apărut o serie de comandanți cu certe calități, lucru care a avut o mare influență asupra deznodământului unor operații executate în cursul anului respectiv.

În toamna anului 1942, a mai fost luată o măsură care s-a dovedit a avea consecințe dintre cele mai favorabile pentru desfășurarea ulterioară a războiului. Este vorba de restabilirea principiului unității de comandă în armata roșie. Astfel, prin decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 9 octombrie 1942 s-a desființat funcția de comisar militar din armată. În acest fel, au fost eliminate fricțiunile, care apăreau frecvent, dintre comandant și comisarul politic. Un alt avantaj practic al acestei reforme a fost acela că, după grelele pierderi suferite de armata sovietică până în acel moment, s-a obținut o sporire considerabilă a numărului cadrelor de comandă prin intrarea în rândurile lor a foștilor comisari care, în majoritate, căpătaseră o oarecare experiență de conducere¹⁷.

În schimb, Germania, deși cucerise o bună parte din Europa, iar împreună cu aliații săi domina cea mai mare parte a continentului, se confrunta cu serioase dificultăți. Wehrmacht-ul anului 1942 devenise mai slab decât cel al anului 1941.

Confruntarea germano-sovietică a condus la angajarea unor forțe umane și materiale fără echivalent în cel de-al doilea război mondial și chiar în istorie. Astfel, războiul și-a schimbat complet caracterul prin imensitatea teatrului de operațiuni militare, costul ridicat al combatanților, durata și încrâncenarea luptei. „Cu aceasta s-a sfârșit războiul fulger”, scria Henry Michel „vesel și voios, al victoriei totale și definitive plătite de învingător prin pierderi ușoare, puternic compensate prin bogățiile câștigate, teritoriile cucerite și adversarii dominați”¹⁸. Nicăieri în altă parte luptătorul german n-a fost expus unor suferințe atât de mari și de prelungite împotriva unui adversar neînduplecat. Dacă dificultățile întâlnite și primele insuccese au aruncat neliniștea în corpul ofițerilor și generalilor, cu mult mai multă îndreptățire „*infernul Rusiei*” demoraliza soldatul german care îi invidia pe camarazii săi rămași în Vest pentru a aștepta un ipotetic atac englez împotriva „*fortăreței Europa*”. Obosit de lungul drum parcurs ce i-a fost impus în vară, s-a trezit confruntat cu rigorile iernii rusești în fața cărora era fără apărare. Tehnica de luptă a avut și ea de suferit în egală măsură de pe urma intemperiilor. Frigul a făcut să crape radiatoarele tancurilor și camioanelor lipsite de antigel, benzina se solidifica, uleiul îngheța, iar cauciucul sintetic își pierde elasticitatea. În urma iernii 1941/1942, din 500.000 vehicule, 30% au devenit inoperabile, 40% aveau nevoie de reparații capitale, iar 30% de mici reparații. Când a făcut bilanțul campaniei desfășurate până atunci împotriva Uniunii Sovietice, în aprilie 1942, generalul Halder a constatat că pierderile germane se ridicau la circa 1.041.000 de oameni (31.812 ofițeri, 1.009.000 trupă), 74.000 vehicule și 2.340 tancuri¹⁹. Aceste pierderi n-au putut fi compensate decât în mică măsură, prin primirea pe front a unui număr de 450.000 de militari, 7.400 vehicule și 1.847 tancuri noi. Ca urmare a acestui fapt, Grupul de armate „*Sud*” nu mai poseda decât 50% din puterea de foc inițială, iar grupurile „*Centru*” și „*Nord*” 33%. Acestea au fost condițiile care l-au făcut pe Hitler să declare că „*războiul va fi câștigat sau pierdut în sud*”²⁰.

Războiul s-a transformat, deci, într-o confruntare de uzură, cu un sfârșit incert și cu o durată imprevizibilă. Germania nu mai putea conta, pentru a câștiga, pe

irezistibilele lovituri cu diviziile de tancuri sprijinite de o Luftwafe suverană. Ea trebuia să mobilizeze toate resursele sale, să trimită în foc toți oamenii valizi. A apărut astfel o contradicție determinată de nevoile umane atât ale economiei cât și ale frontului. O singură soluție părea posibilă: exploatarea maximă a teritoriilor cucerite de Wehrmacht, ca și a celor din orbita celui de-al treilea Reich. Totul se cerea să fie sacrificat victoriei finale, chiar dacă Europa trebuia să fie golită, dacă era necesar, de materii prime, produse alimentare, mașini, mână de lucru și luptători. Germania devenea nesățioasă precum Minotaurul cretan din mitologia greacă.

Cu toate eforturile făcute însă (inclusiv înlocuirea lui Göring cu renumitul geniu economic, Albert Speer, în calitate de coordonator al economiei), Germania abia a reușit să producă, în 1942, aproximativ 15.400 avioane, 9.300 tancuri și 12.000 tunuri. Cu mult mai puțin decât reușea la vremea aceea Uniunea Sovietică.

Serioase dificultăți existau și în ceea ce privește completarea efectivelor necesare pe front. Acest lucru l-a determinat pe Hitler să folosească toate mijloacele, de la convingere la șantaj și amenințare, pentru a-și determina aliații să trimită pe Frontul de Est contingente cât mai numeroase. S-a reușit astfel, ca la începutul lunii mai 1942, Germania și aliații ei să dispună pe frontul răsăritean de aproximativ 6.000.000 oameni (din care 810.000 aparținând trupelor aliate), 3.230 tancuri și autotunuri, aproape 57.000 tunuri și aruncătoare de mine și 3.400 avioane de luptă. Aceste forțe erau constituite în 217 divizii și 20 brigăzi, din care 178 divizii, 8 brigăzi și 8 flote aeriene erau numai germane²¹.

Din succinta analiză întreprinsă, se desprinde concluzia că raportul de forțe dintre cei doi beligeranți pe Frontul de Est începea să se încline în favoarea Uniunii Sovietice.

În căutarea loviturii decisive.

Planurile de operații german și sovietic pentru anul 1942

„Planul Albastru“

În cel de-al doilea an al războiului pe Frontul de Est, obiectivul Germaniei a fost încercarea de eliminare a Uniunii Sovietice ca factor militar. În stabilirea acestui obiectiv, Hitler a plecat de la două premise: prima, că *„inamicul a suferit pierderi grele în efective și material, iar încercarea de a exploata unele succese în cursul iernii a dus la risipirea rezervelor destinate unor operații ulterioare“*²² și cea de-a doua, *„dacă germanii ar trece la apărare, atunci ar dispărea orice perspectivă de a câștiga războiul“*²³. După cum se poate observa, cu ușurință, dacă prima premisă este discutabilă, sub raportul adevărului, cea de-a doua este constrângătoare, pentru Hitler fiind foarte clar faptul că, dacă nu va reuși să clarifice situația cu U.R.S.S. înainte de a se deschide cel de-al doilea front în vestul Europei, șansele sale de câștigare a războiului ar fi minime. Din acest motiv, proiectele germane pentru vara anului 1942 erau mult mai ambițioase decât ale sovieticilor²⁴. Ca urmare, problema amplorii, obiectivelor și desfășurării campaniei Wehrmacht-ului pe Frontul de Est a constituit obiectul unor îndelungi și complicate dezbateri la nivelul comandamentului german.

Generalul Blumentritt (șef de stat major general adjunct la O.K.H.) își amintește de această perioadă, în care numeroși generali (von Rundstedt, von Leeb și von

Brauchitsch îndeosebi) erau împotriva reluării ofensivei și se pronunțau pentru consolidarea câștigurilor dobândite până atunci sau chiar pentru scurtarea liniei frontului²⁵. Chiar și Halder, șeful de stat major al O.K.H., își puneă întrebarea dacă nu ar fi preferabil să treacă la apărare pe tot ansamblul frontului, pentru a epuiza în acest fel rezervele inamicului, lansate în operații cu caracter ofensiv. Răspunsul l-a primit chiar de la șeful biroului său de operații, generalul Heusinger, care a apreciat, pe bună dreptate, că s-ar pierde în acest fel nu numai inițiativa, dar și un timp considerabil, or timpul era clar că lucra în favoarea sovieticilor. Era, deci, necesar să se încerce să se pună adversarul în genunchi cât mai curând posibil²⁶.

Primul proiect, care a fost pregătit de O.K.H., la mijlocul iernii, când armata roșie făcea o impresie favorabilă prin acțiunile viguroase pe care le întreprindea, prevedea numai o ofensivă de mică amploare în nordul U.R.S.S. Modestia acestui plan a fost repede uitată, o dată cu venirea primăverii și stagnării, datorită epuizării, a contraofensivelor sovietice. Opiniile în favoarea reluării unei ofensive de proporții evolau tot mai mult. Discuțiile rămăneau încă deschise când era vorba de precizat obiectivul: scoaterea definitivă din luptă a U.R.S.S. ori numai reducerea potențialului său, astfel ca amenințarea armatei roșii să nu mai fie o problemă serioasă.

Majoritatea generalilor au declarat ulterior că s-au pronunțat în favoarea unei ofensive cu obiective limitate, considerând drept o aventură orice ofensivă cu scopuri mai ambițioase. Dar, așa cum remarcă, pe bună dreptate, Alan Clark, acest lucru dovedește incapacitatea acestora de a aprecia corect o situație în cadrul unei strategii globale. A considera campania din vara anului 1942 pe Frontul de Est ca pe o problemă independentă de evenimentele care aveau loc pe plan mondial și care impuneau Germaniei ori să câștige războiul în acel an, ori să fie zdrobită de puterea coaliției care se crease împotriva ei, era o gravă greșeală. Din acest motiv, Hitler era conștient că trebuie să facă „ceva”. Și, pentru el, acest „ceva” nu putea fi decât ofensiva²⁷.

Problema cea mai importantă era unde să fie ea organizată, deoarece Germania nu mai dispunea de forțele necesare pentru a ataca pe întregul front. Dilema care stătea în fața lui Hitler era aceea ca, apelând la o soluție ofensivă, să obțină, cu mijloace limitate, un rezultat decisiv. Franz Halder a propus atunci executarea unei lovituri ofensive împotriva Moscovei, apreciată drept inima U.R.S.S. Führer-ul însă nici nu a vrut să audă de așa ceva. Pe lângă oroarea pe care i-o provoca Moscova datorită tristei experiențe suferite acolo, o altă idee a încolțit în mintea lui — executarea unei ofensive în sectorul sudic al frontului sovieto-german. Această alegere i-a fost dictată atât de rațiuni geopolitice, economice cât și strategice.

La sfârșitul anului 1941, stocurile de benzină ale Reich-ului au scăzut la 800.000 tone, adică aproape consumul pe o lună. Cu toate previziunile optimiste ale lui Albert Speer, ministrul economiei, de creștere a producției de benzină sintetică de la 4 la 6 milioane tone, nevoile Germaniei erau mult mai mari, nici alte surse, cum ar fi cea română, nemaifiind îndeustătoare. Dilema era simplă și ea fost formulată astfel de Hitler, în 1942, în fața generalilor Grupului de armate Sud: „*Dacă nu obținem petrol de la Maikop și Groznii, eu voi fi obligat să opresc războiul*”²⁸. Rămânea astfel ca singură soluție cucerirea câmpurilor petrolifere din Caucaz care,

pe de o parte, ar fi satisfăcut nevoile germane, pe de altă parte, i-ar fi lipsit pe sovietici de resursele lor de petrol.

Așa cum a arătat Liddell Hart, concepția s-a dovedit a fi eronată deoarece Hitler, deși n-a reușit să ajungă la petrolul din Caucaz, a mai avut resurse pentru a continua războiul timp de trei ani²⁹.

Și din punct de vedere strategic, opțiunea lui Hitler pentru executarea ofensivei în sectorul sudic avea o dublă întemeiere. Una dintre rațiuni era aceea că, odată cucerit Caucazul, ofensiva ar fi putut continua în Iran, unde s-ar fi făcut joncțiunea cu trupele lui Rommel, care la acea dată se găseau în Cirenaica, pregătind ofensiva împotriva localităților Gazala și Tobruk, ce constituiau cheia apărării engleze în nordul Africii. În caz de succes, după ocuparea Egiptului, trupele germane ar fi continuat ofensiva spre Golful Persic. „Astfel, Persia, unicul punct de întâlnire al Marii Britanii și Rusiei și, după Murmansk, a doua mare bază de aprovizionare a programului de ajutor american, ar fi scoasă din joc”³⁰. Acest succes ar fi putut scoate din expectativă Turcia care ar fi fost, poate, atrasă de partea Germaniei în conflict. S-ar fi pus în primejdie astfel hegemonia britanică în Orientul Mijlociu. A doua rațiune strategică era aceea că, după străpungerea în sectorul sudic, se putea opta, la momentul oportun, pentru întoarcerea apărării Moscovei, printr-o largă manevră de învăluire.

Am făcut această prezentare a rațiunilor care l-au condus pe Hitler la adoptarea soluției alese — ofensiva în sudul U.R.S.S. — nu pentru a-l justifica, ci pentru a arăta că, practic, în acel moment, nu avea altă soluție plauzibilă la îndemână: ori se recunoștea învins de la început și oprea ostilitățile — ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu stătea în firea Führer-ului —, ori căuta o soluție care să-i dea o șansă de izbândă. După părerea noastră, alegerea variantei ofensivei în sud, cu toate criticile care i-au fost aduse de unii exegeți, rămânea cea mai promițătoare. Asupra modului de materializare pot fi formulate obiecții.

Una din cele mai importante etape în definitivarea planului s-a desfășurat la cartierul general al Führer-ului de la Rastenburg, în ziua de 28 martie 1942. Aici, Hitler a convocat numai câteva personaje din fruntea armatei: Keitel, Jodl, Halder și alți șase generali și amirali. Halder, șeful de stat major al O.K.H. a prezentat planul cunoscut sub denumirea de „Fall Blau” (Planul Albastru), devenit apoi, de la 30 iunie 1942, „Braunschweig”. Planul trebuia să poarte inițial denumirea „Siegfried”, dar Hitler a refuzat să mai accepte folosirea unor denumiri cu caracter mitic pentru operațiunile sale, după ce numele împăratului „Barbarossa” i-a fost atât de puțin favorabil. După trei ore de dezbateri, Führer-ul și-a dat acordul asupra principiilor fundamentale ale planului³¹.

Planul imaginat de F. Halder era foarte îndrăzneț deoarece acțiunile se desfășurau oblic în raport cu frontul existent, iar prima grupare de forțe care începea mișcarea era cea mai depărtată, respectiv din regiunea Kursk–Harkov. Această grupare de forțe trebuia să înainteze spre sud-est, de-a lungul fluviului Don. O altă grupare de forțe situată mai la sud trebuia să înainteze spre est, joncțiunea urmând să se producă la vest de Stalingrad. Prin această manevră, erau încercuite și distruse totalitatea forțelor Frontului de Sud–Vest și a celui de Sud³².

Șapte zile mai târziu, la 4 aprilie 1942, generalul Jodl i-a prezentat lui Hitler ordinele de expediție. La statul major al O.K.W., se stabilise, după o tradiție prusa-

că veche de peste 130 de ani, pornind de la Scharnhorst la Schlieffen și Ludendorff, ca regulă de transmitere a directivelor, o largă prezentare a situației, obiective indicate în linii mari, lăsând comandantului însărcinat cu îndeplinirea misiunii deplină libertate și responsabilitate. După ce Führer-ul a citit proiectul, a refuzat să-l semneze, tocmai pentru că acorda o prea mare libertate comandantului Grupului de armate „Sud”. După criza din iarna precedentă, își pierduse încrederea în generali săi și nu mai vroia să audă de „ordine elastice”, cerând ca ele să fie redactate în detaliu și executate cu strictețe. Drept urmare, a luat proiectul pentru a-l reface personal. Rezultatul a fost prezentat a doua zi, pe zece pagini dactilografiate, devenind faimoasa „Directivă nr. 41”, care s-a dovedit a fi un amestec de ordine operaționale, decizii de principiu, modalități de execuție și prescripții relative la secret.

Obiectivul principal îl constituia *„nimicirea definitivă a forțelor de apărare rămase încă la dispoziția Sovietelor și privarea acestora pe cât posibil de cele mai importante resurse necesare economiei de război”*³³. Pentru aceasta, era nevoie nu numai de toate forțele disponibile ale Wehrmacht-ului, dar și de cele ale aliaților. Intenția generală era ca, în condițiile păstrării unei atitudini defensive în sectorul central al frontului, operațiile de la flancul de nord să conducă la ocuparea Lenin-gradului și realizarea joncțiunii cu trupele finlandeze, iar la flancul de sud să se realizeze pătrunderea în forță în spațiul caucazian. Din directivă rezultă cu claritate că obiectivele nu puteau fi atinse decât succesiv, datorită faptului că nu se dispunea de forțe și mijloace suficiente. Prioritară era operația din sectorul sudic, al cărei scop era nimicirea inamicului de la vest de Don, cucerirea regiunii petrolifere și forțarea trecerii peste Caucaz, în timp ce blocarea Leningradului și cucerirea Căreliei rămâneau în suspensie până la disponibilizarea altor forțe.

Din cauza termenelor diferite de afluire a unităților necesare, precum și a poziției oarecum oblice de plecare la ofensivă, operația pentru cucerirea Caucazului urma să se desfășoare în trei faze: prima, străpungerea din raionul sud Orel, pe direcția Voronej; a doua, continuarea atacului cu unități de tancuri și motorizate de pe aliniamentul Voronejului spre sud, cu flancul stâng sprijinit pe Don, pentru realizarea unei a doua străpungeri din raionul Harkov spre est; a treia, realizarea joncțiunii în zona Stalingradului a forțelor care înaintau de-a lungul Donului cu cele care atacau din raionul Taganrog, Artemovsk peste Doneț, spre est. (Harta nr. 3)

*„În orice caz, se arată în directivă, trebuia să se încerce atingerea Stalingradului sau cel puțin aducerea sa sub efectul armamentului nostru greu, în așa fel încât să fie eliminat ca centru al industriei de armament și comunicații”*³⁴.

Toate aceste acțiuni ofensive trebuiau desfășurate în așa fel încât să ducă la încercuirea și nimicirea inamicului și nicidecum la împingerea lui în adâncime. În continuare, frontul din sectorul Don trebuia încredințat unor trupe aliate (ungare, italiene și române), pentru ca trupele germane să se poată îndrepta spre Caucaz.

După cum se poate observa, în această directivă, Stalingradul era un obiectiv secundar, intermediar, care nici măcar nu trebuia neapărat cucerit, obiectivul principal fiind Caucazul. Numai prin evoluția ulterioară a evenimentelor, orașul lui Stalin a devenit ținta principală. Analizarea „Directivei 41” evidențiază cel puțin două erori principale: nu ținea seama de disproporția dintre forțele la dispoziție și obiectivele fixate și conducea la extinderea frontului sovieto-german, și așa destul de mare, având ca efect dispersarea forțelor³⁵.

„Planul Stavkăi”

După succesele obținute în luptele din fața Moscovei și consumarea contra-atacurilor executate pe întinderi însemnate ale frontului, trupele sovietice au trecut la apărare. S-a început consolidarea alinimentelor atinse prin săparea de tranșee, construirea de adăposturi, minarea căilor de acces spre limita dinainte a apărării și executarea unor baraje de sârmă ghimpată. Concomitent, la nivelul statelor majore, s-a realizat organizarea sistemului de foc și a cooperării. La M.C.G., M.St.M., precum și mari unități și unități, se făcea bilanțul primei etape a războiului. Totodată, s-au luat măsuri pentru reîmprospătarea efectivelor, dotarea lor cu tehnică de luptă și pentru elaborarea planurilor viitoarelor campanii.

La sfârșitul lui martie 1942, a avut loc o consfătuire a Înalțului Comandament Sovietic, la care au participat, pe lângă Stalin, principalii responsabili ai armatei, în cadrul căreia s-au discutat probleme legate de concepția ducerii operațiilor în primăvara și vara anului 1942. Pe timpul discuțiilor purtate, Stalin, neîncrezător la acea dată în privința deschiderii de către anglo-americieni a unui al doilea front în Europa de Vest, a apreciat că principalele operații militare vor avea loc tot pe frontul sovieto-german.

Pornind de la superioritatea în efective și tehnică de luptă, pe care atacatorul încă o mai deținea, cu toate pierderile suferite, comandamentul suprem sovietic a apreciat că germanii vor fi în măsură să întreprindă mari operații ofensive simultan pe două direcții strategice, cel mai probabil pe direcția Moscova și în sudul țării³⁶.

În concepția sa, dintre cele două direcții pe care inamicul putea să-și desfășoare operațiile ofensive strategice, cea mai mare temere îi inspira direcția Moscova, unde germanii dispuneau de circa 70 de divizii³⁷. Convingerea că trupele germane vor relua atacul principal pe direcția centru s-a dovedit eronată, dar ea a persistat, cu toate că Moscova a primit unele semnale de la serviciile sale secrete (agentura din Elveția și „Orchestra Roșie” din Germania) prin care se arăta că obiectivul Berlinului pentru vara anului 1942 urma să fie Caucazul³⁸. Acest fapt nu a rămas fără consecințe, pentru că principalele forțe au fost concentrate în partea de sud-vest a Moscovei, în detrimentul sectorului sudic al frontului, ușurându-se astfel succesul inițial al ofensivei germane executate în această parte și conducând la pierderi grele, umane, materiale și teritoriale, de partea sovietică.

În ceea ce privește atitudinea care trebuia adoptată, Stalin a arătat că, ținând cont de insuficiența forțelor și mijloacelor avute la dispoziție pentru desfășurarea unei mari operații ofensive, în primăvara și începutul verii anului 1942 era indicat să se treacă la apărarea strategică activă. Totodată, el a considerat că era necesar să se organizeze și să se execute operații ofensive cu caracter limitat în Crimeea, în raionul Harkov, pe direcțiile Lgov, Kursk, Smolensk, raioanele Leningrad și Demiansk.

La consfătuirea amintită, B.M. Șapoșnikov a prezentat un plan amănunțit, al cărui conținut corespundea cu aprecierile lui Stalin. „Ideea centrală a planului, după cum menționează A.M. Vasilevski, era apărarea strategică activă, acumularea de forțe de rezervă și apoi trecerea la un atac decisiv”³⁹. S-a propus ca rezervele strategice principale, fără a fi introduse în luptă, să fie concentrate pe direcția principală (Moscova n.a.) și în raionul Voronej, unde, după opinia M.St.M. sovietic urmau să se desfășoare evenimentele principale.

S-au apreciat ca deosebit de periculoase direcțiile Orei, Tuia, Kursk, Voronej și o eventuală lovitură a inamicului asupra Moscovei, prin întoarcerea capitalei dinspre sud-vest. Având în vedere aceste considerente, s-a propus și s-a hotărât să se concentreze cea mai mare parte a rezervelor în sectorul Frontului Breansk, pentru a apăra capitala din direcția sud-vest.

Dacă în ceea ce privește atitudinea de bază care trebuia adoptată, — apărarea strategică activă — nu au fost obiecții, în schimb, în ceea ce privește acțiunile cu caracter preventiv care trebuiau executate, discuțiile au evidențiat mai multe puncte de vedere. Majoritatea participanților la consfătuire erau împotriva executării mai multor operații ofensive cu scop limitat, considerând că s-ar consuma în acest fel, în mod inutil, rezervele⁴⁰. G.K. Jukov s-a pronunțat pentru executarea unor lovituri puternice numai în zona strategică de vest, cu scopul de a zdrobi gruparea inamicului de la Veazma, Rjev.

Până la urmă, a prevalat punctul de vedere al lui Stalin, astfel că, pentru primăvara și vara anului 1942, s-a hotărât ca, pe lângă adoptarea apărării strategice active, cu efortul la centru, să se execute mai multe operații ofensive cu scop limitat. Evenimentele din mai și iunie, așa cum arăta G.K. Jukov, au pus în evidență erorile comandamentului suprem sovietic, supunând forțele sovietice la grele încercări⁴¹.

M.C.G. sovietic a emis, la sfârșitul lunii martie 1942, documentele operative pentru declanșarea unor operații ofensive cu scop limitat în Crimeea, în zona Harkov, pe direcțiile Lgov, Kursk, Smolensk, precum și în raioanele Leningrad și Demiansk.

Conform planului comandamentului sovietic, se prevedea degajarea Leningradului și Sevastopolului și executarea atacului principal din ieșindul Barvenkovo spre Harkov. Acest atac trebuia să constituie piesa de rezistență a întregii ofensive de vară, având ca obiectiv recucerirea orașului Harkov, sarcina executării lui revenind Fronturilor de Sud-Vest și de Sud, sub comanda mareșalului S.K. Timošenko⁴².

Ofensiva declanșată pentru cucerirea orașului Harkov a fost concepută ca o acțiune dublu învăluitoare, în clește, în cadrul căreia, unul din brațe, cel din sud, constituit din Armata 6 (comandată de gl. lt. A.M. Gorodnianski) trebuia să atace spre nord, iar celălalt braț, format din Armata 28 (comandată de gl. lt. D.I. Riabcev), sprijinită de armatele 21 și 38, trebuia să acționeze spre sud-vest, mergând în întâmpinarea Armatei 6. Celelalte două armate ale Frontului de sud, Armata 57 și Armata 9, trebuiau să desfășoare acțiuni ofensive cu caracter limitat, în scopul de a fixa inamicul.

Acest plan era relativ previzibil, datorită configurației liniei frontului, pe de o parte, dar și importanței Harkovului (al doilea oraș sovietic ca importanță pierdut, devenit principal centru de comunicații și de aprovizionare german în sud). Pe de altă parte, el se înscrisa ca o „mănușă” în intențiile operative ale comandamentului german.

Planurile de operații ale celor doi beligeranți pe Frontul de Est erau, deci, diferite sub raportul obiectivelor și anvergurii. Supraestimându-și forțele și subestimându-și adversarul, Hitler își propunea obținerea deciziei finale în est, pe când Stalin, mai pragmatic, dorea echilibrarea raportului de forțe și obținerea inițiativei strategice.

Pe termen scurt, respectiv în vara anului 1942, speranțele lui Hitler păreau a se împlini, dar Stalingradul, obiectiv secundar în proiectele inițiale, a reprezentat, însă, „*mormântul*” iluziilor germane. În drama consumată pe Don și Volga, au fost, însă, antrenați zeci și zeci de mii de ostași români, mulți dintre ei găsiindu-și sfârșitul în aceste stepe necuprinse.

Cum au ajuns românii la Stalingrad și tragedia lor vor constitui subiectul capitolelor următoare.

NOTE

- ¹ Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, voi. II, București, Editura Saeculum I.O., 1996, pp. 36, 37.
- ² *Ibidem*, p. 22–23.
- ³ Franklin D. Roosevelt, *Messages de guerres*, vol. I, 1945, p. 35.
- ⁴ Henry Michel, *La seconde guerre mondiale*, tome 1, Paris, Press Universitaires, 1968, p. 407.
- ⁵ *Ibidem*.
- ⁶ Kurt Tippelskirch, *Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale*, Paris, 1956, p. 201.
- ⁷ G.K. Jukov, *Amintiri și reflecții*, București, Editura Militară, 1970, p. 422.
- ⁸ Colonel Aimé Constantini, *L'Union Soviétique en guerre (1941–1945)*, tome II, Paris, 1968, p. 48.
- ⁹ *Memorial de război*, București, Editura Politică, 1976, p. 200.
- ¹⁰ James L. Stokesbury, *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993, p. 202.
- ¹¹ *Mareșalul Jukov — între legendă și adevăr*, vol. I, București, Editura Militară, 1991, p. 137.
- ¹² Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. II, p. 290.
- ¹³ *Ibidem*, pp. 290–291.
- ¹⁴ James L. Stokesbury, *op. cit.*, p. 203.
- ¹⁵ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 426.
- ¹⁶ VOVSS, p. 152.
- ¹⁷ Alexander Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, București, Editura Politică, 1970, pp. 323–333.
- ¹⁸ Henry Michel, *op. cit.*, p. 268.
- ¹⁹ *Memorial de război...*, p. 200; Henry Michel, *op. cit.*, p. 251.
- ²⁰ Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 291.
- ²¹ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 427.
- ²² Jacques de Launay, *op. cit.*, vol.2, p. 25.
- ²³ Geoffrey Jukes, *Stalingrad. 300.000 hommes encerclés*, 1971, p. 18.
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ Alan Clark, *La guerre à l'Est. 1941–1945*, tome II, Paris, Robert Laffont, 1966, p. 16.
- ²⁶ Paul Carrell, *Operation Barbarossa*, tome 2, *De Moscou à Stalingrad*, Robert Laffont, Paris, 1969, p. 19.
- ²⁷ Alan Clark, *op. cit.*, p. 18.
- ²⁸ Marechal Fr. Paulus, *Stalingrad*, Paris, Fayard, 1961, p. 173.
- ²⁹ Liddell Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, București, Editura Orizonturi/Editura Lider, 1998, p. 322.
- ³⁰ Paul Carell, *op. cit.*, p. 158.
- ³¹ *Ibidem*, pp. 162–163.
- ³² Geoffrey Jukes, *op. cit.*, p. 27.
- ³³ Hitler, *Directives de guerre*, Arthaud, Paris, 1965, p. 144; a se vedea și Wilhelm Adam, *O hotărâre dificilă*, vol. I, București, Editura Militară, 1988, p. 195.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 146.

-
- ³⁵ Manfred Kehrigh, *Stalingrad. Analyse und Dokumentation einer Schlacht*, Auflage, Stuttgart, Deutsche-Verlag — Anstadt, 1974, p. 26.
- ³⁶ *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, București, Editura Militară, 1989, p. 417.
- ³⁷ A. M. Samsonov, *Stalingradskaia bitva, izdatelstvo znanie*, Moskva, 1975, p. 7.
- ³⁸ Rado Sandor, *Sub pseudonimul „Dora“*, București, Editura Politică, 1974, pp. 160–171; Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura All, pp. 190–191; Leopold Trepper, *Marele Joc*, București, Editura Venus, f. a., p. 136.
- ³⁹ A. M. Vasilevski, *Delo vsej jizni*, Moskva, 1973, p. 184.
- ⁴⁰ G.K.Jukov, *op. cit.*, pp. 429–431. A se vedea și lucrarea *Mareșalul Jukov — între legendă și adevăr...*, vol. I, p. 138–139.
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 431.
- ⁴² Geoffrey Jukes, *op. cit.*, p. 17.

Capitolul 3

Situația politică și militară a României în prima parte a anului 1942

Caracteristici ale situației interne și internaționale a României

Campania anului 1941 s-a încheiat pentru România cu rezultate notabile — eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei, a ținutului Herța, cucerirea Odesei. Așa cum am precizat, opinia publică românească aprecia că războiul practic s-a încheiat, lucru recunoscut chiar de Hitler care a afirmat că, după căderea Odesei, *„războiul este practic terminat pentru România. Nu mai rămâne de aici înainte românilor decât să-și consolideze situația“*¹. Este ceea ce au și încercat să facă autoritățile române. Marile unități au fost aduse în țară, cu excepția celor subordonate Armatei 11 germane, care acționau în Crimeea.

La 8 noiembrie 1941, s-a organizat o mare paradă militară, regele Mihai I decorând drapelele unităților care se distinseseră în campania de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei și în luptele ulterioare. La manifestare, au participat zeci de mii de cetățeni ai Capitalei, entuziasmul lor fiind sincer.

La 9 noiembrie 1941, Ion Antonescu a organizat un plebiscit prin care cetățenii erau chemați să se pronunțe prin da sau nu asupra politicii duse de echipa sa guvernamentală. Față de această inițiativă, Partidul Național Țărănesc a protestat prin liderul său, Iuliu Maniu. În scrisoarea trimisă, la 8 noiembrie 1941 conducătorului statului, se aprecia că, în contextul în care fiii își făceau suprema datorie față de țară, trebuiau evitate toate lucrurile ce i-ar fi putut despărți. Forma sub care i se cerea cetățeanului să se pronunțe era socotită necorespunzătoare². De exemplu, Partidul Național Țărănesc aproba dezrobirea Basarabiei și a elementului românesc de peste Nistru, dar nu era de acord cu prelungirea acțiunii militare *„în formă agresivă și în intențiuni de ocupație pe teritoriul rusesc“*. De asemenea, național-țărăniștii nu acceptau aderarea României la Pactul Tripartit care o puneă în conflict cu democrațiile apusene. În consecință, Partidul Național Țărănesc nu putea participa la consultarea populară.

În mod firesc, dincolo de împotrivirile partidelor istorice, plebiscitul a confirmat politica lui Antonescu, dar valoarea sa rămâne, totuși, relativă date fiind condițiile în care a avut loc și maniera deschisă de a vota. Oricum, popularitatea regimului era mare, realizările fiind incontestabile, chiar dacă prețul plătit nu a fost mic. Considerând că războiul s-a încheiat, Ion Antonescu a schițat un program de redresare

internă a României pentru următorii 10–20 de ani, dar evenimentele s-au dovedit puțin propice planificării atât de riguroase³.

Dacă situația internă era relativ stabilă, cea internațională a continuat să se agraveze, România găsindu-se, la sfârșitul anului 1941, în stare de război cu Anglia și S.U.A. Relațiile cu aceste țări deveniseră destul de reci o dată cu integrarea României în sistemul Axei. Imediat după sosirea în țară a M.M.G., Washingtonul a blocat bunurile românești în S.U.A., pe motiv că statul român era ocupat de Germania⁴.

În ceea ce privește relațiile româno-engleze, acestea s-au întrerupt practic în februarie 1941. La 10 februarie 1941, ministrul Angliei la București, R. Hoare, i-a remis lui Al. Cretzianu, secretar general al Ministerului Afacerilor Externe, o notă prin care îi aducea la cunoștință retragerea misiunii diplomatice la data de 15 februarie 1941. Interesele britanice în România urmau să fie apărate de ministrul american⁵.

După intrarea în război alături de Germania, guvernul român a asigurat S.U.A. că România nu urmărește altceva decât recâștigarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, după care se va situa pe o poziție de apărare pe Nistru. Partea americană se pare că a înțeles și a aprobat tacit acțiunea României, fapt confirmat în întrevederea pe care a avut-o Brutus Coste, reprezentantul diplomatic român, la 4 septembrie 1941, la Departamentul de Stat. Cu acest prilej, Cordell Hull nu a avut nimic de obiectat asupra știrii care i-a fost transmisă privind redobândirea celor două provincii românești. Atunci când, însă, i-a fost adusă la cunoștință hotărârea României de a continua operațiile până la ocuparea Odesei, reprezentantul guvernului american l-a avertizat pe însărcinatul cu afaceri român, Brutus Coste, că S.U.A. consideră Germania ca fiind cel mai mare pericol mondial⁶.

La rândul său, Germania, încă din august 1941 sugerase părții române să limiteze libertatea de mișcare a personalului legației americane pentru a îngreuna activitatea de spionaj a serviciului secret american. Evident, scopul principal al acestui demers era acela de a înrăutăți relațiile româno-americane, în aceeași măsură în care sporeau tensiunile germano-americane.

Continuarea războiului împotriva Uniunii Sovietice alături de Germania a condus, în cele din urmă, la punerea României în stare de război cu întreaga coalitie a Națiunilor Unite. Încă de la 4 noiembrie 1941, guvernul sovietic a insistat pe lângă Marea Britanie să declare război aliaților Germaniei. Dacă la început premierul Winston Churchill s-a opus, la 30 noiembrie a adresat, totuși, o notă ultimativă statului român, în care se arăta că „dacă până la 5 decembrie guvernul român nu va fi oprit operațiile militare și încetat orice participare activă la ostilități, guvernul Majestății sale nu va avea nici o altă alegere decât de a declara existența unei stări de război între cele două țări”⁷. Întrucât conducătorul statului român a refuzat să se conformeze acestei cereri, la 7 decembrie 1941, orele 12.00, între România și Marea Britanie a intervenit starea de război. O dată cu aceasta, au declarat război României și dominioanele Coroanei britanice, Noua Zeelandă, Canada, Australia și Africa de Sud.

La 12 decembrie, a doua zi după ce Germania și Italia au declarat război S.U.A., reprezentanții Reich-ului și Italiei la București, Manfred von Killinger și Renato Bova Scopa, s-au prezentat împreună la ministrul român de Externe, Mihai

Antonescu, recomandând guvernului român ca, pe baza prevederilor Pactului Tripartit, la care aderase și România, să se considere în stare de război cu Statele Unite ale Americii⁸. Conformându-se, guvernul român, prin Gheorghe Davidescu, secretar general în Ministerul de Externe, a înmănat însărcinatlui cu afaceri al S.U.A. la București, declarația de război, redactată în următorii termeni: „*Guvernul regal român are onoarea să comunice guvernului Statelor Unite ale Americii că, în conformitate cu dispozițiile Pactului Tripartit și respectând obligațiile solidare prevăzute prin acest Pact, ca urmare a stării de război ce a intervenit între Statele Unite pe de o parte și Reich-ul german, Italia și Japonia pe de altă parte, România se află ea însăși în stare de război cu Statele Unite ale Americii*”⁹. Este în afara oricărei îndoieli că acesta a fost un act pur formal, pe care partea americană l-a luat ca atare și nici nu a răspuns acestei declarații decât la 5 iunie 1942, când, la insistențele guvernului sovietic, președintele F.D. Roosevelt a semnat contradecarația de război adresată României. S.U.A. ne-au declarat război pentru a putea ataca perimetrul petrolifer din România. De fapt, cel mai bine a ilustrat situația reală în care se găsea România, mareșalul Ion Antonescu, la 12 decembrie 1941, în fața unor ziariști: „*Sunt aliatul Reich-ului împotriva Rusiei. Sunt neutru între Marea Britanie și Germania. Sunt pentru americani împotriva japonezilor*”¹⁰. În acest mod, conducătorii de la București au încercat să păstreze o poartă deschisă spre Londra și Washington, printr-o strategie subtilă care, însă, din păcate, n-a fost acceptată de marile puteri ale vremii.

Instituirea stării de beligeranță cu cele două mari state a pus capăt iluziilor nutrite de mulți români, după bătălia Odessei, că războiul s-a încheiat, o dată cu atingerea intereselor naționale.

„Rațiune militară și numai rațiune militară”

Deși se părea că operațiile s-au încheiat pentru România, exigențele războiului de coaliție și-au pus amprenta asupra opțiunilor conducerii de la București. Contraofensiva forțelor sovietice de la Moscova a reprezentat o gravă înfrângere a Wehrmacht-ului, Germania trezindu-se implicată într-un război de uzură pentru care mijloacele sale erau insuficiente. În consecință, Hitler a decis sporirea contribuției de război a partenerilor săi de alianță. Primul semn al intențiilor germane față de România l-a constituit scrisoarea lui Adolf Hitler către Ion Antonescu, din 29 decembrie 1941. După ce a trecut în revistă principalele evenimente desfășurate pe frontul de răsărit, Führer-ul și-a manifestat intenția de a declanșa ofensiva în primăvara următoare. În acest sens, el a adresat rugămintea conducătorului statului român „*de a deplasa pe front unitățile dv. care și așa au caracterul unei armate românești proprii și cărora sunt dispus să le dau completările germane necesare, întrucât, va trebui ca ele să sosească pe front încă înaintea de începerea topirii zăpezilor, căci n-aș dori să las să treacă nici o săptămână pentru a începe atacul, după uscarea solu- lui*”¹¹. Hitler mai cerea sporirea contribuției economice a României la război, în special cu petrol și cereale. Ion Antonescu i-a răspuns, prin dr. Spalcke, asigurându-l pe Führer că „*va putea conta, cu atât mai mult pe mine, pe armata și poporul român, cu cât greutățile vor fi mai mari*”¹². El a cerut, însă, să fie ținut la curent cu situația frontului, iar livrările de material să fie accelerate pentru a reinstrui și redo-

ta armata română. De asemenea, conducătorul statului român a reamintit politica nesigură, neamicăală și necamaraderească a Ungariei, cerând Germaniei găsirea unei soluții.

Satisfăcut de răspunsul lui Ion Antonescu, Hitler i-a făcut cadou un automobil Mercedes, care a fost predat de aghiotantul său, maiorul Gerhard Engel.

O nouă etapă în angajarea României în campania anului 1942 s-a consumat în timpul vizitei pe care mareșalul Wilhelm Keitel a făcut-o la București în cursul lunii ianuarie 1942, în cadrul turneului său în țările aliate din sud-estul european. Cu acest prilej, Ion Antonescu a reafirmat intenția de a participa la următoarea campanie, luându-și angajamente care depășeau chiar așteptările germane¹³. Convins, în acel moment, că Germania a câștigat războiul, Ion Antonescu a dorit să asigure o prezență semnificativă a armatei române pe front, pentru a putea, apoi, la încheierea păcii, să aibă un cuvânt de spus în privința anulării deciziei de la Viena din 30 august 1940. Concomitent, a condiționat participarea trupelor române de primirea materialului de război de la partea germană și de implicarea corespunzătoare a Ungariei și Bulgariei pe frontul antisovietic.

Prin protocolul economic, semnat la 17 ianuarie 1942, la Berlin, Germania și-a luat obligația de a înarma trupele române pe baza unui credit de război și de a le aproviziona pe front¹⁴.

Angajamentul luat față de Keitel a fost reconfirmat cu ocazia vizitei pe care conducătorul statului român a făcut-o la cartierul general al lui Hitler, la Rastenburg (11 februarie 1942). Cu această ocazie, Ion Antonescu i-a remis un memorandum întocmit de Mihai Antonescu în care se reliefa contribuția și rolul României în planurile germane, precum și necesitatea clarificării raporturilor cu Ungaria¹⁵. Führer-ul a arătat că este decis ca în vară să-i distrugă și să-i scoată definitiv din luptă pe ruși și, din această perspectivă, era nevoie de concursul armatei române. Ion Antonescu a reafirmat intenția de a participa la război, cuantumul forțelor fiind echivalent cu al celor mobilizate în 1941. De asemenea, a mai ridicat și alte probleme: retragerea forțelor germane din țară; situația legionarilor din Germania; politica neamicăală a Ungariei etc.¹⁶

Angajamentul pe care și l-a asumat Ion Antonescu a trezit reacții puternice la nivelul conducerii armatei române. Generalul Iosif Iacobici, șeful M.St.M., a protestat vehement, încercând să-l determine pe mareșal să renunțe la materializarea hotărârii pe care organul superior de concepție al oștirii o aprecia ca fiind neconformă și chiar în contradicție cu starea de spirit și voință a armatei.

La 8 ianuarie 1942, generalul Iosif Iacobici a adresat un raport în care aprecia că forțele românești care urmau să participe la viitoarea campanie trebuiau să fie cât mai mici cu putință. Argumentele generalului erau de natură variată. În timpul operațiilor din vara și toamna anului 1941, comandamentul german a manifestat tendința de a întrebuiința trupele române ca trupe de ocupație, spre a le avea libere pentru muncile agricole. „*Îleșirea noastră din acest rol, arăta Iosif Iacobici, nu o văd justificată, decât în cadrul unei necesități operative absolute, provocate de o schimbare esențială a situației strategice*”¹⁷. Operațiile ar depărta mult forțele noastre de țară, ceea ce ar spori riscul unei înfrângerii datorită dificultăților de aprovizionare.

Generalul Iacobici a mai argumentat că „*trebuie ținut seama și de faptul că românul nu se va bate bucuros departe de țara sa; în acest sens, participarea la o*

ofensivă ce duce forțele noastre departe de țară nu este populară. Știu — continua el — că acest curent va putea fi învins, dar tot mă tem de influența nefastă a lui asupra capacității de luptă a diviziilor noastre, mai ales având în vedere că majoritatea lor se vor prezenta în urma grabnicii intervenții, neinstruite și mai ales neîntinerite. Un alt și foarte puternic motiv, care mă face a propune mai multă moderație, la fixarea forțelor armatei expediționare, este situația față de Ungaria... mă tem că tineretul, care vroiam să-l pregătim temeinic, va cădea pe plaiurile îndepărtate ale Rusiei bolșevice, lipsindu-ne foarte mult în socotelile cu Ungaria¹⁸.

Generalul Iosif Iacobici a revenit la 17 ianuarie 1942 cu un nou raport și cu un memoriu în care își înainta demisia. În document, el își reargumenta poziția, precizând că nu este de acord decât cu participarea cel mult a unei armate compuse din opt divizii¹⁹.

La 20 ianuarie, prin ordinul nr. 19, mareșalul Ion Antonescu l-a demis din funcția de șef al M.St.M., aducându-i, totodată, grave acuzații privind modul de conducere și măsurile adoptate. Între altele, mareșalul strecura ideea că Iosif Iacobici, provenind din fosta armată austro-ungară, nu s-a identificat „total cu sufletul și aspirațiunile acestui neam²⁰”. Cauzele demiterii lui Iosif Iacobici sunt, desigur, mai adânci, dar atitudinea sa față de hotărârea de a implica masiv armata în campania din vara anului 1942 a fost, cum se spune, picătura care a umplut paharul.

În funcția de șef al M.St.M. a fost numit, la 20 ianuarie 1942, generalul Ilie Șteflea. Acesta a fost relativ repede informat despre decizia trimerii unor forțe militare pe Frontul de Est. La 3 februarie 1942, W. Keitel i-a expediat o scrisoare prin care îl înștiința despre organizarea unei ofensive în primăvară și îi cerea ca unitățile prevăzute „să fie astfel puse la dispoziție, încât de la începutul lunii aprilie să fie transportate cu debitul a șase trenuri pe zi spre Tighina și de acolo să-și poată continua marșul pe jos²¹”.

Potrivit mărturisirilor sale, făcute, însă, după 23 august 1944, generalul Ilie Șteflea, neavând posibilitatea anulării hotărârii mareșalului, a acționat pe alte căi pentru întârzierea plecării spre front și diminuarea efectivelor, prin organizarea marilor unități ca „divizii ușoare”, respectiv pe șase batalioane în loc de nouă, cum fusese până atunci în „sistemul ternar”. Referindu-se la acest aspect, el arăta că, ajutat de „Mardare Socrate, fost subșef al M.St.M. la compartimentul organizare, mobilizare și dotare, generalul Borcescu, fost șef al Secției I (organizare și mobilizare) și de colonelul Nestorescu, șeful Secției IV, am procedat în felul următor: numai în formă, întocmind situații false, am transformat diviziile de infanterie în divizii ușoare, reducându-le efectiv la 6 batalioane. În realitate, le-am păstrat vechea organizare pe 9 batalioane luptătoare și 3 de marș. Pe front am trimis diviziile numai cu 6 batalioane, iar pe celelalte 6 le-am păstrat în țară²²”. Prin acest procedeu, s-ar fi reținut în țară, după propriile mărturisiri, circa 220.000 de oameni. Ion Antonescu n-ar fi aflat de acest procedeu decât în 1943.

Asupra acestei situații persistă, însă, destule semne de întrebare. Mai întâi, momentul dezvăluirilor este după 23 august 1944, când Ilie Șteflea era în postura să se disculpe față de activitatea pe care a desfășurat-o în fruntea M.St.M. În al doilea rând, formarea diviziilor ușoare a reprezentat un obiectiv al programului militar al lui Ion Antonescu încă de la preluarea puterii. În plus, era greu să-i ascunzi

lui Ion Antonescu o astfel de modalitate, dat fiind capacitatea sa profesională și controlul strict pe care îl avea asupra forțelor armate.

Evoluția evenimentelor pe Frontul de Est, la flancul de sud, a evidențiat, însă, după părerea noastră, justetea opțiunii M.St.M. român, pentru că, oricât de numeroase ar fi fost efectivele trimise, în condițiile în care partea germană nu a asigurat nici pentru trupele diminuate trimise la luptă, tehnica de luptă și armamentul promise și necesare, sacrificiul ar fi fost sigur și inutil.

M.St.M. a căutat să întârzie trimiterea pe front a efectivelor cerute de germani. Evoluția efectivelor existente la est de Bug în prima parte a anului 1942, este edificatoare în acest sens²³:

februarie	martie	aprilie	mai	iunie	iulie
113.523	100.008	149.167	150.365	170.980	171.119

Cifrele arată că realitatea era foarte departe de ceea ce dorea feldmaresalul Keitel, șeful O.K.W., respectiv trimiterea a șase trenuri cu militari zilnic. După cum se poate observa, în luna iulie, practic, a fost trimis un singur vagon.

M.St.M. român a încercat și a reușit, în bună măsură, să limiteze trimiterea pe front a eșaloanelor 2 și 3 și să păstreze un număr mai mare de militari în țară. Situația efectivelor, în perioada mai–august 1942, ilustrează pe deplin acest lucru²⁴:

Zona		mai	iunie	iulie	august
În interior		349.927	363.051	368.533	509.043
La est de Nistru	operative	150.365	170980	171.119	286.798
	pază	100.834	961.190	981.190	

Deși nu cunoșteau toate detaliile privind angajarea armatei în cadrul viitoarelor planuri germane, liderii Partidului Național Țărănesc și ai Partidului Național Liberal au cerut și ei păstrarea armatei în țară. Astfel, la 19 ianuarie 1942, Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu, într-o scrisoare comună, își manifestau îngrijorarea față de perspectiva reînceperii campaniei împotriva Uniunii Sovietice. După opinia lor, România se confrunta cu două pericole: Rusia și Ungaria. *„Când luați sarcina să distrugeți bolșevismul rusc, scriau cei doi, intrați într-o acțiune care nu depinde de noi, ci de forțele pe care Germania dispune ca să zdrobească armatele rusești. Dacă nu aveți convingerea că armata germană poate nimici fără ajutorul câtorva divizii românești armata bolșevică, declarată înfrântă, nu mai puteți crede în victoria finală a Germaniei. În acest caz, se impune cu atât mai mult că armatele române să nu mai lupte dincolo de Nistru”*²⁵. Ion Antonescu era întrebat dacă, în cazul în care Germania ar câștiga războiul, are vreun act scris că ea ne va reda Ardealul? Recucerirea teritoriului pierdut nu se poate face decât cu o armată puternică și bine înzestrată. Grijă pentru a păstra armata română întreagă trebuia să comande politica lui Ion Antonescu. *„Dar dacă Germania ar fi constrânsă să facă pacea pe care i-ar impune-o Anglia și America, continuau cei doi lideri, în ce situație s-ar găsi România, ale cărei armate au depășit limitele sale naționale și s-au angajat într-o luptă în interiorul Rusiei, și care [...] a declarat război Statelor Unite, contra asentimentului românilor, fapt pe care opinia publică nu și-l poate explica”*²⁶.

După opinia celor două partide, continuarea războiului nu putea duce la reîntregirea țării, ci numai la uzarea ei completă, fapt ce ar fi sporit pericolul maghiar. Îndemnul celor doi era formulat tranșant: „*Retrageți trupele din Rusia, pe care Germania le poate înlocui. Reconstituiți armata, refăcând cadrele și armamentul. Îndreptați situația economică și financiară a țării*”²⁷..

Hotărârea de angajare a unor importante forțe militare românești la viitoarea campanie a Wehrmacht-ului luată de mareșalul Ion Antonescu la sfârșitul anului 1941 și începutul lui 1942 a generat, deci, controverse în rândul unei părți importante a opiniei publice și a ierarhiei armatei.

Decizia lui Ion Antonescu are, desigur, o anumită motivație, ținând cont de exigențele războiului de coaliție. Atâta timp cât o coaliție se găsește în conflict cu o alta, ea trebuie să-și propună să obțină victoria. Dar, indiferent de condițiile în care este antrenat din proprie inițiativă sau silit de împrejurări, participarea unui stat la o coaliție politico-militară ridică numeroase probleme.

În timp ce, într-un război național, statul își exercită pe deplin atributele suveranității, stabilind singur probleme cum sunt: obiectivele politico-strategice, pregătirea, conducerea și întrebuințarea în luptă a forțelor sale armate etc., într-un război de coaliție, soluționarea aceluiași chestiuni solicită luarea în considerare a opțiunilor partenerilor care au atât interese convergente, cât și particulare, deosebite sau chiar opuse. Din această cauză, problema esențială care s-a pus în toate războaiele de coaliție cunoscute în istorie a fost cum să se ajungă la adoptarea unor decizii comune, care să facă viabilă coordonarea acțiunilor și cooperarea armatelor. Rezolvările au diferit în funcție de natura alianței, de raporturile între componenți, de doctrinele lor militare, de scopurile politice și militare urmărite, de adversar etc.

Desfășurarea războiului de coaliție presupune stabilirea unor norme și reguli de funcționare a alianței, de cooperare a forțelor angajate în luptă și de conducere, care sunt concretizate în convențiile încheiate între parteneri. Aceasta reprezintă o măsură de protecție a suveranității membrilor coaliției, chiar dacă, în destule cazuri, convențiile încheiate au fost încălcate cu bună știință.

Fără a intra în detalii, așa după cum rezultă din experiența istorică, într-o alianță, de regulă partenerul cel mai puternic își adjudecă și rolul de lider al coaliției, impunându-și concepțiile și practicile doctrinare, exercitând în fapt controlul asupra celorlalți. Acestei realități, Bismarck i-a dat o cunoscută expresie, spunând că în fiecare coaliție există un cal și un călăreț.

Dacă așa stau lucrurile în general, atunci când există acorduri scrise și ratificate, ce prevăd expres condițiile de participare în cadrul unei alianțe, putem trage ușor concluzia — confirmată de fapte — că care a fost situația României în războiul dus alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice.

Întrearea României în sfera de influență germană s-a făcut, așa cum am precizat, pe baza hotărârii mareșalului Ion Antonescu, momentul decisiv constituindu-se la 23 noiembrie 1940 prin aderarea la Pactul Tripartit. Această acțiune n-a avut, însă, valoarea unui tratat politico-militar, deoarece părțile contractuale nu și-au luat obligații reciproce. Un asemenea document nu s-a semnat nici în preajma declanșării ostilităților, nici după depășirea Nistrului și nici în perspectiva campaniei din vara anului 1942. În aceste condiții, s-a ajuns la situația în care, așa cum

aprecia generalul Petre Dumitrescu, „noi am luptat alături de Germania fără a fi avut o convenție militară — scrisă sau verbală — deci fără a avea stabilite condițiile în care urma să luptăm, să sângerăm și să angajăm viitorul țării noastre”²⁸.

Absența unei convenții scrise a generat multiple probleme în relațiile bilaterale, inclusiv în ceea ce privește organizarea comandamentului. Această situație a creat, desigur, avantaje Germaniei care nu a fost cu nimic îngrădită în cererile adresate partenerului român. De asemenea, ea a găsit în exercitarea comandamentului acele formule organizatorice care au avantajat-o. În aceste condiții, a fost meritul lui Ion Antonescu de a fi rezistat cu destul succes cererilor și presiunilor germanilor, reușind, într-o oarecare măsură, limitarea imixtiunii lor în viața țării. Din acest punct de vedere, România a fost o țară satelită, nicidecum ocupată de Germania.

Lipsa unui document scris româno-german a creat, după opinia noastră, nu numai grave inconveniente, ci și unele avantaje. Lipsit de obligații concrete înscrise într-un tratat, conducătorul statului român putea să refuze, cum de altfel a și făcut-o în alte cazuri, îndeplinirea unor cerințe germane, să limiteze participarea românească la acele proiecte care puteau să aducă atingere intereselor proprii. Dacă Ion Antonescu a procedat de o atare manieră în multe alte cazuri, în ceea ce privește angajarea armatei române în confruntarea din vara anului 1942, acceptarea a fost necondiționată și într-o proporție care a depășit, așa cum am precizat, așteptările partenerului său.

La procesul său din mai 1946, răspunzând unei întrebări a acuzatorului public V. Stoican ce au căutat trupele române la Stalingrad, Ion Antonescu și-a motivat astfel decizia: „Când o țară se angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă până în fundul pământului pentru ca să distrugă forțele inamice, să câștige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operațiunilor militare, care s-a aplicat de la romani și până astăzi. Căutați în istoria secolelor și veți vedea că nimenea nu s-a oprit la frontieră, ci a mers acolo unde a putut să distrugă armatele”. Ion Antonescu a oferit câteva exemple din istoria lumii, fiind întrerupt când a ajuns pe punctul de a-i nominaliza și pe sovietici care au ajuns la Berlin. La o observație a președintelui completului, Antonescu a subliniat că au primat elementele de ordin militar, „Rațiune militară și numai rațiune militară. Și nu se poate opri”²⁹.

La sfârșitul anului 1941 și începutul anului 1942, s-au manifestat, practic, două concepții. Cea a lui Ion Antonescu care a dat prioritate intereselor de coaliție și rațiunii militare și cea reprezentată de Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu, liderii celor mai puternice formațiuni politice din țară, conform căreia România trebuia să pună pe prim plan interesele sale în detrimentul celor de coaliție. Ambele se originau de la interesul național pe care căutau să-l promoveze în modalități însă diferite.

Ion Antonescu spera să recupereze Ardealul de Nord printr-o angajare masivă alături de Germania pentru ca aceasta să câștige războiul. Contribuția românească cât mai largă era, în concepția conducătorului statului român, un argument puternic pentru ca Reich-ul victorios să încline balanța în favoarea statului român. Cei doi lideri aflați în opoziție își manifestau neîncrederea în victoria germană și propuneau prezervarea forțelor militare românești în vederea recuperării Ardealului de Nord, fără sprijinul Reich-ului și, eventual, chiar împotriva acestuia. A existat, însă, și o diferență foarte mare. Ion Antonescu se afla la guvernare, angrenat într-un război,

al cărui sfârșit era relativ departe și într-o coaliție care îi impunea obligații. Cele două partide se găseau în „*opozitie*”, în afara actului guvernării, deci într-o poziție privilegiată, de unde erau permise „*sugestii*” și „*soluții*” care rămăneau în afara verficării practice. Este, dacă se poate spune așa, diferența dintre un sportiv care dispută un meci decisiv și spectatorii din tribună care au o sumedenie de „*rezolvări*” pentru cei aflați jos, în teren.

Trebuie spus că cei doi lideri au declinat constant ofertele lui Ion Antonescu de a accepta guvernarea țării, pe considerentul că el a băgat țara în război, el trebuie să o și scoată.

Din perspectiva desfășurării ulterioare a evenimentelor, deci potrivit regulii epilogului, decizia lui Ion Antonescu, care i-a aparținut în exclusivitate, s-a dovedit nefastă, chiar tragică, confirmând încă o dată zicala că „*învingșul nu are niciodată dreptate*”. Nu trebuie uitat, însă, că Ion Antonescu a avut tăria să-și asume răspunderea deciziei, pe care cu demnitate a argumentat-o.

Măsurile privind reorganizarea armatei române

Campania din anul 1941, la care România a participat cu două armate, cu aviația și marina militară, s-a soldat cu pierderi importante, materiale și umane, fapt ce a impus adoptarea unor măsuri de reorganizare a oștirii române. În consecință, mareșalul Ion Antonescu a hotărât, la 1 noiembrie 1941, să se revadă întreaga organizare de război a armatei, pentru a putea fi modificată și completată acolo unde va fi nevoie³⁰. Pentru rezolvarea chestiunilor relative la reorganizarea armatei, în cursul lunii noiembrie a anului 1941, M.St.M. a constituit o comisie formată din comandanți de corpuri de armată și de divizii care luaseră parte la operațiile desfășurate. Comisia a pornit de la premisa că armata română „*nu va mai interveni în război un timp îndelungat și deci va avea tot timpul și liniștea necesară reorganizării și reinstruirii sale*”³¹. Bazată pe acest principiu, ea a hotărât să se treacă la o reorganizare și pregătire de război radicale, să se stabilească o organizare și o dotare, pe baza materialului existent și a celui ce s-ar putea primi în mod sigur, ambele operații urmând a se face în etape succesive. S-a decis, totodată, să se ia de model organizarea și doctrina armatei germane, precum și cea a țărilor vecine.

Față de organizarea la pace din 1941, se propunea reducerea numărului de regimente de infanterie de la 90 la 33, de artilerie de câmp de la 38 la 24, în favoarea creșterii numărului de unități motomecanizate și de vânători de munte, care-și dovediseră eficiența în lupte. Se prevedea sporirea numărului regimentelor de tancuri de la două la nouă, al regimentelor de artilerie motorizată de la unu la trei, al divizioanelor de tunuri de munte de la 6 la 12, iar al batalioanelor de vânători de munte de la 16 la 24.

Din păcate, planul întocmit, care urma să intre în vigoare la 1 aprilie 1942, a trebuit să fie modificat, în condițiile complexe ale evoluției situației pe Frontul de Est, care a impus participarea, în continuare, a armatei române la desfășurarea operațiilor militare.

În aceste condiții, s-a hotărât să fie menținută organizarea din 1941 a marilor unități, îmbunătățindu-se structura unităților, pe baza posibilităților de dotare și a învățămintelor trase din război. Accentul s-a pus pe completarea lipsurilor, întine-

rirea cadrelor și intensificarea instrucției. Totodată, s-a decis menținerea vechiului plan de mobilizare și efectuarea doar a unor mici îmbunătățiri.

Acțiunile prevăzute s-au desfășurat în două etape: în prima (1 ianuarie — 15 iunie 1942), până la introducerea recruților în lucru, au avut loc transformări în cadrul unităților care nu au implicat adăugiri de efective; în cea de-a doua (corespunzătoare introducerii recruților în lucru, după 15 iunie 1942) s-a trecut la o nouă organizare a unităților³².

Astfel, în ceea ce privește organizarea și dislocarea armatei la pace au fost înființate: un corp de armată (Corpul 6 armată); trei comandamente de armă; Regimentul 4 transmisiuni; Regimentul 3 cai ferate; două centre de instrucție; trei divizioane de obuziere și tunuri; o școală militară de ofițeri activi (transmisiuni); trei școli de ofițeri în rezervă (infanterie); șapte școli de subofițeri (6 infanterie și una de cavalerie); două secții de pregătire militară pe lângă instituții superioare de învățământ (Școala Politehnică „Gheorghe Asachi” din Iași, facultățile de medicină din București, Sibiu și Iași); un depozit central; un depozit de mare unitate.

Au fost, de asemenea, reorganizate centrele de instrucție ale armelor; comandamentele teritoriale au fost contopite cu corpurile de armată respective; s-a creat câte un serviciu administrativ la spitalele și sanatoriile militare.

La divizia de infanterie, față de anul 1941, s-au adăugat comandamentele de infanterie și artilerie divizionară; o baterie de tunuri antitanc a câte șase piese de 75 mm; o companie de recuperare și asanare. La rândul lor, regimentele de infanterie au primit câte o companie aruncătoare a șase piese de 120 mm, șase tunuri anti-tanc, unsprezece aruncătoare de 60 mm, opt aruncătoare de 81,4 mm, iar regimentul de artilerie, o a treia baterie de obuziere și câte o pușcă mitralieră la fiecare grup de comandă de la nivel regiment, divizion, baterie (Schema nr. 1). Brigada de vânători de munte s-a transformat în divizie prin încorporarea în organica sa a unui al treilea divizion de artilerie și a unei companii de recuperare-asanare. La grupurile de vânători de munte s-a introdus o companie aruncătoare de 120 mm, iar la batalioane, numărul de aruncătoare de 60 mm s-a mărit de la 6 la 11 și s-au adăugat două piese antitanc (Schema nr. 2).

Brigada de cavalerie s-a transformat și ea în divizie de cavalerie, operându-se următoarele modificări: introducerea unui escadron de aruncătoare de 120 mm, a unei companii de recuperare-asanare; escadroanele de aruncătoare de 81,4 mm și cele de mitraliere au trecut de la divizie la regimente, escadronul antiaerian și anti-tanc s-a scindat în două escadroane, unul antiaerian și unul antitanc, fiecare cu câte douăsprezece piese.

Regimentul de cavalerie a primit un escadron de armament greu compus din două plutoane mitraliere, un pluton antitanc (șase piese) și un pluton mitraliere. La rândul său, divizionul a fost prevăzut cu un pluton a cinci aruncătoare de 60 mm, iar la regimentul de artilerie călăreață, s-a adăugat o a treia baterie la fiecare divizion (Schema nr. 3).

Divizia blindată a fost și ea reorganizată, pornindu-se de la propunerile făcute în urma experienței campaniei din 1941 și a sugestiilor M.M.G. (Schema nr. 4).

S-au creat și divizii de pază (1, 2, 3), a doua rezultând din transformarea Brigăzii 2 fortificații. Ele aveau organizarea similară marilor unități de cavalerie. La rândul ei, Brigada 1 fortificații s-a transformat în Divizia 1 fortificație³³.

Corpurile de armată și-au extins autoritatea asupra comandamentelor teritoriale cu care s-au contopit. La pace, comandantul corpului de armată avea sarcina de a asigura pregătirea pentru luptă a trupelor (a corpului și a celor teritoriale), iar la război conducea marea unitate operativă, pe când adjunctul său rămânea la comanda trupelor teritoriale.

Armata a rămas, în principiu, la vechea organizare, având în plus un centru de instrucție armată, o companie de pompieri și formațiuni de serviciu din rezerva M.C.G. S-au reînființat Comandamentele de Etapă Armată, cu Sectoarele de Etape, precum și Grupurile mobile de Etape.

Reorganizări au fost operate atât la părțile sedentare, pentru a putea face față nevoilor de instrucție și adunării diferitelor categorii de subzistență, cât și la formațiunile de zonă interioară, prin înființarea Depozitului de Capturi al Armatei, îmbunătățirea activității Depozitului de armament, sporirea cantității de materiale de geniu, auto și carburanți, ca și prin crearea centrelor de exploatare teritorială etc.

Au fost luate măsuri pentru a se putea rezolva problema încadrării trupelor cu ofițeri și subofițeri, ca urmare a deficitului creat în urma grelelor pierderi suferite în campania din anul 1941. Cele mai mari deficite existau la ofițerii inferiori. Așa, de exemplu, la data de 4 februarie 1942, la infanterie erau necesari 4.190 ofițeri subalterni (sublocotenenți și locotenenți), dar existau numai 2.463. La artilerie, raportul era de 1.470/1.370; la cavalerie de 632/243, iar la geniu 845/464. În schimb, existau excedente la ofițerii superiori, în special colonei și locotenenți-colonei. La artilerie, de pildă, existentul era dublu (143) față de necesare (72)³⁴. La ofițeri, situația s-a ameliorat prin reducerea încadrării comandamentelor, prin acordarea priorității unităților de pe front, creșterea ponderii ofițerilor de rezervă, impunerea unor condiții de stagiu minim pe front, reducerea mobilizărilor pentru lucru, mobilizarea și reintegrarea în cadrele active a ofițerilor îndepărtați anterior din armată, folosirea ca instructori în școlile militare și centrele din interior a elevilor din anul II, în locul ofițerilor etc. De asemenea, s-au pregătit, prin sistemul învățământului militar, 4.934 ofițeri, dintre care 3.479 la infanterie, 271 la cavalerie, 268 la artilerie, 427 la geniu etc.³⁵

La subofițeri, unde cel mai mare deficit era la infanterie, situația s-a rezolvat parțial prin completarea cu sergenți termen redus, în termen și prin mărirea numărului de elevi din școlile de subofițeri activi și de rezervă. În cursul anului 1942, au fost pregătiți 5.579 de subofițeri, dintre care: 3.251 infanteriști, 285 cavaleriști, 757 artileriști, 229 geniști, 225 transmisioniști etc.³⁶

De asemenea, la 1 iulie 1942, au fost trimiși în Germania, după o severă selecționare, 254 de tineri absolvenți de liceu cu bacalaureat pentru a fi pregătiți în diferite specialități — infanterie (126), cavalerie (27), artilerie (37), pionieri (18), transmisiuni (10)³⁷.

La trupă, completările s-au făcut prin trimiterea pe front a contingentului 1942, la care s-a adăugat 25% din contingentul anului 1943, prin recuperarea oamenilor tineri de la comandamentele și formațiunile din zona interioară, revizuirea celor dispensați și amânați, restrângerea mobilizărilor pentru lucru, ca și prin trimiterea pe front a deținuților pentru reabilitare.

Potrivit statisticilor întocmite de Secția 1 organizare-mobilizare a M.St.M., în cursul anului 1942 au fost instruiți 234.000 militari, din care contingentele 1942 și,

respectiv, 1943 reprezentau 87.000 și, respectiv, 93.000 de tineri³⁸. La 20 februarie 1942, aceste contingente au fost încorporate și instruite în cadrul unităților care se găseau, în marea lor majoritate, în țară.

Poate cea mai importantă problemă cu care se confrunta, însă, armata română era înzestrarea cu armament și tehnică de luptă modernă. În acest scop, conducătorii de la București au făcut numeroase intervenții la Berlin pentru onorarea promisiunilor pe care le-au făcut în iarna anului 1942. Mihai Antonescu constata, cu prilejul discuțiilor din capitala Reich-ului, din septembrie 1942, că, în perioada mai-septembrie, au sosit din Germania livrări minime. La solicitările românești, autoritățile germane promiteau că trupele române vor fi dotate pe front, ceea ce nu s-a întâmplat.

Marile unități române au fost, astfel, obligate să lupte în condiții de inferioritate tehnică, ceea ce a constituit una dintre cele mai importante cauze ale gravei înfrângerii suferite în Cotul Donului și în Stepa Calmucă.

Acțiuni ale trupelor române în Crimeea

În ultimele luni ale anului 1941 și în prima parte a lui 1942, principalele operații la flancul sudic al frontului sovieto-german au avut loc în Peninsula Crimeea (suprafață 25.600 km²) care prezenta pentru taberele aflate în conflict un interes deosebit. De altfel, bazinul nord-pontic și, în primul rând, Peninsula Crimeea au avut de-a lungul timpului largi semnificații geopolitice și geostrategice, fiind, concomitent, un spațiu de confluență a diverselor civilizații și de confruntare între ele. Peninsula Crimeea a fost o adevărată „cheie” strategică a Mării Negre, asigurând controlul întregului bazin pontic³⁹.

Importanța ei a fost înțeleasă de către români, bizantini, genovezi și otomani, pentru ca, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1783), să intre în stăpânirea Imperiului rus, Sevastopolul devenind cea mai puternică bază militară. Lupta pentru hegemonie în Marea Neagră a și declanșat, la mijlocul secolului al XIX-lea (1853–1856), „războiul Crimeii” care a opus Imperiul rus, pe de o parte, și Imperiul otoman, pe de altă parte, ultimul fiind susținut efectiv de Anglia, Franța și Sardinia⁴⁰. Deși el s-a extins și în alte regiuni, teatrul principal a rămas Crimeea, acolo unde, de fapt, s-a și decis victoria. Și în timpul primului război mondial, Crimeea a avut un rol strategic destul de important, ea fiind ocupată de trupele germane (primăvara anului 1918), iar apoi, trupe anglo-franceze au debarcat pe coastele ei.

O dată cu începutul războiului germano-sovietic și cu succesele trupelor germano-române de la flancul sudic, Crimeea și-a sporit importanța pentru beligeranți. Adolf Hitler urmărea ca, prin cucerirea întregului bazin pontic, să protejeze regiunea petroliferă românească de atacurile aviației sovietice și să-și asigure o bază pentru ocuparea regiunii caucaziene și a rezervelor petrolifere de pe țărmul Mării Caspice. De asemenea, sconta pe modificarea atitudinii Turciei, neutră față de conflictul mondial. La rândul lui, comandamentul sovietic spera ca, menținând Crimeea sub control, să împiedice realizarea planurilor germane în Marea Neagră, să țină sub amenințare întregul dispozitiv advers de pe țărmul nordic pontic și perimetrul petrolifer românesc.

Și pentru România, Crimeea avea importanță, Sevastopolul, principala bază aero-navală sovietică din Marea Neagră fiind situat la 226 km de Constanța. Gheorghe I. Brătianu, autorul celebrei monografii consacrate bazinului pontic, aprecia că cele două poziții ale Mării Negre, Strâmțorile și Crimeea, fac parte din „spațiul de securitate” românesc. El definea acest concept ca reprezentând regiunea sau regiunile prin care se asigură „condițiile vitale elementare ale existenței naționale”⁴¹. Spațiul de securitate are un caracter defensiv și nu ofensiv, ultimul aspect fiind o trăsătură a spațiului vital, propriu unei mari puteri, a cărei forță de expansiune este întemeiată fie pe potențialul demografic, fie pe o puternică dezvoltare economică și industrială.

Existența spațiului de securitate nu înseamnă stăpânirea directă a acelor regiuni sau puncte de interes, ci menținerea unui regim pentru ca, prin aceasta, să se asigure condițiile necesare „păstrării vieții unui neam”⁴². Este cazul strâmțorilor pe care românii nu și-au propus să le stăpânească niciodată, dar al căror regim a influențat considerabil soarta poporului român. Primul război reprezintă, credem, un exemplu concludent. Turcia, intrând în război de partea Puterilor Centrale în anul 1914, a blocat strâmțorile, iar România a fost, practic, izolată de aliații ei occidentali, Anglia și Franța.

Pe aceleași coordonate trebuie apreciate, după opinia noastră, și problemele legate de Peninsula Crimeea. Aflată într-o alianță care purta război împotriva Uniunii Sovietice, România era interesată de soarta acestei regiuni care, nu o dată, influențase evoluția istorică. Ca atare, armata română a participat la luptele din Crimeea nu pentru a o cuceri, ci pentru a-și proteja interesele proprii de securitate.

Peninsula Crimeea este scăldată de apele Mării Negre la vest, sud și sud-est, iar la nord-est de cele ale Mării de Azov. Spre nord și nord-est se găsește Marea Sivaș, puțin adâncă și cu apă sărată. Legătura cu partea continentală se face prin istmurile de la Perekop, Salkovo și Genisec, foarte înguste și fortificate de sovietici în toamna anului 1941.

La sfârșitul lunii august 1941, Armata 11 germană a ajuns la Nipru și s-a angajat în acțiuni spre est, obiectivul final reprezentându-l Harkovul. Concomitent, cu o parte din forțe, Armata 11 germană a atacat și spre Crimeea, legătura dintre cele două grupări făcând-o, așa cum am precizat, Armata 3 română.

La 12 septembrie 1941, elemente înaintate au ajuns în fața istmului Perekop, dar, din cauza rezistenței trupelor sovietice, au fost nevoite să se oprească. Ofensiva a fost reluată la 24 septembrie 1941 de către Corpul 54 armată german comandat de generalul Erich Hansen, fostul șef al M.M.G. în România care, după trei zile de lupte, a ocupat Perekopul. Datorită bătăliei de la nord de Marea de Azov, ofensiva a stagnat, ea fiind reluată la 18 octombrie. Între timp, s-au produs schimbări importante în dispozitivul trupelor germano-române din regiune. De la 12 septembrie, datorită morții generalului Eugen von Schobert (avionul său a aterizat într-un câmp de mine), comanda Armatei 11 germane a fost preluată de Erich von Manstein. Ea avea în componere corpurile 54 și 30 armată (ambele germane) și Corpul de Munte român (brigăzile 1 munte și 8 cavalerie). Concomitent, detașamentul colonel Radu Korne, compus din Regimentul 6 roșiori și escadronul motomecanizat al Brigăzii 5 cavalerie, a intrat în Brigada Ziegler, organizată din poziția lui von Manstein, care reunea elemente motorizate ale diviziilor germane. La

rândul lor, Frontul transcaucazian sovietic acționa cu Armata 51 sovietică și Armata independentă de litoral care aveau în această regiune 11 mari unități.

Ofensiva a fost reluată de Armata 11 germană la 18 octombrie 1941, Corpul 54 armată atacând aliniamentul fortificat de la Ișun, unde s-a lovit de o rezistență acerbă din partea forțelor sovietice. Corpul de munte a primit misiunea să-și dispună marile unități în istmurile Salkovo și Genisec⁴³. La 28 octombrie 1941, rezistența adversarului de la Ișun a fost depășită, ceea ce a antrenat retragerea trupelor sovietice din istmul Salkovo. Pe aici au pătruns ambele brigăzi române care au trecut la urmărirea inamicului. Armata 51 s-a retras spre Peninsula Kerci, iar Armata independentă de litoral s-a repliat spre Sevastopol. Corpul 54 armată german a luat contact, la începutul lunii noiembrie, cu centura exterioară de apărare a marelui port, fără a reuși să cucerească din mișcare acest obiectiv foarte important. În același timp, corpurile 30 și 42 (acesta din urmă intrat între timp în compunerea Armatei 11) au cucerit principale puncte de rezistență, astfel că, la 26 noiembrie 1941, întreaga peninsulă, cu excepția Sevastopolului, era în stăpânirea trupelor germano-române. Contribuția marilor noastre unități la acest succes a fost importantă. Brigada 1 munte a urmărit inamicul pe direcția Djankoi-Seitler-Karasubazar, a depășit munții laila și, la 5 noiembrie, se găsea pe țărmul Mării Negre, între Uscut și Alusta.

Brigada 8 cavalerie, intrată în ziua de 31 octombrie în subordinea Corpului 42 armată german, s-a regrupat, la 2 noiembrie 1941, în zona Seitler și a trecut la urmărire spre sud-est. După mai bine de o săptămână de lupte, la 10 noiembrie, divizia a curățat colțul de sud-est al Peninsulei Kerci. În ziua de 12 noiembrie, divizia s-a regrupat în regiunea Marfovka și s-a subordonat din nou Corpului de munte⁴⁴.

Performanțe deosebite a înregistrat și Detașamentul colonel Radu Korne care a ajuns, la 31 octombrie, la sud-vest de Simferopol, interceptând șoseaua Simferopol-Eupatoria și calea ferată Salkovo-Simferopol. Ulterior, detașamentul a acționat împotriva inamicului care se deplasa spre Sevastopol. După aceste acțiuni, în fața comandamentului german stăteau trei probleme majore: cucerirea Sevastopolului; curățirea regiunii muntoase din sud de partizani; paza litoralului împotriva unor debarcări. Pentru rezolvarea lor, se impunea sporirea forțelor din Crimeea. Deși comandamentul german fusese de acord cu evacuarea Brigăzilor 2 și 4 munte, la 12 noiembrie, ultima mare unitate este întoarsă din drum și deplasată în Crimeea, primind misiunea de a curăți regiunea muntoasă de partizani⁴⁵. În ceea ce privește Brigada 1 mixtă munte, ea s-a concentrat în zona Sevastopol (29 noiembrie-2 decembrie), apoi ea a curățat de partizani regiunea afectată, făcând, totodată, și siguranța comunicațiilor Simferopol-Alușta și Alușta-Ialta.

La 17 decembrie 1941 s-a declanșat atacul german asupra portului Sevastopol la care au participat din partea română Brigada 1 mixtă munte și Detașamentul colonel Radu Korne. Atacul nu a reușit, dar vânătorii de munte au cucerit Dealul Capelei, un punct important al sistemului defensiv⁴⁶.

La 26 decembrie, Frontul transcaucazian a realizat o debarcare în Peninsula Kerci, urmată apoi de altele la Feodosia (29 decembrie 1941) și Eupatoria (6 ianuarie 1942). Aceste acțiuni, menite a slăbi presiunea deosebită asupra Sevastopolului, au provocat grele pierderi brigăzilor 8 cavalerie și 4 vânători de

munte care au primit misiunea să intervină pentru limitarea pătrunderii în Peninsula Kerçi și, ulterior, a celei de la Feodosia.

Situația de criză a impus ca Înaltul comandament german să solicite aducerea unor noi divizii românești în Crimeea. Mareșalul Ion Antonescu a fost de acord cu aceste solicitări și a dispus ca Divizia 18 infanterie și Divizia 10 infanterie să fie trimise pe front. Sosirea celor două mari unități române a contribuit la ameliorarea situației trupelor germano-române de aici. De altfel, Feodosia a fost recucerită la 21 ianuarie, ulterior fiind nimicită și încercarea de debarcare de la Sudak (18–28 ianuarie 1942)⁴⁷. Peninsula Kerçi a rămas până în luna mai în posesia forțelor sovietice, frontul stabilizându-se pe aliniamentul Parpaci.

Între timp, la 28 ianuarie 1942, Comandamentul sovietic a reorganizat forțele din regiune, înființând Frontul Crimeea, în compunerea căruia intrau armatele 51, 44 și 47, aflate în Peninsula Kerçi, Raionul de Apărare a Sevastopolului, Flotila Mării de Azov și Flota Mării Negre⁴⁸. Noul front a declanșat ofensiva la 27 februarie, determinând o repliere a Diviziei 18 infanterie care a suferit pierderi serioase. În cele din urmă, ofensiva a fost oprită, frontul s-a stabilizat, iar forțele germane și române au rezistat unei noi încercări sovietice, declanșate la 13 martie, de a avansa spre centrul peninsulei. Ultima încercare de acest gen s-a consumat la 9 aprilie 1942, ea fiind, la fel ca celelalte, infructuoasă⁴⁹.

În acest timp, pe frontul din Crimeea au fost aduse noi forțe, respectiv Divizia 19 infanterie și comandamentul Corpului 7 armată, ultimul fiind subordonat Armatei 11 germane, în vederea ofensivei finale din Crimeea. Concepția acesteia a evidențiat geniul lui Erich von Manstein și calitățile combative ale trupelor din subordine. Forțele sovietice din Peninsula Kerçi totalizau 3 armate și 25 mari unități, din care 7 divizii de infanterie și 4 brigăzi blindate în primul eșalon. Armata 11 germană dispunea de Corpul 30 armată (diviziile 28, 132 și 170 infanterie), ambele germane și Corpul 7 armată român (diviziile 19 infanterie și 8 cavalerie). În rezervă, erau Divizia 22 blindată, Brigada moto Groddek, în compunerea căreia se găseau și Detașamentul *Korne* și trei regimente de infanterie germane. Această grupare era sprijinită de Corpul 8 aerian.

Cum aliniamentul de la Parpaci avea o lărgime de 18 km, iar dispozitivul sovietic era mai puternic la centru și nord, von Manstein a decis să atace la sud și să realizeze o manevră de învăluire, lovitura principală fiind dată de Corpul 30 armată german. Celelalte două mari unități, Corpul 42 armată german (la centru) și Corpul 7 armată român (la nord) urmau să declanșeze acțiuni de fixare⁵⁰.

Ofensiva s-a declanșat la 8 mai 1942, Armata 11 reușind să realizeze surprinderea. Corpul 30 armată a rupt apărarea sovietică și, deși Divizia 22 blindată a fost pusă în dificultate de un contraatac sovietic, Brigada moto Groddek, în compunerea căreia acționa și Detașamentul *Korne*, a reușit să pătrundă în flancul și în spatele dispozitivului advers, interceptând liniile de comunicații sovietice. În zilele de 11 și 12 mai 1942, a atacat și Corpul 7 armată, silind inamicul să procedeze la o retragere grăbită. Cele două divizii au continuat apoi urmărirea în următoarele două zile, la 15 mai, orașul și Portul Kerçi fiind cucerite. În numai zece zile, întreaga peninsulă a fost cucerită, pierderile sovietice în oameni și materiale fiind foarte mari. Generalul Platon Chirnoagă apreciază că „*Planul ofensivei a fost magistral întocmit, iar concepția impecabilă. A fost o bătălie de concepție napoleoniană*”⁵¹.

Următorul obiectiv l-a constituit Sevastopolul, puternic fortificat și apărat de o garnizoană ce avea peste 100.000 soldați. Armata 11 germană avea în componere Corpul 54 armată german (diviziile 22, 24, 50 și 132 infanterie germane și temporar Divizia 4 munte română), Corpul 30 armată german (diviziile 28, 72 și 170 infanterie) și Corpul de munte român (diviziile 1 munte și 18 infanterie, ulterior Divizia 4 munte). Corpul 54 armată german era dispus în nord, la centru se găsea Corpul de munte român, iar la sud Corpul 30 armată german, concepția lui von Manstein fiind de a ataca cu cele două flancuri, centrul ducând acțiuni de fixare.

Bătălia, la care germanii au folosit o artilerie diversificată și foarte puternică, a comportat două faze: 7–28 iunie și 29 iunie–4 iulie.

Înceștările au fost dârze, trupele sovietice luptând cu fanatism. Diviziile române, deși inițial le-au fost fixate misiuni defensive, au trebuit să acționeze ofensiv, remarcându-se Divizia 18 infanterie comandată de generalul Radu Băldescu care a reușit să cucerească mult disputata poziție Bastion II⁵². De asemenea, Divizia 4 munte, la insistențele comandantului său, generalul Gheorghe Manoliu, a făcut parte din primul eșalon al Corpului 54 armată german, pătrunzând în oraș și înălțând drapelul românesc pe monumentul ridicat în onoarea apărătorilor în războiul din 1854–1856⁵³.

La 1 iulie, pentru succesul raportat în Crimeea, Erich von Manstein a primit bastonul de feldmareșal. Până la 4 iulie, orașul și împrejurimile sale au fost curățate de sovietici. Cucerirea Sevastopolului încheia, deci, campania pentru cucerirea Crimeii începută în toamna anului trecut. Succesul a fost deosebit de important, el asigurând controlul asupra bazinului pontic. Pericolul aerian reprezentat de Peninsula Crimeea pentru rezervele petroliere românești era îndepărtat, dar, la 12 iunie 1942, americanii au efectuat un prim bombardament asupra României. Chiar dacă a fost apreciat drept un eșec, el a reprezentat un serios avertisment.

Pierderile marilor unități române au fost relativ însemnate, cifrându-se la 1.132 ofițeri și 34.427 subofițeri și trupă (morți, răniți și dispăruți)⁵⁴. Eforturile pe care le-au făcut diviziile române în Crimeea, pierderile suferite impuneau refacerea și reorganizarea lor, fapt cerut, de altfel, și de generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Corpului de munte⁵⁵. Dar situația strategică de pe Frontul de Est nu a permis comandamentului suprem german să renunțe la nici o unitate, deoarece ofensiva în sectorul sudic era în plină desfășurare. Unele mari unități care au acționat în Crimeea au fost dirijate spre Stalingrad, altele în Caucaz.

NOTE

¹ Apud Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 81.

² Iuliu Maniu — Ion Antonescu, ... , p. 112.

³ Ion Gheorghe, *op. cit.*, p. 208.

⁴ Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași, 1995, pp. 137–138.

⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, *Anglia și România între anii 1939–1947*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1992, pp. 101–102.

⁶ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 180.

⁷ 23 August 1944. *Documente*, vol. 1, ... , p. 336.

⁸ Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 130.

⁹ „*Timpul*”, nr. 1654, 14 decembrie 1941.

¹⁰ Gheorghe Barbul, *op. cit.*, p. 130.

¹¹ A–H, vol. 1, ... , p. 157.

¹² *Ibidem*, p. 159.

¹³ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 182.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A–H vol. 1, ... , pp. 166–177.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 178–186.

¹⁷ Arh. M.Ap.N., fond Ministerul de Război, Secretariatul General, dosar nr. 292, f. 749.

¹⁸ *Ibidem*, f. 51.

¹⁹ *Ibidem*, f. 37–47.

²⁰ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 25, f. 7.

²¹ A–H, vol. 1, ... , p. 166.

²² Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 8111, f. 220.

²³ *Istoria militară a poporului român*, București, Editura Militară, 1989, vol. VI, pp. 473–479.

²⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 1929, f. 92, 97, 102, 106, 112, 116.

²⁵ Iuliu Maniu — Ion Antonescu, ... , p. 114.

²⁶ *Ibidem*, p. 116.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Adrian Păndea, Ion Păvelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 431.

²⁹ *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. 1, București, Editura Saeculum I.O., Editura Europa Nova, 1995, pp. 204–205 (Ediție prefățată și îngrijită de Marcel Dumitru Ciucă).

³⁰ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.1154, c.358.

³¹ *Ibidem*, c.361.

³² *Ibidem*, fond 333, dosar nr. 845, f. 9–10.

³³ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P II 1.1154, c.367.

³⁴ *Ibidem*, rola P II 1.1154, c.403.

³⁵ *Ibidem*, c.406.

³⁶ *Ibidem*, c.503.

³⁷ *Ibidem*, fond 333, dosar nr. 846, f. 16.

³⁸ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P II 1.1154, c.504.

- ³⁹ Pentru importanța și evoluția istorică a bazinului pontic, a se vedea Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, vol. I-II, Editura Meridiane, 1988.
- ⁴⁰ E.V. Tarlé, *Războiul Crimeii*, vol. I-II, București, 1962; Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 334–337.
- ⁴¹ Gheorghe I. Brătianu, *Originile și formarea unității românești*, ediția a II-a, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1995, p. 23.
- ⁴² *Ibidem*.
- ⁴³ Colonel Vasile Pricop, colonel Gheorghe Suman, colonel Marin Zaharia, *Epopoea vânătorilor de munte din armata română*, București, Editura Militară, 1992, p. 111.
- ⁴⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948/4, dosar nr. 2463, f. 82.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 87.
- ⁴⁶ *Ibidem*, dosar nr. 2117, f. 9–10.
- ⁴⁷ *Ibidem*, f. 136–137.
- ⁴⁸ Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea (1941–1944)*, București, Editura Militară, 1966, p. 43.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 44.
- ⁵⁰ General Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 140.
- ⁵¹ *Ibidem*.
- ⁵² Arh. Naț. Buc., fond Gheorghe Berdan, dosar nr. 6, f. 161–180.
- ⁵³ *Ibidem*.
- ⁵⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948/4, dosar nr. 2119, f. 72.
- ⁵⁵ Colonel Vasile Pricop, colonel Gheorghe Suman, colonel Marin Zaharia, *op. cit.*, p. 124.

Capitolul 4

Operația Stalingrad și problemele sale

Principalele acțiuni militare pe căile de acces spre Stalingrad

În conformitate cu cele stabilite în lunile martie și aprilie 1942, la începutul lunii mai, Stavka a declanșat o serie de acțiuni ofensive de mare amploare. Astfel, la 3 mai, o grupare sovietică aparținând Frontului de Nord-Vest a atacat dispozitivul german din zona Demiansk. Bătălia, care a durat o lună de zile, s-a încheiat cu un insucces datorită rezistenței trupelor germane.

La 9 mai, Frontul de Sud-Vest a declanșat ofensiva pe direcția Harkov-Dnepropetrovsk, cu scopul de a nimici Armata 6 germană și de a recuceri Ucraina. Ofensiva nu a avut succes din cauza intervenției Corpului 17 armată german, comandat de generalul Ruoff în flancul grupării de contralovitură. În fața acestei situații, Stavka a întărit grupările ce au declanșat sau urmau să treacă la ofensivă. Frontul de Sud-Vest a primit 17 divizii, iar Frontul de Sud, armatele 57 și 9, ce totalizau 34 de divizii¹.

La 12 mai, trupele Frontului de Sud-Vest au reluat ofensiva în direcția Harkov, executând două lovituri, una din raionul Volceansk, iar alta din ieșindul de la Barvenkovo. În ultimul sector, au rupt apărarea germană înaintând în trei zile 25–30 kilometri². Însă directivele n-au putut fi atinse, rezistența trupelor germane fiind deosebită. Ofensiva de la Harkov s-a dovedit a fi în favoarea înaltului comandament german deoarece a epuizat rezervele comandamentului sovietic³.

Contraofensiva germană, declanșată la 17 mai, s-a soldat cu încercuirea, la 22 mai, a unei importante grupări de forțe sovietice (armatele 6, 57, parte din Armata a 9-a și grupul operativ al generalului L.V. Bobkin), fiind capturați peste 241.000 militari.

Gravele înfrângeri suferite de trupele sovietice în bătălia de la Harkov și în primele zile ale lunii iunie 1942 au determinat ca Stavka să ia o serie de măsuri severe de reorganizare. Frontul Breansk a fost împărțit în două, creându-se Frontul Voronej (comandant generalul N.F. Vatutin). Comandant al Frontului Breansk a fost numit K.K. Rokossovski în locul lui F.I. Golikov. La 12 iulie, s-a constituit Frontul Stalingrad, compus din armatele 62, 63, 64 și 21 și întărit cu armatele 1 și 4 tancuri, precum și cu alte unități și mari unități. În același timp, Frontul de Vest a fost desființat, o parte din forțe întărind Frontul Caucaz⁴.

Partea germană a amânat declanșarea acțiunii principale de patru ori în cursul lunii iunie, ea fiind în cele din urmă declanșată la 28 iunie. Pentru executarea

„Planului Albastru”, între Orel și Marea Azov, germanii concentraseră, în cadrul Grupului de armate „Sud”, 70 divizii de infanterie, 10 de tancuri, 8 motorizate, 2 de cavalerie, 3 brigăzi de infanterie și una de cavalerie. Aceste forțe reprezentau 40% din trupele de infanterie și cavalerie ale Wehrmacht-ului și 50% din unitățile blindate și motorizate. Grupul de armate „Sud”, comandat de feldmareșalul von Bock, avea în componere, în ordine, de la nord către sud, armatele: 2 germană, 2 ungară, 1 și 4 tancuri, 6 și 17 toate germane. În linia a doua erau dispuse armatele 8 italiană și 3 română, iar în Crimeea Armata 11 germană⁵.

Planul de operații prevedea executarea, inițial, a două lovituri convergente, una pornind din zona nord-est Kursk spre Voronej, alta plecând de la Volceansk spre Ostrogoisk, cu scopul de a încercui și nimici trupele sovietice din raionul Starîi Oskol și de a cuceri un cap de pod peste Don, între Voronej și Novaia Kalitva. Operația trebuia continuată prin alte două puternice atacuri, unul pornind din raionul Voronej, celălalt din triumghiul Slaviansk — Artemovsk — Kramatorsk. Cele două grupuri care executau aceste lovituri trebuiau să facă joncțiunea la Kantemirovka, încercuind și nimicind forțele principale ale mareșalului Timoșenko. Ulterior, ofensiva urma să fie dezvoltată spre Stalingrad și Caucaz⁶.

Ofensiva a început la 28 iunie, prin atacul Armatei 4 tancuri spre Voronej. Două zile mai târziu, respectiv la 30 iunie, a pornit la acțiune și Armata 6 de la nord-est de Harkov către Ostrogoisk. Până la 6 iulie 1941, orașul Voronej a fost cucerit, dar Armata 4 tancuri n-a înaintat spre est, ci spre sud-est, de-a lungul coridorului dintre Don și Donețk.

Lucrurile au început să se complice din data de 5 iulie 1942, când, deși au atins Donul în zona localității Voronej, trupele germane nu au reușit nici să încercuiască trupele sovietice, care s-au retras, nici să cucerească din mișcare orașul, care a fost apărat cu înverșunare, el având un rol cheie în sistemul de comunicații al armatei roșii, mai ales după căderea Harkovului. Episodul Voronej a provocat prima criză la nivelul conducerii armatei germane în vara anului 1942⁷.

Înainte de a se trece la faza a doua, pentru o mai bună coordonare a acțiunilor, având în vedere obiectivele fixate la 9 iulie, Grupul de armate „Sud” a fost divizat în două: Grupul de armate „B”, comandat de feldmareșalul von Bock, alcătuit din armatele 4 tancuri, 2 și 6 germane și 2 ungară și Grupul de armate „A”, comandat de feldmareșalul von List, compus din armatele 1 tancuri, 11, 17 germane și 8 italiană. Armata 3 română n-a fost pentru moment cuprinsă în această repartiție.

Deși transformată într-o adevărată urmărire generală a inamicului între Don și Doneț, ofensiva germană nu s-a soldat cu succesele scontate — respectiv nimicirea forțelor armatei roșii — pentru că aceasta a reușit să evite în mod sistematic toate tentativele de încercuire, retrăgându-se spre est. Acest lucru a produs furia lui Hitler care, la 15 iulie, l-a înlocuit pe von Bock, cu von Weichs, la conducerea Grupului de armate „B” și a preluat el însuși conducerea operației principale⁸.

În încercarea de a contracara retragerea sovieticilor de la manevrele de încercuire ale trupelor sale, Hitler a luat o serie de măsuri care au dus la compromiterea în ultimă instanță a succesului operației. Una dintre acestea este aceea a trecerii Armatei 4 tancuri de la Grupul de armate „B” la Grupul „A” într-un moment când nu era necesar, fapt ce a dus, pe de-o parte, la slăbirea Grupului „B”, ce acționa spre Stalingrad, iar pe de altă parte, la întârzierea ofensivei spre Caucaz, pentru că cele

două armate, 1 și 4 tancuri, s-au „jenat” reciproc la trecerea Donului, prin aglomerarea creată. Ulterior, Hitler a revenit asupra măsurii, trimițând din nou Armata 4 tancuri spre Stalingrad, dar s-a pierdut astfel un timp prețios și s-a ratat un moment, probabil, mai favorabil, pentru cucerirea orașului. Referitor la această, comandantul Armatei 1 tancuri, von Kleist, aprecia după război, că „dacă Armata 4 tancuri nu ar fi fost deturnată de la scopul său, ar fi putut lua Stalingradul fără să tragă nici o lovitură”⁹. Desigur că este discutabil adevărul acestei aserțiuni, dar și un mare comandant sovietic, generalul Eremenko a apreciat mișcarea lui Hitler ca pe o „imensă eroare strategică”¹⁰.

La rândul său, Liddell Hart afirma că „în iulie putea fi cucerit Stalingradul și instituit controlul pe Volga, dacă Armata 4 tancuri, care înainta în această direcție, nu ar fi fost trimisă spre sud ca să vină în ajutorul Armatei 1 tancuri pe timpul forțării cursului inferior al Donului, în drum spre Caucaz. Ajutorul s-a dovedit inutil, dar când Armata 4 tancuri s-a îndreptat din nou spre nord, trupele rusești începuseră să sosească la Stalingrad”¹¹.

Dar aceasta nu a fost singura greșeală a lui Hitler. El a mai luat măsura transferării a două divizii, dintre care una de tancuri, în fâșia Grupului de armate „Centru”, de teama unui atac sovietic în această zonă, deși nimic nu prevestea acest lucru. De asemenea, deși la 11 iulie 1942 dăduse ordin Armatei 11, care devenise disponibilă după cucerirea Crimeii, să participe la ofensiva spre Caucaz, câteva zile mai târziu a revenit, hotărând trimiterea acestei armate, mai puțin un corp, în zona de nord, pentru a sprijini ofensiva de cucerire a Leningradului. Aici se cuvine să ne oprim asupra obiectivului Leningrad. După cum este cunoscut, el a fost prevăzut în Directiva 41, dar nu ca prioritate. El a rămas, așa cum se va vedea și în noua Directivă 45. Mai grav este că Hitler a făcut greșeala de a slăbi gruparea din sud, care trebuia să îndeplinească obiectivul fundamental al ofensivei de vară, prin trimiterea unor forțe importante spre un obiectiv îndepărtat și care nici măcar n-a putut fi cucerit. Și lucrurile nu s-au oprit aici. Apreciind că zdrobirea armatei roșii (așa cum credea Hitler) îi va determina pe americani și pe englezi să deschidă un nou Front în Vest, Führer-ul a hotărât transferarea unor mari unități spre Europa Occidentală, cum au fost diviziile de elită „Adolf Hitler” și „Marea Germanie”¹².

Cum se explică totuși aceste acțiuni ale lui Hitler?

Așa cum remarcă istoricul Gheorghe Buzatu, toți marii istorici și comentatori ai celei de-a doua conflagrații mondiale sunt de acord că ofensiva, generală, desfășurată în cursul lunii iulie în sudul Uniunii Sovietice, a traversat o perioadă neclară¹³. Este vorba de faptul că atacurile germane, deși s-au soldat cu ocuparea unor vaste spații în zona ucraineană a U.R.S.S., nu au condus la nimicirea forțelor armatei roșii, așa cum se preconizase, deși au fost executate numeroase tentative de încercuire. De fiecare dată, trupele sovietice s-au retras, evitând în ultima clipă să cadă în capcană. Problema care se pune este aceea dacă trupele sovietice s-au retras deliberat, știind dinainte mișcările germanilor, sau totul a fost rodul întâmplării?

Există păreri, cum este cea exprimată de Walter Kerr care, pornind de la faptul că maiorul Reichel, deplasându-se cu avionul, a aterizat forțat aproape de liniile sovietice, având asupra sa documentele operației ce urma să fie executată de germani în sud și care au căzut astfel în mâinile sovieticilor, apreciază că întreaga des-

fașurare a evenimentelor de la Stalingrad a fost regizată pas cu pas de către conducerea sovietică, realizându-se o capcană de proporții. De altfel, însuși titlul lucrării sale sugerează acest lucru și el se străduiește să aducă dovezi în acest sens¹⁴. După alte mărturii, deși spionajul sovietic a oferit informații despre intențiile Germaniei de a desfășura, în vara anului 1942, o amplă acțiune în sudul Rusiei, Stalin și Stavka ar fi persistat în convingerea că principalul pericol rămânea, în continuare, un atac asupra Moscovei¹⁵.

Mai aproape de adevăr pare să fie, totuși, părerea exprimată de Geoffrey Jukes care nu neagă posibilitatea ca documentele aflate asupra maiorului Reichel să fi căzut în mâna sovieticilor, dar se întreabă de câtă credibilitate s-au putut bucura într-o vreme când asemenea, „defecțiuni” se întâmplau destul de des. Puteau fi luate tot atât de bine ca o încercare de manipulare. Istoriografia sovietică trece sub tăcere acest lucru și, astfel, nu putem avea o imagine exactă a modului cum au fost interpretate aceste documente.

Dar oricum, atitudinea de retragere „metodică” a trupelor sovietice de sub comanda lui Timoșenko își poate găsi o explicație logică. După cum este cunoscut, conducerea sovietică a plasat principalele sale rezerve în zona centrală a frontului, temându-se de un atac asupra Moscovei. Mai târziu, când a devenit evident că atacul principal se desfășoară în sud, aceste rezerve nu puteau fi folosite decât în adâncime, pe un aliniament puternic, pentru oprirea ofensivei germane și crearea condițiilor trecerii la contraofensivă. Un asemenea aliniament l-a constituit bucla Donului și Volga. Nu era indicat ca aceste rezerve să fie folosite disparat, în sprijinul direct al trupelor care se apărau în sud, pentru că succesul ar fi fost îndoielnic. În aceste condiții, trupele de sub comanda mareșalului Timoșenko nu puteau face altceva decât să se apere, dar să evite confruntările decisive întrucât nu dispuneau de rezerve satisfăcătoare, iar printr-o opoziție înverșunată ar fi făcut exact jocul germanilor. Astfel, se poate explica această repliere metodică executată de trupele sovietice¹⁶.

Slaba opoziție a armatei roșii l-a indus în eroare pe Hitler care a tras concluzia că „*Rusia este terminată*”¹⁷. Conducătorul german a comis o nouă greșeală, apreciată drept fatală de toți analiștii militari. La 23 iulie, el a emis Directiva nr. 45 care a modificat substanțial prevederile planului „*Blau-Braunschweig*”, prin care se fixaseră obiectivele ofensivei de vară pentru anul 1942.

Apreciind că, după trei săptămâni de campanie, Grupul de armate „*Sud*” a îndeplinit în general obiectivele fixate și că adversarul avea forțele slăbite și nu mai dispunea de rezerve, Hitler a stabilit, prin noua directivă, ca fiecare din cele două grupuri de armate, „*A*” și „*B*”, să îndeplinească obiective separate. Astfel, Grupul de armate „*A*” trebuia să treacă la cucerirea Caucazului și a întregii regiuni petrolifere dintre Marea Neagră și Marea Caspică, executând operația codificată „*Edelweiss*” („*Floare de colț*”), iar Grupul de armate „*B*”, în cadrul operațiunii codificate „*Héron*”, să cucerească Stalingradul, iar în continuare Astrahanul, luând sub control brațul principal al Volgăi între cele două localități.

În același timp, nu s-a renunțat nici la celelalte obiective pe Frontul de Est, Grupul de armate „*Nord*” primind misiunea de a cuceri Leningradul, în cadrul ope-

rațiunii codificate inițial „Feuetzauher“ („Focul de artificii“; de la 31 iulie, „Nordlicht“ — „Aurora Boreală“) până la începutul lunii septembrie¹⁸.

S-au prevăzut în acest sens, așa cum s-a mai arătat, redisolcări nejustificate de trupe, fapt care a dus la dispersarea forțelor și neîndeplinirea nici unui obiectiv¹⁹.

Principala critică pe care o fac toți analiștii militari acestui nou plan de operații, reprezentat de Directiva 45, este aceea că s-a trecut de la îndeplinirea succesivă la cea simultană a celor două obiective, Stalingrad și Caucaz. Prin această măsură s-au stabilit două obiective divergente, între cele două grupuri de armate creându-se un gol uriaș, acoperit de o singură mare unitate (Divizia 16 infanterie moto). Dacă până atunci înaintarea se făcuse fără a se dezorganiza concentrarea strategică, care permitea să se creeze pericol simultan pentru obiective alternative, punându-se inamicul în situație dificilă, prin divizarea forțelor pe două direcții divergente, sud (Caucaz) și est (Stalingrad), germanii au pierdut avantajele strategice pe care le aveau anterior²⁰.

Astfel, pericolul care s-a schițat chiar înaintea declanșării operației „Blau–Braun–schweig“, al scăderii capacității ofensive a armatei germane, pe măsura extinderii frontului, a devenit, odată emisă și intrată în vigoare Directiva 45, un fapt împlinit, care a dus, în cele din urmă, la rezultatele cunoscute. Această decizie a lui Hitler, luată fără consultarea și împotriva opiniilor celor mai mulți dintre generalii săi, a încălcat, deci, principii fundamentale ale războiului — concentrarea forțelor și mijloacelor și nimicirea forțelor adversarului.

O dată cu trecerea la executarea noii directive, se poate vorbi de două operații distincte, una spre Caucaz, cealaltă spre Stalingrad. Dacă într-o primă etapă, până în luna septembrie, înaintarea s-a făcut în ritmuri acceptabile pe ambele direcții, în continuare, a început să se facă tot mai mult simțită lipsa forțelor necesare pentru atingerea celor două obiective. Acest fapt a determinat tot mai multe ingerințe din partea lui Hitler care, în încercarea de a întări o grupare sau alta, a făcut transferări de trupe, care au afectat, în cele din urmă, ambele grupări. Prima criză a apărut la Grupul de armate „A“, la începutul lunii septembrie, când stagnarea a devenit tot mai evidentă datorită discordanței tot mai mari dintre obiectivele stabilite și forțele la dispoziție. Drept urmare, Hitler l-a demis, la 10 septembrie 1942, pe feldmaresalul List, preluând el însuși conducerea Grupului de armate „A“ și impunând îndeplinirea unor noi obiective, deși trupele erau epuizate. Până la urmă, deși s-au realizat unele succese, regiunea petroliferă și Caucazul nu au fost cucerite, Grupul de armate „A“ fiind silit să treacă la apărare, la jumătatea lunii noiembrie, pe aliniamentul sud Novorossiisk, Maikop, Mazdok.

Ofensiva spre est a dat naștere unei operații complexe, cunoscute în general în literatura de specialitate drept „bătălia Stalingrad“. Tentația pentru Stalingrad a apărut în tabăra germană în a doua parte a lunii iulie. Ea a fost determinată de informațiile conform cărora în oraș se concentrau rezerve importante ale comandamentului sovietic care puteau periclita operația spre Caucaz. În plus, simbolistica orașului nu putea trece neobservată pentru Hitler. Cucerirea „orașului lui Stalin“ nu putea să nu reprezinte un punct de atracție pentru Führer. În acest fel, aspectele cu caracter moral și simbolic au tins să depășească importanța strategică propriu-zisă a orașului. În același timp, dacă pentru germani importanța simbolică putea fluctua, nu încăpea nici o îndoială asupra locului său în mistica sovietică. Pe lângă faptul că-i

purta numele, Stalin nu putea uita că, în 1920, jucase un rol important în apărarea oraşului în faţa armatelor albe ale lui Denikin, atunci când oraşul se numea Țariîn. În anii care au urmat, oraşul fusese ales pentru a servi ca model pentru Uniunea Sovietică, devenind un important centru industrial. Ajunsesse la o populaţie de 600.000 locuitori şi se întindea pe malul de vest al fluviului Volga, pe o lungime de aproximativ 40 km. Volga avea în această zonă o lăţime de circa 1–1,5 km, fiind presărată cu numeroase insule. Peste fluviu nu erau amenajate treceri permanente, dar existau o serie de mijloace de transbordare. Portul juca un mare rol, iar după căderea Rostovului, importanţa Stalingradului, ca nod de comunicaţie, crescuse considerabil. Malul drept al fluviului era mai înalt şi abrupt. În oraş existau o serie de înălţimi, dintre care una, curganul lui Mamai, cu altitudinea de circa 100 m, asigura o vedere excelentă asupra oraşului, deţinerea sa având o mare importanţă. În partea de nord a oraşului existau trei mari întreprinderi care au jucat un rol important pe timpul ducerii luptelor: oţelăriile „*Octombrie Roşu*”, fabrica de echipament „*Baricada*”, şi cea de tractoare „*Dzerjinski*”.

Pentru cele două tabere care s-au înfruntat la Stalingrad, operaţia a cunoscut două perioade (faze) distincte. Pentru germani şi aliaţii lor, prima perioadă (17 iulie–18 noiembrie 1942) a corespuns ofensivei, iar cea de-a doua (19 noiembrie 1942–2 februarie 1943) apărării, în timp ce pentru sovietici, lucrurile au stat invers, prima perioadă fiind cea a apărării, cea de-a doua a contraofensivei. Luptele în interiorul oraşului s-au întins pe durata a 143 de zile. Fiecare dintre aceste perioade a cuprins mai multe etape, în funcţie de principalele evenimente militare petrecute.

Astfel, prima perioadă cuprinde, după aprecierea mareşalului A.I. Eremenko, cinci etape:

1. 17 iulie–17 august 1942, desfăşurarea luptelor în Cotul Donului, departe de Stalingrad;
2. 8–18 august 1942, ducerea acţiunilor de luptă în zona apărării exterioare a oraşului;
3. 19 august–4 septembrie 1942, derularea luptelor în zona intermediară şi ieşirea germanilor la Volga;
4. 4–12 septembrie 1942, luptele duse pe linia de centură a oraşului;
5. 13 septembrie–18 noiembrie, desfăşurarea luptelor în chiar centrul Stalingradului²¹.

În vederea apărării oraşului, conducerea sovietică a trecut la amenajarea a patru alinamente de apărare semicirculare, sprijinite cu extremităţile pe fluviul Volga şi eşalonate în adâncime pe o distanţă de 120–130 km. Până la începerea ofensivei asupra oraşului, nu s-a reuşit, însă, executarea decât a 50% din lucrările prevăzute.

Pericolul care se prefigura a determinat comandamentul sovietic să desfăşoare pe căile de acces spre Stalingrad armatele 62, 60 şi 64 care, alături de armatele 21, 28, 38 şi 57, au intrat în compunerea noului front constituit „*Stalingrad*”, de sub comanda mareşalului A.I. Eremenko.

Atacul împotriva Stalingradului a debutat cu acţiunile ofensive ale Armatei 6 germane în marea buclă a Donului, pe râul Cir, între 17 şi 22 iulie. O dată cu intrarea în vigoare a Directivei 45, când Stalingradul a devenit obiectivul principal, Armatei 6 i s-au alăturat, din cadrul Grupului de armate „A” corpurile 14, 24 tancuri germane

și Armata 8 italiană. Deoarece ofensiva nu se desfășura în ritm corespunzător, de la 30 iulie a primit ordin să revină la Grupul de armate „B” și Armata 4 tancuri germană, comandată de generalul Herman Hoth. Prin aceasta, din a doua jumătate a lunii august, atacul împotriva Stalingradului s-a executat dinspre vest de către Armata 6 și dinspre sud-vest de către Armata 4 tancuri. La sfârșitul lunii iulie, Armata 6 germană, comandată de generalul Friedrich Paulus, a ajuns la fluviul Don, în zona Kalaci. În această regiune, trupele sovietice au opus o dărză rezistență, încercând să păstreze capetele de pod la vest de cursul de apă. Abia la 17 august, Armata 6 a reușit să forțeze Donul la Vertiacii, iar la 23 august, să atingă fluviul Volga la Rînok, pe o distanță de 8 km nord de Stalingrad. Bătălia din zona Kalaci, pe malurile Donului, a făcut să se profileze la orizont spectrul amenințărilor unei noi campanii de iarnă în Rusia²². Cu toată rezistența sovietică, forțele Armatei 4 tancuri care acționau din sud, au reușit să se apropie de oraș la începutul lui septembrie (Harta nr. 4).

Ofensiva pentru cucerirea orașului a început pe 13 septembrie și a continuat, cu intermitențe, până la 18 noiembrie. În lunile octombrie–noiembrie, a devenit destul de clar, pentru ambele tabere, că de rezultatul bătăliei de pe Volga avea să depindă în mare măsură evoluția în continuare a războiului. Semnificativă este în acest sens afirmația generalului Alfred Jodl, conform căruia „*soarta Caucazului urma să se decidă la Stalingrad*”. Ca urmare, Hitler a impus Grupului de armate „B” să facă tot posibilul pentru cucerirea orașului. Încrezător în succes, el a și făcut în câteva rânduri declarații publice prin care a anunțat căderea iminentă a Stalingradului.

Astfel, în fața „*vechilor luptători*” din München, referindu-se la Stalingrad, la 8 noiembrie 1942 afirma: „*Pe acesta am vrut să-l iau și — cu toată modestia care mă caracterizează — trebuie să vă spun că îl avem deja!... Numai câteva porțiuni de teren sunt încă ocupate de ruși, dar și acelea vor fi lichidate în scurt timp de mici detașamente de șoc*”²³.

Realitatea l-a constrâns de fiecare dată să revină și să fixeze noi termene pentru cucerirea orașului. Încăpățânarea sa și neluarea în seamă a avertismentelor tot mai amenințătoare care-i parveneau l-au făcut ca și în ultimul ceas, pe 17 noiembrie 1942 să ceară un ultim efort trupelor pentru cucerirea orașului. Deciziile sale, pripite și haotice, inconștiența sa au contribuit la crearea premiselor pentru producerea catastrofei.

Analiza geografico-militară a terenului din Cotul Donului și Stepa Calmucă

În conformitate cu planurile de operații ale Grupului de armate „B”, Armata 3 română a primit misiunea să treacă la apărare într-o fâșie la nord-est de Stalingrad, în marea buclă a Donului, iar Armata 4 română, în regiunea salbei de lacuri care se întind la sud de oraș. Regiunile în care au desfășurat operații de apărare cele două armate române sunt cunoscute sub denumirile de ținutul Donului și, respectiv, Stepa Calmucă.

Perspectiva dislocării marilor unități române în aceste regiuni a determinat M.St.M. să efectueze studii ample privind configurația terenului, resursele existente,

rețeaua hidrografică și de comunicație (rutieră și feroviară), situația demografică, regimul climatic etc. Studiile au fost dublate de recunoașteri ce au fost efectuate de echipe de ofițeri români și germani. Pentru înțelegerea cadrului în care au acționat trupele române în toamna anului 1942, am considerat util să prezentăm câteva din caracteristicile fizico-geografice ale regiunilor generic numite Cotul Donului și Stepă Calmucă²⁴.

Ținutul Donului cuprinde regiunea de pe ambele părți ale Donului Mijlociu și Inferior și se întinde spre sud-est, până la linia dealurilor Jergeni, spre sud până în depresiunea Manîci și spre sud-vest până la Doneț. Stepă Calmucă nu este altceva decât continuarea spre sud-est a ținutului Donului, între Volga și Marea Caspică, până la Manîci. Întreaga zonă este caracterizată printr-o destul de pronunțată variație a configurației terenului, climei, populației, vegetației și formelor de așezare umană.

Astfel, la vest de Don, în marea buclă a acestuia, terenul este în general deluros, pe alocuri crestele fiind plate, formând platouri, iar înălțimea lor nu depășește 300 m. Linia de despărțire a apelor în regiunea dintre Kazanskaia și Kalaci este constituită din înălțimile de la imediat sud de Don, de unde coboară o serie de creste secundare spre Valea Cirului.

Din cauza naturii calcaroase a solului, apele râurilor își taie albiile adânci, dând naștere la maluri abrupte și la multe viroage, iar apa de băut se găsește cu mare greutate. Malul drept al râurilor este mai înalt și domină în general malul stâng, favorizând apărătorul. În partea de sud-est a marii bucle a Donului, terenul prezintă caracteristicile unei stepe acoperite cu dune de nisip, iar între Don și Volga, pe o distanță de 70 km, o serie de dealuri și platouri despart cele două fluvii. La sud-est de valea inferioară a Donului, se întinde stepă căzăcească, iar în continuare, până la Marea Caspică și Manîci, Stepă Calmucă²⁵.

Regiunea de la sud de valea inferioară a Donului este plană, apoi se înalță formând un podiș cu altitudinea de 200 m, cunoscut sub denumirea de înălțimile Jergeni, care se termină brusc spre est printr-o serie de lacuri. Râul Sal și afluenții săi taie în acest podiș văi largi, într-un număr destul de mare. Valea Donului, valea râului Sal, ca și regiunea dintre ele, sunt în general destul de fertile.

La est de linia Kotelnikovo-Elista începe adevărata zonă de stepă, unde solul este argilos, sărac, neproductiv, acoperit cu un praf specific deșertului, care împiedică dezvoltarea vegetației. Zona este tăiată de multe viroage, cu pereți escarpați, care constituie singurele posibilități de adăpost pentru trupe, întrucât localitățile sunt foarte rare și mici, pădurile și culturile lipsind cu desăvârșire. Apa se găsește extrem de rar, locuitorii fiind siliți să strângă apa provenită din ploii pentru întrebuințările casnice. Apa lacurilor care se întind de la nord spre sud, într-o salbă cu lungimea de 250 km, la poalele dealurilor Jergeni, este sărată. Pe timpul verii, lacurile seacă, iar în anotimpurile ploioase, primăvara și toamna, se umplu cu apă, devenind obstacole serioase.

Rețeaua hidrografică este bine reprezentată, principalele cursuri de apă, care își pun amprenta asupra regiunii sunt Volga și Donul cu afluenții lor mai importanți: Doneț, Cir, Sal și Manîci (Harta nr. 5).

Volga reprezintă un obstacol major în cea mai mare parte a anului, excepție făcând iarna, când îngheață și poate fi trecută cu ușurință. Este navigabilă și con-

stituie o cale de comunicații importantă. De remarcat este faptul că în zona orașului Stalingrad nu este nici o trecere permanentă. Între Saratov și Marea Caspică, Volga nu are nici un afluent pe malul drept, toate apele îndreptându-se spre est sau sud-est, spre Don. Donul, a cărui albie este săpată într-un teren calcaros, este un obstacol serios numai în anotimpurile ploioase, vara putând fi trecut prin vaduri. Malul său drept este mai înalt, domină malul stâng, favorizând apărarea și se prezintă sub forma unei creste care se depărtează până la 5–10 km de firul apei, iar în cotul de sud-est, înălțimile se îndepărtează chiar până la 50–60 km. Este navigabil până la Zimleanskaia.

Donețul, ca și Donul, are valoare de obstacol numai în anotimpurile ploioase și constituie ultima linie naturală de apărare spre nord-est a regiunii industriale Lugarsk, Șahtî, Rostov. De asemenea, malul său drept este mai înalt decât malul stâng. Râul Cir constituie singurul obstacol important între Don și Doneț, orientat de la nord-vest spre sud-est. În ceea ce privește Manîciul, acesta este constituit dintr-o serie de lacuri legate prin canale ce se înlanțuiesc pe 680 km de la Don spre est, până aproape de Marea Caspică. Reprezintă unica barieră naturală care desparte ținutul Donului de Caucaz și Stepă Calmucă. Râul Sal este un curs de apă de mai mică importanță și care, la fel ca și celelalte râuri, are valoare de obstacol numai în anotimpurile ploioase.

Acoperirile în această zonă sunt extrem de reduse, satele și luncile de-a lungul principalelor cursuri de apă fiind printre puținele existente. În ceea ce privește posibilitățile de cantonare a trupelor, există trei zone diferențiate. În Stepă Calmucă, unde populația era nomadă, practic acestea nu existau. În stepă căzăcească, dintre înălțimile Jergeni și Don, unde satele formate din 30–50 case de lemn aflate la distanțe de 30–60 km unele de altele, iar localitățile mai importante sunt adevărate excepții, existau unele posibilități dar destul de neînsemnate. În schimb, în marea buclă a Donului, unde erau sate și localități mai mari și mai numeroase, situația poate fi apreciată ca mulțumitoare.

Clima se prezintă și ea în mod diferit în cele două regiuni. În ținutul Donului predomină aspectele continentale: primăvara scurtă, vara secetoasă, toamna în general ploioasă, iarna timpurie, geroasă, cu viscole și zăpezi abundente. În anotimpurile ploioase, primăvara și toamna, drumurile devin impracticabile din cauza noroiului.

În Stepă Calmucă, clima este asemănătoare zonelor deșertice. Vara, zilele sunt extrem de călduroase, iar nopțile reci, iarna sunt geruri și viscole frecvente. În tot timpul anului bat vânturi puternice. În toamna anului 1942, perioada ploilor a fost aproape inexistentă, trecându-se direct la îngheț, cu excepția câtorva zile.

Rețeaua de comunicații din această vastă regiune era destul de redusă. (Harta nr. 6A). Plecând de la marile centre de comunicații Stalino și Rostov erau următoarele comunicații:

Drumuri de pătrundere:

● Stalino — Rovenki — Kamensk — Millerovo — Bokovskaia — Cericavskaia — Kletskaia;

● Stalino — Lihovska — Forschtadt — Morozovskaia — Kalaci — Stalingrad;

● Rostov — Șahtî — Bronițki — Zimleanskaia — Cirskaia — Stalingrad;

● Rostov — Salsk — Proletarskaia — Remontnaia — Aksai — Stalingrad;

● Rostov — Egorlik — Divnoie — Elista — Astrahan.

Drumuri transversale:

● Artemovsk — Stalino — Taganrog — Rostov;

● Millerovo — Kamensk — Novocerkassk;

● Bokovskaia — Morozovskaia — Zimleanskaia — Remontnaia — Elista.

În ceea ce privește căile ferate (Harta nr. 6B), partea centrală și sudică a teatrului de operații, precum și întreg Caucazul era deservit de nodul de cale ferată Iassinovataia; de aici porneau două căi ferate de pătrundere:

● Iassinovataia — Lihai — Morozovskaia — Stalingrad;

● Iassinovataia — Taganrog — Rostov — Salsk — Remontnaia — Aksai — Stalingrad.

Pentru partea nordică a teatrului de operații a fost folosită calea ferată: Harkov — Valuiki — Millerovo. Din aceste căi ferate la 1 septembrie 1942 erau în funcțiune numai căile ferate cu o capacitate redusă:

● 4 perechi trenuri pe traseul Iassinovataia — Lihai;

● 18 perechi trenuri pe traseul Iassinovataia — Uspenskaia (cale ferată dublă); iar de aici la Taganrog numai 4 perechi de trenuri pe un singur curent refăcut. În total 22 perechi, trenuri care erau folosite pentru nevoile armatelor 6, 4 tancuri și Grupului de armate „A” din Caucaz. Abia la 26 septembrie s-au redat circulației căile ferate:

● Valuiki — Millerovo;

● Lihai — Cir cu 8 perechi de trenuri;

● Uspenskaia (Taganrog) — Rostov — Armavir — Mineralnioda, cale ferată dublă cu 12 perechi trenuri;

Capacitățile indicate sunt aproximative și nu au fost complet utilizate din lipsă de locomotive și instalații speciale în stații. Către începutul lunii noiembrie, cele două curente principale au fost legate printr-o singură transversală: Kamensk — Lihai — Șahtî — Rostov, cu o capacitate zilnic de 4 perechi de trenuri.

La capacitatea redusă a rețelei de căi ferate, s-au mai adăugat: distanțele enorme de parcurs; lipsa de instalații speciale în gări; parcul redus de locomotive; lipsa de rezistență a podurilor ce trebuiau trecute prin pilotare; apa calcaroasă ce uza căldările locomotivelor; stricăciunile pricinuite de primele geruri din noiembrie; deteriorarea unor locomotive care au fost surprinse de scăderea temperaturii.

Din aceste motive, trupele germane și române s-au confruntat cu o criză a transporturilor care s-a agravat mai mult în perioada de iarnă. E suficient de amintit că, la mijlocul lunii octombrie, regiunea Iassinovataia a fost blocată cu circa 400 trenuri. Cu toate măsurile drastice luate, această blocare n-a putut fi soluționată până la 20 noiembrie. Toate operațiunile din vara și toamna anului 1942 s-au resimțit de pe urma crizei transporturilor. Pe niște linii de comunicație așa de lungi, transporturile auto nu sunt economice și nu dau randamentul necesar, oricât de bine organizate ar fi.

Resursele zonei erau puțin diversificate și neînsemnate din punct de vedere cantitativ. În ținutul Donului se găseau în general cereale și vite mari, dar lipseau legumele, zarzavaturile, caii și fânul. În Stepa Calmucă, singurele resurse le constituiau oile și caprele. Lemnul, atât pentru foc, cât și pentru construcții, se găsea în cantități insuficiente în regiunea Donului și lipsea cu desăvârșire în Stepa Calmucă.

În concluzie, se poate spune că acest vast spațiu a ridicat o serie de probleme pe care comandamentele trebuiau să le rezolve: lungimea enormă a căilor de comunicație; lipsa căilor ferate până la sfârșitul lunii septembrie; capacitatea redusă a acestora; absența șoselelor pietruite și starea precară a drumurilor; capacitatea redusă a podurilor; puținătatea resurselor și repartizarea lor neuniformă; lipsa de combustibil și materiale de construcție; lipsa carburanților etc.

Din succinta descriere a terenului, rezultă că, în general, apărarea era favorizată atât în Cotul Donului, unde malul drept era dominant, cât și în regiunea de la sud de Stalingrad, în zona lacurilor. Un prim aliniament favorabil de apărare îl constituia deci malul drept al Donului și partea de est a lacurilor Sarpa, Tața, Barmanțak. Condiția era, însă, ca apărarea să se sprijine efectiv pe aceste obstacole tari din teren. Existența însă a capetelor de pod de peste Don la Serafimovici și Kletskia, precum și pătrunderile realizate la sud de Stalingrad, coroborate cu iarna timpurie care a înghețat lacurile, au redus considerabil valoarea de obstacol atât a fluviului, cât și a lacurilor. Un alt aliniament puternic pentru apărare în Cotul Donului îl reprezintă malul drept al râului Cir, iar în Stepa Calmucă, calea ferată Kotelnikovo–Stalingrad. Al treilea aliniament, mai în adâncime, era reprezentat de Doneț și canalul Manici.

Direcțiile cele mai probabile de pătrundere a inamicului erau, în partea de nord-est a Stalingradului, Serafimovici, Cernișevskaia și Kletskia, Kalaci, iar la sud de oraș Pladovitoe, Kotelnikovo.

Existența acestor direcții probabile de acțiune ale inamicului care-i dădeau posibilitatea acestuia să încercuiască gruparea principală germană care acționa la Stalingrad, să taie legătura trupelor ce se aflau în Caucaz, impunneau luarea unor măsuri speciale pentru organizarea apărării, atât în ceea ce privește tăria alinimentelor din linia întâi, dar mai ales pentru dispunerea rezervelor în măsură să intervină pe direcțiile menționate.

Structura relativ tare a solului, natura sa calcaroasă, au îngreunat serios executarea lucrărilor de amenajare genistică ce se impuneau. Lipsa acoperirilor și a materialelor de construcție au creat, la rândul lor, dificultăți în realizarea adăposturilor pentru personal și a mascării.

Slaba rețea de comunicații, atât a celor de pătrundere, cât și a celor de rocadă, starea proastă a drumurilor, capacitatea redusă a căilor ferate și a podurilor au ridicat serioase probleme atât în realizarea dispozitivului, cât și în executarea manevrei de pe o direcție pe alta, în condițiile unei accentuate penurii a mijloacelor de transport corespunzătoare și a unor rezerve reduse.

Iarna timpurie, extrem de geroasă, care s-a abătut asupra acestor locuri a afectat în mare măsură capacitatea de luptă a trupelor, care nu erau echipate corespunzător pentru o astfel de climă. Fiind o regiune în general săracă, asigurarea hranei, atât a personalului cât și a animalelor, s-a realizat cu mare dificultate. Greutățile de aprovizionare au fost amplificate, pe lângă sărăcia resurselor și a mijloacelor de transport, și de slaba organizare administrativă și economică, determinată de faptul că teritoriul era recent cucerit.

La dificultățile menționate, pentru M.C.G. român care, deși nu avea în subordine directă cele două armate române, se străduia să le ușureze situația, se adăuga și faptul că acestea se aflau la distanțe relativ mari una față de alta, neputându-se

sprijini reciproc în nici un fel. Toate acestea își vor pune, din păcate, pecetea asupra acțiunilor de luptă desfășurate de armatele 3 și 4 române.

„Marșul spre prăpastie“.

Participarea trupelor române la ofensiva Grupului de armate „Sud“

Trupele române au participat atât la operațiile pregătitoare, cât și la ofensiva propriu-zisă din vara anului 1942, desfășurată de Grupul de armate „Sud“.

Astfel, în luna ianuarie 1942, diviziile 1 și 2 infanterie ce se aflau cu misiuni de siguranță între Bug și Nipru, la solicitarea comandamentului german, s-au deplasat prin marșuri forțate la sud de Harkov, unde trupele sovietice au realizat o pătrundere adâncă la Izium. Ele au contribuit la stabilizarea frontului de către trupele germane și la limitarea pătrunderii sovietice. La aceste lupte de iarnă deosebit de dârze, a participat și Detașamentul de schiori „Colonel Rotta“, format din subunități ale Diviziei 3 munte²⁶.

Ulterior, au mai fost aduse pe front diviziile 4, 20 infanterie și comandamentul Corpului 6 armată. Acesta se găsea în Crimeea, unde lupta împotriva încercărilor sovietice de a recâștiga controlul asupra peninsulei²⁷. La începutul lunii februarie, comandamentul a primit ordin să se deplaseze la sud de Harkov, unde a ajuns la 27 februarie, stabilindu-și punctul de comandă la Pavlograd. La 7 martie, Corpul 6 armată, comandat de generalul Corneliu Dragalina, fiul generalului erou din primul război mondial, Ion Dragalina, a primit în componere Divizia 1 română și Divizia 113 germană. El a fost subordonat Grupării general von Kortzfleisch, comandantul Corpului 11 armată german care mai avea în subordine diviziile 2 și 20 infanterie române²⁸. Marile unități române au fost dispuse pe latura de vest și sud a intrându-lui realizat de trupele sovietice la sud de Harkov, ocupând un front de circa 80 km.

Deoarece încercările trupelor sovietice de continuare a ofensivei au eșuat, acțiunile au avut, în lunile martie și aprilie, un caracter local, ambele tabere beligerante pregătind lovitura decisivă.

Forțele sovietice ale Frontului de Sud-Vest au devansat intențiile germane declanșând ofensiva spre Kranograd, prin care se spera eliberarea Harkovului, printr-o manevră dublu învăluitoare. Feldmareșalul von Bock, comandantul Grupului de armate „Sud“, a hotărât să limiteze pătrunderea adversarului și să atace mai întâi cu gruparea de la sud și mai apoi și cu cea de la nord, prinzând în clește forțele acestuia. Inițial, Corpul 6 armată care, de la 27 aprilie 1942, a luat în subordine Divizia 4 infanterie română în locul Diviziei 113 infanterie germană, a primit misiunea să interzică pătrunderea inamicului în flancul și spatele grupării Kortzfleisch. Pentru aceasta, comandantul corpului a constituit Detașamentul general Georgescu, în componerea căruia au intrat unități din Divizia 4 infanterie, care s-a dispus la flancul stâng, între Ligovska și Novo-Alexandrovka, cu fața spre nord și flancurile asigurate de râurile Orel și Bogotaja²⁹. La 17 mai, gruparea von Kleist, aflată la dreapta Corpului 6 armată, a trecut la ofensivă spre sud.

În perioada 17–19 mai, Corpul 6 armată, împreună cu gruparea din care făcea parte, a desfășurat o serie de atacuri locale. La 20 mai, gruparea Kortzfleisch a trecut la ofensivă spre Lozovaia, cucerită de Divizia 1 română. Apoi, Corpul 6 armată a schimbat direcția de înaintare spre nord, trecând la urmărire, împreună cu cele-

alte două mari unități române, diviziile 2 și 20 infanterie, pe care le avea la stânga și dreapta sa. Urmărirea a continuat până la 27 mai, când marile unități române au ajuns la Valea Bereka unde au luat parte la nimicirea forțelor sovietice.

Între 14 și 28 mai, cele patru divizii române (1, 2, 4, 20) au capturat 387 ofițeri și 28.286 soldați, precum și o mare cantitate de armament, muniție, mijloace de transport, echipament, din care cităm: 16.070 arme, 112 mitraliere, 420 aruncătoare calibru 50 mm, 414 de 82 mm, 30 de 120 mm, 48 de tunuri câmp 76,2 mm, 524 tunuri A.A., 13 tractoare, 25 motociclete, 128 autocamioane, 217 camioane Ziss³⁰.

Pentru victoria obținută, trupele române au fost felicitate de generalul Corneliu Dragalina printr-un ordin de zi din 27 mai 1942. *„Bătălia uriașă de la Harkov, se spunea în document, a luat sfârșit prin zdrobirea totală a inamicului încercuit. Ați făcut o pradă imensă și un număr enorm de prizonieri. La începutul bătăliei, Corpul 6 armată, constituind în grabă un nou front, a apărut cu o deosebită dârzenie stânga întregului dispozitiv amenințată de puternice forțe ruse ce au pătruns spre Krasnograd. [...] Apoi, pornind la contraofensiva generală, diviziile noastre au atacat cu nespus elan pe inamicul care apăra cu încăpățănare pozițiile sale întărite de luni de zile”³¹.* La rândul său, mareșalul Ion Antonescu, printr-un ordin de zi din 4 iunie 1942, a felicitat trupele române, subliniind că *„Pe câmpiile de la Harkov ați luat parte la una din cele mai mari bătălii din istorie și împreună cu camarazii voștri germani ați biruit”³².*

La acțiunile desfășurate pe căile de acces spre Stalingrad și Caucaz au luat parte în mod nemijlocit 8 mari unități române, din totalul celor 15 existente în vara anului 1942 pe Frontul de Est (7 dintre ele aflându-se în siguranța Crimeii sau în curs de trecere peste Taman). Două au fost misiunile încredințate armatelor române: prima, la stânga, în direcția est, a fost cooperarea cu acțiunea de mare desfășurare întreprinsă de germani cu scopul de a împinge frontul spre Volga și Marea Caspică, ce a dat naștere marii bătălii de la Stalingrad, cu anexele sale din Cotul Donului și Stepa Calmucă și a doua, spre sud, sud-est, participarea la ocuparea Caucazului, cu bogatele sale resurse petroliere, care au condus la *„bătălia Kubanului”* și *„bătălia Caucazului”³³.*

Pentru a ocupa noile poziții de luptă, desemnate prin planul ofensivei germane, trupele române au trebuit să execute în cursul lunilor iulie și august 1942, o vastă deplasare, marșuri lungi de sute de kilometri, concomitent cu participarea la acțiunile de luptă împotriva trupelor sovietice care se retrăgeau pe poziții defensive în adâncime.

Aceste marșuri au constituit adevărate performanțe care au pus încă o dată în evidență spiritul de rezistență al soldatului român. Date fiind împrejurările în care au fost trimise marile unități române în profunzimea imensului teritoriu sovietic și urmările fatale pe care le-a avut această operație de deplasare, ea a fost calificată de Constantin I. Kirîțescu drept *„marșul spre prăpastie”³⁴.* Redăm în continuare modul sugestiv în care istoricul citat descrie aceste marșuri:

„Prin lungimea lor, prin monotonia și ariditatea terenului, prin împrejurările climatice, marșurile sunt cumplit de obositoare. Soare arzător, căldură copleșitoare, ploaie de nisip. Drumurile primitive străbat întinderi nisipoase, în etape de zeci și zeci de kilometri, prin care mășăluiesc ziua, și adeseori noaptea, nesfârșitele coloane ale armatelor române. Piciorul se îngroapă în praful gros și negru pe care-l

răscolesc; atmosfera e încărcată de pulberea ce pătrunde în ochi, în gură, în plămâni; pielea și veșmintele sunt acoperite de stratul gros și lipicios de pulbere. Camioanele și căruțele se înfundă până la osii în nisip; caii se opintesc zadarnic, căruțașii blestemă și înjură, motoarele huruie fără răgaz. La tot momentul e nevoie să intervină oamenii, să descarce cu brațele, spre a despovăra și despotmoli vehiculele. Trupurile, murdare de pulbere, sunt learcă de sudoare. Și soldatul merge înainte, zi după zi, săptămână după săptămână, prin dunele de nisip ale acestei Sahare rusești. Coloana în marș, privită de la depărtare ori înălțime, pare un imens vierme, ce înaintează agale, cu mișcări unduoase, cu încolăciri de șarpe. Rarele sate întâlnite în cale, la 15–20 km depărtate unele de altele, sunt foarte sărace: câteva colibe dărăpănate. Vedenii exotice, neașteptate, pun uneori câte o notă pitorească în această dezolantă monotonie: din loc în loc, curiozitatea soldaților e atrasă de apariția caravelor de cămile, călărite de femei cocoțate între cele două cocoase ale bactrianei.

Numai nopțile cu lună oferă un spectacol feeric acelor puțini care mai au dispoziția sufletească să se detașeze de mizeriile vieții, să uite oboselile marșurilor și să treacă cu vederea frigul nopții, spre a gusta deliciile aspectului nocturn al imensității stepei cazace, sub poleiala argintie a razelor lunii. Dar nu oricine a citit pe Gogol ori a ascultat pe Borodin...³⁵.

Acțiunile trupelor române s-au canalizat pe trei direcții: Corpul 6 armată (diviziile 1, 2, 4 și 20) a trecut la urmărirea inamicului de la Oskol, până pe Donul Inferior și de aici la sud de Stalingrad; Armata 3 (diviziile 5, 6, 9 cavalerie și 2 regimente de artilerie grea) a participat la curățirea litoralului de est al Mării Azov și cucerirea Tamanului; Divizia 2 munte a acționat pe direcția Groznii, până la cucerirea capului de pod peste râul Baksan³⁶.

După bătălia de la Harkov, Corpul 6 armată, ale cărui divizii au fost subordonate Grupării Strecker din Armata 1 blindată germană, a forțat Donețul la 23 iunie 1942 și a reușit să atingă râul Oskol la 27 iunie.

La 8 iulie, comandantul Corpului 6 armată a primit ordinul să treacă din nou la ofensivă. Diviziile 1 și 20 infanterie au primit misiunea să atace spre Svatovo, iar diviziile 4 și 2 infanterie pe direcția Krasnii, Oskol, Karpova. La 19 iulie, când marile sale unități atinseseră înălțimile de la vest de Valea Aïdarului, Corpul 6 armată român a intrat în subordinea Armatei 4 tancuri germane. În continuare, acțiunile ofensive ale corpului s-au derulat într-un ritm alert, ceea ce a dus la ruperea legăturilor dintre unitățile operative și formațiunile de servicii, fapt ce a creat dificultăți și în aprovizionarea efectivelor luptătoare. Între 8 și 27 iulie 1942, forțele române au executat o urmărire neîntreruptă, reușind să se mențină la înălțimea marilor unități germane care erau motomecanizate, executând în douăzeci de zile 450 km. La 27 iulie, primele unități ale Corpului 6, aparținând diviziei 20 infanterie au atins Donul, trecând la apărare între localitățile Zemlianskaia și Potiomkimskaia, asigurând forțarea fluviului de către Armata 4 tancuri germană. Marile unități au acționat în capul de pod de la Zemlianskaia, respingând contraatacurile sovietice.

Concepția de cucerire a Stalingradului, elaborată de comandantul Grupului de armate „B”, generalul Maximilian von Weichs, a constat din executarea a două lovituri convergente — una cu Armata 6 spre est, iar cealaltă cu Armata 4 tancuri. Aceasta din urmă a atacat pe direcția căii ferate Remontnaia–Stalingrad. În cadrul

acestei concepții, Corpului 6 armată român (diviziile 1 și 2 infanterie) i-a revenit misiunea de a acționa la vest de calea ferată și, împreună cu Divizia 29 infanterie moto germană, de a asigura flancul stâng al Armatei 4 tancuri. Divizia 4 infanterie era trecută în rezervă, iar Divizia 20 infanterie urma să rămână în siguranța capului de pod.

La 31 iulie, Corpul 6 armată a trecut la ofensivă, parcurgând 130 km în șase zile și ajungând la râul Aksai. În cursul zilei de 6 august, marile unități române au realizat capete de pod la nord de cursul de apă. Pentru a spori eficacitatea acțiunii, a fost introdusă în luptă și Divizia 4 infanterie. Dezvoltând ofensiva din capul de pod, diviziile 2 și 4 infanterie au atins, la 9 august, poziția de apărare sovietică de la râul Mișcova. La 10 august, Corpul 6 armată a atacat poziția din sectorul Kapinka–Vasilievka, dar nu a putut-o străpunge. Pentru a spori șansele de succes, atacul a fost reluat, la 20 august, dar cu rezultatele relativ modeste — cucerirea doar a două localități³⁷. La dreapta corpului de armată, a fost introdusă în bătălie și Divizia 20 infanterie, dar acest lucru nu a avut rezultatul scontat.

La 29 august, Corpul 48 blindat german din Armata 4 tancuri, prin fâșia Corpului 6 armată român, a atacat către nord-est de Kapinka, reușind ca până la 31 august să ajungă la circa 25–30 km vest de Stalingrad. Pe înălțimile de la vest de oraș, se găsea și Divizia 20 infanterie română. În primele zile ale lunii septembrie, Divizia 2 infanterie a încercat să pătrundă la sud-est de localitatea Krasnoarmeisk, dar, cu toate eforturile, nu s-a reușit acest lucru. Corpul 6 armată român a primit misiunea să facă siguranța Armatei 4 blindate spre est și sud-est, pe frontul Tundutovo–Zaza–Sadovaie care avea o lărgime de circa 100 km, extrem de întins pentru cele trei divizii române (1, 2 și 4 infanterie).

În conformitate cu Directiva nr. 45 din 23 iulie, Grupul de armate „A”, comandat de feldmareșalul von List, a dezvoltat, începând cu 25 iulie, ofensiva spre Caucaz. Grupul a avut în componere Armata 1 blindată, comandată de general-colonelul Ruoff și Armata 13, comandată de general-colonelul von Kleist. Trupele germane și-au canalizat ofensiva pe două direcții — Krasnodar–Tuapse (Armata 17) și Mazdok–Grozni–Baku (Armata 1 blindată). Înaintarea a fost deosebit de rapidă, frontul Grupului de armată lărgindu-se de la 150 km (inițial) la circa 700 km, fapt ce a necesitat acoperirea flancului său drept spre coasta de est a Mării Negre³⁸. Pentru aceasta, s-a apelat la Armata 3 română, comandată de generalul de corp de armată Petre Dumitrescu, al cărui comandament se afla la Mariupol, în așteptarea marilor unități ce trebuiau să acționeze în Cotul Donului. Armata 3 a dispus, inițial (1–6 august 1942), de Corpul 1 armată (Divizia 2 munte și Divizia 298 germană) și de Corpul de cavalerie (diviziile 5, 6 și 9 cavalerie). Ea a fost subordonată Armatei 17 germane care mai avea în componere Corpul 5 armată german (diviziile 9, 73, 125, 198 germane) și, pentru o scurtă perioadă, Corpul 49 armată german (diviziile 4 munte română, 73 și 298 germane). De la 7 august 1942, Armata 3 a avut în componere numai Corpul de cavalerie, comandat de generalul Mihail Racoviță.

Până la 9 august, diviziile corpului au executat urmărirea forțelor sovietice, nimicind din mișcare rezistențele de ariergardă ale acestora. La 9 august, Regimentul 8 din Divizia 5 cavalerie a cucerit portul Jeisk, obiectiv foarte important pentru controlul Mării de Azov. În următoarele două zile, 10 și 11 august, s-a forțat

canalul Protoka și a fost cucerit orașul Slavianska, victoria fiind foarte prețioasă, deoarece a decis soarta Peninsulei Taman și a deschis drumul spre Temriuk, Varenikovskaia și portul Anapa³⁹. În această etapă, sunt de remarcat performanțele de marș, marile unități parcurgând 550 km în 11 zile, media zilnică fiind de 50 km. Între 16 și 20 august, Corpul de cavalerie a forțat canalul Kurka, angajându-se apoi în eforturile de cucerire a orașului Temriuk. Pentru cucerirea lui, Divizia 6 a declanșat atacul la 23 august, ajungând în seara zilei la marginea localității. A doua zi, la orele patru, după o pregătire de artilerie, înaintarea a fost reluată, Temriuk-ul fiind cucerit trei ore mai târziu.

Concomitent, Regimentul 8 roșiori a realizat un cap de pod la sud de fluviul Kuban. La 23 august 1942, în ajunul cuceririi Temriuk-ului, prin ordinul nr. 55, Armata 3 a fixat noi misiuni de luptă Corpului de cavalerie. Divizia 6 cavalerie continua să acționeze în zona localității Temriuk, iar forțele principale (diviziile 5 și 9 cavalerie) urmau să treacă la sud de fluviul Kuban, pe podul de la Troiskaia, prin spatele Corpului 5 armată german, înaintând apoi pe direcția Kijevskoe–Varenikovskaia–Anapa.

Până la 27 august 1942, diviziile 5 și 9 cavalerie au trecut la sud de Kuban, atacând de la nord-vest Krymskaia către Anapa. Acest port a fost cucerit în dimineața zilei de 31 august de către unitățile Diviziei 9 cavalerie nevoite să lichideze și rezistențele opuse de partizani, adăpostiți în case, grădini etc.⁴⁰

Începând cu noaptea de 30/31 august 1942, Divizia 6 cavalerie, lăsând elemente de siguranță la Temriuk, a fost deplasată la sud de fluviul Kuban, pe râul Starîi Kuban, la intrarea în Peninsula Taman. Atacul pentru cucerirea acestui obiectiv s-a declanșat la 2 septembrie 1942, fiind continuat până la 4 septembrie. La această dată, prin ordinul Armatei 17 germane, Divizia 6 cavalerie a fost transferată la Krymskaia, unde a ajuns la 8 septembrie 1942. Cucerirea Peninsulei Taman a reprezentat o operație foarte importantă deoarece a deschis drumul forțelor din Crimeea peste strâmtoarea Kerçî⁴¹.

În primele zile ale lunii septembrie, Corpul 5 armată german a desfășurat operația de cucerire a Novorosiisk-ului, la care a contribuit Divizia 5 cavalerie, ce a atacat orașul dinspre sud-vest, reușind să pătrundă în interiorul său în zilele de 9–10 septembrie 1942.

Până la jumătatea lunii septembrie, diviziile române, acționând la flancul drept al Armatei 17 germane, au pătruns adânc în Caucaz. Ele au cucerit o parte însemnată din coasta de est a Mării Negre, cu obiective importante cum ar fi porturile Jeisk, Temriuk, Anapa, cea mai mare parte a Peninsulei Taman, Novorosiisk.

Atingând pantele de nord ale munților Caucaz, Grupul de armate „A” a fost obligat să treacă la apărare din cauza terenului muntos împădurit, a rezistenței din ce în ce mai mare a forțelor sovietice, a lungimii frontului și a forțelor reduse aflate la dispoziție. În aceste condiții, și marile unități române au fost nevoite să suporte resubordonări, restructurări de dispozitiv și noi misiuni. Datorită situației de la Stalingrad, comandamentul Armatei 3 a primit ordin să revină la Rostov pentru a lua în primire frontul de pe Don. Divizia 5 cavalerie a fost scoasă din subordinea Corpului de cavalerie care a primit în schimb Divizia 19 infanterie. Corpul de cavalerie (diviziile 6, 9 cavalerie, 19 infanterie) împreună cu Divizia 10 infanterie și Divizia 3 munte au intrat în compunerea Corpului 5 armată german (comandant

generalul Wetzel) care mai avea în subordine Divizia 9 infanterie germană. În lunile septembrie–decembrie 1942, misiunile acestui corp de armată au fost asigurarea căminului și a căii ferate Krasnodar–Krymskaia, singura legătură a forțelor germano-române ce acționau în Caucazul Central și realizarea siguranței litoralului pontic de la Taman și până la Novorosiisk.

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, marile unități române au fost obligate să se dispună în fâșii largi, în disproporție cu forța lor combativă și cu mijloacele de care dispuneau. La 1 decembrie 1942, acestea erau următoarele: Divizia 6 cavalerie — 24 km, Divizia 19 infanterie — 24 km; Divizia 6 cavalerie — 24 km, Divizia 9 cavalerie — 30 km.

Marile unități române din Caucazul Central au rămas pe poziții defensive până la începutul anului 1943, când au început retragerea spre vest, luptând apoi în capul de pod Kuban. În perioada 1 august–24 decembrie 1942, Corpul de cavalerie a pierdut 257 ofițeri, 118 subofițeri, 7.098 trupă (morți, răniți și dispăruți)⁴².

O altă mare unitate, care a acționat în Caucaz, a fost Divizia 2 munte, comandată de generalul de brigadă Ion Dumitrache⁴³. Marea unitate, cu un efectiv de 404 ofițeri, 444 subofițeri și 14.627 trupă, a plecat din țară la 13 iulie 1942, s-a deplasat pe calea ferată și, la 31 iulie, a debarcat în gara Volnovaha, de unde a fost dirijată la sud de Don, spre Caucaz. De la mijlocul lunii august 1942, a intrat în subordinea Corpului 40 blindat german din Armata 1 blindată. După ce a străbătut prin marș 1.060 km, la 20 august, Divizia 2 munte a ajuns în zona Malka (sud Pitiagorsk), pe râul Bakssan⁴⁴. Aici a primit misiunea să realizeze, la sud de râu, între satele Bakssanenok și Kisburun, un cap de pod, dând apoi lovitură principală pe direcția Kurkușin–Nalcik⁴⁵. Luptele s-au desfășurat în perioada 22 august–2 septembrie și au avut un caracter deosebit de dârz. Unitățile diviziei au cucerit înălțimea cu cota 910, au realizat un cap de pod, dar n-au reușit să atingă Nalcik-ul, important centru de comunicații care flanca acțiunile forțelor principale germane ce operau în Caucazul de Sud. La 26 august, Divizia 2 munte a fost subordonată Corpului 3 blindat german (diviziile 23 blindată, 13 și 370 infanterie), comandat de generalul von Mackensen. La 19 octombrie, marea unitate a primit misiunea să atace din nou Nalcik-ul, ofensiva debutând la 25 octombrie. În pofida rezistenței inamicului, batalioanele de vânători de munte au cucerit Nalcik-ul, la 29 octombrie. A fost una din cele mai mari victorii obținute de trupele române în luptele din Caucaz, Divizia 2 munte capturând 3.079 prizonieri și o mare cantitate de armament și tehnică de luptă. Pierderile proprii s-au ridicat la 30 ofițeri, 22 subofițeri și 768 soldați (morți, răniți și dispăruți)⁴⁶.

Începând cu data de 1 noiembrie 1942, Divizia 2 munte a predat trupelor germane fâșia cuprinsă între râul Bakssan și Nalcik (inclusiv), fiind deplasată în zona Alagir–Ordjonikidze, unde a primit misiunea să asigure flancul dinspre munți al Corpului 3 blindat german căruia i-a rămas subordonată. Datorită situației create pe frontul de la Stalingrad, la 4 decembrie, marea unitate a primit ordin de retragere spre vest. Replierea a durat aproximativ trei luni, divizia luptând în capul de pod Kuban, apoi fiind trecută în Crimeea, la mijlocul lunii martie 1943. Divizia 2 munte a fost marea unitate care a ajuns în punctul cel mai estic pe teritoriul sovietic, iar performanțele sale i-au atras denumirea de „divizia de fier”.

Proiectul de constituire a Grupului de armate „Don“ („Mareșal Antonescu“)

Ca urmare a înțelegerilor dintre Hitler și Antonescu, în vara anului 1942 s-au aflat pe Frontul de Est sau erau în curs de afluire 26 divizii române.

Pornind de la acest fapt, ca și de la experiența anterioară a relațiilor bilaterale, caracterizate de integrarea marilor unități române în cadrul celor germane, Înaltul Comandament român și-a revendicat pe lângă O.K.W și O.K.H, dreptul ca trupele române să fie subordonate propriului lor comandament. De fapt, însuși Hitler, pentru a masca masiva mobilizare a unităților române care trebuiau să intre în luptă în toamna anului 1942, a lansat, în cadrul vizitei făcute la Cartierul General al Grupului de armate „Sud“, la 1 iunie, același an, ideea de a se constitui, după încheierea înaintării spre Don și Volga, un grup de armate, alcătuit în principal din mari unități române, care să se afle de ambele părți ale Stalingradului, avându-l pe mareșalul Antonescu în funcția de comandant suprem. Führer-ul a vizat prin această măsură și consolidarea puterii politice, pe plan intern, de care mareșalul Antonescu avea nevoie pentru a-și duce la îndeplinire obligațiile luate.

În afară de aceasta, prezența a 26 mari unități române pe front pune a serie de probleme de aprovizionare, dotare, instrucție, de ordin administrativ, disciplinar și altele, ce se puteau rezolva mai bine în cadrul unui comandament român.

De acest proiect a aflat și generalul Ion Gheorghe, atașatul militar român în Germania care, din primul moment, s-a împotrivit nu atât ideii de constituire a Grupului de armate, cât mai ales preluării comenzii acestuia de către mareșalul Ion Antonescu. Ion Gheorghe considera că absența îndelungată a mareșalului din țară ar fi generat dificultăți de ordin politic, încurajând activitatea opoziției. Problema fundamentală era aceea că Ion Antonescu deținea funcția de conducător al statului, iar în cazul unei înfrângeri, care nu putea fi exclusă, prestigiul și autoritatea sa ar fi fost grav afectate. *„Conducătorul statului nu se putea însă întoarce, aprecia generalul Ion Gheorghe, în rolul unui conducător învins, deoarece aceasta ar fi putut avea consecințe ireparabile“*⁴⁷. De aceea, el a căutat să împiedice acceptarea de către Ion Antonescu a propunerii germane, sosind în grabă la București. Primirea a fost fixată pe data de 1 iulie, dar din cauza prelungirii unei discuții între mareșal și generalul Constantin, n-a putut să discute cu Ion Antonescu, înaintea sosirii generalului Arthur Hauffe, șeful M.M.G. care a fost însărcinat să-i aducă la cunoștință propunerea. În timpul audienței care a urmat și la care generalul Ion Gheorghe a luat parte, Ion Antonescu a fost de acord cu ideea. *„Propunerea, notează atașatul militar român, l-a bucurat evident pe mareșal. Firea sa soldătească dădea la o parte toate celelalte considerente. Găsea că este cel mai firesc lucru din lume să plece acolo unde se găseau soldații României. Fără ezitare, el l-a rugat pe generalul Hauffe să-i transmită Führer-ului mulțumirea sa pentru încrederea dovedită și să-l asigure de devotamentul său“*⁴⁸.

Potrivit propunerii germane, mareșalul trebuia să preia comandamentul la 1 septembrie. În consecință, la O.K.W. și O.K.H. și între partea germană și română, au avut loc discuții privind crearea grupului de armate preconizat.

Partea română, prin generalul Ilie Șteflea, a arătat necesitatea organizării a două comandamente de armată pentru conducerea marilor unități române de pe

front. La secția operații a Statului major al O.K.H., s-a apreciat drept optimă soluția constituirii unui grup de armate mixt româno-german, care să reunească armatele 3 și 4 române și Armata 6 germană. Având și acordul lui Hitler pentru această soluție, generalul Hauffe a adresat oficial mareșalului Antonescu, la 20 august 1942, *„rugămintea Führer-ului și a șefului O.K.W. de a prelua comanda... asupra unui grup de armate mixt german-român”*. Mareșalul s-a declarat de acord, urmând să preia comanda grupului de armate la 24 septembrie, față de 1 septembrie, data fixată inițial.

La 27 august, șeful Statului major al O.K.H. a hotărât ca, până la preluarea comenzii, grupul de armate nou înființat să poarte denumirea codificată de Statul major Don (*„Stab Don”*), iar la 3 septembrie, a dat ordinul pentru constituirea și funcționarea acestuia. La 14 septembrie 1942, șeful M.M.G. a făcut cunoscute pentru noul grup de armate forțele care urmau să-i fie puse la dispoziție, zona de acțiune, liniile de despărțire dintre armate, modul de realizare a dispozitivului operativ, precum și momentul preluării comenzii — după cucerirea Stalingradului, preconizată a se realiza la sfârșitul lunii septembrie⁴⁹.

O.K.H.-ul a avut grijă să reglementeze problema raporturilor de comandă între comandamentele române și germane, în așa fel încât controlul german să fie cvasitotal. Grupul de armate urma să fie comandat — în condițiile unei subordonări totale față de O.K.H. — de mareșalul Antonescu. În cazul unei absențe mai îndelungate a acestuia (previzibilă în condițiile în care mareșalul era și șeful statului), locțiitorul său a fost desemnat în persoana comandantului Armatei 6 germane, generalul Friedrich von Paulus. Comandamentul grupului de armate urma să fie format în principal din M.C.G. român pe lângă care se atașa M.M.G. din România. Șeful M.M.G., generalul Athur Hauffe a fost desemnat în calitate de *„consilier responsabil”* pe lângă mareșal și comandamentul grupului de armate, în toate problemele *„conducerii, instrucției, înzestrării și asigurării materiale a tuturor trupelor de uscat române”*⁵⁰. În această calitate, el trebuia să participe la toate hotărârile, ordinele și comunicările privind operațiile și executarea lor. În cazul constatării unei eventuale abateri de la concepție, generalul Arthur Hauffe trebuia să informeze imediat O.K.H.-ul. Deși avea aceste mari responsabilități, poziția generalului german a fost definită ca cea a unui șef de stat major de legătură. Statul său major de legătură era format din Eșalonul mobil al M.M.G.. Au fost constituite state majore de legătură și la cele două armate române, respectiv la Armata 3, sub comanda colonelului de stat major Hans Schoene, iar la Armata 4, sub comanda colonelului de stat major Doerr. Prin componența lor, statele majore de legătură germane corespundeau unui stat major de corp de armată întărit. La corpurile de armată și la diviziile române au fost, de asemenea, trimise detașamente germane de legătură care erau subordonate șefilor statelor majore germane de legătură. Acestea trebuiau ca *„pe lângă misiunea lor principală — cea consultativă — să-și facă simțită prezența și influența asupra conducerii aliaților și să răspundă de îndeplinirea dispozițiilor Grupului de armate”*⁵¹. Dacă germanii au avut grijă să-și asigure prin aceasta un control riguros asupra aliaților români, aceștia nu au beneficiat de nici o posibilitate, nici măcar cu caracter informativ-consultativ.

Pentru realizarea aprovizionării și a transmisiunilor, s-a destinat câte o secție sub comandă germană. Conducerea transportului era asigurată în mod centralizat de șeful transporturilor din cadrul Wehrmacht-ului.

La 20 septembrie 1942, s-a constituit și „*zona trupelor de uscat Don*” al cărui comandant a fost numit generalul von Rothkirch, având la dispoziție, pentru securitatea și administrarea zonei, o divizie de asigurare, un serviciu de pază a frontierei și comandamente⁵². La rândul ei, partea română a întreprins o serie de măsuri pentru constituirea comandamentelor proprii care să coordoneze marile unități aflate în curs de afluire spre regiunea Stalingrad.

La sfârșitul lunii iunie 1942, s-a constituit „*Detășamentul locotenent-colonel Titus Gârbea*”, compus din 24 ofițeri, dintre care 9 de rezervă, 12 subofițeri și 7 funcționari civili, ce avea rolul de a asigura legătura cu înaltele comandamente germane din zonă⁵³. La începutul lunii august 1942, s-a constituit Eșalonul 1 al M.C.G. român (schema nr. 5), având în componere 69 ofițeri (de stat major, necombatanți, de rezervă), 10 subofițeri, 8 funcționari civili⁵⁴.

Tot în primele zile ale lunii august, a început organizarea M.C.G. român care trebuia să intre în componerea Grupului de armate „*Mareșal Ion Antonescu*”. El trebuia să fie compus din cabinetul mareșalului, statul major, comandanți de armă (geniu și transmisiuni), secțiile organizare—efective, informații—contrainformații, operații, transport și instrucție, servicii (schema nr. 6). Grupul era deservit de Centrul de Instrucție armată nr. 3, două batalioane infanterie, o companie transmisiuni, alte subunități. Efectivul se cifra la 65 ofițeri de stat major, 85 ofițeri de front, 29 ofițeri necombatanți, 38 ofițeri rezervă, 122 subofițeri, 52 funcționari civili⁵⁵.

Între 15 și 23 septembrie, a sosit la Rostov eșalonul mobil al M.M.G., care și-a început cooperarea cu eșalonul întâi al M.C.G. român ce se găsea acolo din 18 august 1942. La 25 septembrie, a ajuns la Rostov, în totalitate, M.C.G. român.

Spre sfârșitul lunii septembrie, în conformitate cu dorința exprimată de mareșalul Antonescu, garnizoana comandamentului noului grup de armate a fost stabilită la Novocerkask, a cărui echipare tehnică s-a încheiat la sfârșitul lui octombrie.

În ceea ce privește misiunea grupului de armate, aceasta urma să fie stabilită ulterior de O.K.H., în raport cu evoluția situației strategice. Nu era vorba, însă, în nici un caz, de o misiune ofensivă ci, cel mai probabil, „*de a păstra, fără gând de retragere, frontul atins la sfârșitul acțiunilor ofensive în curs*”⁵⁶.

Liniile de despărțire, fixate de O.K.H., erau la vest, râul Tihaiia (de la vărsarea în Don), Millerovo, Kamensk (pe Donet), iar la sud, depresiunea Manîci și râul Kuma până la Marea Caspică.

Frontul se întindea pe 700 km pe aliniamentul: cursul mijlociu al Donului (de la vărsarea râului Tihaiia până la Ostrovski), malul de sud al văii Tișanka, Dubovka, cursul fluviului Volga până la Krasnoarmeisk, dealurile Jergeni, Iașkul. Pentru acoperirea acestui front Grupul de armate urma să dispună de următoarele forțe:

- 3 comandamente de armată (3 și 4 române și 6 germană);
- 12 comandamente de corp de armată (din care 6 germane), plus corpul de cavalerie (român);
- 29 divizii infanterie (14 germane);
- 6 divizii cavalerie (române);

■ 3 divizii blindate (2 germane).

La acestea trebuia să se adauge unități de geniu și transmisiuni germane. La realizarea dispozitivului operativ s-a ținut seama de importanța strategică a regiunii Stalingrad, de rolul cursului mijlociu al Donului ca bază de operații și de specificul Stepei Calmuce. În aceste condiții, dispozitivul preconizat a fost:

a) În eșalonul întâi

■ Armata 3 română, pe un front de circa 170 km, între vărsarea râului Tihaiia în Don, până la Kletskaia (inclusiv), având cele patru corpuri de armată (1,2,4 și 5) dispuse în linie;

■ Armata 6 germană, pe un front de circa 200 km, între Kletskaia (exclusiv), Ostrovski, Dubovka, Stalingrad, Dubovii Ovrag, cu 6 corpuri de armată;

■ Armata 4 română, pe un front de circa 330 km, între Dubovii Ovrag (exclusiv) până la Kuma, având cele două corpuri (7 armată și Corpul de cavalerie) dispuse în linie.

b) În rezervă ar fi trebuit să se dispună:

La Grupul Armate „Don”:

■ 2 divizii rapide germane (probabil una motorizată și una blindată);

■ 1 divizie blindată română (Divizia 1 blindată);

La dispoziția O.K.H. (dispute în sectorul Grupului de armate „Don”):

■ 1 corp de armată (Corpul 6 armată român)⁵⁷.

Acestea erau prevederile referitoare la Grupul de armate „Don”, la sfârșitul lunii septembrie 1942, care, din păcate, nu au fost puse în aplicare din cauza neputinței trupelor germane de a cuceri Stalingradul, considerată a fi condiția obligatorie a intrării în acțiune a noului grup de armate.

Se observă, deci, că Frontul de Nord avea o importanță mai mare, Armata 4 urmând să realizeze o supraveghere a regiunii de la sud de Stalingrad, Stepa Calmucă având o importanță redusă.

Intrarea în acțiune a grupului de armate a fost, însă, repetat amânată. Data avansată inițial a fost de 1 septembrie, modificată apoi la 24 septembrie. După alte târăgănări, datorită situației create la Stalingrad, la 14 noiembrie, mareșalul a fost rugat de O.K.H. să ia în considerare varianta nepreluării comenzii. Față de această nouă amânare, generalul Ilie Șteflea a protestat, considerând, pe bună dreptate, că neintrarea în acțiune a comandamentului grupului de armate este de natură să înrăutățească situația marilor unități române. Generalul Ilie Șteflea pune în discuție chiar preluarea comenzii de către un general german, dacă Ion Antonescu nu era disponibil⁵⁸.

Nepreluarea comenzii de către Ion Antonescu se datora, după generalul Ion Gheorghe, atașatul militar român la Berlin, și demersurilor pe care le-a făcut, după eșuarea încercării de la București, pe lângă conducerea germană⁵⁹. În lipsa dovezilor care să confirme afirmațiile generalului Ion Gheorghe, avem convingerea că principala cauză a neconstituirii grupului de armate „Don” s-a datorat situației deosebit de grele de la Stalingrad.

După declanșarea contraofensivei de la Stalingrad, la 21 noiembrie 1942, Hitler a decis constituirea grupului de armate „Don”, dar sub comanda feldmareșalului Erich von Manstein.

NOTE

- ¹ Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice*, București, Editura Politică, 1984, p. 137.
- ² G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 432.
- ³ Liddell Hart, *op. cit.*, p. 325.
- ⁴ G.K. Jukov, *op. cit.*, pp. 433–436.
- ⁵ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 23.
- ⁶ Colonel Aimé Constantini, *op.cit.*, p. 69.
- ⁷ Geoffrey Jukes, *op. cit.*, p. 32.
- ⁸ Manfred Kehrigh, *op.cit.*, p. 27.
- ⁹ G. Jukes, *op.cit.*, p. 40.
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ Liddell Hart, *Strategia acțiunilor indirecte*, București, Editura Militară, 1973, pp. 260–261.
- ¹² G. Jukes, *op.cit.*, p. 39.
- ¹³ Gheorghe Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 142.
- ¹⁴ Walter Kerr, *Le secret du Stalingrad*, Paris, Editura Plon, 1978.
- ¹⁵ Cristopher Andrew, Oleg Gordievski, *op. cit.*, p. 197.
- ¹⁶ G. Jukes, *op.cit.*, p. 32.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 34.
- ¹⁸ Adolf Hitler, *Directives de guerre.....*, pp. 156–160.
- ¹⁹ Wilhelm Adam, *O hotărâre dificilă*, vol.1, Editura Militară, București, 1988, p. 202.
- ²⁰ Liddell Hart, *Strategia acțiunilor indirecte.....*, p. 260.
- ²¹ Apud Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 116.
- ²² Maréchal Paulus, *Stalingrad. Vie du Feldmaréchal–Général Friedrich Paulus. Lettres et documents inédits rassemblés par Walter Gorlitz, Arthème Fayard*, Paris, 1961, p. 88.
- ²³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 28.
- ²⁴ Pentru această problemă, a se vedea Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinetul militar, dosarul nr. 53/1942, f. 187–222.
- ²⁵ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1190, c.130–141.
- ²⁶ *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea de Azov.....*, pp. 358–360.
- ²⁷ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinetul militar, dosar nr. 31/1941, f. 93–138.
- ²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 32/1941, f. 6–10.
- ²⁹ *Ibidem*, f. 229–266.
- ³⁰ *Ibidem*, f. 263–266.
- ³¹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2252, f. 17.
- ³² *Ibidem*, fond 341, dosar nr. 95, f. 19.
- ³³ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 203–206.
- ³⁴ Constantin I. Kirîțescu, *op. cit.*, p. 95.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 96–97.
- ³⁶ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 631, f. 9.
- ³⁷ *Romania in World War II. 1941–1945.*, Bucharest, Sylvi s.r.l., 1997, p. 107.

- ³⁸ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.1026, c.1.
- ³⁹ *Ibidem*, rola P II 3.805, c.35–37.
- ⁴⁰ *Ibidem*, rola P II 1.1026, c.3–4.
- ⁴¹ *Ibidem*, c.5.
- ⁴² Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 169/1943, f. 3.
- ⁴³ Lieutenant-colonel Petre Otu, „The combat actions of the 2nd Mountain Division in the Caucasus Mountain (1942–1943)“, „Revue Internationale d'Histoire Militaire“, nr. 77/1992, pp. 177–187.
- ⁴⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2559, f. 4.
- ⁴⁵ Arh.Nat.Buc, fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 21/1942, f. 4.
- ⁴⁶ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2527, f. 60–61.
- ⁴⁷ Ion Gheorghe, *op. cit.*, p. 239.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 240.
- ⁴⁹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 109, f. 56–57.
- ⁵⁰ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 256, f. 32.
- ⁵¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 49.
- ⁵² *Ibidem*, p. 50.
- ⁵³ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P II 1.1154, c.336; a se vedea și Arh. Naț. Buc., fond Manuscrise, dosar nr. 2091 și 2092.
- ⁵⁴ *Ibidem*, c.337.
- ⁵⁵ *Ibidem*, rola P II 1.2724, c.26.
- ⁵⁶ *Ibidem*, rola P II 1.1154, c.337.
- ⁵⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 132.
- ⁵⁸ *Ibidem*, pp. 132–133.
- ⁵⁹ Ion Gheorghe, *op. cit.*, p. 240.

Capitolul 5

Armata 3 română în Cotul Donului

Realizarea dispozitivului

La 31 august 1942, comandantul Armatei 3 române, generalul de corp de armată Petre Dumitrescu, a primit ordinul eşalonului înaintat al M.C.G. român, instalat la Rostov, prin care era înştiinţat că armata sa va prelua de la trupele germane şi italiene apărarea pe Donul Mijlociu, între Kletskaia şi Suhoi Doneţk. La acea dată, comandamentul Armatei 3 se găsea în Caucaz unde conducea operaţiile trupelor române din zonă. Întrucât disponibilizarea nu se putea face imediat, el a rămas în Caucaz până la 16 septembrie 1942, timp în care a fost cucerită peninsula Taman şi coasta Mării Negre până la Novorosiisk (inclusiv)¹.

În aceste condiţii, comandantul Armatei 3 a luat măsura trimeriei la Morozovskaia, încă de la 3 septembrie, a detaşamentului precursor pentru organizarea marşului marilor unităţi care veneau din ţară şi intrarea lor în dispozitiv². Conform ordinului primit, Armata 3 română trebuia să înlocuiască cinci divizii italiene şi două divizii germane în Cotul Donului, pentru aceasta urmând să dispună de nouă divizii de infanterie şi două de cavalerie, constituite în patru corpuri de armată, totalizând 164.000 de militari.

Marile unităţi ce urmau să intre în compunerea Armatei 3 făceau parte din aşa-numitul eşalon II ce fusese programat să plece pe front începând cu 1 iulie 1942³. Deplasarea lui a debutat în prima parte a lunii iulie, utilizându-se curenţele de cale ferată Cernăuţi–Lemberg–Stalino şi Tiraspol–Zaporoje⁴. Debarcarea trupelor române a avut loc între 8 august (Divizia 13 infanterie) şi 2 octombrie (Divizia 7 infanterie) în raionul Stalino, Volnohava, Mariupol. La început sosirile au avut un debit slab, astfel că pentru Divizia 13 infanterie au fost necesare 15 zile, dar în septembrie s-a ajuns la sosiri masive, 4–5 zile pentru o divizie⁵.

Marşul din zona de debarcare până la Doneţ a fost organizat de eşalonul I al M.C.G. român care se găsea la Rostov din 18 august, iar de aici până pe front, de eşalonul înaintat al Armatei 3.

Din partea Grupului de armate „B”, pentru conducerea afluirii Armatei 3 române a fost destinat comandamentul Armatei 6 germane, dar acesta, preocupat de ofensiva asupra Stalingradului, a desemnat pentru îndeplinirea misiunii, comandamentul Corpului 17 armată⁶.

Având ca obiectiv disponibilizarea cât mai rapidă a diviziilor germane ce trebuiau înlocuite, comandamentul Grupului de armate „B” a grăbit intrarea trupelor

române în dispozitiv. Această urgență a introducerii diviziilor române pe front a impus executarea unor marșuri istovitoare de circa 600 km, în condiții deosebit de grele, fără a se aștepta concentrarea unităților și formațiunilor diviziilor, fără posibilitatea antrenării treptate atât a trupelor, cât și a animalelor, cu hrană insuficientă pentru oameni și cai, în raport cu eforturile mari și prelungite pe care trebuiau să le facă, într-o regiune săracă, cu drumuri naturale și cantonamente insuficiente. Nici chiar regimentelor nu li s-a îngăduit să se adune înainte de începerea marșului spre zona de destinație. Generalul Petre Dumitrescu semnalează cazul unui batalion din Regimentul 9 dorobanți, debarcat la 9 septembrie, care nu a putut ajunge regimentul său decât la 22 septembrie, după aproape 550 km de marș.

Intrarea în dispozitivul de apărare a forțelor ce au compus Armata 3 s-a făcut între 12 septembrie și 1 noiembrie. La sfârșitul lunii august, când armata a fost înștiințată că va primi o fâșie de apărare pe Don, generalul Petre Dumitrescu a dispus întocmirea unui proiect de întrebuințare a forțelor ce-i erau destinate, pe care l-a înaintat M.C.G. român. La întocmirea aceluia proiect s-a plecat de la premisa că apărarea va fi chiar pe fluviul Don și că armata va dispune de 9 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie.

În realitate, așa cum avea s-o afle pentru prima oară de la eșalonul înaintat trimis de armată la Morozovskaia, frontul ce-i era destinat prezenta mai multe capete de pod sovietice la sud de Don, deci nu se afla chiar pe obstacol și, în afară de acest inconvenient, armata nu a dispus decât de 8 divizii de infanterie (Divizia 20 infanterie neputând fi făcută disponibilă, nu a intrat în subordinea sa)⁷.

Această situație a fost discutată de generalul Petre Dumitrescu, la întâlnirea pe care a avut-o la Starobelsk (18 septembrie) cu Maximilian von Weichs, comandantul Grupului de armată „B”. Comandantul Armatei 3 a subliniat că-i va fi foarte greu să-și îndeplinească misiunea, situația devenind și mai gravă o dată cu sosirea iernii. Generalul von Weichs a fost de acord cu această opinie, afirmând că intrândul trebuia lichidat, chiar înaintea sosirii trupelor române, dar, deși a solicitat acest lucru, O.K.H. nu a dat aprobare.

De asemenea, Petre Dumitrescu a evidențiat faptul că Divizia 1 cavalerie a fost instalată într-o fâșie care nu aparținea armatei, iar Diviziei 13 infanterie i s-a repartizat un sector de 50 km. A solicitat, de asemenea, aprovizionarea corespunzătoare a unităților române, până la intrarea în funcțiune a serviciilor românești⁸.

De altfel, și eșalonul întâi al M.C.G. român a intervenit la 16 septembrie pe lângă M.M.G. în România pentru lichidarea capului de pod de la Serafimovici, urmând ca numai după această operație marile unități să intre în dispozitiv⁹. Intervențiile românești nu au găsit audiența scontată, iar trupele române au fost nevoite să intre în dispozitiv fără să se ajungă la lichidarea capetelor de pod, comandamentul german fiind deosebit de preocupat de disponibilizarea forțelor germane, necesare cuceririi Stalingradului.

Terminând la 16 septembrie operațiile cu care fusese însărcinat în Kuban, comandamentul Armatei 3 s-a deplasat mai întâi la Rostov (17 septembrie), apoi la Kamensk și abia de la 1 octombrie la Morozovskaia unde și-a fixat punctul de comandă.

Comandamentul Armatei 3 a fost interesat să afle intențiile germane pentru a realiza cât mai adecvat dispozitivul, dar nu a primit un ordin explicit prin care să i se

fixeze misiunea în cadrul Grupului de armate „B”. În afară de faptul că trebuia să înlocuiască o serie de divizii italiene și germane, cât mai repede, pe un front cu o dezvoltare de circa 160 km, armatei nu i s-au indicat direcții de interzis, cum va interveni grupul de armate în folosul său, formele de cooperare cu vecinii. Nu i-au fost aduse la cunoștință nici misiunea grupului de armate, formele de manevră preconizate, adâncimea apărării, direcțiile importante de interzis etc. Obstinația cuceririi Stalingradului cu orice preț, ca și aprecierea nefondată privind lipsa posibilităților ofensive ale sovieticilor au făcut să nu se acorde atenția necesară sectoarelor de front ocupate de trupele române. Armata a fost nevoită să-și deducă misiunea și conduita operativă din directivele cu caracter general ale Înaltului Comandament German: Directiva din 11 septembrie 1942 a O.K.H., Ordinul de operații nr. 1 din 14 octombrie al O.K.H., Completarea nr. 1 la Ordinul de operații nr. 1 din 14 octombrie al O.K.H. etc.

Atunci când a luat comanda operativă a frontului încredințat (10 octombrie 1942), comandantul Armatei 3 a dat un ordin general de operații (ordinul de operații 100) prin care a fixat principalele obiective: *„Armata se va bate cu toate forțele și va face efortul la centru pentru a împiedica ruperea frontului pe direcția Kotovski–Cernîșevskaia. (...)*

Lucrările vor fi eșalonate în adâncime pentru a îngloba în special pe direcția importantă, înălțimile imediat sud pe linia principală...

Acolo unde contactul cu inamicul nu este strâns se vor împinge înaintea liniei principale de rezistență, până la contactul cu inamicul, avanposturi cu misiunea de supraveghere”¹⁰.

Deși nu i-a fost specificat, armata a înțeles importanța deosebită a frontului său în ansamblul grupului de armate. A sesizat că direcția cea mai probabilă de pătrundere a inamicului era Serafimovici–Rostov. Două erau elementele care conduceau la această concluzie: pe de o parte, pătrunderea pe această direcție asigura izolarea forțelor germano–române angajate la est și sud de Don și, pe de altă parte, inamicul dispunea în zona Serafimovici de un vast cap de pod care constituia o bună bază de plecare la ofensivă.

Cu toate că a intuit corect modul de acțiune a inamicului și pericolele pe care le reprezentau capetele de pod de la Bolșoi și Kletskaia, comandantul armatei nu a putut să realizeze un dispozitiv de apărare adecvat situației, datorită cerințelor care i s-au impus — acoperirea unui front larg și continuu, cu forțe puține. Ori, condițiile concrete cereau, dimpotrivă, un dispozitiv adânc eșalonat pe direcțiile de interzis, cu rezerve puternice, în măsură să contraatace eficient pentru refacerea apărării în cazul unor pătrunderi.

Cu toate acestea, luând cunoștință de situația reală din teren, comandantul Armatei 3, generalul Petre Dumitrescu, a urmărit în realizarea dispozitivului armatei două obiective esențiale: 1) reducerea capetelor de pod sovietice de la sud de Don și 2) repartizarea pentru diviziile noastre a unor sectoare proporționale cu capacitatea lor operativă.

Pentru aceasta, comandantul Armatei 3 române s-a întâlnit cu generalul von Weichs, comandantul Grupului de armate „B”, cu generalul von Paulus, comandantul Armatei 6 germane și cu generalul Garibaldi, comandantul Armatei 8 italiene, al cărui front trebuia preluat, în parte, de trupele române¹¹.

În principiu, toți aceștia au fost de acord cu faptul că apărarea trebuie să se sprijine, pe cât posibil, pe cursul de apă, că se impun măsuri urgente pentru lichidarea capetelor de pod din fâșia armatei române, că înapoia dispozitivului său trebuie să existe rezerve puternice, inclusiv mari unități blindate germane pentru a interveni prompt și cu eficiență în cazul unor pătrunderi sovietice. Din păcate nu s-a depășit stadiul discuțiilor de principiu.

Reducerea celor două capete de pod de la sud de Don, care aveau o dezvoltare frontală de peste 70 km și o adâncime ce atingea pe Valea Tuțkan 25 km, se impunea cu necesitate deoarece: permitea concentrarea unor puternice forțe sovietice, ușurând declanșarea unei ofensive de mari proporții; facilita executarea unor atacuri convergente din înfrângerile de la Kletskaia și Bolșoi asupra centrului și dreptei armatei; lăsa în stăpânirea inamicului cele mai bune observatoare din zonă; lipseau trupele române de avantajele stăpânirii înălțimilor de la sud de Don și a obstacolului reprezentat de fluviu față de ofensiva infanteriei și mai ales a tancurilor; lungeau frontul armatei cu peste 20 km, lipsind-o de posibilitatea de a avea rezerve mai mari (cel puțin cu o divizie); lăsa, de asemenea, în mâna sovieticilor acoperirile formate din sate și pâlcurile de pomi existente pe malul sudic al Donului¹².

Chiar Armata 6 germană, conștientă de inconvenientele rezultate din existența capului de pod sovietic la sud de Don, planificase la 22 septembrie un atac germano-italian pentru lichidarea, sau cel puțin reducerea lui, dar O.K.H. nu a aprobat această operație pe motiv că nu o poate sprijini cu aviația și blindatele necesare și, deci, nu poate să riște.

Insistențele depuse de Armata 3 română pe lângă Grupul de armate „B” de a încerca o reducere a capului de pod de la Serafimovici, folosind primele divizii române ce soseau pe front, după cum aprobase chiar mareșalul Antonescu, ce înțelesese pericolul reprezentat de acesta, nu s-au bucurat de mai mult succes¹³. O nouă încercare făcută mai târziu de Armata 3, la 16 octombrie (prin Raportul nr. 36312), pentru ameliorarea, de proporții mai modeste, a traseului frontului său, nu a fost nici ea aprobată de comandamentul german¹⁴.

În ceea ce privește al doilea obiectiv, Armata 3 a urmărit, pe cât posibil, să realizeze un dispozitiv care să satisfacă într-o măsură cât mai mare cerința de a se încredința diviziilor noastre un front care să fie în concordanță cu capacitatea lor operativă, pe de o parte, și cu asigurarea rezervelor necesare, pe de altă parte. Acest lucru, de fapt, era prevăzut atât în instrucțiunile M.C.G. român, cât și în ordinele mareșalului Antonescu, astfel: „Armata 3 să nu intre în front într-un dispozitiv liniar expus de a fi pătruns oriunde, fără posibilități de intervenție la timp și eficace a rezervelor.

Dacă nu se vor găsi mari unități germane în rezervă care să poată interveni la timp și eficace, se vor opri mari unități române, urmând ca întreaga zonă a Armatei 3 să fie ocupată cu trupe numai după ce se vor găsi toate marile unități (germane și române) prezente în zonă”¹⁵.

Din păcate, M.C.G. român, deși a prevăzut și a prescris aceste directive, a cedat până la urmă presiunilor O.K.H., atunci când Armata 3 s-a opus dispunerii forțelor sale într-un dispozitiv lipsit de adâncime și fără rezerve. O.K.H., la rândul

său, aprobase în principiu dezideratele comandamentului român și dispozitivul propus, dar în practică n-a mai ținut cont de acest lucru.

Grupul de armate „B” a limitat drastic libertatea comandamentului Armatei 3, ordonând, la 2 noiembrie 1942 (Ordinul nr. 3690): „Orice acțiune, în afară de acțiunile de recunoaștere, care ar necesita o forță mai mare decât o companie, nu poate fi executată fără o aprobare prealabilă a Grupului de armate”¹⁶.

În conformitate cu propunerile făcute și aprobate, Armata 3 trebuia să dispună în rezervă de 1–2 divizii de cavalerie și 2 divizii de infanterie (diviziile 18 și 20 infanterie). În afară de aceasta, Grupul de armate „B” și O.K.H. trebuiau să dispună ca rezerve, în fâșia armatei, de 2 divizii de infanterie și 2 divizii mecanizate germane (1 divizie blindată și 1 divizie motorizată)¹⁷.

În realitate, lucrurile au stat cu totul altfel. Prelungirea luptelor la Stalingrad, pentru cucerirea orașului, a creat Armatei 3 o situație extrem de dificilă. Ea a fost obligată să ocupe cu o divizie (Divizia 1 cavalerie) un sector de front care nu-i aparținea, iar cu celelalte divizii, fronturi de 18–20 km, care reprezentau dublul capacității lor operative. Practic, armata a fost pusă în situația de a acoperi un front de aproape 160 km (156 km) cu 7 divizii de infanterie și 1 divizie de cavalerie, reprezentând forța a 52 batalioane, ceea ce însemna 3 km front de batalion, dacă ar fi fost dispuse toate în prima linie, fără nici o rezervă la nici un eșalon, de la batalion, la corp de armată. Dacă ținem seama, însă, de faptul că fiecare din eșaloanele respective au păstrat în rezervă cam 1/3 din forțe, rezultă că fiecărui batalion i-au revenit 4,5 km de front, ceea ce corespunde unor avanposturi cu misiune de supraveghere sau cel mult de rezistență limitată¹⁸.

La 10 octombrie, când comandantul Armatei 3 a luat comanda operativă situația era următoarea:

- frontul nu era complet ocupat de trupele române și avea un traseu nefavorabil;

- dispozitivul de apărare era aproape liniar și lipsit de adâncime (diviziile aveau un front de 18–20 km cu o rezervă de cel mult 2 batalioane, corpurile de armată aveau în rezervă grupurile de cercetare și batalioanele de pionieri). Armata, pentru 130 km front avea în rezervă Divizia 7 cavalerie (de valoarea a 3 batalioane și 4 baterii);

- lucrările de apărare luate în primire de la germani și italieni erau ca și inexistente;

- mascarea era greu de realizat, terenul fiind lipsit de acoperiri;

- comunicațiile erau neamenajate, fără poduri, neviabile pe timp ploios;

- mijloacele de transmisiuni permanente din zonă erau insuficiente și orientate nefavorabil¹⁹.

La 10 octombrie 1942, Armata 3 avea în subordine majoritatea forțelor, mai urmau să intre în dispozitiv diviziile 15 și 7 infanterie și să fie recuperată Divizia 1 cavalerie care apăra un sector de front în fâșia Armatei 6 germane. Cererile insistente formulate pentru luarea în subordine a Diviziei 1 cavalerie au rămas fără rezultat, deși, așa cum se menționa și în raportul nr. 35918 din 7 octombrie 1942, „altfel Armata 3 română este lipsită de rezervele necesare cu atât mai mult cu cât nici diviziile, nici corpurile de armată din front nu dispun decât de rezerve cu totul neînsemnate... Armata 3 apreciază că față de numărul redus de batalioane al divizi-

*ilor sale, lipsită aproape total de rezerve și cu o densitate slabă în front, nu va putea apăra în bune condițiuni frontul ce i s-a încredințat*²⁰.

Serioase probleme au apărut o dată cu sosirea pe front a celor două divizii (15 și 7 infanterie) care trebuiau să intre în rezerva armatei. Comandamentul german a ordonat ca aceste divizii să înlocuiască două mari unități italiene („*Celere*” și „*Sforcesca*”) care, la rândul lor, urmau să treacă în rezerva Armatei 8 italiene. Evident că, în aceste condiții, atât Armata 3, M.C.G. român, cât și mareșalul Antonescu au protestat cu vehemență și s-au opus acestei măsuri, dar, până la urmă, au trebuit să accepte o soluție de compromis, impusă de O.K.H., la sugestia lui Hitler: Divizia 7 infanterie a fost introdusă în front, în compunerea Corpului 1 armată, la flancul stâng, iar Divizia 15 infanterie în rezerva Armatei 3 în raionul Nijne-Solomonovski-Vlasov. Înlocuirea Diviziei „*Sforcesca*” va fi realizată de îndată ce Divizia 1 cavalerie va fi înlocuită de forțe germane sau când o unitate germană va intra în zona Armatei 3 române²¹.

Dispozitivul de apărare a fost realizat în întregime până la 1 noiembrie (Harta nr. 7), iar compunerea acestuia era următoarea:

- La flancul drept (estic): Corpul 4 armată cu centrul pe intrândul Kletskaia, având un front de 33 km. Avea dispusă la dreapta Divizia 1 cavalerie pe un front de 15 km și la stânga Divizia 13 infanterie pe un front de 18 km; în rezervă grupul de cercetare și batalionul pionieri. Punctul de comandă la Kalmukov.

- La centru: Corpul 5 armată apăra un front de 37 km, între Raspopinskaia și creasta de vest Valea Țarița, având dispusă la dreapta Divizia 6 infanterie pe un front de 15 km, și la stânga, Divizia 5 infanterie pe un front de 20 km. În rezervă dispunea de grupul de cercetare, batalionul de pionieri ale corpului de armată și 2 batalioane din Regimentul 155/Divizia 6 infanterie. Punctul de comandă la Perelazovski.

- Corpul 2 armată apăra un front de 35 km din fața marelui intrând de la Bolșoi, cu centrul pe valea Țutkan, având la dreapta Divizia 14 infanterie pe un front de 17 km, și la stânga, Divizia 9 infanterie pe un front de 18 km; în rezervă grupul de cercetare și batalionul de pionieri din organică și câte un batalion de la cele două divizii. Punctul de comandă la Cistiakovo.

- La stânga (vest), Corpul 1 armată apăra un front de 39 km cu centrul pe Valea Kriușa, având la dreapta Divizia 11 infanterie pe un front de 17 km și la stânga Divizia 7 infanterie pe un front de 22 km; în rezervă grupul de cercetare și batalionul de pionieri din organică și câte un batalion de la cele două divizii. Punctul de comandă la Bokovskaia.

În rezervă, armata dispunea de Divizia 15 infanterie, Divizia 7 cavalerie cu valoarea a 3 batalioane, deci un total de 7–8 batalioane pentru un front de aproape 160 km²². În zona Armatei 3, trebuiau să se mai dispună în rezerva O.K.H. și Grupului de armate „B” două divizii de infanterie motorizate și două divizii mecanizate germane, dar acestea au lipsit.

Au fost aduse în fâșia de apărare a armatei, începând cu 9 noiembrie, când se contura tot mai clar iminența unui atac masiv sovietic, Grupul Simons în zona Perelazovski, Comandamentul Corpului 48 blindat, la Petrovka (la dispoziția Grupului de armate „B”) care avea în subordine Divizia 22 blindată dispusă în raionul Lipovski, Golu Bihka, Medvețki, Divizia 14 blindată, dispusă în raionul

H. Buzinovski, Verhnaia Buzinovka, Hukovnin (la dispoziția Armatei 6 germane) și Grupul Lepper dispus în raionul Orehovski, Krainî (la dispoziția Armatei 6 germane).

Punctul de comandă al Armatei 3 era la Morozovskaia și, începând cu 5 noiembrie, la Cernîșevskaia.

O analiză chiar și sumară evidențiază faptul că dispozitivul realizat de armată avea o dezvoltare frontală exagerat de mare în raport cu forțele la dispoziție și era lipsit de adâncime. Nu a fost posibilă realizarea eșalonării în adâncime a forțelor nici pe direcțiile cele mai probabile de pătrundere a inamicului. Deși existau indicii serioase că inamicul va folosi un mare număr de blindate, apărarea antitanc nu a putut fi realizată în mod corespunzător din lipsa mijloacelor, atât a minelor antitanc, cât mai ales a artileriei de 75 mm (numai 6 piese de divizie) și a tancurilor. Nu s-a reușit să se realizeze aliniamente puternice antitanc și nici pregătirea unor riposte ofensive cu tancuri, întrucât armata nu avea în organică, iar grupul de armate nu i-a pus la dispoziție asemenea mijloace. Densitatea mijloacelor antitanc s-a situat cu mult sub normele tactice din epocă, armata dispunând de un tun antitanc la 3–4 km de front. Încercările armatei de a lua în subordine (în rezervă) Divizia 1 blindată română nu au avut succes.

Pe lângă eforturile făcute în vederea realizării unui dispozitiv corespunzător, armata s-a străduit să asigure și o bună organizare pentru apărarea fâșiei sale. S-au luat măsuri pentru ameliorarea și dezvoltarea pozițiilor de tragere, mascarea observatoarelor și a amplasamentelor armelor automate, executarea șanțurilor de comunicații și amplasamentelor pentru vânătorii de tancuri, instalarea câmpurilor de mine. Executarea acestor lucrări a fost îngreunată de lipsa materialelor de construcții din zonă, a uneltelor, dar și de lipsa unei instrucții corespunzătoare în practica efectuării lucrărilor genistice.

Armata a luat măsuri pentru asigurarea manevrei antitanc și de artilerie în vederea realizării concentrării acestora pe direcțiile amenințate. A prevăzut, de asemenea, organizarea în adâncime a fâșiei de apărare a armatei, întărirea pozițiilor de artilerie, bararea creștelor ce coborau spre sud, organizarea depozitelor de muniții și altele.

Deoarece trupele române se aflau în contact nemijlocit cu inamicul, lucrările din primele linii s-au executat numai pe timpul nopții. Executarea lucrărilor a fost întârziată și pentru că mulți militari au trebuit să fie folosiți la strângerea de pe câmp a recoltei, mai ales a furajelor. Până la 18 noiembrie, s-a reușit realizarea numai a șanțurilor cu profil normal pentru armamentul greu și automat, șanțuri de tragere pe unele porțiuni, în rest locașuri individuale de tragere, 5–6 km garduri și suluri de sârmă ghimpată de divizie (în zonele cele mai vulnerabile), 2–3 km câmpuri de mine de divizie și adăpostirea întregului personal. Acestea reprezentau 60–70% din lucrările primei poziții, 20–30% din rețelele de sârmă ghimpată și 30–40% din câmpurile de mine planificate a se executa. Rețelele de sârmă ghimpată și câmpurile de mine nu s-au realizat în întregime, mai ales din lipsă de material.

Grupul de armate „B” a ordonat, în ultimul moment, executarea pozițiilor de închidere Țarița și Kletskaia, a zonelor întărite, pregătite să reziste la încercuire, Bokovskaia și Perelazovski și poziția Cir, cu flancurile pe Cirul Superior și Krepkaia. Pozițiile de închidere trebuiau executate de armată, restul lucrărilor de trupe de

geniu și de Divizia germană de alarmă Cir. În momentul în care s-a declanșat ofensiva sovietică abia se executaseră recunoașterile acestor zone și poziții²³.

Situația materială și morală a Armatei 3 române

Compunerea de luptă, înzestrarea și dotarea au reprezentat un punct nevralgic pentru marile unități subordonate Armatei 3 române. În general, diviziile de infanterie au sosit pe front cu organizarea decisă de M.St.M. — trei regimente de infanterie pe două batalioane, un batalion de infanterie ușoară, două regimente de artilerie a două divizioane pe trei baterii, toate elementele neindivizionate, cu excepția grupurilor de cercetare cărora le-a lipsit escadronul mecanizat. Divizia 1 cavalerie cu trei regimente hipo, iar Divizia 7 cavalerie cu trei regimente purtate pe jos. În ceea ce privește Divizia 1 blindată, ea a avut organizarea ordonată — două regimente de vânători, un regiment de tancuri cu 134 de tancuri, un regiment de artilerie cu trei divizioane (două de obuziere și unul de tunuri lungi)²⁴. Din punct de vedere al dotării, situația comparativă dintre divizia română și cea germană (ambele pe șase batalioane) este prezentată în Schema nr. 7²⁵.

După cum se poate observa, divizia română era inferioară la artileria de însoțire și, îndeosebi, la armamentul antitanc. De asemenea, trebuie să luăm în calcul și aspectele calitative. Armamentul individual, deși numeric era relativ egal, parte din cel al trupelor române era la nivelul primului război mondial. De asemenea, mobilitatea artileriei române era redusă deoarece predomină tracțiunea hipo, pe când la germani situația era inversă. La aceasta se adăuga faptul că fiecare corp de armată german dispunea de un regiment de artilerie propriu cu două divizioane.

Neliniștitoare era situația apărării antitanc. Armata dispunea de trei companii de tunuri antitanc, tractate de autovehicule cu câte 12 tunuri de 47 mm, diviziile și regimentele de câte o companie de tunuri antitanc tractate de cai cu câte 12–16 tunuri de 37 mm și 47 mm, iar în luna octombrie, fiecare divizie a mai primit șase tunuri de 75 mm, tractate de cai, singurele considerate eficace în lupta cu tancurile sovietice T-34 și K.W.2²⁶.

În acest fel, pentru organizarea apărării antitanc, armata nu a dispus decât de 40 piese eficiente pentru un front de 160 km. Situația era agravată și de faptul că Armata 3 nu avea în organică tancuri, iar toate insistențele de a primi în subordine Divizia 1 blindată română au rămas fără rezultat.

Conștient de precaritatea mijloacelor, comandantul armatei a intervenit atât la Grupul de armate „B”, cât și la M.C.G. român pentru suplimentarea mijloacelor de artilerie. Astfel, la 25 octombrie, prin raportul nr. 36781 către M.C.G. român, s-a cerut punerea la dispoziție a câte două companii aruncătoare calibru 120 mm (24 piese), respectiv calibru 81,4 mm (24 piese) pentru a putea interveni pe frontul cel mai amenințat²⁷. Din lipsă de mijloace, raportului nu i s-a dat curs.

Nici situația cu munițiile de infanterie și artilerie nu era mai bună. Astfel, armata a dispus la trupe, după cum raporta la 14 noiembrie 1942 generalul Ilie Șteflea, de 72% din dotatie pentru armamentul greu de infanterie, 89% pentru artileria de câmp și 56% pentru artileria grea, iar în depozite erau asigurate doar 25% din nece-

sitați²⁸. Până la 12 noiembrie, armata nu a primit nici un fel de material de geniu pentru organizarea poziției, a adăposturilor pentru trupe și cai.

Hrana nu era suficientă, lipsind zahărul, sarea, fasolea, zarzavaturile, carnea proaspătă, bulionul etc. Distribuțiile se făceau greoi și incomplet atât cantitativ, cât și calitativ²⁹. Depozitele armatei nu au avut o dotare uniformă, iar cantitățile înmagazinate în depozite până la declanșarea ofensivei variau între 5.000 și 600.000 de rații³⁰. Greutăți foarte mari au existat și la furaje, zona fiind săracă sub acest raport, iar aprovizionările s-au făcut cu mare greutate. La data de 12 noiembrie, Armata 3 primise 520.000 rații de grăunțe, cantitate ce asigura consumul pe șapte zile³¹.

Echipamentul pentru iarnă a ajuns la trupe în proporție de 75–80% și aceasta datorită faptului că, în ultimele zile care au premers contraofensiva sovietică, a putut să ajungă un tren cu cincizeci de vagoane de echipament. Alte o sută de vagoane așteptau să fie trimise pe front, dar, din cauza dificultăților de transport, ele n-au mai ajuns la destinație³².

Într-o anchetă efectuată de cabinetul militar al mareșalului Ion Antonescu după înfrângerea suferită la Cotul Donului, se arată că: „Soldații au fost lipsiți de echipament complet de iarnă. Nu au avut șube, îmbrăcăminte și mănuși. Rufăria a lipsit complet la mare parte din soldați [...]. Au lipsit ciorapii, iar obielele nu au fost suficiente“. Au existat cazuri de militari morți de frig, așa cum s-a întâmplat la Divizia 15 infanterie, în ziua de 7 spre 8 noiembrie, când temperatura a scăzut de la +5 la -17 grade. În plus, din cauza proastei alimentații, a oboselii, o parte din soldați erau epuizați fizic³³.

Situația grea din punct de vedere al echipării și dotării cu armament a trupelor Armatei 3 este relatată și de generalul Constantin Sănătescu, comandantul Corpului 4 armată. La 19 octombrie 1942, el notează că vremea s-a stricat, iar vântul rece bate de 24 de ore, „*vai de bieții oameni din linia întâi care au numai manta și foaia de cort. Strig în toate părțile să-mi trimită ceva din efectele de iarnă; pentru moment aş avea nevoie de flanele și pături, dar nu primesc nici o satisfacție, nici de la Armată, nici de la M.C.G.*“³⁴. La 3 noiembrie 1942, Constantin Sănătescu scria: „*Ministerul de Război a găsit cu cale să adopte pentru trupă chiloți în locul izmenelor lungi de pânză, care acopereau gleznelor. Ministerul a făcut această substituie ca să facă economie, fără să se gândească că soldații vor tremura de frig. Am găsit soldați care și-au tăiat mânecile de la cămăși pentru a-și înnădi chiloții, ca să-și acopere gleznelor*“³⁵.

Nici situația materială a Corpului 4 nu era mai bună, acesta având la începutul bătăliei următoarele cantități de muniție: 20% pentru aruncătoarele de 60 mm și 81,4 mm; 40% pentru cele de 120 mm; 55% pentru artileria de toate calibrele, stocul complet pentru cea de infanterie și antitanc³⁶. Mijloacele de transmisiuni ale armatei erau insuficiente, necesarul fiind acoperit doar în proporție de 20–25%. Existau unități care nu aveau aproape deloc aparatură telefonică, legătura fiind realizată prin agenți și curieri.

Această situație, dramatică pe alocuri, avea două mari cauze: dependența exclusivă a trupelor române de sistemul german de transport și proasta organizare și funcționare a serviciilor proprii. În legătură cu primul aspect, istoricul german Manfred Kehrigh recunoștea: „*Greutățile în aprovizionare trebuie să fi fost resimțite*

de armatele române și mai puternic cu cât acestea erau total dependente de sistemul german de transport³⁷. Cel de-al doilea aspect a stat în atenția mareșalului Ion Antonescu, a M.St.M., dar progresele nu au fost la înălțimea așteptărilor, așa încât formațiunile de servicii, prin funcționarea defectuoasă, au creat dificultăți suplimentare marilor unități române. Toate acestea și-au pus amprenta, fără îndoială, asupra stării morale a ofițerilor și trupe. Marșurile lungi de sute de kilometri, ținutul neospitalier, înzestrarea precară, greutatea de aprovizionare, diferența de tratament între soldații români și cei germani, neîndeplinirea promisiunilor pe care aceștia din urmă le-au făcut în ceea ce privește dotarea, au făcut ca mulți dintre militarii români să se întrebe atât asupra prezentei lor în stepele din regiunea Volgăi, cât mai ales asupra rezultatului fericit al bătăliilor ce urmau să aibă loc.

Situația grea materială și morală a trupelor române a fost recunoscută de înalte personalități militare germane, între care generalul Arthur Hauffe, șeful M.M.G., care, la 18 noiembrie, deci cu o zi înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, scria că blocarea trenurilor „a împiedicat nu numai asigurarea creării rezervelor de materiale pentru armatele 3 și 4, dar a făcut aproape imposibilă chiar și acoperirea satisfăcătoare a necesarului zilnic al ambelor armate”³⁸. El sublinia eforturile germane pentru ameliorarea situației, dar era nevoit să constate că „marea majoritate a românilor nu este convinsă că această situație este numai provizorie și se simte dezavantajată atât în domeniul tactic, cât și în cel al aprovizionării”³⁹. El atrăgea serios atenția autorităților superioare asupra scăderii „rezistenței materiale și morale a românilor și repercusiunilor serioase ce le poate avea aceasta asupra coaliției și a poziției mareșalului care a condiționat trimiterea diviziilor române de respectarea promisiunilor Führer-ului în privința aprovizionării”⁴⁰.

Concluzia comandantului de armată, raportată eșaloanelor superioare române și germane, era aceea că, date fiind mijloacele pe care armata le avea la îndemână, „ne găsim în situația de a nu ne putea organiza pentru iarnă și de a nu putea face față unui inamic mai important și pe durată mai lungă”⁴¹.

Situația deci era cunoscută de aliatul german, de Grupul de armate „B” care, la jumătatea lunii noiembrie 1942, a și apreciat că marile subunități române sunt „insuficient de apte pentru a fi întrebuințate pe front”⁴². Cu toate acestea, însă, același comandament, ca o ironie, a încredințat forțelor române sectoarele cele mai expuse atacului sovietic.

Acțiuni de luptă premergătoare marii confruntări

Chiar din momentul începerii introducerii diviziilor române pe front, trupele sovietice, informate probabil de schimbarea unităților germane, au întreprins o serie de atacuri locale, în scopul de a culege informații, de a stânjeni schimbul unităților, dar, mai ales, de a pune stăpânire pe înălțimile care dominau Donul și pe observațiile mai importante din zonă, creând astfel condiții favorabile pentru ofensiva ce urma să aibă loc mai târziu.

În perioada 12 septembrie–10 octombrie, de la începerea ocupării frontului și până la luarea în primire operativă a acestuia de către Armata 3 pot fi menționate atacurile care s-au dat la: Logovski (13 septembrie), în fâșia Diviziei 1 cavalerie;

cota 163,3 (16–27 septembrie), în sectorul Diviziei 13 infanterie; Raspopinskaia (25 septembrie), în fâșia Diviziei 6 infanterie; cota 220,1 (4–9 octombrie), în sectorul Diviziei 5 infanterie.

Aceste atacuri, executate în mare parte cu tancuri, au urmărit în principal respingerea trupelor române cât mai departe de obstacol, mai ales în zona Raspopinskaia și Kletskaia, obiectiv atins în parte, cu toată dârzenia diviziilor române, datorită condițiilor grele în care au fost silite să angajeze lupta (fronturi întinse, Divizia 13 infanterie ocupa inițial un front de 50 km, lipsa lucrărilor de apărare și a mijloacelor antitanc). Pierderile suferite de cele patru divizii române până la 10 octombrie s-au ridicat la 13 ofițeri, 66 subofițeri și circa 4000 soldați, ceea ce echivalează cu valoarea a 4 batalioane⁴³.

În continuare, timp de 39 de zile, de la luarea în primire a frontului de către Armata 3 până la declanșarea ofensivei sovietice, atacurile împotriva trupelor române au continuat, devenind din ce în ce mai puternice. Comandamentul sovietic a urmărit crearea unor condiții cât mai bune pentru declanșarea ofensivei, respectiv adâncirea celor două capete de pod de la Kletskaia și Bolșoi, precum și înrăutățirea și mai mult a traseului frontului ocupat de Armata 3. Atacurile executate în această perioadă se pot grupa astfel:

- împotriva flancului drept (estic), în sectorul Diviziei 13 infanterie, pentru dezvoltarea capului de pod de la Kletskaia (24–27 octombrie);

- împotriva centrului dispozitivului, pentru dezvoltarea capului de pod de la Bolșoi;

- în sectorul Diviziei 14 infanterie (13–16 octombrie) pentru cucerirea cotei 220;

- în sectorul Diviziei 9 infanterie (10–20 octombrie și 29 octombrie);

- împotriva flancului stâng al dispozitivului (20 octombrie) în sectorul Diviziei 11 infanterie.

Aceste atacuri s-au soldat cu succese parțiale. Totalul pierderilor suferite de Armata 3 română în acțiunile desfășurate până la 18 noiembrie s-au ridicat la 336 ofițeri, 211 subofițeri, 12.607 soldați, din care 2.500 morți și 8.500 răniți. Aceste pierderi echivalează cu valoarea a circa 12 batalioane, adică două divizii de infanterie. Cele mai mari pierderi le-au suferit Divizia 13 infanterie (4.000 oameni), Divizia 5 infanterie (2.780 oameni) și Divizia 14 infanterie (2.183 oameni)⁴⁴.

Având în vedere pierderile suferite de Divizia 13 infanterie, care a fost atacată de 32 de ori din septembrie până la 18 noiembrie, comandantul armatei a intenționat s-o înlocuiască cu Divizia 15 infanterie, care se găsea în rezervă, dar iminența unui atac sovietic l-a făcut să renunțe la schimbarea preconizată și să se limiteze numai la întărirea acesteia cu un regiment (detașamentul Voicu)⁴⁵.

Încă de la intrarea în dispozitiv, Armata 3 s-a preocupat de culegerea de informații pentru aflarea intențiilor inamicului. Date mai precise despre stadiul pregătirii contraofensivei sovietice s-au obținut mai ales începând cu sfârșitul lunii octombrie de la prizonieri, care au declarat că au văzut intense măsuri de camuflaj, formarea unor mari depozite de muniții și ample mișcări de trupe, care se execută noaptea. Aceste informații au fost aduse la cunoștința Grupului de armate „B” la 29 octombrie 1942.

Deși informații asemănătoare s-au primit și de la Armata 6 germană, iar mai târziu de la Secția armate străine Est, Înalțul Comandament German nu le-a acordat atenția necesară, menținându-se în continuare la aprecierea eronată că trupele sovietice erau prea slabe pentru a executa acțiuni ofensive de amploare, lată, de exemplu, la 23 octombrie 1942, în completarea nr. 1 la Ordinul de operații nr. 1, trimis de O.K.H., ce urma să fie prelucrat până la regiment inclusiv, se aprecia: „*Rusul nu este, în clipa de față, în situațiunea de a întreprinde o mare ofensivă cu un obiectiv îndepărtat*”⁴⁶. Se admitea totuși că inamicul a constituit, prin împrăștiere, unele mari unități care pot acționa în diferite sectoare. Drept urmare, nu a luat măsurile ce se impuneau pentru întărirea corespunzătoare a frontului Armatei 3 române care era cel mai expus. La începutul lunii noiembrie, au devenit tot mai numeroase indiciile privind amenințarea ce venea dinspre capetele de pod de peste Don pentru Armata 3. Era vorba de introducerea de noi mari unități în linia întâi pe fronturi înguste, apropierea rezervelor, aducerea de blindate, artilerie, construirea de noi poduri peste Don, intensificarea circulației etc.⁴⁷

Practic din acel moment (7 noiembrie), oricând era posibil un atac masiv sovietic, întrucât grupările de forțe pentru ofensivă erau constituite, și ele au fost descoperite în bună măsură de către armată și semnalate Grupului de armate „B”. În fața acestei situații, începând cu 5 noiembrie, armata și-a stabilit punctul de comandă înaintat la Cernîșevskaia.

Prin Ordinul nr. 36963 din 29 octombrie, comandantul Armatei 3 a cerut corpurilor de armată ca, până la 7 noiembrie, toate preparativele în vederea apărării (amenajarea terenului, realizarea sistemului de foc, completarea rețelei de transmisiuni, realizarea stocului de muniții etc.) să fie terminate⁴⁸.

Pe lângă aceasta, armata a mai stabilit următoarele măsuri:

- a întărit flancul drept cu patru batalioane (Regimentul 12 dorobanți, Batalionul 992 și Batalionul 15 infanterie ușoară) și două companii antitanc din rezerva armatei (companiile 58 și 59 antitanc cu tunuri de 47 mm);

- a mărit densitatea barajului în zona Kletskaia cu focul a 6 baterii câmp (Regimentul 25 artilerie/Divizia 15 infanterie);

- a asigurat apărarea antiaeriană cu două baterii de 37 mm și o secție mitraliere 13,2 mm;

- a apropiat Divizia 15 infanterie în zona Verhnîi Salamakovski, unde a adoptat un dispozitiv triunghiular, cu misiunea de a opri o eventuală pătrundere din zona nord Kletskaia și a executa un contraatac pe creasta Golovski-Kletskaia sau de a ocupa un aliniament cu centrul pe cota 186, pentru asigurarea intervenției spre est a Corpului 48 blindat german;

- a apropiat mijloacele suplimentare primite (târziu și în cantități insuficiente) de la Grupul de armate „B”, Detașamentul „Lepper” (1 divizion vânători antitanc, o companie antitanc, un divizion artilerie antiaeriană, un batalion pionieri, un divizion artilerie grea, Divizionul 611 vânători antitanc) și Grupul „Simons” (un batalion cicliști din Divizia 62 infanterie germană);

- a întărit barajul pe înălțimile vest Țarița cu focul a șase baterii câmp și cinci baterii grele;

- a întărit apărarea antitanc cu o companie din rezerva armatei (Compania 60) și cu un divizion vânători antitanc german în ziua atacului;

- a deplasat Divizia 7 cavalerie la 15 km de front (Krasev–Pronin) unde a început pregătirea lucrărilor de apărare în măsură să execute un contraatac în flancul drept al unei eventuale pătrunderi inamice pe înălțimile est și vest Valea Țarița;

- a pregătit apropierea unor forțe de la Corpul 1 armată (o comandă de regiment și două batalioane) de flancul stâng al Corpului 2 armată;

- a asigurat sprijinul a două divizioane de câmp pe creasta de vest Valea Țuțkan;

- în scopul dezorganizării dispozitivului de atac sovietic a cerut executarea de bombardamente masive cu aviația⁴⁹.

Comandantul armatei a justificat deplasarea Diviziei 15 infanterie înapoia flancului drept (la 6 noiembrie) întrucât informațiile deținute în acel moment indicau că efortul principal al inamicului se va face în zona Kletskaia, acolo unde se afla dispusă Divizia 13 infanterie și care era mult slăbită, datorită atacurilor la care fusese supusă. În zona centrală a frontului, unde se contura la acea dată o acțiune secundară, având în vedere că diviziile și corpurile aveau rezerve, a fost stabilită pentru intervenție Divizia 7 cavalerie, ce avea o forță combativă aproape egală cu cea de care dispunea și Divizia 15 infanterie⁵⁰.

Deși aprecierea comandantului privind atacurile sovietice nu s-a dovedit exactă, ele fiind la fel de puternice în ambele sectoare ale frontului (centru și dreapta), în realitate, lipsa unor rezerve puternice a fost aceea care l-a împiedicat de la adoptarea unor măsuri mai bune. De altfel, comandantul Armatei 3, în sinteza înaintată la 8 noiembrie Grupului de armate „B”, în care arăta iminența unei ofensive de proporții sovietice, sublinia și situația reală a armatei sale întinsă pe un front de peste 150 km, cu o densitate slabă, lipsită de rezerve, cu lipsuri materiale (hrană, îmbrăcăminte, muniții) concluzionând că *„Armata 3 nu se găsește în condițiuni bune pentru înfrângerea unui atac mult superior sprijinit de numeroase blindate”*⁵¹.

Pentru îmbunătățirea situației marii sale unități, generalul Petre Dumitrescu aprecia că ar fi necesar să se asigure zdrobirea atacului sovietic chiar pe baza de plecare la ofensivă printr-un bombardament masiv de artilerie și aviație, prin punerea la dispoziție a Diviziei 1 blindate și intervenția ei oportună, prin pregătirea unor rezerve din fâșiile armatelor vecine și asigurarea munițiilor pentru toată durata operației.

Este de menționat că toate rapoartele informative și operative ale Armatei 3, din perioada 29 octombrie–18 noiembrie stau mărturie că aceasta și-a făcut datoria de a aduce la cunoștința Grupului de armate „B” adevărata situație atât a trupelor noastre cât și a pregătirilor sovietice pentru ofensivă. Obligația comandamentului german era să ia măsurile care se impuneau pentru a face față atacului ce se contura. Din păcate, ele s-au dovedit a nu fi nici oportune și nici suficiente, ceea ce a condus la un adevărat dezastru.

Declarațiile prizonierilor, dispozitivul forțelor inamice, mișcărilor semnalate în spatele frontului, ca și prezența tancurilor în imediata apropiere a limitei dinainte a apărării au întărit concluzia privind probabilitatea unei puternice ofensive în fâșia Armatei 3. Între 12 și 19 noiembrie, sovieticii au continuat să aducă forțe, în special

mecanizate, care au rămas însă neidentificate până în ziua atacului. Este de remarcat faptul că în fața celor două armate germane (Armata 6 și Armata 4 tancuri) informațiile obținute nu au dat indicii care să evidențieze pregătirea unui atac sovietic. Este, deci, cu atât mai de neînțeles atitudinea comandamentului german de a nu lua măsurile de întărire ce se impuneau în fâșia de apărare a Armatei 3 române, unde atacul era iminent și în condițiile în care se cunoșteau exact posibilitățile limitate ale marilor unități române.

La 18 noiembrie, un prizonier sovietic a declarat că atacul se va produce în curând, va fi susținut de circa 1000 de tancuri și va înainta 150 km în trei zile pe direcțiile loviturilor principale. Informația a fost confirmată de mai mulți dezertori în aceeași noapte⁵². Mai mult, în noaptea de 17/18 noiembrie, inamicul a executat o serie de atacuri în capetele de pod, probabil pentru a testa capacitatea de rezistență a apărării române.

Pentru oprirea atacului la joncțiunea dintre diviziile 9 și 14 infanterie, Corpul 2 armată a fost silit să-și folosească rezervele (Detașamentul colonel Golgoteanu) și a intrat în bătălie fără a dispune de alte posibilități de manevră.

În preția mării încheștări

La 19 noiembrie 1942, Armata 3 română, comandată de generalul de corp de armată Petre Dumitrescu, avea următoarea compunere⁵³:

- a) Corpul 1 armată (general de divizie Theodor Ionescu) cu:
  - Divizia 7 infanterie (general de brigadă Constantin Trestioreanu);
  - Divizia 11 infanterie (general de brigadă Savu Nedelea);
- b) Corpul 2 armată (general de divizie Nicolae Dăscălescu) cu:
  - Divizia 9 infanterie (general de divizie Constantin Panaitiu);
  - Divizia 14 infanterie (general de divizie Gheorghe Stavrescu);
- c) Corpul 5 armată (general de corp de armată Aurelian Son) cu:
  - Divizia 5 infanterie (general de divizie Nicolae Mazarini);
  - Divizia 6 infanterie (general de divizie Mihail Lascăr);
- d) Corpul 4 armată (general de corp de armată Constantin Sănătescu) cu:
  - Divizia 13 infanterie (general de brigadă Gheorghe Ionescu-Sinaia);
  - Divizia 1 cavalerie (general de brigadă Constantin Brătescu);
  - în rezervă: Divizia 15 infanterie (general de brigadă Ioan Sion);
- e) în rezerva armatei:
  - Divizia 7 cavalerie (general de brigadă Gheorghe Munteanu).

În rezerva Grupului de armate „B” (dispusă în spatele dispozitivului Armatei 3 române):

- Divizia 1 blindată (general de divizie Radu Gheorghe).

Acțiunile Armatei 3 române urmau să fie sprijinite din punct de vedere aerian de Corpul 1 aviație român, dispus la Tacinskaia. Apărarea antiaeriană a zonei de operații și a organizării la sol a aviației a fost realizată de Brigada 4 antiaeriană română.

Pe front se mai găsea, fără a avea atribuții de comandă M.C.G. (șef: general de divizie Ilie Șteflea).

Situația efectivelor Armatei 3 române era următoarea:

MAREA UNITATE		EFFECTIVE			Total
		Ofițeri	Subofițeri	Trupă	
Corpul 1 armată	E.N.I.	155	136	3.136	33.480
	Divizia 7	440	305	13.485	
	Divizia 11 infanterie	502	371	14.950	
Corpul 2 armată	E.N.I.	207	180	4.028	31.224
	Divizia 9 infanterie	472	400	13.349	
	Divizia 14 infanterie	437	376	11.775	
Corpul 4 armată	E.N.I.	173	172	3.883	37.491
	Divizia 13 infanterie	400	322	10.635	
	Divizia 1 infanterie	221	241	6.895	
	Divizia 15 infanterie	455	387	13.707	
Corpul 5 armată	E.N.I.	268	254	5.273	34.492
	Divizia 5 infanterie	474	427	13.624	
	Divizia 6 infanterie	442	434	13.296	
Divizia 7 cavalerie		241	203	6.205	6.649
TOTAL ARMATA 3					143.336
Rezerva Gr. Armate „B”	Divizia 1 blindată română	515	589	11.092	12.196

Fâșia de apărare a Armatei 3 române avea o dezvoltare frontală de 148 km, mai mică cu 12 km față de cea prevăzută inițial. Fâșiile marilor unități se prezentau astfel⁵⁴:

Corpul 1 armată	Divizia 7 infanterie	21 km	35 km
	Divizia 11 infanterie	14 km	
Corpul 2 armată	Divizia 9 infanterie	21 km	35 km
	Divizia 14 infanterie	14 km	
Corpul 4 armată	Divizia 1 cavalerie	15 km	37 km
	Divizia 13 infanterie	22 km	
Corpul 5 armată	Divizia 5 infanterie	21 km	41 km
	Divizia 6 infanterie	20 km	

La data începerii ofensivei sovietice, fronturile de apărare erau mari, ceea ce asigura, în multe cazuri, doar o supraveghere, iar rezervele erau reduse. Armata 3 română a dispus numai de cinci batalioane ale Diviziei 15 infanterie și trei batalioane ale Diviziei 7 cavalerie, în total de opt batalioane. Rezerve foarte reduse aveau și marile unități în sectoarele unde s-a rupt frontul. Astfel, Divizia 13 infanterie a avut în rezervă numai 130 oameni din Batalionul 13 pionieri, iar Corpul 4 armată, Grupul 54 cercetare și un divizion de artilerie. Divizia 14 infanterie a avut în rezervă un batalion din Regimentul 39 infanterie, iar Corpul 2 armată două companii din Batalionul 52 pionieri⁵⁵.

Situația acestor două mari unități era critică deoarece ele au fost continuu atacate și au avut, așa cum am arătat, pierderi mari. Divizia 13 infanterie, în timp de 62 de zile, a fost atacată de 32 de ori, forța ei combativă fiind, la 19 noiembrie, redusă cu 36%, iar Divizia 14 infanterie, în timp de 40 zile, a fost atacată de 17 ori, capacitatea de luptă fiindu-i afectată cu 25%⁵⁶.

În fâșia Armatei 3 române se mai găseau și forțe de întărire germane. Astfel, Grupul „Simons” avea dispus în zona Perelazovski un stat major de regiment, un batalion de cicliști și un divizion de artilerie grea de 150 mm, iar pe înălțimile de la sud-vest Kletskaia, Divizionul 611 vânători de tancuri (20 tunuri de 75 mm și 76,2 mm). Acest divizion, împreună cu Batalionul 54 pionieri al Corpului 4 armată, organizase un baraj antitanc în sectorul Diviziei 13 infanterie. La Petrovska, subordonat Grupului de armate „B”, se găsea comandamentul Corpului 48 blindat german, iar în regiunea Bolșaiia Donscinka, Golubinka, Medvețki, tot în subordinea Grupului de armate, era dislocată Divizia 22 blindată, care avea în compunere Batalionul 22 motocicliști, Regimentul 129 grenadier, un regiment de artilerie, Regimentul 204 tancuri, ce dispunea de 51 tancuri de artilerie de diferite modele, un divizion de vânători de tancuri. Valoarea combativă a unităților (încadrare cu personal și dotare) varia între 50 și 80%.

Tot în sectorul Armatei 3 române, se găsea și Grupul Lepper, compus dintr-un comandament de artilerie, un divizion de artilerie grea, unul de artilerie antiaeriană, unul de vânători de tancuri, o companie antitanc, un batalion de pionieri. El era dislocat în zona Orehovski Kraini și a acționat exclusiv în sprijinul Armatei 6 germane⁵⁷. În regiunea N Buzinovski, Verhnaia Buzinovka, Hukovnin, era dispusă Divizia 14 blindată, dar ea, ca și Grupul Lepper, a acționat în folosul Armatei 6 germane⁵⁸.

Trecerea în revistă a forțelor germane arată că ele erau cu totul insuficiente sub raport numeric și nu constituiau un real sprijin pentru marile unități române. În ajunul mării contraofensive sovietice, aliatul german nu-și onorase promisiunile făcute anterior de a întări trupele române cu forțe de valoarea a șase divizii.

Situația specială a frontului din Cotul Donului reclama, deci, un dispozitiv puternic, rezerve numeroase, în special motorizate și blindate, o organizare solidă (puncte de sprijin și raioane defensive de rezervă, armament antitanc, șanțuri antitanc, mine, sârmă, grenade magnetice, muniție îndestulătoare), o aprovizionare ritmică etc. Aceste deziderate nu au fost realizate, astfel încât Armata 3 a fost surprinsă de atac în condiții complet defavorabile.

În fâșia Armatei 3 române, pe aliniamentul Verhnii-Marnov, Kletskaia se aflau trupele Frontului de „Sud-Vest” cu cele trei armate (Armata 1 gardă, Armata 5 tancuri, Armata 21), cu misiunea de a rupe apărarea acesteia în cele două capete de pod de la Kletskaia și Bolșoi, iar prin atacuri convergente spre Perelazovski să încercuiască și să distrugă aripa dreaptă și centrul armatei, ulterior dirijând grosul forțelor în direcția Kalaci și cotul Cirului. Un atac secundar (cu circa 6–7 divizii) a fost executat spre vest pentru lărgirea breșei în direcția nord Bokovskaia.

Pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite armata sovietică a realizat două grupări de forțe pentru contraofensivă astfel⁵⁹:

- În fața Corpului 4 armată român: 15–16 mari unități, după informațiile Armatei 3 (8 divizii infanterie + 2–3 divizii cavalerie + 3 brigăzi blindate + 1 brigadă

motorizată + 1 divizie artilerie) sau 15 mari unități după datele ulterioare germane (9 divizii infanterie + 2 brigăzi blindate + 3 divizii cavalerie + 1 brigadă antitanc);

● În fața Corpului 2 armată român: 11–12 mari unități după informațiile Armatei 3 (4 divizii infanterie + 3 brigăzi blindate + 1 brigadă motorizată + 2–3 divizii cavalerie + 1 brigadă antitanc) sau 20 mari unități, după datele germane (9 divizii infanterie + 8 brigăzi blindate + 2 brigăzi motorizate + 5 divizii cavalerie + 1 brigadă antitanc).

La acestea se mai adăugau 4 divizii infanterie aflate în fața Corpului 5 armată și 2 divizii infanterie în fața Corpului 1 armată, de unde rezultă un total de aproximativ 34 mari unități (după datele Armatei 3) sau 41 mari unități (după datele ulterioare germane) care se aflau la începerea contraofensivei în fâșia Armatei 3 române, față de 10 mari unități câte avea aceasta.

La data declanșării contraofensivei, trupele Frontului de „Sud–Vest” dispuneau de 5 888 tunuri și aruncătoare de mine de diferite calibre, precum și 728 tancuri și autotunuri⁶⁰. În sectoarele de rupere, trupele sovietice au realizat o densitate de 2,25 batalioane, 12 tancuri de sprijin nemijlocit și 70 guri de foc pe 1 km de front și un raport de forțe în infanterie de 6/1 în fâșia Corpului 4 armată și 7/1 în cea a Corpului 2 armată⁶¹.

NOTE

- ¹ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 109, f. 199–228.
- ² *Ibidem*, f. 230.
- ³ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 30/1941, f. 262.
- ⁴ *Ibidem*, f. 281.
- ⁵ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 12.
- ⁶ Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 53.
- ⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 141.
- ⁸ *Ibidem*, pp. 144–148.
- ⁹ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme 3, rola P II 1.2726, c.37.
- ¹⁰ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 110, f. 29.
- ¹¹ *Ibidem*, dosar nr. 129, f. 14.
- ¹² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 144–150.
- ¹³ *Ibidem* p. 142.
- ¹⁴ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 110, f. 59.
- ¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 128, f. 15.
- ¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 110, f. 100.
- ¹⁷ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 5224, c.574.
- ¹⁸ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1200, f. 20.
- ¹⁹ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 18–19.
- ²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 110, f. 22.
- ²¹ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 156.
- ²² Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 110, f. 117.
- ²³ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 218–219.
- ²⁴ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.2724, c.12.
- ²⁵ *Ibidem*, rola P. II 1.1188, c.204.
- ²⁶ Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 66.
- ²⁷ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 110, f. 81.
- ²⁸ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 187.
- ²⁹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 122, f. 90–92.
- ³⁰ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 186.
- ³¹ *Ibidem*, p. 187.
- ³² *Ibidem*, p. 188.
- ³³ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 83.
- ³⁴ Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 50.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 54.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 62.
- ³⁷ Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 70.
- ³⁸ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 189.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 190.
- ⁴⁰ *Ibidem*.
- ⁴¹ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 24.
- ⁴² Manfred Kehrig, *op. cit.*, p. 67.
- ⁴³ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 951, f. 13–17.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar nr. 128, f. 26.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar nr. 110, f. 94.

⁴⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 94; Constantin Sănătescu, *op. cit.*, pp. 54–55; 59–60. Acesta își manifestă, la 13 noiembrie, surprinderea că rușii își amână atacul.

⁴⁸ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 56, f. 134.

⁴⁹ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 733, f. 196–199.

⁵⁰ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 31–32.

⁵¹ *Ibidem*, f. 28.

⁵² *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 733, f. 507–509.

⁵³ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 507–509.

⁵⁴ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 171/1942, f. 7.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar nr. 178/1942, f. 39.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 40.

⁵⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 231–232.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 232.

⁵⁹ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 29.

⁶⁰ I.O.V.S.S., 1939–1945, tom 6, p. 45.

⁶¹ *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol.1, București, Editura Militară, 1989, p. 423.

Capitolul 6

Armata 4 română în Stepa Calmucă

Realizarea dispozitivului operativ al armatei

În conformitate cu prevederile stabilite privind organizarea Grupului de armate „Don”, Armata 4 română trebuia să aibă în componere două corpuri de armată: Corpul 7 armată (diviziile 10, 18 și 19 infanterie) și Corpul de cavalerie (diviziile 5, 6, 8 și 9 cavalerie) pentru un front de aproximativ 330 km, cuprins între Dubovii Uvrag și Kuma. Ea urma să înlocuiască Corpul 6 armată (diviziile 1, 2, 4 și 20 infanterie), care, după participarea la ofensiva pe căile de acces spre Stalingrad, ocupa un aliniament la sud de oraș între Krosnoarmeisk, Sadovoie, asigurând astfel flancul drept al Armatei 4 tancuri germane, în subordinea căreia se găsea.

Comandamentul Armatei 4 române a fost dislocat în lunile iulie și august 1942 în Transnistria cu misiunea de a asigura paza litoralului Mării Negre¹. Pe baza ordinelor primite de la M.St.M. român comandamentul armatei a predat, de la 12 septembrie, misiunea de pază și apărare a litoralului pontic, Corpului 3 armată, începând deplasarea pe front². La 24 septembrie, i-a fost stabilit ca loc de dislocare localitatea Ilinka, dar cum aceasta s-a dovedit improprie, comandamentul armatei a propus și M.C.G. român a aprobat localitatea Kotelnikovo, unde s-a și instalat la 27 septembrie³. Comandamentul Armatei 4 a purtat denumirea codificată „Statul Major Ilinka” și nu a fost întrebuințat decât de la 6 noiembrie și atunci, numai pentru rezolvarea problemelor de aprovizionare a marilor unități române din zonă. Armata 4 tancuri germană a fost desemnată să conducă afluirea și angajarea trupelor Armatei 4 române, dar acest nefericit raport de subordonare „care asigură comandamentului Armatei 4 române, aflat în stadiu de organizare, doar o influență infimă asupra unităților sale, jucând practic rolul unui spectator, ascundea pericolul unor dezacorduri latente”⁴.

Datorită faptului că Grupul de armate „A”, din Caucaz întârzia punerea la dispoziție a forțelor ce trebuiau să intre în componerea Armatei 4 române, mareșalul Antonescu s-a văzut obligat să intervină pe lângă O.K.H. la 14 octombrie 1942, în vederea găsirii unei soluții pentru constituirea armatei, spre a nu fi surprinsă nepregătită la venirea iernii. Conducătorul statului român a propus două soluții: „Soluția 1. Armata 4 să se formeze în zona cu forțele (două corpuri de armată și 7 divizii) hotărâte inițial. În acest caz, cele șase divizii aflate încă în Caucaz să fie făcute disponibile imediat și transportate în zonă. Soluția a 2-a. Armata 4 să se formeze în

Caucaz unde se găsesc în prezent 6 M.U. destinate a intra în compunerea ei. În acest caz, urmează să fie transportat în Caucaz, cât mai urgent, comandamentul Armatei 4 și, eventual, Divizia 18⁴⁵.

Mareșalul Antonescu a atras atenția să nu se adopte o soluție intermediară, lăsând o parte din mari unități ale armatei în Caucaz, iar altă parte să fie transportată în zona inițială, dar, din păcate, exact așa s-a întâmplat. La această intervenție, făcută prin M.M.G., Führer-ul i-a comunicat că Armata 4 va prelua curând comanda trupelor, iar diviziile 5 și 6 cavalerie vor fi aduse din Caucaz. Celelalte forțe de aici, cu excepția celor două mari unități de munte, vor fi făcute disponibile îndată ce situația va permite⁶. Până în jumătatea lunii octombrie, marile unități române încă nu ajunseseră în Stepa Calmucă. Se aflau în deplasare Divizia 18 infanterie (care venea din țară, fiind în eșalonul al doilea) și două divizii de cavalerie (5 și 8) din Caucaz. Modul cum urmau să fie folosite aceste mari unități a dat naștere la controverse între comandamentul german (O.K.H., Grupul de armate „B” și M.M.G.) și cel român. În timp ce germanii vroiau să introducă aceste noi forțe pentru a prelungi frontul Corpului 6 armată român până la realizarea joncțiunii cu Divizia 16 infanterie moto germană, partea română intenționa să le utilizeze pentru înlocuirea Corpului 6 armată, care era istovit în urma acțiunilor pe care le desfășurase neîntrerupt încă din iarna trecută. Pe această temă au avut loc discuții aprinse (la 17 octombrie) între generalul Ilie Șteflea, șeful M.C.G. român și generalii Arthur Hauffe, șeful M.M.G. și Herman Hoth, comandantul Armatei 4 tancuri germane (la 25 octombrie). Generalul român a arătat că situația Corpului 6 armată este precară, capacitatea operativă a diviziilor fiind redusă la jumătate, iar „trupele sunt extrem de obosite, majoritatea stau în prima linie în gropi individuale de peste 60 de zile fără posibilitate de a se spăla măcar parțial și posibilitatea de a se odihni, fiind toate în linia I în contact cu inamicul, însirate ca niste mărgele pe ată”⁷ (s.n.).

Corpul 6 armată menținea cu doar trei divizii (1, 2 și 4, Divizia 20 infanterie fiind în subordinea Corpului 4 german) un front de peste 100 km. Ca urmare a acestui fapt, la atacul executat între 25 septembrie și 4 octombrie de forțele sovietice ale armatelor 51 și 57 nu a putut rezista eficient, inamicul realizând un important cap de pod la Beketovka. La acea dată Divizia 4 infanterie română era întinsă pe un front de 60 km (front care devenise activ aproape pe toată lungimea sa datorită secării lacurilor) și nu a putut să-și deplaseze la timp rezervele pentru a interveni eficient la Sadovoie. Rezultă astfel foarte clar că misiunile operative ale diviziilor Corpului 6 armată depășeau cu mult posibilitățile care scădeau cu fiecare zi, datorită oboselii acumulate și a pierderilor suferite în fața unui inamic activ. În concluzie, arăta generalul Șteflea, aceste divizii „ar trebui imediat scoase din prima linie și trecute într-o zonă de refacere, unde primind batalioanele de recruți să-și completeze efectivele și materialele o dată cu refacerea fizică și morală a trupelor”⁸.

Conform prevederilor planului inițial de întrebuintare a forțelor române, Corpul 6 armată trebuia retras la Harkov, unde, după re completare, urma să treacă în rezervă, la dispoziția O.K.H., în sectorul Frontului „Don”. Unitățile sale de marș așteptau încă din luna septembrie la Șahtî. Acest lucru nu s-a realizat însă pentru că, înlocuirea sa din dispozitiv urma să se facă după căderea Stalingradului și activarea Frontului „Don”.

Față de nerespectarea înțelegerilor anterioare a protestat și Ion Antonescu într-o scrisoare către Arthur Hauffe (21 octombrie), cerând constituirea cât mai rapidă a Armatei 4 române și scoaterea din dispozitiv a Corpului 6 armată⁹. În aceeași zi, 21 octombrie 1942, Grupul de armate „B” a dispus ca, până la preluarea comenzii de către comandantul Armatei 4 române, Armata 4 blindată să conducă operațiile. Comandantul Armatei 4 române va fi ținut la curent asupra situației, proiectelor operative și măsurilor luate¹⁰. Era destul de evident că partea germană nu intenționa să procedeze la rezolvarea doleanțelor românilor.

În aceste condiții, șeful M.C.G. român a insistat ca cel puțin noile unități care urmau să vină, să fie utilizate pentru întărirea dispozitivului Corpului 6 spre a se permite scoaterea din linia întâi, prin rotație, a 1/3 din efectivul infanteriei (cel puțin un regiment de divizie) pentru refacere, dar nici acest lucru nu a fost acceptat. Prin ordinele 1662 și 1601/1942 ale Grupului de armate „B” cele trei divizii (18 infanterie, 5 și 8 cavalerie) au fost puse la dispoziția Armatei 4 tancuri germane. Comandantul armatei, generalul Hoth, deși trebuia să țină cont (conform ordinelor Grupului de armate „B”) pe cât posibil și de părerile Armatei 4 române, la introducerea celor trei divizii în dispozitiv, a acționat după propria voință¹¹. Cu mare greutate s-a obținut totuși ca Divizia 18 infanterie să fie intercalată pe frontul Corpului 6 armată (între diviziile 1 și 2 infanterie), dar diviziile 5 și 8 cavalerie au fost împinse spre sud, până la contactul cu Divizia 16 infanterie moto germană.

La 31 octombrie orele 24.00, Corpul 7 armată român a fost subordonat Statului Major „Ilinka”, iar unitățile sale urmau să debarce la Kotelnikovo¹². Comandamentul corpului a început deplasarea din Caucaz la 3 noiembrie. Divizia 18 infanterie, aflată la Volnovaha, a fost transportată pe calea ferată până la Bataisk (sud Rostov) iar de aici pe jos, până la frontul care i-a fost repartizat. Marea unitate a înlocuit, succesiv, în perioada 6–10 noiembrie, câte un regiment din diviziile 1 și 2 infanterie, luând în primire fâșia cuprinsă între Dubovii Uvrag și marginea de sud a lacului Țața, cu numai șase zile înainte de declanșarea atacului¹³.

Divizia 5 cavalerie a intrat în dispozitiv în noaptea de 31 octombrie/1 noiembrie 1942 pe aliniamentul Sertin (10 km sud-vest Hanata), Șebeneri, înlocuind un regiment din Divizia 4 infanterie. Divizia 8 cavalerie și-a ocupat locul pe front în zilele de 7 și 8 noiembrie între Șebeneri, Jurve, înlocuind un batalion german din Divizia 16 motorizată germană și un escadron de calmuci¹⁴. Comandantul Corpului 7 armată român a preluat comanda asupra celor două divizii de cavalerie la 16 noiembrie.

În acest fel, s-a realizat în totalitate dispozitivul Armatei 4 române în Stepă Calmucă. Punctul de comandă al armatei, comandată de generalul de corp de armată Constantin Constantinescu-Claps, era la Kotelnikovo, dar comanda operativă a trupelor a fost luată abia la 21 noiembrie, la o zi după începerea contraofensivei sovietice¹⁵. Justificarea pentru această întârziere a constituit-o faptul că Armata 4 tancuri germană avea pregătită acțiunea pentru lichidarea capului de pod de la Beketovka și numai după aceea Armata 4 română își putea intra în atribuții pe deplin.

Fâșia destinată Armatei 4 române avea o dezvoltare frontală de 270 km, la care, dacă se adaugă sinuozitățile frontului se ajungea la peste 300 km. În acest fel, marilor unități din compunerea sa le-au revenit fronturi extrem de mari: Divizia 8

cavalerie 100 km, diviziile 5 cavalerie, 1, 4 și 18 infanterie între 27 și 41 km, Divizia 2 infanterie 18 km și Divizia 20 infanterie 20 km¹⁶.

Lungimea deosebit de mare a frontului a fost determinată nu numai de extinderea sa spre sud, până la contactul cu Divizia 16 infanterie moto germană, ci și spre nord, cu 30 km, prin preluarea unui sector care aparținea Armatei 6 germane (adresa nr. 1382/942 a M.M.G.)¹⁷. Înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, trupele române de la sud de Stalingrad se aflau în următorul dispozitiv de la nord către sud (Harta nr. 8):

- Divizia 20 infanterie, subordonată în continuare Corpului 4 armată german, era dispusă între 5 km nord-est Jagodnic, 5 km est Kașara;

- Corpul 6 armată ocupa un aliniament între Kașara, Sertin, având dispuse diviziile astfel: Divizia 2 infanterie, între 5 km est Kașara, Dubovii Uvrag; Divizia 18 infanterie între Dubovii Uvrag, Țața; Divizia 1 infanterie între Țața, Malie-Derbeti; Divizia 4 infanterie între Malie-Derbeti, Sertin; în rezervă Batalionul 27 pionieri și Regimentul 6 roșiori purtat/Divizia 5 cavalerie). Punctul de comandă la Sutov 2;

- Corpul 7 armată se întindea între Sertin, Jurve, având Divizia 5 cavalerie dispusă între Sertin, Șebeneri, iar Divizia 8 cavalerie între Șebeneri, Jurve. În rezervă avea Batalionul 57 pionieri și Grupul 57 cercetare. Punctul de comandă era dispus la Sovetnoe.

Rezervele diviziilor din prima linie nu depășeau un batalion cu valoare redusă și grupul de cercetare din organică.

În zona trupelor române, Armata 4 tancuri nu dispunea în rezervă decât de Divizia 29 motorizată situată în raionul Verhne Țariținski, destul de excentric față de cele două corpuri române¹⁸. „Gruparea forțelor, așa cum sublinia subșeful de stat major al Armatei 4 române, locotenent-colonelul Nicolae Dragomir, corespundea clasicei erori din strategie și tactică — era în cordon de la armată la pluton. Proporțional vorbind, rezervele erau minime și corespundeau nu atât unor prevederi tactice, cât necesității de odihnă a unor trupe ajunse la limita puterilor. Totuși, comandamentul german va pretinde ca toate disponibilitățile să fie introduse în linia I. Atât de subțire era acest cordon încât corespundea caracterizării «mărgele pe ață». În realitate acest dispozitiv defensiv nu avea decât densitatea unui eşalon continuu de supraveghere, întins pe 150 km (Diviziile 2, 18, 1, 4 infanterie și 5 cavalerie) prelungit spre dreapta cu o supraveghere mobilă de 100 km”¹⁹ (Divizia 8 cavalerie).

Această dispunere a forțelor era contrară concepției Armatei 4 române care aprecia că mai folositoare ar fi fost retragerea în rezervă a câte unei divizii de infanterie la corpuri și menținerea în rezerva generală a unei divizii de cavalerie. Cum trupele erau subordonate Armatei 4 tancuri germane, nici Armata 4 română, nici M.C.G. român nu puteau da dispoziții operative astfel că, de părerea lor s-a ținut seama prea puțin sau deloc.

Deși frontul român din Stepa Calmucă era considerat de importanță secundară s-a dovedit până la urmă că lucrurile au stat cu totul altfel. Dacă s-ar fi judecat lucrurile prin prisma configurației generale a Frontului de Est, în zona sudică a acestuia, s-ar fi putut observa cu ușurință că fâșia Armatei 4 române era cea mai periclitată la o acțiune ofensivă logică ce trebuia să se producă pe linia cea mai scurtă dintre Donul Mijlociu și Marea Azov. De asemenea, frontul armatei era

amenințat în modul cel mai direct de capul de pod de la Beketovka, cel care a și servit ca bază de plecare la ofensivă pentru trupele sovietice²⁰. În ceea ce privește misiunea Armatei 4 române, în condițiile în care nu primise comanda efectivă a trupelor, era de a pregăti preluarea conducerii operațiunilor și îndeosebi de a se îngriji de echiparea materială a frontului pentru iarnă. Nici corpurile de armată, care se găseau în subordinea Armatei 4 tancuri germane nu au primit o misiune precisă. Ea se putea deduce din Ordinul general nr. 1 al O.K.H. din 14 octombrie 1942, în virtutea căruia, misiunea tuturor trupelor pe Frontul de Est era de a rezista pe loc, în orice condiții, fără gând de retragere.

Capacitatea operativă, starea materială și morală a marilor unități române

În ajunul contraofensivei sovietice, din 20 noiembrie, Armata 4 română, comandată de generalul de corp de armată Constantin Constantinescu-Claps, avea următoarea compunere:

a) Corpul VI armată (comandant: general de corp de armată Corneliu Dragalina) cu:

- Divizia 1 Infanterie (general de brigadă Ion Mihăescu);
- Divizia 2 Infanterie (general de brigadă Tudose Dumitrescu);
- Divizia 18 Infanterie (general de brigadă Radu Băldescu);
- Divizia 4 Infanterie (general de divizie Barbu Alinescu; de la 27 noiembrie, colonel Ion A. Dumitrescu);

b) Corpul VII armată (comandant: general de corp de armată Florea Mitrănescu) cu:

- Divizia 5 Cavalerie (colonel Dumitru Popescu);
- Divizia 8 Cavalerie (general de brigadă Radu Korne);

c) Divizia 20 Infanterie, subordonată Corpului 4 armată german (general de divizie Nicolae Tătăranu).

Situația efectivelor la Armata 4 română se prezenta astfel:

MAREA UNITATE		EFFECTIVE			Total
		Ofițeri	Subofițeri	Trupă	
Corpul 6 armată	E.N.I.	213	172	4.026	48.403
	Divizia 1 infanterie	330	321	8.720	
	Divizia 2 infanterie	289	295	9.144	
	Divizia 4 infanterie	330	341	9.809	
	Divizia 18 infanterie	429	319	13.665	
	Divizia 15 infanterie				
Corpul 7 armată	E.N.I.	171	163	3.666	15.555
	Divizia 5 infanterie	178	179	5.154	
	Divizia 8 infanterie	185	241	5.618	
TOTAL ARMATA 4					63.958
Divizia 20 infanterie		237	341	10.714	11.292

Dacă la diviziile nou sosite (18 infanterie, 5 și 8 cavalerie) situația efectivelor era ceva mai bună, necesarul fiind acoperit în proporție de 73% (Divizia 18 infanterie), 64% (Divizia 8 cavalerie), 57% (Divizia 5 cavalerie), la marile unități ale corpului 6 armată era critică. Procentual, situația acestora din urmă se prezenta astfel:

DIVIZIA	EFFECTIV TOTAL	EFFECTIV LUPTĂTOR
1 infanterie	40%	25%
2 infanterie	45%	30%
4 infanterie	50%	34%
20 infanterie	65%	48%

Aceasta înseamnă că, la cele patru divizii, regimentele de infanterie aveau efective cuprinse între 600–850 luptători față de 2500 cât ar fi trebuit²¹. La batalioane, cifrele variau între 60–361 luptători.

Dacă avem în vedere că un batalion ocupa în medie un front de 6 km, apare cu claritate disproporția evidentă dintre misiuni și mijloace. La aceasta trebuie să mai adăugăm și starea de oboseală pronunțată, debilitatea din cauza slabei alimentații, starea sanitară proastă etc. S-a ajuns la o asemenea situație deoarece trupele Corpului 6 armată se aflau pe front încă din iarna anului 1941/1942 și ar fi trebuit scoase pentru refacere la Harkov, după care urmau să treacă în rezerva O.K.H.-ului. Pentru că situația la Stalingrad a evoluat într-un mod nesatisfăcător, acțiunea preconizată nu s-a mai realizat și trupele corpului au rămas în dispozitiv. Datorită imposibilității de a completa unitățile, oamenii nu au putut beneficia de concedii, unii mai mult de un an de zile, fapt care le-a afectat moralul. Unitățile de marș, care așteptau la Șahtî, au fost puse în mișcare și au trebuit să parcurgă pe jos distanțe de circa 300 km, ajungând pe front epuizate și cu mare întârziere. În ziua de 18 noiembrie 1942, generalul Constantin Constantinescu–Claps, comandantul armatei, însoțit de locotenentul Nicolae Dragomir, subșeful de stat major, a inspectat trupele Corpului 6 armată. *„Datele culese, au constatat cei doi, arată că în special efectivele, încadrarea și starea morală a trupei lasă mult de dorit. Cauza este provocată de luptele grele la care au luat parte unitățile de la trecerea Donului și până la sud de Stalingrad și pe lacurile din pusta Kalmuciei. În special moralul este scăzut din cauză că trupele Corpului 6 armată nu sunt duse în țară, deși se află în operațiuni din septembrie 1941, în mod continuu”*²². Situația a fost cunoscută de comandantul Armatei 4 tancuri germane, generalul Herman Hoth, care s-a mulțumit să compătimească trupele române pentru situația în care se găseau, fără a accepta soluțiile propuse de partea română²³. Situația cea mai dificilă era la diviziile 1 și 2 infanterie, adică tocmai la cele care au suportat lovitura principală a inamicului.

Situația armamentului și muniția aferentă era diferită în raport de fiecare categorie de armament. Astfel, armamentul automat era asigurat între 68% (Divizia 1 infanterie) și 81–87% la diviziile 4 și 2 infanterie. La artilerie, procentul varia între 103% pentru cea de câmp și 68% pentru materialul greu. Aruncătoarele erau în proporție de 53–57% din necesar, iar armamentul antitanc, calibrul 37–47 mm, era asigurat 50–60% din necesități. Pentru calibrul 75 mm, singurul eficace împotriva blindatelor sovietice, Corpul 6 dispunea de 14 piese pe un front de 80 km²⁴. Armata

4 avea doar 34 de tunuri antitanc (calibrul 75 mm), pe o lățime de front de 250 km, situația fiind, deci, mai grea decât la Armata 3. Lipsa unei apărări antitanc a creat un sentiment de inferioritate care, la unii ofițeri și soldați, a luat forma blazării, concretizate în sintagma „*că nu se poate opune rezistență*”.

Ca sprijin de aviație, armata dispunea de Flotila 3 aviație compusă din 2 escadrile (12 avioane, apte de zbor 8) și Escadrila 114 legătură. Muniția a fost asigurată relativ corespunzător, o unitate de foc pentru întreaga armată. Intenția de a se asigura un stoc de 2,5 unități de foc nu s-a putut realiza din cauza dificultăților de transport. Din prima zi de luptă muniția de infanterie a devenit deficitară.

Carburanții au fost prevăzuți, la 3 zile consum pentru Corpul 6 și 4 zile pentru Corpul 7 dar lipsa lor s-a făcut simțită încă de la începutul luptei. Combustibilul (lemnul îndeosebi) a lipsit foarte mult atât pentru organizarea apărării, cât și pentru traiul zilnic (fiertul hranei, spălat, încălzit). Echiparea de iarnă nu a putut fi completată până la începerea contraofensivei sovietice, ea prezentându-se astfel²⁵:

● Ciorapi lână	61,38%
● Mănuși	126,67%
● Căciuli	148,86%
● Flanele lână	115,56%
● Veston postav	30,98%
● Cojoccele	23,75%
● Pături	70,26%
● Mantale	24,26%
● Fulare	2,05%
● Halate camuflaj	11,49%

Deși 20 de vagoane cu efecte de iarnă au reușit să ajungă în zona frontului înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, s-au distribuit numai 40%, restul fiind evacuate. Așa s-a procedat și cu alte 25 de vagoane, sosite la 25 decembrie, ele fiind retrimise la Tiraspol²⁶. Hrana se asigura de pe o zi pe alta, armata nedispunând de depozite, ea fiind și deficitară, resimțindu-se îndeosebi lipsa zahărului, grăsimilor și vitaminelor²⁷.

Armata 4 română nu a dispus de un spital uman, centrul de recuperare răniți ușor nr. 1 luând acest rol, și nici de unul veterinar. Ca mijloace de transport, a avut doar un batalion auto cu 69 autocamioane, ceea ce a fost mult prea puțin pentru toate nevoile armatei²⁸.

Ca și în cazul Armatei 3 române, această situație, dramatică pe alocuri, avea drept cauze dependența cvasiexclusivă de sistemul de transport german și proasta funcționare a serviciilor proprii. Referitor la acest ultim aspect, este de reținut faptul că armata n-a dispus de un comandament grup servicii, iar la formațiunile de servicii au fost întrebuințați ofițerii de rezervă și trupă, contingente vechi. Căruțele erau slabe și caii neîngrijiți, proveniți în special din rechiziții, iar dotarea cu armament a fost precară, lipsind aproape cu totul armele automate. În consecință, au existat greutăți pentru organizarea siguranței imediate.

În ceea ce privește lucrările de sapă, până la începerea ofensivei s-au organizat astfel:

- la toate diviziile lucrări discontinue pentru grupe (la Divizia 4 infanterie și pentru plutoane);

- la toate diviziile de infanterie 30% șanțuri de legătură cu posturile de luptă în cadrul plutoanelor;

- acoperirea amplasamentelor armamentului 50% la diviziile 2 și 18 infanterie, în totalitate la diviziile 1 și 4;

- adăposturi pentru grupele din prima linie 50% la Divizia 18 infanterie, în totalitate la celelalte; la Divizia 4 infanterie adăposturi de pluton;

- posturile de comandă și deservire terminate numai la Divizia 4 infanterie;

- pozițiile bateriilor organizate, dar neacoperite;

- adăposturi pentru animale neamenajate.

Poziția a doua de luptă nu a fost deloc amenajată. S-au făcut numai recunoașteri pentru o poziție în coardă care să reducă ieșindul de la Bol. Ceapurniki, dar intenția nu s-a materializat²⁹.

Ordinele O.K.H.-ului prevedeau o serie de măsuri pentru întărirea apărării prin organizarea vânătorilor de tancuri, a unor detașamente mobile pentru acțiuni pe timp de iarnă, unități de alarmă la toate unitățile, detașamente împotriva parașutiștilor și a partizanilor. Pregătirea acestor specialiști începuse, dar din lipsa armamentului și a materialelor speciale n-au putut intra în acțiune³⁰.

Spre deosebire de situația petrecută în fâșia Armatei 3 române din Cotul Donului, unde pregătirile pentru ofensivă ale inamicului au fost depistate de la începutul lunii noiembrie (dar n-au fost luate în seamă oricum de partea germană), pe frontul Armatei 4 române din Stepa Calmucă, intențiile ofensive ale sovieticilor au fost mai bine mascate. Cu toate acestea, au existat destule indicii despre pregătirile sovietice. În sinteza informativă a armatei din data de 30 septembrie, se aprecia că inamicul are posibilitatea să acționeze ofensiv³¹. La 8 noiembrie, Secția a 2-a informații-contrainformații a armatei aprecia din nou „concentrările de trupe noi în acest sector, aducerile de guri de foc duc la concluzia că o ofensivă inamică în acest sector nu este exclusă. Acest fapt este confirmat și de declarațiile diferiților prizonieri interogați, precum și din datele obținute de serviciul secret”³².

Deși au sesizat intențiile adversarului, comandamentul armatei a apreciat că scopul viitoarei ofensive va fi despresurarea Stalingradului și ajungerea la Rostov, pentru a separa forțele din Caucaz de restul marilor unități române și germane³³. De asemenea, în zona Corpului 6 armată, cu puține zile înainte de declanșarea contraofensivei s-a constatat o anumită agresivitate a inamicului, incursiunile de noapte devenind tot mai frecvente, probabil în scopul de a se culege noi informații și de a uza trupele aflate în apărare, ținându-le în tensiune.

S-au semnalat și mișcări de trupe, introducerea unor noi unități în dispozitiv și apariția unor noi baterii de artilerie. Aceste evenimente au fost raportate prompt Armatei 4 tancuri germane, care, coroborându-le cu informațiile sale le-a confirmat, dar n-a crezut în posibilitatea unui atac masiv în acest sector³⁴.

Din datele culese până la 19 noiembrie 1942, rezultă că pe frontul marilor unități române au fost identificate 15 mari unități sovietice; 11 de infanterie (7 divizii, 2 brigăzi și 2 sectoare de fortificații); 2 motomecanizate (1 brigadă blindată și 1 divizie moto); 1 divizie cavalerie și 1 brigadă antitanc.

Pe timpul desfășurării operațiilor, au fost descoperite alte mari unități, apreciindu-se numărul lor la 20: 13 de infanterie (9 divizii, 2 brigăzi, 2 sectoare fortificație);

3 motomecanizate (1 brigadă blindată, 1 divizie și 1 brigadă moto); 3 divizii de cavalerie și 1 brigadă antitanc. Forțele aparțineau armatelor 51 și 57 sovietice.

Din datele germane, comunicate Secției a 2-a a armatei prin M.M.G. la 25 noiembrie, pe frontul român din Stepa Calmucă rezultă că au acționat 32 mari unități sovietice: 11 de infanterie (9 divizii, 1 brigadă, 1 sector fortificație); 12 brigăzi motomecanizate (7 de tancuri, 5 moto); 3 divizii cavalerie, 1 brigadă antitanc și 5 alte mari unități ale armatelor 64 și 28³⁵. Majoritatea forțelor sovietice erau grupate în fața centrului și flancului stâng al Corpului 6 armată român și al Diviziei 20 infanterie. În fața frontului Diviziei 4 infanterie și a Corpului 7 armată au rămas aproximativ aceleași forțe dinaintea începerii atacului, la care s-a adăugat Divizia 339 infanterie sovietică.

Rezultă, deci, că majoritatea marilor unități sovietice (17–18, din care 2–3 blindate) au atacat la nord de Malîe Derbetî, ceea ce înseamnă că în sectorul de rupere inamicul a realizat un raport de 4–4,5/1³⁶.

Ideea operativă atribuită inamicului în ipotezele Armatei 4 române era conjungerea atacului de la sud de Stalingrad cu atacul pe Donul Mijlociu, pentru a încercui forțele aliate de la Stalingrad și din Cotul Donului și pentru a-și deschide drum spre Rostov. În continuare, adâncirea pătrunderii prin ruptura produsă înaintând spre Rostov pe la nord și sud de Don. Operațiunile ulterioare au confirmat aceste prevederi, cu excepția (binevenită pentru Armata 4 română) că operațiunea încercuirii dinspre sud nu a fost urmată de adâncirea pătrunderii pe la sud de Don³⁷.

Din păcate însă, Armata 4 română n-a putut pregăti în mod corespunzător riposta necesară. Comandamentul armatei, deși se afla de la 27 septembrie la Kotelnikovo, nu avea nici o împuternicire și nici mijloace pentru a pregăti la timp campania de iarnă și cu atât mai puțin răspunsul la greaua lovitură pe care avea s-o primească. Cu toate acestea, armata a executat recunoașteri în teren, a stabilit legătura directă cu trupele și a studiat o serie de ipoteze operative. Nu și-a putut pune în aplicare, însă, concepția de apărare pe front larg care presupunea o apărare mai elastică, bazată pe dispunerea de rezerve în adâncime³⁸.

În orice caz, în condițiile slabei țării a dispozitivului de luptă, inexistenței rezervelor, lipsei artileriei antitanc, greutatea în executarea aprovizionărilor, oboselii trupelor, este ușor de sesizat că misiunea de a ține frontul cu orice preț era disproporționată în raport cu mijloacele avute la dispoziție.

NOTE

¹ Arh. M.Ap.N., fond. 4, dosar nr. 211, f. 1–189.

² *Ibidem*, dosar nr. 212, f. 7.

³ *Ibidem*, f. 48.

⁴ Manfred Kehrigh, *op.cit.*, p. 58.

⁵ Arh. M.Ap.N., fond. 948, dosar nr. 733, f. 9.

⁶ *Ibidem*, f. 34.

⁷ *Ibidem*, f. 8.

⁸ *Ibidem*, f. 58.

⁹ *Ibidem*, f. 44–46.

¹⁰ *Ibidem*, f. 80.

¹¹ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op.cit.*, p. 163–166.

¹² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 59.

¹³ Arh. M.Ap.N., fond. 949, dosar nr. 108, f. 208.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 59.

¹⁶ Arh. M.Ap.N., fond. 949, dosar nr. 100, f. 204.

¹⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op.cit.*, p. 165.

¹⁸ Arh. M.Ap.N., fond. 949, dosar nr. 100, f. 209–210.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 2452, f. 5.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 100, f. 205.

²² *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 212, f. 256.

²³ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 7.

²⁴ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 100, f. 205.

²⁵ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.1194, c.12.

²⁶ *Ibidem*, c.13.

²⁷ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 100, f. 210.

²⁸ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.1194, c.5.

²⁹ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 100, f. 213–214.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 212, f. 65.

³² *Ibidem*, f. 224.

³³ *Ibidem*, f. 256.

³⁴ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 100, f. 213–214.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 11.

³⁸ *Ibidem*, f. 12.

Capitolul 7

Planul operației „Uranus“

În timpul verii și toamnei anului 1942, operațiile nu s-au desfășurat numai la flancul de sud al frontului sovieto-german, la Stalingrad și Caucaz, lupte destul de aprige având loc și în alte sectoare. Comandamentul suprem sovietic trebuia să împiedice cu orice preț transferul de mari unități de la grupurile de armate „Nord“ și „Centru“ în zona mării bucle a Donului și în Caucaz, iar pentru aceasta au fost angajate operații ofensive la Leningrad, Demiansk, Rjev, Voronej etc.¹ Planificarea și executarea acestor operații nu au permis transferarea unor mari unități de la cele două grupuri de armate la flancul sudic și au determinat O.K.H.-ul să întărească grupurile generalului von Klüchler (Grupul de armate „Nord“) și ale feldmareșalului von Klüge (Grupul de armate „Centru“) cu un total de 25 de divizii, din care 9 au provenit chiar de la grupurile de armate „A“ și „B“².

Eforturile sovieticilor în zonele nord și, îndeosebi, centru au avut și o altă consecință. O.K.H.-ul a ajuns la concluzia că Înaltul Comandament sovietic pregătea pe direcția strategică vest o importantă ofensivă în iarna anului 1942–1943, fapt pentru care trebuia să păstreze un potențial suficient la Grupul de armate „Centru“. *„Erorile de calcul operative ale germanilor, arată G.K. Jukov, au fost agravate de activitatea defectuoasă a cercetării lor, care n-a reușit să descopere pregătirile noastre în vederea mării contraofensive din raionul Stalingrad“*³.

Această versiune sovietică, după cum apreciază istoricul german Manfred Kehrigh, ar putea fi totuși pusă la îndoială prin invocarea unor argumente destul de bine întemeiate. Astfel, dintre unitățile sovietice de tancuri aflate în fața grupurilor de armate „Centru“ și „B“, 60% erau îndreptate împotriva Grupului de armate „Centru“ și 40% împotriva Grupului de armate „B“. De asemenea, rezervele principale erau dispuse în zona Saratov–Balașov, de unde puteau, în egală măsură să fie angajate atât în direcția vest, cât și în direcția sud, în funcție de evoluția situației la cele două grupuri de armată germane⁴. Oricum, acest fapt nu diminuează cu nimic meritele comandamentului sovietic, care a reușit să creeze o situație alternativă, cum ar spune teoreticianul englez Liddell Hart, amenințând în același timp atât Grupul de armate „Centru“ cât și Grupul de armate „B“. După cum nu este o scuză pentru cercetarea germană și previziunile lui Hitler care n-au reușit să descifreze jocul sovietic.

Pe de altă parte, strategii sovietici au apreciat just că trupele germane suferiseră pierderi grele, pierzându-și capacitatea ofensivă. *„În octombrie 1942, notează*

Jukov, a devenit clar că Înaltul Comandament german va fi obligat să treacă la apărare strategică pe întreg frontul de răsărit⁵.

Deși Hitler dispunea în partea meridională a frontului estic de peste 80 de divizii germane și aliate, aceste forțe erau insuficiente pentru a mai putea obține supremația asupra forțelor adversarului. Ca urmare, conducătorul german a emis, la 14 octombrie, Ordinul de operații nr. 1 prin care a cerut trupelor să treacă la apărare, cu excepția celor care operau la Stalingrad și, pe unele porțiuni, în Caucaz, păstrând cu orice preț pozițiile cucerite, cu scopul de a putea relua ofensiva, în condițiile mai favorabile, în primăvara anului 1943⁶. Această atitudine a fost determinată de nerealizarea scopurilor strategice propuse (deși până la începutul lunii noiembrie 1942 trupele germane reușiseră să ocupe un teritoriu uriaș, de aproximativ 1,8 milioane km², din Uniunea Sovietică), de întinderea excesivă a frontului, de la Marea Neagră, Caucazul de Nord, Stalingrad, Don, Marea Barentș și lipsa unor rezerve strategice disponibile pe front și în țară⁷.

În perioada de la declanșarea ofensivei de vară, din iulie și până în noiembrie, germanii au pierdut în luptele din zona Don, Volga, Stalingrad peste 600.000 de oameni, 1000 tancuri, peste 2000 tunuri și aruncătoare de mine și circa 1400 avioane⁸.

Luptele înverșunate pentru cucerirea orașului durau de peste trei luni. Încercările ofensive, din prima jumătate a lunii noiembrie, de lichidare a rezistențelor sovietice nu au dat rezultat. Ca urmare, situația operativă a trupelor germane și a aliaților săi în raionul Stalingrad era destul de complicată, chiar „aventuroasă”⁹. Pentru acoperirea unui front de peste 1300 km, care se întindea de la Voronej la sud de Stalingrad, comandantul Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, nu dispunea decât de 85 de divizii¹⁰. Compunerea Grupului de armate „B”, în urma ultimelor modificări, era în luna noiembrie 1942 următoarea: armatele 4 română, 4 tancuri și 6 germane, 3 română, 8 italiană, 2 ungară și 2 germană¹¹. Operau la acea dată în direcția Stalingrad, armatele 6 și 4 tancuri germane la centru, armatele 8 italiană și 3 română la nord și Armata 4 română la sud. Acestea totalizau 50 de divizii, dintre care 18 erau române și 6 italiene, restul fiind germane, iar ca tipologie, 37 erau de infanterie, 5 de tancuri, 4 motorizate și 4 de cavalerie. În rezervă, grupul de armate dispunea de 6 divizii¹².

Dispozitivul Grupului de armate „B” era următorul (Harta nr. 9):

a) Armata 4 tancuri germană (din 23.11.1942 a devenit Grupul de armate „Hoth”) dispusă astfel:

- Divizia 16 motorizată germană făcea supravegherea între Astrahan și Elista;
- Armata 4 română (cu corpurile 6 și 7) pe aliniamentul cuprins între Elista și Krasnoarmeisk;

- Armata 4 tancuri germană (Corpul 4 și Divizia 29) dispusă între Krasnoarmeisk și Kuporsnoie;

b) Armata 6 germană (compusă din corpurile 51, 14 tancuri, 8 și 11) ocupa aliniamentul: pe Volga între Kuporsnoie, Rînok, continua până la Don, între Rînok și Șișikin, iar apoi, pe Don, până la Mala Kletskaia;

c) Armata 3 română (având în componere Corpurile 4, 5, 2 și 1 armată) era dispusă între Kletskaia și Veșenskaia;

d) Armata 8 italiană (compusă din corpurile 29 german, 35 și 2 italiene și corpul alpin italian) se afla pe aliniamentul Veșenskaia, Novaia Kalitva;

e) Armata 2 ungară (având în componere corpurile de armată 7, 4 ungare, 24 tancuri german și 3 ungar) dispusă între Novaia Kalitva, Korotoiak;

f) Armata 2 germană (compusă din corpurile de armată 13, 7 și 55) ocupa aliniamentul Korotoiak, nord-vest Kursk.

g) În rezervă:

● înapoia Armatei 3 române Corpul 48 tancuri (Divizia 22 tancuri germană și 1 blindată română), în raionul Perelazovski;

● înapoia Armatei 8 italiene, Divizia 298 germană¹³.

Gruparea principală era constituită din armatele 6 și 4 tancuri germane, angajate în lupta cu apărătorii orașului, care erau flancate la stânga, și, respectiv, la dreapta de armatele 3 și 4 române.

În acest timp, trupele sovietice ocupau poziții favorabile pe Don, care puteau asigura o bună bază de plecare la contraofensivă. De asemenea, la sud de Stalingrad, Armata 51 sovietică, printr-o contralovitură cu obiective limitate, reușise dislocarea trupelor Corpului 6 armată român din defileul dintre lacuri și pusese stăpânire pe un aliniament favorabil pentru declanșarea contraofensivei.

La începutul lunii noiembrie 1942, raportul de forțe, pe întreg frontul sovieto-german, începuse să se schimbe în favoarea Uniunii Sovietice¹⁴.

Efective și tehnică de luptă	Germania și aliații săi	Uniunea Sovietică
Număr de oameni	6.270.000	6.142.500
Tunuri și aruncătoare	70.980	74.224 (fără aruncătoare de 50 mm)
Tancuri și transportoare	6.600	6.014
Avioane	3.500	3.088 (fără PO-2)

În plus, armata roșie dispunea în rezervă strategică de 25 de divizii, de 13 corpuri de tancuri și mecanizate, 7 brigăzi de infanterie și de tancuri independente¹⁵.

În ceea ce privește forțele angajate la Stalingrad, a existat aproape o egalitate, înregistrându-se o anumită superioritate la artilerie și tancuri în favoarea trupelor sovietice, după cum rezultă și din tabelul următor¹⁶:

Forțe și mijloace	Trupe sovietice	Trupe aliate	Raport de forțe
Efective	1.103.000	1.011.500	1,1/1
Tunuri și aruncătoare	13.540	10.290	1,3/1
Tancuri	894	675	2,2/1
Avioane de luptă	1.350 (fără U-2)	1.216	1,1/1

În aceste condiții, meritul revine planificatorilor sovietici care au reușit, printr-o inspirată concentrare a forțelor și mijloacelor, să asigure o superioritate zdrobitoare pe direcțiile loviturilor principale, în sectoarele de rupere.

Acumulând forțe și mijloace corespunzătoare, comandamentul sovietic a apreciat că a sosit momentul pregătirii și executării unei operații de mare anvergură, în măsură să schimbe situația strategică din sudul țării în favoarea sa. În legătură cu

aceasta, generalul A.M. Vasilevski notează: „La începutul lui septembrie 1942 devenise clar că atenția principală a ambelor părți combatante pe frontul sovieto-german era concentrată în raionul Stalingrad și că de deznodământul acestei bătălii grandioase va depinde în mare desfășurarea în continuare a luptei... În acest timp, la noi se încheie formarea și pregătirea rezervelor strategice constând în mare măsură din unități înarmate cu tancuri mijlocii și grele, s-au creat rezerve de tehnică de luptă și muniții. Toate acestea au permis Stavkăi încă din septembrie 1942 să tragă concluzii asupra oportunității aplicării unor lovituri decisive inamicului în perioada imediat următoare”¹⁷.

După istoria oficială sovietică, primele idei privind executarea unei contraofensive în zona Stalingrad au apărut în luna august în cadrul comandamentului suprem. Planul inițial avea un caracter destul de limitat, el preconizând executarea unei lovituri între Don și Volga asupra flancului stâng al Armatei 6 germane, cu forțele unui singur front constituit din 2–3 armate și 3–4 corpuri blindate¹⁸.

În cursul primei decade a lunii septembrie, Stalin a trimis în zona de operații Stalingrad câțiva dintre principalii săi colaboratori militari: locțiitorul comandantului suprem, generalul G.K. Jukov, șeful M.St.M., generalul A.M. Vasilevski și șeful artileriei, generalul N.N. Voronov. Aceștia au studiat la fața locului situația și modalitățile probabile de acțiune. La întoarcerea la Moscova, în cadrul unei consfătuiri, ce a avut loc la 12 septembrie, în prezența lui Stalin, Jukov și Vasilevski au lansat pentru prima oară ideea unei contraofensive de mari proporții. A doua zi, cei doi au lucrat împreună, iar în seara zilei (13 septembrie), au prezentat lui Stalin prima schiță a operației ce urma să fie executată la Stalingrad.

În legătură cu primordialitatea ideii acestei contraofensive au existat unele dispute între principalii responsabili care au participat la executarea ei. Pe lângă Jukov și Vasilevski, recunoscuți oficial ca inițiatori și promotori ai proiectului contraofensivei, generalul A.I. Eremenko se consideră și el îndreptățit să aspire la această glorie, menționând că a avut o inițiativă asemănătoare încă din august 1942¹⁹. Un alt pretendent la paternitatea planului contraofensivei a fost și comandantul Frontului de „Sud–Vest”, generalul N.F. Vatutin.

Generalul Jukov aduce, credem noi, clarificările necesare, arătând că un plan de asemenea amploare, care necesita utilizarea a trei fronturi, nu se putea elabora decât la nivelul M.C.G. și M.St.M., care dispuneau de datele necesare²⁰. Un alt lucru este de asemenea foarte clar, anume acela că harta-plan a contraofensivei, pe care comandantul suprem, Stalin, a pus rezoluția „Aprob”, purta semnăturile lui G.K. Jukov și A.M. Vasilevski²¹.

În cadrul unei ședințe la Stavka de la sfârșitul lunii septembrie s-au stabilit primele detalii pentru punerea în aplicare a propunerilor făcute de Jukov și de Vasilevski pentru contraofensiva de la Stalingrad. Măsurile adoptate cu acel prilej au vizat reorganizarea fronturilor din zona Stalingrad și schimbarea subordonării acestora astfel:

- s-a constituit un front nou, Frontul de „Sud–Vest”, care avea să devină centrul de greutate al contraofensivei, comandat de general-locotenent N.F. Vatutin;
- Frontul de „Sud–Est” a devenit „Frontul Stalingrad” (de la 28 septembrie 1942), comandat de general-locotenent A.I. Eremenko;

● Frontul „*Stalingrad*” a devenit Frontul „*Don*” (de la 29 septembrie 1942), comandat de general-locotenent K.K. Rokossovski.

Toate aceste fronturi au fost subordonate direct Stavkăi, iar răspunderea pentru pregătirile în vederea contraofensivei a revenit lui Jukov pentru fronturile „*Sud-Vest*” și „*Don*”, iar pentru Frontul „*Stalingrad*”, lui Vasilevski (chiar dacă în practică nu s-a respectat cu rigurozitate această repartitie a sarcinilor).

Tot cu acest prilej, s-a decis ca plecarea la contraofensivă să se facă din capetele de pod deținute pe malul drept al Donului, spre a se evita forțarea fluviului și s-au stabilit, cu aproximație, necesarul de forțe și mijloace, precum și raioanele de pregătire pentru ofensiva trupelor. După detalierea sa, de către M.St.M., în cursul lunii octombrie, planul contraofensivei a fost aprobat de către Stavka spre sfârșitul aceleiași luni și a primit denumirea de cod „*URANUS*”²².

Concepția contraofensivei, caracterizată de o mare îndrăzneală și amploare (iar prin simplitatea sa clasică, era de o „frumusețe teribilă”²³), prevedea încercuirea forțelor principale ale adversarului prin executarea a două puternice lovituri, în sectoare situate la o mare depărtare în spațiu, astfel: cu flancurile interioare ale fronturilor „*Sud-Vest*” și „*Don*”, de pe aliniamentul Serafimovici, Kletskaia spre Kalaci și cu Frontul „*Stalingrad*”, de pe aliniamentul Ivanovka, extremitatea de nord a lacului Barmanțak, pe direcția Țața, Sovietski. Dubla manevră de încercuire, preconizată de comandamentul sovietic, era cerută chiar de configurația frontului, care se prezenta sub forma unui mare arc de cerc tangent la fluviul Volga, în zona orașului Stalingrad²⁴.

Planul prevedea ca fronturile „*Sud-Vest*” și „*Don*” să declanșeze ofensiva pe data de 9 noiembrie, iar Frontul „*Stalingrad*” cu o zi mai târziu. Eșalonarea în timp, ca și atacul pe un front larg în nord, urmăreau, pe de o parte, inducerea în eroare asupra intențiilor de încercuire, și, pe de altă parte, țineau seama la distanțele de parcurs de cele două grupări de atac (cea din nord 120–140 km, cea din sud aproximativ 100 km). Joncțiunea celor două grupări de contraofensivă urma să se realizeze în raionul localității Kálaci (satul Sovietski).

Operația preconizată a se executa cuprindea două etape principale: prima consta din ruperea apărării, încercuirea grupării adverse de la Stalingrad și realizarea unui front exterior trainic, pentru a izola această grupare de forțele exterioare, a doua prevedea nimicirea inamicului încercuit și respingerea încercărilor acestuia de a ieși din încercuire²⁵ (Harta nr. 10).

În perioada sfârșitului lunii octombrie–începutul lui noiembrie, Jukov, Vasilevski și alți reprezentanți ai M.C.G. sovietic au fost prezenți în zona de operații pentru a ajuta comandamentele și statele majore ale fronturilor la însușirea planului și a procedeele de executare a contraofensivei. Astfel, la 1 și 4 noiembrie, Jukov a avut întâlniri cu reprezentanții Fronturilor „*Sud-Vest*” și respectiv „*Don*”, iar la 10 noiembrie, Vasilevski, cu Frontul „*Stalingrad*”, prilej cu care s-au făcut ultimele corelări în cadrul planului.

Trecerea la atac nu s-a produs la data fixată inițial, 9 noiembrie, datorită dificultăților de aprovizionare, întârzierilor în afluirea trupelor pentru constituirea grupărilor de izbire, precum și a insuficienței sprijinului aerian²⁶.

La 13 noiembrie, sub președinția lui Stalin a avut loc o nouă ședință la Moscova, a Înalțului Comandament sovietic consacrat contraofensivei de la Stalingrad. În cadrul acesteia, cei doi înalți responsabili cu pregătirea operației, Jukov și

Vasilevski au făcut o nouă apreciere asupra situației generale în care au precizat că la inamic nu se semnalează regrupări de trupe însemnate, forțele proprii sunt suficiente pentru executarea misiunii, aprovizionarea decurge relativ normal, cu unele greutăți în anumite sectoare, misiunile și planificarea conducerii acțiunilor de luptă sunt cunoscute până la nivel de comandant de regiment, iar cooperarea interarme a fost pusă la punct²⁷.

Pentru ca inamicul să nu poată transfera forțe de la Grupul de armate „Centru” în sud, s-a hotărât ca, în raionul Veazma, Rjev, fronturile „Kalinin” și „Vest” să execute acțiuni ofensive. Sarcina pregătirii acestor acțiuni i-a revenit lui Jukov, urmând ca responsabil cu operația de la Stalingrad să rămână Vasilevski, lucru care s-a și întâmplat după 17 noiembrie²⁸.

S-a hotărât ca declanșarea contraofensivei să aibă loc la 19–20 noiembrie, iar ordinul de atac să fie remis trupelor cu o seară înaintea declanșării atacului. Pregătirea contraofensivei a implicat transporturi uriașe de trupe și mijloace tehnico-materiale pentru toate fronturile, dar mai ales pentru cel nou constituit, Frontul de „Sud–Vest”. O atenție deosebită a fost acordată concentrării pe baza de plecare a marilor unități blindate, cărora le revenea un rol decisiv în îndeplinirea obiectivelor stabilite. Astfel, Corpul 5 tancuri a fost deplasat de la Frontul „Breansk” la Frontul de „Sud–Vest”, în timp ce Corpul 4 mecanizat a fost adus din rezerva strategică, la care s-a adăugat Corpul 3 mecanizat plasat la Krasnoarmeisk, în cadrul Frontului „Stalingrad”. În total, fronturile dispuneau de 4 corpuri de tancuri, 3 mecanizate, 14 brigăzi independente și 4 regimente de tancuri.

Un efort comparabil s-a făcut și pentru artilerie, fiind aduse 75 de regimente, aproape jumătate din rezerva comandamentului suprem, astfel că la începutul operației cele trei fronturi dispuneau de 230 regimente de artilerie și aruncătoare de toate tipurile. Tot aici și-au făcut apariția alte elemente de artilerie, cum ar fi tunurile autopropulsate, dispozitivele de lansare cu reacție cu un total de 1250 katiușe, reprezentând 1/3 din artileria cu reacție a armatei roșii, care la o salvă puteau lansa 10.000 de încărcături de diferite calibre²⁹.

Pentru lupta împotriva aviației adverse fronturile dispuneau de 1100 tunuri anti-aerene. Asigurarea protecției afluirii trupelor față de atacurile aeriene a înregistrat o premieră, respectiv unificarea a patru regimente într-o divizie antiaeriană și dispunerea acestora în apropierea gărilor de descărcare și în zonele de recuperare, în timp ce, pe timpul marșului, protecția s-a asigurat de către trupe³⁰.

Ca sprijin de aviație fronturile au primit 500 avioane de vânătoare la care s-au adăugat bombardiere și alte tipuri de avioane, însumând peste 1100 de aparate, ceea ce însemna 25 divizii aeriene sau 100 regimente de aviație organizate în 4 armate aeriene.

Pentru transportul acestor efective și mijloace de luptă s-au făcut eforturi considerabile. Pe calea ferată s-a ajuns la un ritm de 1300 vagoane pe zi, ceea ce însemna că intervalul dintre două convoaie nu era mai mare de 12–15 minute. O largă utilizare au cunoscut-o și autocamioanele, al căror număr depășea 27.000³¹. Deși nivelul apelor fluviului Volga era cu doi metri mai mare decât cel normal în luna noiembrie, s-au utilizat și transporturile pe apă. Au fost amenajate 50 treceri peste fluviu între Saratov și Astrahan, precum și 2 poduri sub apă și o estacadă pe o lungime de 1700 m. Aceste măsuri au permis ca, între 1 și 20 noiembrie 1942, să

se transporte peste Volga 160.000 militari, 10.000 cai, 430 tancuri, 600 tunuri, 14.000 autocamioane, 6.700 tone muniții și 4.000 tone alimente. Flota de pe Volga a asigurat transportul a 8.500 combatanți, 2.500 tone furnituri și evacuarea a 3.000 răniți la care s-au adăugat zeci de mii de civili³².

Unul din factorii importanți care au asigurat succesul contraofensivei sovietice la Stalingrad a fost mascarea operativă a trupelor. Aceasta s-a realizat cu succes, poate pentru prima oară la o astfel de scară și cu folosirea unor forme destul de variate³³. Pentru inducerea în eroare a inamicului, deplasările trupelor s-au făcut numai pe timp de noapte. Tot în același scop s-au folosit perdele de fum, iar la amenajarea trecerilor peste Volga și Don s-au executat multe puncte de trecere false. Astfel, la Frontul „Sud-Vest” din cele 22 de treceri amenajate peste Don, cinci erau false³⁴.

Faptul că mascarea s-a făcut în bune condițiuni este ilustrată prin aceea că, la 12 noiembrie, cu numai o săptămână înaintea declanșării contraofensivei, Secția armatelor străine est, din cadrul O.K.H.-ului făcea aprecierea că „*pentru desfășurarea unor operații vaste, după cum se vede, inamicul nu dispune de o cantitate suficientă de forțe*”³⁵. La data de 18 noiembrie 1942, trupele sovietice ocupau următorul dispozitiv, de la nord către sud:

● Frontul de „Sud-Vest” având în componere armatele 1 gardă, 5 tancuri (avea de fapt o componere mixtă: corpurile 1 și 26 tancuri, corpul 8 cavalerie și 6 divizii de infanterie) și 21 se afla dispus pe un aliniament cu o lungime de 250 km între Verhii-Mamon și Kletskaia. Sprijinul aerian era asigurat de armatele 17 și 2 aeriene (ultima fiind detașată temporar din componența Frontului „Voronej”);

● Frontul „Don” compus din armatele 65, 24 și 66 era desfășurat pe un aliniament de 150 km între Kletskaia (pe Don) și Erzovka (pe Volga). Acțiunile sale terestre erau sprijinite de Armata 16 aeriană;

● Frontul „Stalingrad”, având în componere armatele 62, 64, 57, 51 și 28, era desfășurat cu primele 4 armate pe aliniamentul Rînok — lacurile de la sud de Stalingrad, pe o lungime de 250 km, iar cu Armata 28 acoperea spațiul până la Astrahan. Sprijinul de aviație era asigurat de Armata 8 aeriană.

În pregătirea contraofensivei, planificatorii sovietici au stabilit armatelor următorii parametri³⁶:

Marea unitate operativă		Lărgimea fâșiei de ofensivă (km)	Lărgimea sectorului de rupere (km)	Adâncimea operației (km)	Ritm zilnic de înaintare (km)	
					Infanterie	Forțe mobile
Frontul de Sud-Vest	Armata 5 tancuri	35	10	140	20-25	40-45
	Armata 21	40	12	100-110	20-25	30-35
	Armata 1 gardă	10	10	30-35	15-17	—
Frontul Stalingrad	Armata 64	36	12	10-15	5-8	—
	Armata 57	35	16	45-50	8-12	20-25
	Armata 51	110	12	90	10-15	45
Frontul Don	Armata 65	80	6	60	15-20	20
	Armata 24	40	4,5	20	8-10	10

Pentru realizarea obiectivului strategic de încercuire a forțelor adverse la Stalingrad și ulterior continuarea operațiilor ofensive spre Rostov, s-au stabilit următoarele misiuni celor trei fronturi³⁷:

1. Frontul de „Sud-Vest“, având gruparea principală de izbire formată din Armata 21, Armata 5 tancuri și o parte din forțele Armatei 1 gardă, trebuia să plece la contraofensivă din capetele de pod de la sud-vest Serafimovici și Kletskaia, să rupă apărarea Armatei 3 române și să dezvolte impetuos lovitura pe direcția sud-est către Kalaci, unde în cea de-a treia zi urma să realizeze joncțiunea cu elementele înaintate ale Frontului „Stalingrad“.

Armata 1 gardă și Corpul 8 cavalerie din Armata 1 tancuri au primit misiunea să facă asigurarea ofensivei grupării de izbire principale a frontului și să constituie frontul exterior al încercuirii, atacând spre sud-vest, urmând ca în cea de-a treia zi a operației să cucerească aliniamentul Veșenskaia–Bokovskaia–Cir (până la Oblivskaia).

2. Frontul „Don“ avea misiunea să înainteze, printr-o scurtă mișcare de învâluire, spre Verteacii executând două lovituri secundare. Una cu forțele Armatei 65 din raionul est Kletskaia spre sud-est, o dată cu Frontul de „Sud-Vest“, pentru a rupe apărarea inamicului de pe malul drept al Donului, iar alta, cu Armata 24 din raionul Kacialinskaia, de-a lungul malului stâng al Donului spre sud, în direcția Verteacii, în scopul izolării trupelor din cotul mic al Donului, de cele din raionul Stalingrad.

Armata 66 trebuia să desfășoare acțiuni active la nord de Stalingrad, pentru imobilizarea trupelor germane, împiedicându-le astfel să manevreze spre alte zone periclitare.

3. Frontul „Stalingrad“ trebuia să treacă la ofensivă cu gruparea principală alcătuită din Armatele 51, 57 și 64 pe un front cuprins între Ivanovka și marginea de nord a lacului Barmanțak, cu misiunea de a rupe apărarea inamicului și, în continuare, dezvoltând ofensiva spre nord-vest să ajungă în raionul Kalaci, cătunul Sovietski, unde urma să facă joncțiunea cu trupele Frontului de „Sud-Vest“ și să desăvârșească încercuirea trupelor adverse în raionul Stalingrad.

Armata 51 avea misiunea să atace din capetele de pod situate între lacurile Șarpa, Țața și Barmanțak, să rupă apărarea inamicului și să dezvolte ofensiva spre nord-vest, pe direcția generală Abganerovo. Armatele 57 și 64 trebuiau să treacă la ofensivă din raionul Ivanovka spre vest și nord-vest, pentru învâluirea inamicului dinspre sud. Armata 62 trebuia să continue lupta în oraș, pentru imobilizarea inamicului printr-o apărare activă, fiind în măsură să treacă la ofensivă.

Formațiuni ale armatelor 51 și 58 urmau să asigure flancul de sud, desfășurând acțiuni ofensive și, creând premisele pentru organizarea frontului de încercuire exterior; Armata 28, care realiza asigurarea dinspre vest de Astrahan, avea misiunea să cucerească cu o grupare de forțe localitatea Elista.

Grupările de șoc ale trupelor sovietice concentrate la nord și, respectiv, la sud de Stalingrad, trebuiau să distrugă flancurile grupării inamicului ce acționa în oraș și să închidă încercuirea acestuia în raionul Kalaci (Sovietski). Pregătirile pentru contraofensivă au fost încheiate în seara zilei de 18 noiembrie, când s-a transmis la unități ordinul de trecere la ofensivă³⁸.

NOTE

- ¹ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 103.
² *Ibidem*, p. 106.
³ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 468.
⁴ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 124.
⁵ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 466.
⁶ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 106.
⁷ W.G.F. Jackson, *Seven roads to Moscow*, 1957, p. 293.
⁸ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 459.
⁹ Constantin I. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 115.
¹⁰ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 107.
¹¹ *Istoria militară a poporului român*, vol. 6, p. 501.
¹² Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 112.
¹³ Hans Doerr, *Der Feldzug nach Stalingrad*, Darmstadt, 1955, pp. 58–59.
¹⁴ A.M. Samsonov, *op. cit.*, p. 34.
¹⁵ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 467.
¹⁶ *I. V.O.V.S.S.*, tom 3, p. 26.
¹⁷ A.M. Vasilevski, *Amintiri despre o bătălie istorică*, în volumul *Epopoea Stalingradului*, Moscova, 1968, pp. 82–83.
¹⁸ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 108.
¹⁹ A.I. Eremenko, *op. cit.*, p. 325.
²⁰ G.K. Jukov, *op. cit.*, pp. 468–470.
²¹ *Ibidem*, p. 456.
²² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 123.
²³ *Marea conflagrație a secolului XX*, p. 243.
²⁴ James L. Stokesbury, *op. cit.*, p. 207.
²⁵ G.K. Jukov, *op. cit.*, pp. 452–453.
²⁶ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 125.
²⁷ *Ibidem*.
²⁸ G.K. Jukov, *op. cit.*, pp. 477–480.
²⁹ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 110.
³⁰ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 325.
³¹ *I. V.O.V.S.S.*, tom 3, pp. 20–21.
³² *Epopoea Stalingradului . . .*, p. 52.
³³ „Voenno-Istoriceskii Jurnal”, nr. 1/1974, p. 10.
³⁴ *Ibidem*, p. 12.
³⁵ *I. V.O.V.S.S.*, tom 3, p. 15.
³⁶ *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, p. 422.
³⁷ G.K. Jukov, *op. cit.*, pp. 471–473.
³⁸ A.M. Samsonov, *op. cit.*, p. 40.

Capitolul 8

Operația de apărare a Armatei 3 române în Cotelul Donului

Operația de apărare desfășurată de Armata 3 română a cunoscut două faze distincte: 1) între 19 și 24 noiembrie — apărarea în Cotelul Donului; 2) între 27 noiembrie și 28 decembrie — apărarea pe râul Cir.

În linii generale, desfășurarea bătăliei poate fi sintetizată astfel: în ziua de 19 noiembrie, după o luptă de câteva ore, frontul armatei a fost rupt în două sectoare de către trupele sovietice care au avut o superioritate zdrobitoare în tancuri.

În dimineața zilei de 20 noiembrie, dispozitivul armatei era fracționat în două, cu aripa dreaptă încercuită. Toate eforturile depuse pentru a ieși din încercuire sau de a respinge pe inamic pe direcția pătrunderilor realizate nu au reușit. În perioada 20–25 noiembrie, au avut loc lupte crâncene, dar disperate pentru oprirea ofensivei sovietice fără ca acest obiectiv să fie realizat. (Harta nr. 11)

Din 27 noiembrie s-a intrat în etapa a doua când forțele ce rămăseseră din Armata 3 împreună cu trupe improvizate germane au trecut la apărare pe râul Cir. După o perioadă relativ liniștită, de peste două săptămâni, începând cu 17 decembrie, au avut loc puternice atacuri ale trupelor sovietice care au durat până la 28 decembrie.

La începutul anului 1943, Armata 3 română a încetat să mai aibă misiuni operative pe Frontul de Est.

Prima zi de luptă — 19 noiembrie 1942

În dimineața zilei de 19 noiembrie, după o puternică pregătire de artilerie, la care au participat 3500 guri de foc, executată pe întreg frontul Armatei 3 române, dar cu intensitate deosebită la corpurile 2 și 4 armată, care a durat o oră și jumătate în sectoarele de rupere și trei ore pe restul frontului, între 5.30 și 6.00, s-a declanșat contraofensiva sovietică de la Stalingrad¹.

Primele forțe sovietice care au trecut la atac, pe întuneric și pe o ceață foarte deasă, au fost cele aparținând Frontului de „Sud-Vest” comandat de generalul N.F. Vatutin. Grupările de izbire ale frontului, constituite din armatele 5 tancuri și 21 au pornit ofensiva din capetele de pod de la Bolșoi și, respectiv, Kletskaia. După o jumătate de oră, Armata 65, aparținând Frontului „Don”, s-a alăturat atacului declanșat de Armata 21.

Atacul din capul de pod de la Kletskaia s-a executat cu flancurile interioare ale armatelor 21 și 65 sovietice și a vizat Divizia 13 infanterie și flancul stâng al Diviziei

1 cavalerie. Acțiunile de luptă executate în trei valuri, la început numai cu infanteria, au fost respinse de trupele române, dar introducerea în luptă a Corpului 4 tancuri, din Armata 21 a reușit să realizeze primele străpungeri pe frontul diviziilor române². Comandantul Diviziei 13 infanterie, generalul Gheorghe Ionescu-Sinaia și statul său major au urmărit și au condus lupta de rezistență a trupelor sale de la punctul de comandă, instalat la Salamanovski. Către orele 13.00, inamicul a reușit să rupă frontul diviziei, între Kletskaia și vest Staro-Kletskii și să fracționeze dispozitivul acesteia, o parte din forțe fiind silite să se replieze spre vest (Regimentul 22 infanterie), iar altele spre est (Detașamentul Voicu). Centrele de rezistență rămase au fost ocolite, lovitura fiind continuată în adâncime, astfel că, la orele 14.30, tancurile sovietice au reușit să pătrundă până la Gromki. În această situație, comandantul Diviziei 13 infanterie și statul său major, după ce au comunicat Diviziei 6 infanterie să preia Regimentul 22 infanterie, și ceea ce mai rămăsese din Regimentul 7 Dorobanți, care se repliaseră către aceasta, a părăsit punctul de comandă și s-a deplasat la Ivanușinski³. Întreaga artilerie și subunitățile care supraviețuiseră din Regimentul 89 infanterie au fost preluate de Divizia 15 infanterie. Acest gest a fost interpretat de generalul von Weichs, comandantul Grupului de armate „B”, ca o părăsire a comenzii, el cerând punerea sub acuzare a generalului Gheorghe Ionescu-Sinaia⁴. Cu ocazia cercetărilor întreprinse de către Armata 3 română după terminarea luptei, la cererea mareșalului Antonescu, generalul Constantin Sănătescu, comandantul Corpului 4 armată român, a declarat: „Nu poate fi făcut vinovat comandantul Diviziei 13 infanterie de retragerea sa, pentru că a lucrat din ordinul Corpului 4 armată ... Este adevărat că modul cum s-a făcut plecarea de la Vehrne Salamakovski și de la Bol. Osinovka a putut fi interpretat în mod defavorabil pentru comandantul Diviziei 13”⁵.

Pentru restabilirea situației, Corpul 4 armată a executat un contraatac cu Divizia 15 infanterie, comandată de generalul Ioan Sion, care a condus acțiunile trupelor sale din punctul său de comandă, instalat la cota 193,7. Încercarea de oprire a inamicului s-a făcut pe creasta cu cotele 186 și 193,7. Inițial, atacul inamic cu două batalioane de infanterie și 7–8 tancuri a fost oprit, dar introducerea în luptă a încă 30–40 tancuri a făcut ca rezistența opusă de Batalionul I / Regimentul 25 infanterie să fie înfrântă, după ce acesta a pierdut jumătate din efective și tot materialul antitanc, ce s-a dovedit inefficient. În această situație, Divizia 15 infanterie a ordonat Batalionului I/Regimentul 10 vânători, comandat de colonelul Sabin Calotescu, întărit cu un pluton de tunuri antitanc de 47 mm, să se deplaseze de la cota 193,7 la cota 188,1 și să oprească înaintarea inamicului. Atacurile forțelor sovietice asupra cotei 188,1 au fost oprite cu destule pierderi suferite de trupele române. Divizia a reușit totuși ca, până seara, să împiedice cucerirea cotelor 140 (cu Batalionul I / Regimentul 25 infanterie) și infiltrarea (în cursul nopții) inamicului în spatele dispozitivului către cotele 193,7 și 197,4 prin retragerea flancului drept, care era amenințat⁶. Totuși, până în seara zilei de 19 noiembrie, inamicul a reușit să realizeze la flancul drept al Armatei 3 române o pătrundere cu o dezvoltare frontală 10–12 km și o adâncime de 35 km.

Divizia 1 cavalerie română, sprijinită de Grupul Lepper, a reușit să reziste atacurilor impetuoase executate de Armata 65 sovietică, menținându-și pozițiile

inițiale. La flancul său stâng, sub presiunea inamicului, s-a repliat Detașamentul Voicu (aparținând Diviziei 13 infanterie).

Datorită breșei create în sectorul ce aparținuse Diviziei 13 infanterie, Divizia 1 cavalerie și Detașamentul Voicu au pierdut legătura cu Armata 3 română. Față de această situație, Grupul de armate „B” a hotărât ca aceste forțe să intre în subordinea Armatei 6 germane, a cărei soartă au împărtășit-o până în final⁷.

În centrul dispozitivului Armatei 3 române, atacul a fost dat de Armata 5 tancuri sovietică, din capul de pod de la Bolșoi, împotriva Corpului 2 armată. Atacul a fost executat cu o mare cantitate de tancuri la intervalul dintre diviziile 9 și 14 infanterie. Către orele 08.00, inamicul a reușit să înfrângă rezistența Regimentului 36 infanterie/Divizia 9 și să cucerească localitatea Bolșoi. Sub presiunea inamicului, Divizia 9 infanterie a fost obligată să se retragă spre sud, în timp ce trupele sovietice au continuat înaintarea spre sud și est. Divizia 14 infanterie, care pierduse legătura cu vecinul din stânga (Divizia 9 infanterie) și-a orientat flancul stâng spre Klinovii. La orele 09.00 Corpul 1 tancuri sovietic a atacat în forță flancul drept al Diviziei 14 infanterie după care, ajungând la vest de Kalmîkovski a schimbat direcția de înaintare spre sud-vest și a făcut joncțiunea, la nord-est de Klinovii, cu forțele sovietice care ajunseseră deja acolo. Prin aceasta, Divizia 14 infanterie a fost aproape distrusă. Regimentul de la flancul său drept s-a repliat către Divizia 5 infanterie română (căreia i s-a subordonat), restul forțelor rămase și artileria retrăgându-se spre sud și sud-est⁸.

Încercarea Corpului 2 armată, la ordinul Grupului de armate „B”, de a opri pătrunderea inamicului prin închiderea Văii Tuțkan de către Divizia 7 cavalerie nu a reușit. Având o forță combativă redusă (circa 3 batalioane, fără cai și fără artilerie, pe care o cedase, la 18 noiembrie, Diviziei 9 infanterie) divizia a suferit pierderi mari, diminuându-și considerabil capacitatea de luptă. Cu forțele rămase, după ce a fost atacată la nord de localitatea Blinovski, dinspre vest și nord-est, a continuat totuși să opună rezistență. Până la sfârșitul primei zile de luptă, trupele sovietice au realizat în această zonă o pătrundere cu lățimea de 15–18 km și adâncimea de 15 km, care a fracționat în două dispozitivul Armatei 3 române.

Celelalte sectoare ale frontului armatei nu au avut prea mult de suferit. Corpul 1 armată (diviziile 7 și 11 infanterie) a fost atacat parțial de Armata 1 gardă sovietică, dar, printr-o ripostă hotărâtă a reușit să-și păstreze pozițiile. În zona Corpului 5 armată (diviziile 5 și 6 infanterie) s-au executat numai atacuri care n-au pus în pericol pozițiile deținute. Către acest corp s-au repliat și forțele dispersate de la marile unități care au suferit pierderi considerabile (diviziile 13, 14 și 15 infanterie). Aceste mari unități au constituit așa numitul „Grup Lascăr” care, așa cum vom arăta, au opus, timp de câteva zile, o rezistență acerbă forțelor sovietice⁹.

Corpul 48 blindat german, înștiințat de începerea contraofensivei sovietice, a executat cercetarea în zonele Kletskaia și Bolșoi unde se realizaseră pătrunderile sovietice. Pe baza datelor obținute, comandantul corpului, generalul Heim, a hotărât, fără a mai aștepta ordinele Grupului de armate „B”, să pregătească executarea unui contraatac, cu toate forțele la dispoziție (diviziile blindate 22 germană, 1 română și parte din Divizia 14 germană) pe direcția nord-est, în vederea refacerii apărării la flancul drept al Armatei 3 române, în raionul Kletskaia. După ce, la orele 10.10, a primit și aprobarea pentru contraatacul preconizat pentru ora 11.35,

comandantul corpului a emis ordinele de luptă către divizii. O oră mai târziu însă, acțiunea a fost stopată, în urma intervenției șefului de stat major al O.K.H.-ului, generalul Zeitzler, pe baza indicațiilor primite de la Hitler, ordonându-se ca atacul să se execute spre nord-vest, pe Valea Țuțkan, în vederea opririi inamicului care pătrunsese în centrul Armatei 3 române. „*La aflarea aceștei vești*, notează în jurnalul său generalul Constantin Sănătescu, comandantul Corpului 4 armată, *am rămas înmărmurit, dându-mi seama că totul este pierdut*”¹⁰. Pentru îndeplinirea misiunii, Corpului 48 blindat german i-au fost subordonate, temporar, Corpul 2 armată și Divizia 7 cavalerie (române). Situația din raionul Kletskaia urma să fie rezolvată prin folosirea rezervelor Armatei 3 (Divizia 15 infanterie), Grupul Simons și gruparea blindată din Divizia 14 blindată germană¹¹. Acțiunea nu a reușit, atât Divizia 15 infanterie, cât și Grupul Simons, neputând să oprească pătrunderea inamicului, care a ajuns, succesiv, la orele 14.00 la Gromki, la 19.00 la Kalmîkov, iar la 23.00 la Manoilin, lângă Krepkaia.

Prin această dispersare a forțelor, s-a renunțat la intenția inițială a comandantului Grupului 48 blindat german, privind nimicirea succesivă, pe părți, a inamicului pătruns în cele două sectoare. Desigur este discutabilă și reușita unei asemenea întreprinderi, dată fiind capacitatea redusă a forțelor la dispoziție și lipsa carburanților.

Pentru îndeplinirea misiunii primite, refacerea apărării în zona Bolșoi, Corpul 48 blindat a ordonat Diviziei 22 blindate, care se afla dispusă în raionul Ust-Medvedițki, Bolșaiia Donsinka, să se îndrepte spre nord-est, astfel ca în dimineața zilei de 20 noiembrie să atace localitatea Bolșaiia, iar Diviziei 1 blindate române, care se găsea în raionul Sredne-Țariținski, Jirki, să cucerească localitatea Verhne-Fomihinski și apoi să ocupe înălțimile aflate la est de localitatea Kalmîkovski. Însă în seara zilei de 19 noiembrie, din cauza timpului nefavorabil, ceață, polei, dar și a inamicului care a atacat cu o mare cantitate de tancuri, nu s-a reușit realizarea joncțiunii dintre cele două divizii blindate (22 germană și 1 română), punându-se sub semnul întrebării posibilitatea executării contraatacului preconizat. Mai mult, Corpul 48 blindat s-a trezit înconjurat de tancurile inamice la Ust-Medvedițki¹².

Pentru Armata 3 română ziua de 19 noiembrie a fost extrem de dificilă. Cu toată împotrivirea de care au dat dovadă, într-o luptă inegală, în care superioritatea inamicului, mai ales în tancuri, a fost covârșitoare și în condițiile în care mijloacele anti-tanc de care dispunea armata erau ineficace (cu excepția celor de 75 mm, dar care erau puține), trupele noastre nu au reușit să oprească înaintarea armatelor inamice. Ceața foarte deasă a favorizat și ea trupele sovietice, care n-au putut fi lovite de aviație și artilerie pe baza de plecare la ofensivă și nici după aceea.

Cu toate că suferise două pătrunderi serioase, armata stăpânea totuși, după prima zi, poziții puternice la flancul drept, la centru, înălțimile de la vest Valea Țarița și la stânga, părțile de vest ale Văii Țuțkan¹³. În mod normal, dacă ar fi dispus de rezerve corespunzătoare sau dacă Grupul de armate „B” ar fi avut asemenea rezerve, armata avea create condiții pentru executarea unor contraatacuri care să ducă la refacerea apărării.

Se cuvine să ne oprim puțin aici asupra unor aprecieri nefondate care s-au făcut cu privire la comportarea trupelor române în fața atacului sovietic din prima zi.

Aceste aprecieri calomnioase au două surse. Una sovietică ce urmărea, pe de o parte crearea de disensiuni între cei doi aliați (români și germani), pe de altă parte, pentru a diminua meritul trupelor române, care ajunseseră totuși la Stalingrad. Cealaltă sursă o constituie partea germană, care, în dorința de a „scuza” lipsa de prevedere și greșelile de comandament, a încercat să arunce vina pe aliații săi.

Aprecierile calomnioase la adresa trupelor române, care chipurile ar fi „refuzat” lupta, fugind la primele atacuri ale adversarului au fost preluate și de alți autori. Există însă, în toate taberele și oameni lucizi care au apreciat la adevărată valoare efortul și eroismul românilor în luptă. Astfel, generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române nota: *„Este o datorie sfântă pentru mine să arăt că infanteria noastră și-a făcut cu prisosință datoria; a stat neclintită, dar frontul ei subțire a fost ușor străbătut de masele de care puternice, contra cărora nu avea mijloace să lupte. Infanteria noastră a primit cu bravură admirabilă lupta inegală cu un adversar mult mai numeros, mai tare și invulnerabil. S-a jertfit cu onoarea nepătată, pe pozițiile ce i s-au încredințat să le apere fără gând de retragere”*¹⁴.

Chiar în istoriografia sovietică se apreciază că, deși sub presiunea atacului, au început să se retragă, totuși, trupele române „au opus o rezistență îndârjită”. Prin contraatacuri disperate inamicul încerca să oprească înaintarea trupelor sovietice¹⁵. Colonelul Aimé Constantini menționează și el că, în timp ce anumite unități ale Armatei 3 se repliază, altele rezistă cu înrâncenare și execută contraatacuri¹⁶. La rândul său, renumitul istoric James L. Stokesbury scrie că, în fața atacurilor în valuri ale sovieticilor, românii au rezistat „dovedind o dârzenie mai mare decât și-ar fi închipuit oricine, dar curând ei au fost copleșiți”¹⁷. Deși asemenea aprecieri elogiase la adresa luptătorului român sunt mai numeroase, chiar și numai aceste spicui sunt în măsură, credem, să spulbere aprecierile tendențioase care s-au făcut.

Ziua a doua de luptă — 20 noiembrie 1942

Activitatea inamicului a continuat cu intensitate și în noaptea de 19/20 noiembrie, dar situația pe frontul Armatei 3 române nu s-a modificat prea mult. În zorii zilei de 20 noiembrie, pe o vreme la fel de vitregă, ce nu a permis, nici de această dată, folosirea aviației, trupele sovietice au reluat ofensiva. În această a doua zi a operației, s-au conturat cu destulă claritate intențiile strategice ale comandamentului sovietic. În loc să realizeze o exploatare a succesului spre sud, forțele blindate și mecanizate sovietice s-au îndreptat spre Kalaci, pentru a încercui Armata 6 germană la Stalingrad¹⁸.

În zona Armatei 3 române, efortul inamicului s-a concentrat asupra Corpului 48 blindat, care încerca să bareze înaintarea spre sud-est a forțelor sovietice care pătrunseseră pe Valea Țuțkan. Exploatarea breșelor realizate în frontul armatei a fost mai puțin evidențiată, preocuparea inamicului fiind, în principal, înaintarea pe direcția sud-est¹⁹. Totuși, în urma reluării atacurilor, cele două pătrunderi realizate au fost dezvoltate, inamicul reușind să atingă în final aliniamentul Varlamov, Perelazovski, Kalmîkov și să încercuiască trupele aparținând Corpului 5 armată român, precum și forțele ce se repliaseră spre acestea aparținând diviziilor 13, 14 și 15²⁰.

La flancul drept, trupele sovietice au continuat pătrunderea prin intervalul dintre Divizia 15 infanterie și Divizia 1 cavalerie. Ultima mare unitate, împreună cu Detașamentul Voicu, aflate în subordinea Corpului 11/Armata 6 germană a reușit să respingă un atac pe aliniamentul Logovski, Platonov.

Divizia 15 infanterie a fost inițial învâluită prin vest și sud, apoi atacată de front, fiind silită să se replieze spre Divizia 6 infanterie. În dimineața zilei, la orele 04.00 divizia și-a mutat punctul de comandă, de la cota 193,7 la cota 197,4. Către ora 07.00, inamicul a ocupat cu 2 batalioane localitatea Ribkin, iar o coloană de tancuri a atins localitatea Ivanușinski, ambele situate la 12 km sud-vest de flancul drept al Diviziei 15 infanterie. După aceasta, coloana blindată s-a îndreptat spre nord pentru învăluirea diviziei române. Concomitent, s-a produs și atacul de front cu circa 35 tancuri și 2 batalioane de infanterie. Cu toată opoziția trupelor române, inamicul a reușit să ocupe aliniamentul Gromki, mamelonul cu cota 140.

La centru, pe frontul Corpului 5 armată, Divizia 6 nu a fost aproape deloc atacată, în schimb, încă de la ora 05.00 Divizia 5 infanterie a fost atacată de front cu circa 6–7 batalioane și de flanc, la vest de Valea Țarița cu aproximativ 60 de tancuri, conturându-se astfel intenția de încercuire a Corpului 5 armată. Prin ocuparea localității Perelazovski, comandamentul Corpului 5 armată, silit să se retragă, la Petrovka, a pierdut legătura cu diviziile sale (5 și 6).

Sub puternica presiune a trupelor atacatoare, parte din Divizia 14 infanterie s-a repliat spre Corpul 5 armată. Până în seara zilei, diviziile 5, 6, 15 și parte din diviziile 13 și 14 au fost încercuite (rămânând totuși un spațiu de circa 15 km între Șirki și Verhne Cerenski), formând un grup ce va fi cunoscut sub denumirea de „Grupul Lascăr”. În aceeași seară, comandantul Diviziei 6 infanterie, având punctul de comandă la Golovski a preluat comanda acestor forțe, deoarece legătura cu Corpul 5 armată n-a mai putut fi restabilită²¹.

La Corpul 2 armată, Divizia 9 infanterie, puternic atacată și amenințată cu învăluirea pe la sud, a fost respinsă spre vest, păstrând legătura cu Divizia 11 infanterie și fiind subordonată Corpului 1 armată. La rândul său, Divizia 7 cavalerie (de valoarea a 4–5 companii) a fost și ea atacată și silită să se retragă spre sud-vest, ocupând un aliniament de apărare pe înălțimile sud Staro–Pronin, cu centru pe Valea Țutkan, dar și aici a fost atacată și nevoită să se retragă spre sud. Până la urmă divizia, împreună cu părți din Divizia 14 infanterie, a fost angajată în acțiuni de apărare între localitățile Cernîșevskaia și Bokovskaia, fiind și ea subordonată Corpului 1 armată, întrucât Corpul 2 armată era în imposibilitatea de a mai lua măsuri²².

La flancul stâng al Armatei 3, la Corpul 1 armată, Divizia 11 infanterie a respins un atac executat la aripa sa stângă, în timp ce Divizia 7 infanterie și-a menținut poziția neschimbată, nefiind atacată.

Corpul 48 blindat german a dus lupte mult spre est, nereușind să restabilească legătura cu Divizia 1 blindată română. Divizia 22 tancuri germană nu a fost în măsură să oprească inamicul care ataca spre sud-vest din ambele părți ale localității Ust–Medvedițki și care urmărea să ajungă la Perelazovski. Respingând încercările de rezistență ale trupelor româno–germane, forțe sovietice au reușit să ajungă la mijlocul zilei pe râul Kurtlak, între Kalaci și Golubinka. Pentru 22 noiembrie, Corpul 48 blindat a preconizat executarea unui atac spre Perelazovski pentru deblocarea

comunicației dintre această localitate și diviziile 5 și 6 române. Prin aceasta s-a renunțat la direcția inițială spre Bolșoi. Deși spre seară s-a restabilit legătura radio cu Divizia 1 blindată română, nu s-a reușit realizarea joncțiunii dintre cele două divizii din subordinea Corpului 48 blindat²³.

La sfârșitul zilei, s-a întocmit o „*Sinteză a situației Armatei 3*”, care a fost comunicată atât Grupului de armate „B” cât și M.C.G. român, în care se arăta:

„I. Armata se găsește străpunsă la centru pe un front de 70 Km.

În această spărtură mai rezistă aproape încercuite Diviziile 1 blindată și un grup de 3 divizii (diviziile 5, 6, 15 și parte din Divizia 13 infanterie), lipsite de muniții și hrană. La dreapta, aripa armatei repliată spre sud, a fost pusă sub ordinele Armatei 6 germane.

II. Pentru a limita lărgirea spărturii și dezvoltarea ofensivei sovietice spre sud, Armata 3 propune:

a) Corpul 1 armată, având sub ordine Divizia 7, Divizia 11 și Divizia 9 infanterie, să închidă terenul între Don și valea Cir, cu dreapta pe valea Kriușa. Deci Divizia 9 să se replieze neîntârziat pentru a nu fi încercuită;

b) din resturile marii unități și tot ce se poate aduna să se constituie un front pe valea Cir până la calea ferată.

Este necesar ca apărarea văii Cir să fie întărită de Grupul armate „B”, mai ales cu elemente contra tancurilor.

c) să se ajute rezistența diviziilor 5, 6 și 15 infanterie, prin:

– aduceri de muniții și subzistență;

– acțiunea diviziilor blindate care să încerce deschiderea unor comunicații.

d) Grupul de armate „B” să grupeze cât mai neîntârziat rezerve care să acționeze ofensiv și unități anticar cu care să anihileze acțiunea unităților blindate rusești, care ar pătrunde la vest de Cir.

e) Armata 6 germană să-și întindă stânga până la Cir.

III. Armata a luat măsuri pentru a constitui o rezistență pe valea Cirului²⁴.

În concluzie, după două zile de lupte Armata 3 a reușit să creeze condiții favorabile pentru o ripostă care ar fi trebuit să se realizeze cu rezervele eşaloanelor superioare (ale Grupului de armate „B” sau ale O.K.H.), pentru nimicirea inamicului pătruns și refacerea limitei dinainte a apărării. Cum acestea fie n-au existat, fie au fost prea slabe, acțiunea nu s-a desfășurat, ceea ce a agravat situația marilor unități române.

Pentru ziua următoare s-au luat măsuri de reorganizare a comandamentelor. S-a constituit „Grupul general Hollidt” care trebuia să ia în subordine Corpul 1 armată român (diviziile 7 și 11 infanterie), Divizia 294 germană și Divizia 6 blindată germană și „Grupul general Heim” constituit din Corpul 2 armată român (diviziile 9 infanterie și 7 cavalerie — atât cât mai rămăsese din ele), Corpul 48 blindat german și „Grupul Lascăr” (diviziile 5, 6, 13, 14, 15)²⁵. Prin aceste măsuri s-au făcut subordonări nejustificate, afectându-se grav capacitatea Armatei 3 române de a-și conduce trupele.

Apreciind dimensiunea pericolului pentru întregul sector sudic al Frontului de Est, Hitler a luat măsura activării Grupului de armate „Don”, numindu-l pe feldmareșalul Erich von Manstein în fruntea acestuia pentru conducerea luptelor de la vest și sud la Stalingrad. În „absența” mareșalului Antonescu, Hitler a ordonat ca

Manstein, considerat cel mai bun cap strategic, care avea experiență în ceea ce privește cooperarea cu românii și cunoștea teatrul de acțiuni militare, să conducă acel sector periculos al frontului. Comandamentului noului grup de armate i-au fost subordonate armatele 4 tancuri și 6 germane, armatele 3 și 4 române, alte organe de comandament și unități aflate în zonă, precum și Statul major Don²⁶.

Ziua a treia de luptă — 21 noiembrie 1942

În cea de a treia zi de luptă, inamicul a continuat să exercite o presiune puternică pe frontul Armatei 3 române urmărind în principal lărgirea celor două pătrunderi din văile Țuțkan și Țarița, prin executarea unor atacuri puternice asupra diviziilor blindate (1 română și 22 germană), precum și încercuirea completă a „Grupului Lascăr”²⁷.

Scopul operativ al trupelor sovietice a fost, în primul rând, ocuparea alinamentului de pe râul Cir, a liniei de cale ferată Surovikino—gara Parșin și realizarea unei importante grupări de tancuri la Kalaci, prin care să se asigure încercuirea flancului stâng al Armatei 6 germane la Stalingrad²⁸.

Starea atmosferică menținându-se în continuare nefavorabilă, nu a permis nici de această dată intervenția aviației în luptă. La flancul stâng, în fâșia Corpului 1 armată, Divizia 7 infanterie și-a menținut vechea poziție, în timp ce Divizia 11 infanterie a trebuit, în după-amiaza zilei, să-și replieze flancul drept pe malul de vest al râului Kriușă, între Dubovskoe și Bahmutkin, datorită faptului că Divizia 9 infanterie, aflată la dreapta sa, mult prea slăbită, nu a putut rezista noilor atacuri la care a fost supusă, fiind silită să se retragă.

Corpul 2 armată nu mai dispunea de mari unități cu capacitate de luptă semnificativă, fiind subordonat Corpului 17 armată german (Grupul „Hollidt”). Divizia 9 infanterie a încercat să facă joncțiunea cu Divizia 11 la Dubovskoe, iar Divizia 7 cavalerie și-a concentrat slabele forțe de care mai dispunea în Valea Țuțkan, la sud de Malahov. Din fericire trupele sovietice nu au continuat înaintarea pe Valea Țuțkan, ci spre sud-est.

La flancul drept, comandamentele corpurilor 4 și 5 române au primit misiunea să organizeze apărarea pe aliniamentul Lipovski—Kalaci—Golubinka. Datorită atât slabei lor capacități de organizare, cât și infimelor forțe germano—române disponibile în zonă, aliniamentul a fost ușor străpuns de trupele de tancuri sovietice care au trecut râul Kurtlak și s-au îndreptat spre sud interceptând șoseaua Delivskaia, Cernîșevskaia²⁹.

Corpul 48 blindat a intenționat ca pe 21 noiembrie să atace localitatea Perelazovski, atât cu Divizia 22 blindată germană, cât și cu Divizia 1 blindată română, unind astfel cele două divizii. Acest lucru nu a reușit nici de această dată pentru că Divizia 22 blindată germană s-a trezit atacată în ambele flancuri de Armata 5 tancuri sovietică și n-a mai putut executa misiunea primită, trebuind să lupte cu dificultate pe aliniamentul Sovhozului 186, Bol. Donscina. Divizia 1 blindată română se găsea încercuită cu „Grupul Lascăr” pe aliniamentul Verhnîi Fominski, Korotkovski. Primind ordinul să atace pe direcția Perelazovski, a dus lupte grele pe Valea Țarița pentru ieșirea din încercuire, atacând de la nord spre sud. În timpul acestor lupte și-a găsit moartea colonelul Alexandru Pastia, comandantul

grupării de sud. Încercarea de a face joncțiunea cu Divizia 22 blindată germană la Bol. Donsciuka nu a reușit. Din cauza vremii grele (viscol) deplasarea din cursul nopții de 21/22 noiembrie, după ruperea luptei din zona de încercuire, s-a făcut cu dificultate, astfel că în zorii zilei de 22 noiembrie, divizia a atins aliniamentul cu cotele 199,6 și 160,9³⁰.

Ziua a patra de luptă — 22 noiembrie 1942

În dimineața zilei de 22 noiembrie ora 07.00, Armata 3 a făcut cunoscut, în scris, Grupului de armate „B” și M.C.G. român, situația forțelor sale:

„Corpul 1 armată, cu Divizia 7 pe Don; diviziile 11 și 9 repliate pe Valea Kriușă, cu un mic cap de pod în fața Bokovskaia. Resturi din Corpul 2 armată, a căror valoare nu trece 2 batalioane pe Cir până la Cernîșevskaia. La sud de Perelazovski o slabă apărare încercată de Cartierul Corpului 5 armată a fost respinsă. Mai la sud nu dispunem de forțe. Grupul de divizii încercuit a raportat că situația este disperată și trimite ultimul mesaj. Cu Divizia blindată nu mai este nici o legătură, iar comandantul Corpului 48 blindat încearcă prin Divizia 22 blindată să stabilească legătura.

În concluzie armata apreciază că singur Corpul 1 armată ar mai putea duce o apărare condusă, însă numai atât timp cât nu va fi învâluit de elementele blindate inamice.

Pentru dirijarea în viitor a operațiunilor, rog insistent:

să se prelungească spre sud chiar azi, cu mijloace rapide, apărarea Corpului 1 armată;

să se aducă detașamente motorizate de vânători de tancuri care să împiedice elementele blindate să dezorganizeze spatele armatei și să facă cu neputință orice rezistență și conducere;

să se orienteze Armata 3 asupra intențiilor viitoare ale Grupului de armate „B” pentru a dirija activitatea noastră, din timp, în vederea acestor intențiuni³¹.

Acțiunea trupelor inamice a continuat să se dezlănțuie cu aceeași vigoare ca și în ziua precedentă. La flancul stâng al Armatei 3, Corpul 1 armată român a reușit să-și păstreze în linii generale dispozitivul. Dacă în sectorul Diviziei 7 infanterie a fost relativ liniște, Divizia 11 infanterie a trebuit să se apere cu eroism împotriva atacurilor violente ale inamicului și să mențină aliniamentul ocupat pe malul de vest al râului Kriușă, după ce a respins prin lupta corp la corp încercări de pătrundere ale sovieticilor în dispozitivul său³². În schimb, trupe aparținând Armatei 5 tancuri sovietice au reușit să străpungă frontul ocupat de slabele forțe ale Diviziei 9 infanterie române între Gorbatoevski și Dubovskoe, realizând o pătrundere pe o adâncime de 5 km vest Gorbatoevski și cucerind un cap de pod la vest de râul Kriușă, înainte ca rezervele Diviziei 11 infanterie să poată interveni. În aceste condiții Divizia 11 a rămas cu flancul drept descoperit, fapt ce a determinat pe comandantul Corpului 1 armată să ordone ocuparea unui aliniament de apărare spre sud, pe aliniamentul Dubovskoe, Verhne Grujki și menținerea dispozitivului chiar în caz de încercuire.

Corpul 2 armată a căutat să concentreze forțele rămase din diviziile 7 cavalerie și 14 infanterie pe râul Cir, de o parte și alta a localității Cernîșevskaia. Capul de pod de la Bokovskaia, apărat de Grupul german „Haas” a fost menținut (Harta nr. 11).

Acestea erau condițiile la sosirea comandantului Corpului 17 german, generalul Karl Hollidt, care și-a stabilit a doua zi punctul de comandă la Astahov. El a luat măsura introducerii în dispozitiv, începând cu 23 noiembrie, a diviziilor 62 și 294 germane de infanterie, aflate în marș, pentru a bara calea pătrunderii inamicului pe direcția Bokovskaia–Millerovo³³. În continuare, spre sud-est pe râul Cir, la est de localitatea Zolotovsk s-au dispus trupe aparținând corpurilor 4 și 5 armată române. Între localitățile Oblivskaia, Surovikino, gara Cir, capul de pod Lojki, Nijne–Cirskaia și până la grupările de luptă germane de la sud de râul Aksai s-a organizat un aliniament de siguranță.

În această zi (22 noiembrie 1942) Comandamentul Grupului de armate „B”, „crezând” că nu mai poate face față situației numai prin întărirea flancului stâng al Armatei 3 române a luat o serie de măsuri care au dus practic la pierderea controlului armatei asupra trupelor sale. Astfel, începând cu această dată a intrat în funcție Grupul „Hollidt” compus din corpurile 1 și 2 armată române, Corpul 17 armată german, diviziile 62 și 294 de infanterie germane, precum și gruparea din dreapta a Armatei 8 italiene, cuprinsă între Veșenskaia și Arjanovski. O altă măsură a constituit-o numirea colonelului Walther Wenck, fost șef de stat major al Corpului 57 german din Caucaz, în funcția de șef al statului major german de pe lângă Armata 3 română, acesta preluând practic atribuțiile generalului Arbore, șef de stat major al armatei. Toate ordinele date de armată trebuiau vizate de ofițerul german, în acest mod el devenind adevăratul comandant³⁴.

În ceea ce privește acțiunea Corpului 48 blindat, aceasta nu a fost încununată de succes nici în această zi, nereușindu-se nici unirea celor două divizii ale sale, 1 blindată română și 22 blindată germană, nici atacul pentru despresurarea „Grupului Lascăr”. Divizia 1 blindată română, retrăgându-se spre sud, a continuat să lupte izolat. Lipsită de muniții și carburanți, schimbând direcția de înaintare, nu a putut face joncțiunea cu Divizia 22 blindată germană pe platoul de la vest Perelazovski³⁵. Divizia 22 blindată, după ce s-a degajat prin luptă din zona nord-vest Medvedtki, pentru a încerca să facă legătura cu „Grupul Lascăr”, a ajuns în seara zilei de 22 noiembrie pe platoul 6 km vest Perelazovski. Nereușind să străpungă frontul trupelor sovietice care realizaseră încercuirea grupării române, a revenit la Bol. Donskinka unde s-a întâlnit cu parte din coloana generalului Sion care se retrăgea.

În ziua de 22 noiembrie, profitând de o confuzie, un detașament de tancuri sovietice, condus de locotenent-colonelul N. Filipov, a cucerit podul peste Don de la Kalaci, asigurând trecerea forțelor principale inamice, care au ajuns astfel foarte aproape de obiectivul fixat, acela al încercuirii Armatei 6 germane³⁶.

Ziua a cincea de luptă — 23 noiembrie 1942

La 23 noiembrie a devenit clar faptul că direcția principală a atacului sovietic era spre sud-est, pentru încercuirea Armatei 6 germane (lucru care s-a și realizat, la 5 zile de la începerea ofensivei, trupele mobile ale Fronturilor de „Sud–Vest” și „Stalingrad” închizând cercul la Sovietski³⁷), în timp ce atacurile executate împotriva frontului dispus pe râurile Kriușa și Cir au servit numai pentru acoperirea forțelor principale. Prin aceasta a apărut posibilitatea unei anumite stabilizări a frontului în sectorul Grupului „Hollidt” și al Armatei 3 române³⁸.

Comandamentul Grupării „*Hollidt*”, în componerea căruia intrau corpurile 1 și 2 române, a luat în primire dimineața sectorul cuprins între localitatea Ozeri pe râul Cir și localitatea Veșenskaia de pe Don.

La Corpul 1 armată român, inamicul și-a exercitat presiunea îndeosebi asupra flancului drept al acestuia, la Diviziile 9 și 11 infanterie. Divizia 9 infanterie, ducând lupte grele, a fost respinsă la 7–8 km vest de râul Kriușa, care a fost pierdut pe întreaga sa lungime. La Divizia 11 infanterie, un atac inamic, cu circa 3 batalioane, executat pe direcția cotelor 208, 204 și 219 a fost respins. La Corpul 2 armată, în sectorul diviziilor 7 cavalerie și 14 infanterie inamicul a realizat încă un cap de pod la Cistiakovo. Mai la sud, pe frontul Armatei 3 române, cuprins între localitatea Arjanovski (pe Cir) și Biriucii (pe Don) situația a fost relativ calmă. Comandamentul armatei a trecut la organizarea apărării pe valea râului Cir, având ca bază aliniamentul de siguranță existent din ziua precedentă. O atenție specială s-a acordat capului de pod de lângă gara Lojki (Ricikov), important pentru legătura cu Armata 6. Forțele care au ocupat aliniamentul de apărare au fost destul de reduse ca număr și diferite în ceea ce privește capacitatea de luptă. Astfel Corpul 4 armată a organizat două detașamente cu efectiv redus la Artemov și Kiroiev, iar Corpul 5 armată, două detașamente a 40 de oameni la Klinovoi și Sekretovski, urmând să mai organizeze alte două la Grijonovski și Varlamov³⁹. Comandamentele corpurilor 4 și 5 române au avut numai misiunea de a opri și reorganiza trupele române care se retrăgeau, neavând atribuții de comandă pe frontul organizat. Restul forțelor a fost asigurat în principal din unități germane din zonă, care au fost subordonate Armatei 3 române. Dispozitivul de apărare pe râul Cir, organizat în seara zilei de 23 noiembrie, era structurat astfel: la dreapta, la joncțiunea cu Gruparea „*Hoth*” se afla dispus Grupul de luptă „*Tzschokell*”, care apăra capul de pod de la Ricikov; urmau grupările „*Stumpf*” (Comandamentul 108 artilerie), „*Stahel*” (Corpul 8 aviație), „*Spang*” (Comandamentul 593 servicii), „*Waldow*” (Regimentul 354 infanterie) și la flancul stâng Grupul „*Wandke*” (Regimentul 610 siguranță). În continuare erau dispuse forțele Grupului „*Hollidt*” având la flancul drept Corpul 2 armată român, cu Divizia 7 cavalerie care a constituit două detașamente, unul dispus pe comunicația Cernîșevskaia, Kuteinikov și altul pe coasta 1 km nord-est Veaceslavov, iar Divizia 14 (Detașamentul Zlotescu) între Lesnoi și Sterikov. Frontul Corpului 2 armată român a fost întărit prin intrarea progresivă în dispozitiv a diviziilor 62 și 294 germane. În continuare se afla Detașamentul „*Haas*”, urmat de Corpul 1 armată român cu diviziile 9, 11 și 7 infanterie pe vechiul aliniament⁴⁰ (Harta nr. 12).

Fără a fi influențat de acțiunile de luptă de pe râul Cir, Corpul 48 blindat a încercat să-și continue misiunea. La miezul nopții de 22/23 noiembrie, a primit ordin de la Hitler (prin intermediul Grupului de armate „*B*”) să execute o pătrundere spre „*Grupul Lascăr*”. Dimineața, prin întâlnirea elementelor din coloana generalului Sion la Bol. Donscinka și-a dat seama că „*Grupul Lascăr*” nu mai există și a cerut o altă misiune. Între timp, a primit informația că divizia blindată română și-a încheiat regruparea în aceeași dimineață în raionul Nova Riabutin, Oserki, Orinovski, Klepaski⁴¹. Deși „*Grupul Lascăr*” fusese distrus, totuși Grupul de armate „*B*” a dat ordin corpului blindat să atace localitatea Perelazovski. Divizia 1 blindată română a primit și ea, de la Armata 3, ordinul să se alăture atacului executat de Divizia 22 blindată germană⁴². Ordinul nu a putut fi îndeplinit, deoarece divizia nu avea muniții și carbu-

ranți, pe care le-a primit abia în ziua de 25 noiembrie. În același timp, Divizia 22 blindată germană a fost atacată puternic la Bol. Donscina de tancuri sovietice, reușind cu dificultate să respingă, cu sprijinul trupelor române ale generalului Sion, toate încercările inamicului de a pătrunde în localitate. În cursul acestor înclăștări, în care trupele noastre au luptat eroic, deși erau obosite și înfometate, a fost ucis și generalul român. În noaptea de 23/24 noiembrie, divizia germană, împreună cu trupele române (aproximativ 2800 oameni, a căror comandă a fost luată de colonelul Constantin Teodorescu) a început retragerea spre sud-vest, părăsind localitatea încercuită⁴³.

Ziua a șasea de luptă — 24 noiembrie 1942

Începând cu 24 noiembrie, Armata 3 a început să se preocupe de organizarea frontului pe Cir, care a cunoscut, în continuare o stabilizare relativă, favorizată de faptul că forțele principale ale inamicului au vizat, în primul rând, consolidarea încercuirii Armatei 6 germane, în timp ce trupele armatelor 1 gardă și 5 tancuri sovietice au trecut la apărare pe râurile Kriușa și Cir.

Cu toate acestea n-au lipsit anumite încercări de pătrundere ale adversarului, îndeosebi la flancuri. Astfel, s-au produs atacuri pe direcția Cernîșevskaia, Kuteinikov care au fost oprite de detașamentele organizate de Corpul 5 armată român. Au fost respinse și atacurile executate pe direcțiile sud gara Cir, sud Surovikino, Rîcikov și cele întreprinse asupra aliniamentului Gromoslavka, Leapicevo. Deoarece valoarea inamicului nu era prea ridicată, armata a putut să-și întărească dispozitivul realizat în ziua precedentă. La flancul drept s-a adăugat Grupul „Schmidt” (unități din Divizia 14 tancuri germană, care au ocupat un aliniament între Mișkova și Donskaia Țarița), iar la flancul stâng, la Kuteinikov armata a plasat Grupul „Gerlach” pentru a împiedica pătrunderea inamicului la joncțiunea cu Grupul „Hollidt”⁴⁴.

Pe baza ordinului primit de la Grupul de armate „B”, în ziua precedentă, completat în dimineața zilei de 24 noiembrie, Armata 3 română a elaborat „*Ordinul nr. 1 al armatei cu privire la ducerea acțiunilor de luptă începând cu 24 noiembrie 1942*” semnat de colonelul de stat major Wenck. Prin acest ordin s-a stabilit misiunea armatei de a menține frontul pe râul Cir, îndeosebi raionul în formă de triunghi isoscel Don, Cir considerat ca bază de plecare pentru operațiile ulterioare de recucerire a aliniamentului inițial și de despresurare a Armatei 6 germane. În seara aceleiași zile, armata a fost informată că mareșalul von Manstein a preluat comanda Grupului de armate „Don”.

În sectorul Grupului „Hollidt” situația era ceva mai dificilă, la flancul stâng, Corpul 1 armată român rezistând atacurilor inamicului și menținându-și pozițiile pe malul de vest al râului Kriușa. Încercările Armatei 1 gardă sovietică, sprijinită de aviație, de a pătrunde în sectorul Diviziei 7 infanterie au fost respinse după lupte aprige⁴⁵. Divizia 11 infanterie a rezistat și ea cu succes, în schimb Divizia 9 infanterie a reușit cu mare dificultate să stăvilească atacurile inamice. Ca urmare, în fâșia sa au fost dirijate primele batalioane și divizioane ale Diviziei 62 infanterie germane. Capul de pod de la Bokovskaia a fost și el menținut prin intervenția Diviziei 294 infanterie germană care s-a plasat la nord-vest și sud-est de localitate. La

Corpul 2 armată român, diviziile 7 cavalerie și 14 infanterie au reușit să mențină ocupate localitățile Petropavlovka, Kuteinikov și Veaceslavov.

Pentru consolidarea dispozitivului, Grupul „Hollidt” avea nevoie de Corpul 48 blindat. Comandantul grupului blindat, generalul Heim, conform ordinelor primite anterior a efectuat pregătirea pentru atacarea localității Cernîșevskaia și deblocarea căilor de aprovizionare. La această acțiune a încercat din nou să cupleze Divizia 1 blindată română, dar aceasta n-a putut participa din cauza nerealizării aprovizionării cu muniție și carburanți și a atacurilor sovietice la Oserki. Ca urmare, atacul preconizat urma să fie executat numai cu Divizia 22 blindată germană. În timpul executării pregătirilor, comandantul corpului blindat a primit ordinul Grupului de armate „B” de a se pune la dispoziția Grupului „Hollidt”, retrăgându-se înapoia râului Cir. Pentru îndeplinirea noii misiuni corpul a așteptat căderea întinericului pentru a putea străbate Cernîșevskaia și a ajunge pe malul de vest al râului Cir⁶.

La 24 noiembrie, prima fază a operației de apărare a Armatei 3 române în Cotul Donului a încetat. Ea s-a soldat cu pulverizarea dispozitivului inițial, pierderea a zeci de mii de oameni și împingerea restului forțelor pe râul Cir, unde va organiza un nou aliniament de apărare.

Drama „Grupului Lascăr”

Ofensiva sovietică declanșată în dimineața zilei de 19 noiembrie a dus la încercuirea unor unități și mari unități române — diviziile 5, 6 infanterie și părți din diviziile 13, 14, 15 infanterie (Harta nr. 13.). Comanda acestora a fost preluată de generalul Mihail Lascăr, comandantul Diviziei 6 infanterie, cel mai vechi în grad. Cum încercuirea nu era deplină, gruparea putea fi salvată printr-o repliere rapidă. Dar generalul Maximilian von Weichs, comandantul Grupului de armate „B”, a ordonat grupării rezistență „*până la ultimul om*”. Cum Divizia 1 blindată română s-a deplasat spre vest, „Grupul Lascăr” a rămas cu flancul stâng descoperit. În plus, muniția se împuțina văzând cu ochii, iar aprovizionările pe calea aerului nu s-au putut realiza din cauza timpului nefavorabil.

În dimineața zilei de 21 noiembrie, inamicul a încercat o infiltrare pe frontul Diviziei 6 infanterie pe direcția Ivanușinski, cota 184,7, care a fost oprită prin intervenția grupului de cercetare al Diviziei 15 infanterie și al unei companii din Divizia 6 infanterie. Atacuri sovietice s-au executat și asupra flancului stâng al Diviziei 5 infanterie, care a fost retras spre Verhnii Fominski. Două încercări de pătrundere au fost și pe frontul ocupat de Divizia 15 infanterie, între orele 12.00–16.00 cu câte 2–3 batalioane, dar au fost respinse prin acțiunea energică a forțelor române din Batalionul 1/Regimentul 25 infanterie și Regimentul 7 dorobanți⁴⁷.

Deși încercuirea grupării era în linii mari realizată, în această a treia zi, încă mai exista o porțiune deschisă de 12 km, între Sirkovski și Verhne Cerenski care ar fi putut asigura retragerea spre sud-vest a forțelor încercuite. În cursul zilei au fost primite de „Grupul Lascăr” mai multe cereri de capitulare care au fost respinse. Astfel, în seara zilei un mesager sovietic (căpitan) a adus o scrisoare în al cărei conținut se menționa: „*Sunteți încercuiți, nu mai aveți nici o scăpare. Nemții fug și vă lasă. Vă dăm termen de predare. Spuneți condițiile predării, altfel vă vom distruge*”⁴⁸.

Răspunsul formulat, după consultarea care a avut loc la punctul de comandă ai Diviziei 6 de la Golovski, între generalii M. Lascăr, N. Mazarini și I. Sion a fost demn:

„Către Comandamentul Grupului de forțe sovietice:

Comandantul Grupului de forțe român, ofițerii și soldații comunică: vom duce lupta mai departe, fără nici un gând de predare”⁴⁹.

Aflând acest răspuns, maiorul von Hohenhausen, șeful comandamentului 107 german de legătură de pe lângă Divizia 6 infanterie română, a mulțumit generalului M. Lascăr pentru atitudinea exemplară pe care au avut-o românii, de la soldat la general.

Comandantul Armatei 3 române, pornind de la faptul că au eșuat toate încercările Corpului 48 blindat de a executa contraatacuri eficiente, în măsură să refacă frontul, la vreuna din cele două pătrunderi realizate de inamic, și-a dat seama de necesitatea retragerii „Grupului Lascăr”, pentru a nu expune nimicirii, în mod nejustificat, câteva zeci de mii de militari români.

Încă din ziua de 20 noiembrie armata a raportat Grupului de armate „B” situația creată pe frontul său, solicitând să se aprobe retragerea forțelor încercuite. Comandamentul german nu a fost de acord cu o asemenea măsură, ordonând menținerea cu orice preț a „Grupului Lascăr”, contând pe eficacitatea intervenției Corpului 48 blindat în sprijinul său, a cărui forță combativă era supraestimată.

La cererea armatei din 21 noiembrie, s-a repetat ordinul de menținere pe loc a grupului încercuit, în scopul păstrării, la dimensiunile inițiale, a umerilor breșei realizate de inamic. În aceste condiții, generalul Petre Dumitrescu, după ce a informat pe șeful M.C.G. român cu evoluția situației și cu intenția comandamentului german de a nu permite retragerea „Grupului Lascăr”, care reprezenta aproape jumătate din totalul forțelor Armatei 3, riscându-se pierderi irecuperabile, i-a solicitat generalului Ilie Șteflea să ceară instrucțiuni mareșalului Antonescu, întrucât „o inițiativă din partea Armatei 3 de a se retrage «Grupul Lascăr» peste intențiile operative ale O.K.H.-ului era imposibilă atât din punct de vedere moral cât și material”⁵⁰. Generalul I. Șteflea, care sosise la 11.30 la Morozovskaia, împreună cu șeful M.M.G., a fost de părere că, în condițiile create, „Grupul Lascăr” nu mai poate executa hotărârea Führer-ului de a menține pozițiile cu orice preț și l-a rugat pe generalul Hauffe să obțină de la O.K.H., prin intermediul Grupului de armate „B” ordinul de a ieși din încercuire în noaptea următoare.

În același timp, șeful M.C.G. român a raportat, telefonic, la ora 21.20, mareșalului Antonescu: „Lascăr cu Mazarini și parte din Stavrescu, Ionescu-Sinaia și Sion încercuți. Au primit ordin de la Grupul de armate «B» să rămână pe loc. N-au deloc bomboane. Astăzi nu li s-a putut aduce nimic cu Ramiro Enescu. Lascăr cu toți frații sunt gata în noaptea asta să rupă cercul și să urmeze pe Gheorghe Radu, dar Grupul «B» nu admite. Noi cerem aprobarea d-lui mareșal... așteptăm răspunsul, căci nu trebuie pierdut nici un minut”⁵¹.

Răspunsul primit la ora 21.40, din partea mareșalului, nu a dat dezlegarea cerută, dimpotrivă, el menționa: „Executați ordinul comandantului Grupului de Armate «B», dacă acest comandament montează acțiunea de despresurare și poate procura muniție”⁵². Iar ordinul Grupului de armate „B” a pecetluit soarta grupării încercuite: „Führer-ul a hotărât ca diviziile 5, 6, 13 și 15 precum și restul

*Diviziei 14 infanterie să mențină actualele lor poziții, în orice împrejurare până la sfârșit*⁵³.

Armata 3 nu s-a limitat numai la transmiterea acestor ordine ci a căutat să pregătească totuși, cât mai era timp, o încercare de ieșire din încercuire, transmitând, din proprie inițiativă, prin ordinul 37611/21 noiembrie 1942, ora 22.20 celor aflați în încercuire: „*Ordine sunt să rezistați, pregătiți însă totul pentru direcția înălțimilor vest Perelazovski. Mareșalul transmite gândul său tuturor celor care se sacrifică pentru țară și neam*”⁵⁴. În afară de acestea, comandantul armatei a dat dispoziții ca un avion să încerce să aterizeze în dimineața următoare la punctul de comandă al generalului Lascăr, la Golovski, pentru a-l orienta, printr-un ofițer de stat major, asupra întregii situații și pentru a-i comunica modul cum vede armata eventuala ieșire din încercuire.

Ordinul Grupului de armate „B”, de rezistență pe loc, a fost însă transmis generalului Lascăr și prin ofițerul german de legătură al Diviziei 6 infanterie, maiorul Hohenhausen.

În aceste condiții, situația „Grupului Lascăr” s-a agravat în cursul zilei de 22 noiembrie. Avionul de legătură, pilotat de căpitanul Valentin Stănescu, trimis de comandantul Armatei 3 române la gruparea încercuită, a adus în dimineața zilei următorul mesaj din partea generalului Mihail Lascăr: „*Situația este foarte grea. Cercul se strânge cu fiecare oră.*”

Aseară au sosit doi parlamentari cu propuneri de a se preda, la care li s-a răspuns negativ de toate diviziile.

Regimentele de artilerie mai au circa 40 lovituri de tun.

Muniția pentru front terminată în cea mai mare parte; muniția de infanterie foarte redusă.

De trei zile trupa românească nemâncată.

Azi dimineață a început presiune puternică cu tancuri și Katiușa la stânga Diviziei 15 și dreapta Diviziei 6.

În noaptea de 22/23 noiembrie, am proiectat străpungerea spre Cernîșevskaia.

Răniții în număr foarte mare, posibilități de îngrijire foarte reduse.

Tunurile anticar de orice categorie fără efect asupra majorității carelor.

Infanteria strivită de care.

Maximum de rezistență până mâine.

*În prima urgență muniție și benzină*⁵⁵.

Aprovizionarea pe calea aerului s-a dovedit cu totul neîndestulătoare, reușindu-se aducerea a numai 25 tone muniții, 5 tone de alimente și 5 tone de benzină.

În acest timp, acțiunea inamicului s-a intensificat, executându-se atacuri puternice din toate direcțiile. Pe frontul Diviziei 5 infanterie acțiunile în forță, cu tancuri ale sovieticilor au silit trupele române să se retragă spre sud-vest de Verhnîi Fominski. Punctul de comandă al diviziei a fost mutat de la Belosoin la Belonemukin, dar tancurile inamice au ajuns până acolo în curând. La ora 11.00 frontul diviziei a fost pulverizat, elementele retrase înjghebând o linie de rezistență pe înălțimile est Belonemukin, Boskovski. Trupele sovietice au atacat puternic, de asemenea, flancul drept al Diviziei 6 și stânga Diviziei 15 infanterie, reușind către orele 20.00 să cucerească aliniamentul cu cota 193,7⁵⁶. La punctul de comandă al Diviziei 6 infan-

terie, Golovski, situația a devenit din ce în ce mai tensionată. Aici au început să se retragă resturi din diviziile 5 și 14⁵⁷.

În fața situației desperate în care se găsea gruparea încercuită, puternic atacată, pe cale de a fi nimicită, cu o aprovizionare nesatisfăcătoare și fără nici un sprijin eficient din afară, către orele 16.00 generalul Lascăr a luat măsura de a organiza o consfătuire cu ceilalți doi comandanți de divizie, generalii Mazarini și Sion. Asupra atitudinii adoptate de generalul N. Mazarini au planat o serie de dubii, în sensul că acesta ar fi refuzat să ia parte la adoptarea unei hotărâri comune. „*Sursa*” acestei informații care a generat ample discuții atât în epocă, cât și în istoriografie o reprezintă relatarea căpitanului Petre Anghelescu, șeful Biroului 2 al Diviziei 15 infanterie care susținea că, la întrunirea din ziua de 22 noiembrie a celor trei comandanți de divizie, generalul Nicolae Mazarini a declarat că, deoarece divizia lui (Divizia 5 infanterie) era decimată, roagă să se ia decizia fără participarea sa. De asemenea, generalul ar fi fost vădit demoralizat, lucru dovedit de faptul că ar fi cerut să fie evacuat pe calea aerului, spunând: „*Te rog măcar pe noi, generalii, să ne scoateți din încercuire, fiindcă situația este groasă când știm ce ne așteaptă după ce de două ori am refuzat să ne predăm*”⁵⁸. După același martor, situația ar fi fost rezolvată de generalul Mihail Lascăr care ar fi intervenit de o manieră împăciuitoare. Pe acest material, Ion Antonescu a dispus cercetări care au fost efectuate de Armata 3 și M.St.M. român. Au fost audiați colonelul Constantin Teodorescu, comandantul Regimentului 15 „*Războieni*”, participant la acea misiune, locotenent-coloneii Gheorghe Răscănescu, comandant de batalion în același regiment, Constantin Mihăilescu, Gh. Busuioceanu, căpitan Gh. Predoiu ș.a. Afirmația privind comportarea dezonorantă a generalului Nicolae Mazarini nu s-a confirmat; dimpotrivă, el a avut o atitudine demnă și, deși bolnav de ficat, a refuzat să fie evacuat⁵⁹. În lumina surselor arhivistice, acest „*caz*” practic nu a existat. Hotărârea ieșirii din încercuire a fost luată de comun acord de cei trei comandanți de divizie.

În calitate de comandant (se pare că este primul și singurul act de comandament al grupului) generalul Lascăr a hotărât:

„*Divizia 15 infanterie va rupe cercul în direcția sud-vest, către localitatea Bol. Donscinka;*

● *Divizia 6 infanterie se va retrage pe trei coloane pe direcția generală: cota 194,5–206,6 către Pascani;*

● *se vor evita drumurile, mergându-se peste câmp;*

● *se vor organiza toate unitățile răzlețe;*

● *ora începerii retragerii a fost fixată pentru ora 20, în ziua de 22.XI.1942*”⁶⁰.

După luarea acestei hotărâri, generalul Sion a plecat la punctul de comandă al diviziei sale și a început organizarea mișcării de spargere a încercuirii.

În acest timp, la Golovski lucrurile au început să se precipite, către orele 17.00 artileria inamicului începând să bombardeze localitatea, iar seara, la ora 21.00 s-a produs și atacul care a dus la cucerirea localității, fără a se întâmpina o prea mare rezistență, din cauza dezordinii care se crease prin venirea unor forțe disperate de la diferite unități. Despre generalul Lascăr nu s-a mai știut nimic de la ora 19.00⁶¹.

Organizarea retragerii Diviziei 15 infanterie a decurs în ordine. Având în vedere că trebuia să se execute mai întâi o străpungere a încercuirii, în capul coloanei a fost dispusă o avangardă de valoarea unui batalion (Batalionul 2/Regimentul 10

vânători) cu armament antitanc, 1 divizion de artilerie, din Regimentul 25 artilerie și un pluton de cercetași călări. În continuare urmau, în coloană, regimentele 10 vânători, 25 infanterie, 14 artilerie.

În ariergardă au fost destinate Batalionul 1/Regimentul 10 vânători și un divizion din Regimentul 25 artilerie. Coloana trebuia să aibă aproximativ 12 km și să se deplaseze pe itinerarul cota 184,7 nord Bol. Donscinka, Naumova, evitându-se drumurile și localitățile⁶². Din păcate, după atacul executat asupra localității Golovski, dispozitivul Diviziei 15 a fost invadat de forțele care se retrăgeau în dezordine astfel că, în final, coloana s-a lungit la aproape 30 km.

Aproximativ la ora 21.00 coloana s-a pus în mișcare, care, inițial, s-a executat în ordine și liniște, până în Valea Țarița, unde s-a ajuns spre dimineață. Trecerea râului s-a organizat prin două puncte. Nerespectându-se însă ordinea și distanțele gheața s-a rupt. Odată cu aceasta au apărut și tancuri sovietice care au deschis focul asupra coloanei. În aceste condiții confuze, oamenii au părăsit, în mare parte, materialul și au trecut apa. Către orele 10.00 dimineața (23 noiembrie) coloana a ajuns la Bol. Donscinka, unde a întâlnit Divizia 22 blindată germană⁶³. Au reușit să ajungă, în final, 175 ofițeri, 129 subofițeri și 3300 soldați. Ariergarda coloanei, comandată de colonelul Ciupercescu a fost ajunsă de tancurile sovietice și distrusă în mare parte, numai foarte puține forțe reușind să ajungă la 27 noiembrie în dispozitivul nostru, la nord de Bokovskaia.

Batalionul 1/Regimentul 15 dorobanți, comandat de maiorul Gh. Răscănescu, dirijându-se spre sud, după ce a scăpat de numeroase interceptări sovietice, a reușit, la 26 noiembrie, să ajungă la Oblivskaia, pe Cir, cu tot armamentul din dotare. Pentru fapta sa, ofițerul a fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a⁶⁴.

În timp ce aceste evenimente se petreceau deja, generalul Ilie Șteflea, șeful M.C.G. a făcut eforturi disperate pentru a obține aprobarea de ieșire din încercuire a „Grupului Lascăr”. La insistențele sale, mareșalul Antonescu s-a adresat lui Hitler, prin intermediul atașatului militar la Berlin, colonelul Ion Gheorghe, pentru a cere aprobarea de retragere a grupului încercuit. Răspunsul lui Hitler, dat a doua zi, deși favorabil, s-a dovedit tardiv: „Grupul Lascăr” nu mai exista.

În jurnalul de operații al Armatei 3 române se consemna: „Ziua de 22 noiembrie poate fi considerată ca ziua decisivă în care au fost consumate ultimele posibilități de a menține încheagată rezistența Armatei 3 pe frontul Donului. Gruparea Lascăr este copleșită de superioritatea atacurilor inamice însoțite de puternice formațiuni de tancuri. Din această zi, Grupul Lascăr trece în istoria neamului românesc ca un erou care, cu fruntea senină, acceptă și impune supremul sacrificiu, pentru a face cinste Țării și Neamului”⁶⁵.

Câteva considerații se impun pe marginea pierderii „Grupului Lascăr” și a responsabilităților ce revin pentru această tragedie. Fără îndoială că M.C.G. român, mareșalul Ion Antonescu poartă o mare răspundere pentru cele întâmplate. Între Rostov, București, Predeal (unde se găsea mareșalul) și Cotul Donului au existat numeroase sincope în ceea ce privește legăturile. Aflat departe de realitățile câmpului de luptă, conducătorul statului n-a perceput tragedia la adevăratele ei dimensiuni și, ca atare, intervențiile sale au fost făcute cu o anumită întârziere. De asemenea, și subordonarea trupelor române comandamentului german a sporit dificultatea comu-

nicării, Ion Antonescu trebuind să intervină prin cartierul general al Führer-ului. În acele condiții deosebit de grele, Ion Antonescu și Ilie Șteflea n-au riscat o intervenție directă deoarece aceasta putea afecta atât relațiile de comandament, cât și cele politice. Ion Antonescu, M.C.G. puteau fi acuzați, cum au și fost, de altfel, de pierderea întregii bătălii. De aceea, cea mai mare responsabilitate pentru pierderea „Grupului Lascăr” revine, fără îndoială, comandamentului german, singurul investit cu competențe operative și care a condus nemijlocit forțele române. Ordinele repetate de a rezista „până la ultimul om”, în condițiile evident improprii și fără nici o justificare practică, au pecetluit soarta diviziilor române.

Sacrificarea acestui grup a slujit, probabil, planurilor comandamentului german de a crea o situație mai bună pentru Armata 6 germană. Din păcate, lucrurile nu au evoluat satisfăcător nici pentru această armată. În ziua de 22 noiembrie, așa cum am mai precizat, profitând de o confuzie (fiind confundați cu trupe germane care se instruiău), un detașament de tancuri sovietice condus de locotenent-colonelul N. Filipov a cucerit podul peste Don de la Kalaci, asigurând astfel trecerea forțelor principale inamice, care au ajuns foarte aproape de obiectivul fixat, acela al încercuirii Armatei 6 germane⁶⁶.

Acțiunile de apărare ale forțelor Armatei 3 române pe râul Cir

Pe baza ordinului primit, Armata 3 română a trecut, începând din 24 noiembrie, la organizarea unei noi rezistențe pe linia generală a râului Cir. Menținerea aliniamntului de pe râul Cir și, îndeosebi din zona Don, Cir era de o importanță deosebită, fiind menită să asigure desfășurarea cu succes a ofensivei de despresurare preconizată de Grupul de armate „Don”.

În ziua de 25 noiembrie 1942, inamicul s-a limitat la executarea unor acțiuni de cercetare, pe frontul Kriușa, Cir, Don, cu scopul de a determina aliniamentul, efectivele, tăria și punctele slabe ale noii poziții de apărare româno-germane. În acest fel, Armata 3 și Grupul „Hollidt” au mai câștigat un răgaz de o zi pentru organizarea în mai bune condiții a apărării. Cele mai multe dintre forțele din subordinea Armatei 3 române erau formate, în principal, din grupări germane, constituite fie din lucrători, fie din resturi ale unor unități sau mari unități, aflate în zonă.

La flancul drept al Armatei 3 române se afla Grupul „Schmidt”, alcătuit din unități ale Diviziei 14 tancuri, dispus pe aliniamentul Leapicev, Bratski, Gromoslavka. Această grupare a fost atacată în noaptea și dimineața zilei următoare de forțe sovietice, sprijinite de tancuri, fiind silită să se retragă în capul de pod de la Verhne-Cirski. O parte din forțele grupului au fost angajate între localitățile Verhne-Cirski și Rîcikov, reușind să respingă un atac la sud de gara Cir și recucerind, printr-un contraatac, localitatea Erițki. Grupul „Spang” și-a întărit dispozitivul pe râul Cir între Sekretev, Alexandrovski cu un batalion din Regimentul 354 infanterie german.

La flancul stâng, Grupul „Gerlach” a fost subordonat Grupului „Hollidt” pentru a fi utilizat în raionul Cernîșevskaia, iar forțele Diviziei 7 cavalerie române, aflate la Kuteinikov și un batalion de genști de căi ferate (Grupul „Meixner”) au fost subordonate Grupului „Wandke” (Regimentul 610 siguranță). În rezerva Armatei 3

române s-a constituit, la Morozovskaia, Grupul de luptă „Kleine“ (Batalionul 2/Regimentul 602 infanterie de rezervă)⁶⁷.

În sectorul Grupului „Hollidt“ inamicul a fost ceva mai activ. La Corpul 1 armată român, în sectorul deținut, pe Don, de Divizia 7 infanterie s-au semnalat infiltrații ale forțelor Armatei 1 gardă sovietice. În zona Diviziei 9 infanterie, inamicul a reușit, în mai multe rânduri, să rupă frontul acesteia la vest de Dubovskoe, în timp ce Divizia 11 infanterie a reușit să respingă toate atacurile. Divizia 294 infanterie germană a întărit capul de pod deținut la Bokovskaia. Mai spre sud, până în zona localității Cernîșevskaia se aflau numai grupuri slabe de siguranță române și germane. Pentru consolidarea frontului în acest sector era necesară intrarea în dispozitiv a Corpului 48 blindat care a executat atacul pe timpul nopții cu Divizia 22 blindată germană și forțele române care o însoțeau. Divizia 1 blindată română nu a reușit nici de această dată să se alăture atacului. Până la prânz, localitatea Cernîșevskaia și înălțimile de la nordul ei au fost cucerite, Divizia 22 blindată, organizând o apărare circulară a localității⁶⁸.

Și în ziua următoare (26 noiembrie), forțele sovietice au fost preocupate de consolidarea frontului și mai puțin de dezvoltarea ofensivei. Pe timpul nopții 25/26, în sectorul Armatei 3 române nu s-au semnalat evenimente importante. La flancul stâng, dimineața, Grupul „Wandke“ a reușit să facă joncțiunea cu Divizia 22 blindată la vest de Cernîșevskaia.

La flancul drept, au fost respinse o serie de atacuri executate împotriva Grupului „Tzschockell“, la Rîcikov, dar s-a pierdut gara Lojki. Deși atacurile executate cu tancuri împotriva localității Oblivskaia au fost respinse, forțe slabe inamice au reușit să se infiltreze până la aerodrom unde au avariat câteva avioane. Grupul „Stumpfelf“ a fost întărit cu Grupul „Obergethman“, iar Grupul „Spang“, cu unele subunități de tancuri. Armata 3 a fost informată de existența anumitor concentrări de forțe inamice care puteau pune în pericol capetele de pod de la Rîcikov și Oblivskaia.

În acest timp, Grupul „Hollidt“ a executat un contraatac, cu forțe aparținând diviziilor 62 și 294 infanterie germane, pentru recucerirea văii râului Krișa între Dubovskoe și Bokovskaia, fără a reuși decât o înaintare de câțiva kilometri. Pe timpul nopții, unități din Corpul 8 cavalerie sovietic au atacat dispozitivul circular al Diviziei 22 blindate germane, care a reușit să reziste cu greutate. A doua zi (27 noiembrie) Divizia 1 blindată română a primit ordin să atace spre Cernîșevskaia, în sprijinul Diviziei 22, iar la ora 18.30 a reușit să intre în localitate, urmând ca, în continuare, să ocupe un aliniament pe râul Cir, între est Cernîșevskaia și Krasnoiarska⁶⁹.

Corpul 2 armată român, care, cu ceea ce mai rămăsese din diviziile 7 cavalerie și 14 infanterie, apăra frontul din jurul localității Cistiakovo, a primit sarcina de a reorganiza cei 6000 ostași români care reușiseră să se retragă din Cotul Donului cu Divizia 22 blindată germană. Luând în subordine grupurile „Wandke“ și „Gerlach“, corpul trebuia să răspundă de sectorul de front cuprins între localitățile Cistiakovo și Arjanovski⁷⁰.

În zilele următoare, Armata 3 română s-a preocupat de întărirea dispozitivului său pe Cir, îndeosebi din zona în formă de triunghi isoscel cuprins între Don și Cir.

La stânga, în sectorul Grupului „Spang” nu au apărut elemente noi. Abia din 30 noiembrie au început tatonările forțelor sovietice aparținând Armatei 5 tancuri.

Comandamentele corpurilor 4 și 5 armată române s-au dispus în localitățile Ilinka și Skosîrskaja pentru a concentra și reorganiza forțele din compunerea lor, ele pierzând atribuțiile operative. *„Poate cea mai importantă parte a activității comandamentului meu, nota generalul Constantin Sănătescu, este poliția zonei, ordinea coloanelor și dirijarea lor spre vest, adică treabă de jandarmi, în așa hal am ajuns”⁷¹.*

În sectorul ocupat de Grupul „Stumpf”⁷², în schimb, inamicul aparținând corpurilor 1 și 26 tancuri a fost deosebit de activ. Atacurile au fost îndreptate îndeosebi împotriva capului de pod de la Rîcikov, dar și pe direcțiile gării Cir, Surovikino și Oblivskaia, sovieticii reușind să rupă frontul, de mai multe ori, între localitățile Rîcikov și Oblivskaia.

Pentru a face față atacurilor, Grupul „Stahel” a organizat mai bine pentru apărare sectorul din jurul gării Sekretev. O atenție specială a trebuit să acorde Armata 3 flancului său drept care era din ce în ce mai mult amenințat. Din păcate, forțele la dispoziția sa erau extrem de slabe. La 30 noiembrie armata avea în subordine numai unități de alarmă, batalioane de marș și forțe rămase de la marile unități germane și române. Aceste forțe și mijloace cuprindeau 15.000 militari, 1.500 mitraliere, 74 aruncătoare de mine, 28 tunuri antitanc, 50 tunuri antiaeriene, 14 tancuri și 28 tanchete, iar armata trebuia să apere cu ele un front de nu mai puțin de 170 km.

În sectorul său de front, Grupul „Hollidt” a făcut eforturi pentru a continua atacul pentru împingerea aliniamentului de apărare pe râul Kriușa, lucru pe care l-a reușit la 30 noiembrie. Corpul 2 armată român a organizat un aliniament de siguranță între localitățile Bokovskaia și Cistiakovo. O încercare de pătrundere a inamicului între 27 noiembrie și 1 decembrie peste Cir, la 8 km vest de Cernîșevskaia, a fost respinsă de forțele diviziilor 22 blindate germane, 7 cavalerie române și Grupului „Wandke”. Până la 2 decembrie, Divizia 1 blindată română a reușit ca, împreună cu Grupul „Spang”, să restrângă capul de pod sovietic dintre localitățile Varlamov și Arjanovski și să organizeze un aliniament de apărare între Cernîșevskaia și Varlamov.

La 3 decembrie, comandamentul Corpului 48 blindat, care primise misiunea de a participa la ofensiva de despresurare a Armatei 6 germane, a fost retras din sectorul încredințat și a preluat sectorul dispus de o parte și de alta a localității Nijne-Cîrskaja, pe frontul Armatei 3 române, locul său fiind preluat de comandamentul Corpului 2 armată român.

Ca urmare, la 3 decembrie 1942 la Grupul „Hollidt” situația era următoarea: Corpul 1 armată român, cu Divizia 7 infanterie, întărită cu un batalion din Divizia italiană „Sforcesca”, pe Don, în continuare, diviziile române 11 și 9 infanterie pe Kriușa, apoi, de la Gorbatovski la Bokovskaia diviziile 62 și 294 germane de infanterie; între Bokovskaia și Cistiakovo forțe aparținând Diviziei 14 infanterie; de la Cistiakovo la Varlamov se aflau diviziile blindate 22 germană și 1 română, precum și forțe din Divizia 7 cavalerie română⁷².

La începutul lunii decembrie a crescut și mai mult în importanță menținerea zonei sub formă de triunghi isoscel Don, Cir și a capului de pod de la Rîcikov, ca

urmare a apropierii termenului prevăzut pentru începerea acțiunii de despresurare a Armatei 6 germane. De aceea, acolo au fost aduse diviziile 11 tancuri, 7 antiaeriană și 336 infanterie germane, care au fost subordonate Corpului 48 blindat, urmând să sosească apoi și Divizia 17 tancuri germană. La rândul lor, forțele sovietice, care se așteptau la începerea ofensivei de despresurare și considerau capul de pod de la Ricikov drept o posibilă bază de plecare la atac și-au intensificat presiunea, prin Armata 5 tancuri, asupra acestuia. O situație periculoasă s-a creat la 6 decembrie, când atacurile sovietice n-au putut fi oprite cu forțele Diviziei 7 anti-aerene germane și a fost nevoie să fie introduse în luptă diviziile 336 infanterie și 11 tancuri germane, cu toate că ele trebuiau să aibă altă destinație. Acțiunile energice ale inamicului n-au putut fi stopate cu ușurință, el devenind activ și pe frontul Armatei 3 române, îndeosebi la Grupul „*Stumpfeld*”, astfel încât, operația de despresurare s-a declanșat fără participarea forțelor Corpului 48 blindat, rămas să rezolve situația de pe frontul Cir, unde atacurile s-au intensificat⁷³.

Situația la Armata 3 română și îndeosebi a Grupului „*Hollidt*” a devenit critică după 16 decembrie, o dată cu declanșarea de către sovietici a operației „*Micul Saturn*”. Conform planului comandamentului sovietic, la 16 decembrie, după o pregătire de artilerie la care au participat 5.000 de tunuri și aruncătoare, care a ținut o oră și jumătate, trupele Fronturilor „*Voronej*” și „*Sud-Vest*” au trecut la ofensivă împotriva Armatei 8 italiană, Grupului „*Hollidt*” și Armatei 3 române⁷⁴. Lovitura principală a fost executată cu Armata 3 gardă sovietică la joncțiunea dintre Armata 8 italiană și Grupul „*Hollidt*”. Trupele italiene, având o situație similară cu a celor române în privința dotării, n-au putut face față atacului și în primele două zile de luptă frontul lor a fost pulverizat⁷⁵. Pătrunderea realizată după primele trei zile de luptă, pe o adâncime de 20–25 km pe frontul italian, a creat o situație periculoasă pentru Grupul „*Hollidt*”, unde corpurile 1 și 2 român, ca și Corpul 17 german au fost în pericol de a fi încercuite. În ziua de 20 decembrie, vecinul din stânga al Grupului „*Hollidt*”, Divizia italiană „*Sforcesca*” mai ocupa aliniamentul Gracev, Verhne Cirskaia, pe râul Cir, dar de acolo până în raionul Mișkovskaia se realizase o breșă de 12 km.

În sectorul Grupului „*Hollidt*”, Armata 3 gardă sovietică și-a intensificat atacurile. Sub presiunea acestuia, la flancul stâng, Divizia 7 infanterie s-a retras prin Kamenka spre sud-vest, împreună cu Corpul 1 armată, iar Corpul 2 armată român a cedat localitatea Fomin. S-a încercat constituirea unui nou front continuu, pe aliniamentul Bokovskaia, Nijni Astahov, înălțimile Koșarî. În sectorul Armatei 3 române toate atacurile au putut fi respinse, dar se aștepta o reluare în forță a acestora în zilele următoare.

În ziua de 21 decembrie, în sectorul Grupului „*Hollidt*”, Armata 3 gardă sovietică a reușit să rupă frontul de pe Cir între Kalinovski, est Arhipovka, încercuind Divizia 62 germană și părți din diviziile 7 și 11 infanterie române. Până la lăsarea serii trupele celor trei divizii au reușit să iasă din încercuire și să ocupe un aliniament de apărare de-a lungul șoselei Ponomarev, Grekov, fără contact cu vecinul din stânga.

Începând cu 22 decembrie, situația s-a agravat și mai mult. Cu toate că în timpul nopții Grupul „*Hollidt*” organizase aliniamentul Bokovskaia, Grekov, atacurile puternice ale Armatei 1 gardă sovietice au determinat forțele Corpului 2 armată

român să se retragă pentru a nu fi încercuite. Ca urmare, noul aliniament al grupării a fost retras pe aliniamentul Cistiakovo, Manohin, Veaceslavov, Novo Moskovski, Roses. Armata 3 și-a concentrat atenția pentru apărarea localității Morozovskaia, împotriva trupelor sovietice pătrunse dinspre est de Millerovo. Acțiunile viguroase executate de Armata 1 gardă sovietică, în adâncimea Grupului „Hollidt” și a Armatei 3 române au creat pericolul încercuirii forțelor acestora. La flancul stâng, la Nicolaevski, unde se aflau unitățile din corpurile 17 german, 1 român și unitățile italiene, acest lucru s-a și întâmplat⁷⁶. Organizarea unui nou aliniament de apărare a devenit posibilă numai pe râul Bistraia. Pentru a limita evoluția periculoasă a situației, comandantul Grupului de armate „Don”, feldmareșalul Manstein a dispus unele măsuri organizatorice și tactice. Astfel Grupul „Hollidt” a fost subordonat Armatei 3 române, a cărui misiune principală devenea oprirea grupărilor motorizate și de tancuri ale inamicului care înaintau pe șoseaua Morozovskaia, Nijni–Astahov. În fața acestei situații, generalul Petre Dumitrescu a raportat scris Grupului de armate „Don”, prin M.C.G. român care, însușindu-și considerațiile generalului român, aprecia: „... Armata 3 a primit ordin să ia comanda trupelor din Grupul «Hollidt», fără să aibă posibilitatea să-și exercite această comandă, fiind total lipsită de rezerve și mijloace de legătură. Domnul general Dumitrescu raportează că nu-și poate lua răspunderea unei situații pe care nu domnia sa a creat-o”⁷⁷.

La 23 decembrie, trupe din Corpul 2 tancuri sovietic au cucerit localitatea Skasinskaia, aflată pe flancul stâng al Armatei 3 române și au atacat localitatea Milutinskaia, din centrul Grupului „Hollidt”. Divizia 11 tancuri germană, aflată în rezervă, a primit ordin să contraatace spre Skasinskaia, întrucât forțele de acolo puneau în pericol aerodromul din Tazinskaia. Până la producerea contraatacului, într-adevăr, inamicul a reușit să cucerească și localitatea Tazinskaia. În ziua de 24 decembrie însă, contraatacul declanșat de Divizia 11 tancuri germană s-a desfășurat cu succes, ducând la eliberarea localităților Skasinskaia și Tazinskaia, cu pierderi mari pentru inamic. Totuși, sub presiunea trupelor sovietice de la Milutinskaia, Armata 3 și-a retras flancul stâng până la Morozovskaia⁷⁸.

În zilele următoare, îndeosebi 27 și 28 decembrie, inamicul a continuat să atace cu forțe puternice poziția Grupului „Hollidt”, creând o situație dificilă, datorită faptului că armata nu avea rezerve cu care să intervină. Tocmai atunci a sosit în zonă Divizia 6 tancuri, retrasă din cadrul grupului de despresurare „Hoth” care, contraatacând violent a respins inamicul, restabilind situația. În ziua de 28 decembrie, trupele germane, române și italiene, încercuite la Nikolaevski, au reușit să rupă cercul și să ajungă în frontul german de la Skasinskaia. În urma acțiunilor desfășurate, corpurile 1 și 2 armată române și-au pierdut complet capacitatea de luptă și au fost retrase de pe front pentru a fi trimise în refacere.

La 27 decembrie, frontul Armatei 3 române fiind ocupat aproape în întregime cu trupe germane începând cu ora 00.00, sectorul aparținând acesteia a fost preluat de Grupul „Hollidt”. Statul major german de legătură de la Armata 3 a trecut în subordinea generalului Hollidt.

Comandamentul Armatei 3 române a fost instalat inițial la Șahti, în vederea preluării organizării apărării pe aliniamentul Donețului de la vărsare, până la exclusiv Kamensk, Șahtinski. Ulterior, comandamentul armatei a fost însărcinat cu

---

regruparea trupelor din armatele 3 și 4 române în vederea trimerii lor în țară pentru refacere, stabilindu-și punctul de comandă la Zaporije.

Astfel s-a încheiat operația de apărare a Armatei 3 române în Cotul Donului, printr-o gravă înfrângere, care a avut ca efect nimicirea unor importante efective luptătoare și pierderea, aproape în totalitate, a materialelor și tehnicii de luptă.

NOTE

- ¹ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 32.
- ² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 131.
- ³ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 1174, f. 5-6; Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 85.
- ⁴ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 178/1942, f. 153.
- ⁵ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 56, f. 239-240.
- ⁶ *Ibidem*, dosar nr. 100, f. 494-495.
- ⁷ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 35.
- ⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 131.
- ⁹ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 182/1942, f. 7-80.
- ¹⁰ Constantin Sănătescu, *op. cit.*, p. 64.
- ¹¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 131-132.
- ¹² *Ibidem*, p. 134.
- ¹³ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 34.
- ¹⁴ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 236.
- ¹⁵ I.V.O.V.S.S., tom 3, p. 32.
- ¹⁶ Colonel Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 113.
- ¹⁷ James L. Stokesbury, *op. cit.*, p. 207.
- ¹⁸ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 35.
- ¹⁹ *Ibidem*.
- ²⁰ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1086, f. 128.
- ²¹ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1174, f. 8-12.
- ²² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 139-140.
- ²³ *Ibidem*.
- ²⁴ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 3, f. 35-36.
- ²⁵ *Ibidem*, fond 943, dosar nr. 1086, f. 128.
- ²⁶ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 149.
- ²⁷ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 36.
- ²⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 156.
- ²⁹ *Ibidem*.
- ³⁰ Arh. M.Ap.N., fond 549, dosar nr. 156, f. 11-13. A se vedea și Arhiva I.S.P.A.I.M., fond Documentar, caseta nr. 46A, f. 150-161.
- ³¹ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 38.
- ³² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 187.
- ³³ *Ibidem*.
- ³⁴ *Ibidem*.
- ³⁵ Arhiva I.S.P.A.I.M., fond Documentar, caseta nr. 46A, f. 155-161.
- ³⁶ A.M. Samsonov, *op. cit.*, p. 41.
- ³⁷ Wilhelm Adam, *op. cit.*, p. 178.
- ³⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 211.
- ³⁹ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 312-313.
- ⁴⁰ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 212.
- ⁴¹ Arh. M.Ap.N., fond 549, dosar nr. 156, f. 17.

- ⁴² *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1086, f. 184.
- ⁴³ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1174, f. 29–30.
- ⁴⁴ Wilhelm Adam, *op. cit.*, p. 201.
- ⁴⁵ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 329.
- ⁴⁶ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 237.
- ⁴⁷ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 497.
- ⁴⁸ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 98.
- ⁴⁹ *Ibidem*, f. 48–49.
- ⁵⁰ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 128, f. 37.
- ⁵¹ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 35.
- ⁵² *Ibidem*, fond P.C.M. Cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 35.
- ⁵³ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 38.
- ⁵⁴ *Ibidem*.
- ⁵⁵ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 291.
- ⁵⁶ *Ibidem*, p. 290.
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 257.
- ⁵⁸ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M. cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 105.
- ⁵⁹ Pentru acest „caz”, care în mod practic nu a existat, a se vedea Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 743, f. 1–83; fond 949, dosar nr. 100, f. 322–342.
- ⁶⁰ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 298.
- ⁶¹ *Ibidem*, p. 299.
- ⁶² Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 498.
- ⁶³ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 1174, f. 26.
- ⁶⁴ Colonel dr. Petre Otu, *Regimentul nr. 15 „Războieni” (File dintr-o istorie eroică)*, Editura A92, Iași, 1996, pp. 97, 172–173.
- ⁶⁵ Arh. M.Ap.N., fond 3, dosar nr. 110, f. 170.
- ⁶⁶ A.M. Samsonov, *op. cit.*, p. 41.
- ⁶⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 250.
- ⁶⁸ *Ibidem*, pp. 251–252.
- ⁶⁹ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 5, f. 11.
- ⁷⁰ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 262.
- ⁷¹ Constantin Sănătescu, *op. cit.*, p. 72.
- ⁷² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 276.
- ⁷³ *Ibidem*.
- ⁷⁴ I.V.O.V.S.S. tom 3, p. 47.
- ⁷⁵ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 222.
- ⁷⁶ *Ibidem*.
- ⁷⁷ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 526.
- ⁷⁸ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 223.

Capitolul 9

Operația de apărare a Armatei 4 române în Stepa Calmucă

Ruperea apărării și retragerea Armatei 4 române (20–24 noiembrie 1942)

La 20 noiembrie 1942, ora 05.30, la 24 de ore de la debutul contraofensivei din Cotul Donului, după o puternică pregătire de artilerie, Frontul „Stalingrad”, comandat de general-colonelul A.I. Eremenko, a declanșat atacul împotriva armatelor 4 română și 4 tancuri germană, mai întâi cu Armata 57, apoi, ceva mai târziu (07.45), din cauza ceții, cu Armata 51, iar la ora 11.20 cu Armata 64¹. Lovitura principală a fost dată în regiunea dintre lacurile Țața și Barmanțak, pe direcția Plodovitoe, împotriva diviziilor 1 și 18 infanterie române. O altă lovitură, a avut loc de-a lungul căii ferate spre Kotelnikovo. Ulterior, atacul a fost generalizat pe toată fâșia Corpului 6 armată și al Diviziei 20 infanterie.

Pe restul frontului s-au executat atacuri de fixare astfel: la Divizia 16 motorizată germană în zona Halhuta, iar la Corpul 7 armată român în raionul Șarnut. Aceste atacuri au fost respinse de forțele germane și române².

Atacul puternic executat de inamic, îndeosebi cu tancuri (al căror număr a fost apreciat de Corpul 6 armată român la 50–80, iar de Biroul 2 al Armatei 4 tancuri germane la 135) asupra marilor urlități ale Corpului 6 armată a dus, la scurt timp, la străpungerea frontului la joncțiunea dintre diviziile 1 și 18 infanterie (zona dintre lacuri) și diviziile 2 și 20 infanterie. Situația din sectorul Corpului 6 s-a înrăutățit rapid, inamicul reușind să realizeze între orele 9.00 și 10.00 o pătrundere de 4 km adâncime în dispozitivul Diviziei 2 infanterie, iar Divizia 18 infanterie, atacată mereu cu tancuri a început o retragere dezordonată. Flancul drept al Diviziei 20 române, care a luptat vitejește a fost învăluit de tancurile sovietice.

Situația a devenit de-a dreptul amenințătoare prin introducerea în zona dintre lacuri a Corpului 4 mecanizat sovietic. Ca urmare, generalul Herman Hoth, comandantul Armatei 4 tancuri germane, a vrut să angajeze inițial Divizia 29 infanterie moto germană pentru înlăturarea pericolului, dar dimensiunea străpungerii nu a permis luarea acestei decizii³.

Către orele 10.00, comandantul Armatei 4 române, aflat în inspecție la trupele din prima linie ale Diviziei 8 cavalerie a propus și comandantul Armatei 4 tancuri a ordonat, ca unitățile neangajate ale Diviziei 8 cavalerie comandate de colonelul

Radu Korne (Detașamentul „Korne” constituit din statul major al diviziei, Regimentul 4 cavalerie, mai puțin un escadron, batalionul 2/Regimentul 3 artilerie, Regimentul 3 cavalerie motorizată și bateria 1 grea/Regimentul 7 artilerie motorizată) să se deplaseze în raionul Korobkin, Umanțevo și să fie în măsură să intervină spre nord sau nord-est în zorii zilei de 21 noiembrie, iar Divizia 4 infanterie, care fusese puțin atacată și rezistase cu succes să intre în subordinea Corpului 7 armată. Generalul Hoth a mai hotărât ca pentru restabilirea situației la sud de Cervlenaia să angajeze temporar, fără a mai aștepta aprobarea Grupului de armate, Divizia 29 infanterie moto⁴.

Atacul executat de Armata 64 sovietică, la nord de râul Cervlenaia, cu Corpul 13 mecanizat (care avea în componerea lui brigăzi de tancuri) a reușit să străpungă frontul Diviziei 20 infanterie, care a fost silită să se retragă spre vest, pierzând legătura cu forțele Corpului 6 armată român. Pentru restabilirea situației, comandantul Corpului 4 armată german, generalul de trupe de geniu Erwin Jaenecke, a ordonat, la orele 15.05, Diviziei 297 infanterie germană constituirea unei grupări la Jagodnii (Gruparea „Pickel” compusă din 2 batalioane infanterie, o baterie de tunuri, o companie vânători de tancuri, Divizionul 43 tunuri de asalt, Divizionul 602 tunuri apărare antiaeriană, 2 plutoane artilerie antiaeriană, 1 pluton/baterie 2/Regimentul 72 artilerie, o stație radio și Detașamentul 44 cercetare), care să fie gata ca în dimineața zilei de 21 noiembrie să recucerească aliniamentul pierdut.

La ora 13.00, situația la Corpul 6 armată român se prezenta astfel: Divizia 4 infanterie, puțin atacată și-a menținut pozițiile; Divizia 1 infanterie, la sud de lacul Barmanțak se menținea pe vechiul aliniament, în timp ce flancul stâng a fost retras, prin luptă la 4 km sud-est Plodovitoe; Divizia 18 infanterie se afla cu flancul drept în luptă la 5 km nord-est Plodovitoe și cu stânga, 6 km sud-vest Bol. Ceapurniki; inamicul realizase o pătrundere la joncțiunea dintre cele două divizii cu o adâncime de 15 km; Divizia 2 infanterie, puternic atacată lupta cu frontul orientat spre nord pe linia localității Homiakovo, având flancul stâng repliat cu 10 km; divizia a pierdut legătura cu vecinul din stânga, Divizia 20 infanterie⁵.

Toate intervențiile rezervelor de divizie și rezistențele opuse succesiv au fost mereu răsturnate sau întoarse de atacurile inamicului cu tancuri. În încercarea de restabilire a situației, Corpul 6 armată român a hotărât să apere localitatea Plodovitoe prin legarea celor două flancuri interioare ale diviziilor 1 și 18 infanterie. În acest scop a destinat rezerva sa (Regimentul 6 roșiori purtat și Batalionul 27 pionieri), Batalionul 1 pionieri al Diviziei 1 infanterie și o baterie detașată de la Divizia 4 infanterie⁶.

În după-amiaza zilei, executând ordinul Armatei 4 tancuri germane, Corpul 6 armată a dispus refacerea rezistenței pe aliniamentul colțul de sud al lacului Barmanțak, est Plodovitoe, est Tinguța, nord-est gara Tinguța. Cum ocuparea acestui aliniament n-a mai fost posibilă (îndeosebi din lipsa armamentului antitanc — numai 4 piese de 75 mm), corpul a ordonat organizarea rezistenței pe linia Tundutovo, cota 143,8, nord-est gara Tinguța. Nefiind posibilă înjgheburile unei rezistențe eficiente nici pe acest aliniament, străpuns de tancurile sovietice, s-a hotărât să se bareze direcția spre Abganerovo, prin ocuparea unui aliniament între Abganerovo și gara Tinguța. În noaptea de 20/21 noiembrie, corpul a schimbat punctul de comandă la Aksai și a cerut muniție Armatei 4.

Corpul 7 armată română a preluat la ora 14.00 Divizia 4 infanterie și a hotărât ca batalionul de infanterie ușoară al acestuia de la Sadovoie să fie deplasat pe șoseaua spre Derbeti la trecerea peste pârâul Almata. În același timp, corpul și-a dirijat rezervele spre flancul stâng, în zona periclitată, trimițând la Sadovoie Grupul 57 cercetare și o baterie de artilerie grea (la dispoziția Diviziei 4 infanterie) și a împins la Obilnoie Batalionul 57 pionieri⁷.

La ora 20.30, un batalion sovietic a atacat la Șarnut Divizia 5 cavalerie, dar a fost respins printr-un contraatac executat la ora 23.30, frontul inițial fiind restabilit.

Armata 4 tančuri a anunțat la ora 16.20 că în ziua de 21 noiembrie, Divizia 29 infanterie moto germană va interveni în favoarea Corpului 6 armată română printr-un contraatac pe direcția Koșari.

La ora 19.00, generalul Constantinescu-Claps, comandantul Armatei 4 române, întors de pe front (deși nu luase încă în primire comanda operativă), a raportat M.C.G. român situația constatată:

„1. Am fost pe front trei zile și m-am convins că cele întâmplate sunt o fatalitate.

2. Cel mai bun sprijin ce puteți da trupelor: trimiteri de benzină și muniții.

3. Grăbiți afluirea unităților de marș.

4. Am luat măsuri să fim informați continuu asupra evoluției de pe front cu începere de la 20.11. seara.

5. Rog să fie ținut la curent asupra situației de ansamblu”⁸.

La sfârșitul primei zile de luptă, în sinteza întocmită, Armata 4 română constata: inamicul a dislocat și a rupt total apărarea Corpului 6 armată; trupele puse în cele mai grele și inegale situații de luptă „s-au luptat și de data aceasta eroic” (Raport operativ nr. 34169 al Corpului 6 armată); marile unități au fost împrăștiate și în mare parte distruse; nu se mai poate vorbi de un front constituit; Corpul 6 armată nu mai are nici o rezervă; s-a dirijat în ajutor grosul forțelor Diviziei 8 cavalerie; legătura cu Divizia 20 infanterie a fost ruptă; stânga Corpului 7 armată a rămas descoperită; s-a făcut simțită lipsa munițiilor și a carburanților; trupele sunt total demoralizate⁹. După cum se poate observa, prima zi de luptă a avut pentru trupele române aflate la sud de Stalingrad o desfășurare cu totul defavorabilă, creându-se o situație deosebit de periculoasă.

În noaptea de 20/21 noiembrie inamicul a reușit să adâncească și să lărgască pătrunderea pe care o realizase în timpul zilei. Corpul 6 armată română nu a fost în măsură să organizeze o apărare puternică pentru a putea opri ofensiva sovietică pe aliniamentul indicat, Abganerovo, gara Tinguța. Marile unități din Armata 5 sovietică au reușit o pătrundere, a cărei direcție principală era îndreptată spre Kalaci, pentru a face joncțiunea cu forțele care atacaseră în Cotul Donului, în vederea încercuirii trupelor din Stalingrad. În acest fel, Armata 4 tancuri germană a fost divizată în două: gruparea de nord (Divizia 29 infanterie moto și Corpul 4 armată, ambele germane și Divizia 20 infanterie română) care a primit misiunea de a opri înaintarea spre vest a inamicului și pătrunderea acestuia în adâncimea dispozitivului Armatei 6 germane; gruparea de sud (corpurile 6 și 7 române plus Divizia 16 infanterie moto germană) cu misiunea de a apăra prin toate mijloacele linia de cale ferată Kotelnikovo, Stalingrad, importantă pentru aprovizionarea trupelor și desfășurarea ulterioară a operațiilor militare¹⁰.

Pentru a realiza la grupul de forțe din sud o conducere unitară a acțiunilor de luptă, generalul Herman Hoth a propus Grupului de armate „B”, ca Armata 4 română să preia, sub conducerea comandamentului Armatei 4 tancuri germane, comanda trupelor de la sud de Seti, respectiv a corpurilor 6 și 7 române și a Diviziei 16 infanterie moto germană. Datorită întreruperii legăturilor telefonice, acest ordin a fost adus la cunoștința generalului Constantinescu-Claps de către colonelul Hans Doerr, șeful de stat major al grupului de legătură german de pe lângă Armata 4 română. S-a creat atunci un moment de confuzie, întrucât generalul nu putea lua comanda fără aprobarea M.C.G. român.

Pentru aceasta, Armata 4 română a raportat M.C.G. următoarele: *„Pentru executarea imediată a comenzii avem nevoie de o confirmare urgentă, de stabilirea misiunii noastre generale, de precizarea contribuției pe care o pot da, la ordinul nostru, unitățile germane aflate în zona armatei (până mai departe spre spatele armatei)”*.

M.C.G. român a transmis ordinul nr. 34.348 din 21 noiembrie care prevedea:

„a) Armata 4 ia de îndată sub ordine corpurile 6 și 7 armată fără Divizia 20.

b. Misiunea armatei este să oprească pătrunderea inamicului pe o linie cât mai la est.

c. S-a intervenit la Grupul de armate «B» să comunice ce mijloace de întărire ar putea trimite.

d. S-au luat măsuri a se trimite muniție¹¹.

Controversa dintre elasticitatea misiunii date de M.C.G. român și ordinul Armatei 4 tancuri germane, transmis prin colonelul Doerr ca *„trupele să păstreze pozițiile până la ultimul om”* a fost rezolvată în favoarea cererii germane. Acest lucru s-a întâmplat pentru că între timp M.C.G. a primit din partea M.M.G. comunicarea (nr. 1657/42) în care se făcea cunoscută telegrama Grupului de armate „B” ce preciza:

„Armata 4 română ia imediat în subordine toate Marile Unități române la sud de Seti și Divizia 28 infanterie moto germană.

Armata 4 română se pune sub ordinele Armatei 4 blindate germane.

Pozițiile actuale vor fi ținute cu orice preț.

Deocamdată nu se poate conta pe aducerea de forțe germane¹².

În fața acestei situații, M.C.G. român s-a văzut nevoit să revină la atribuțiile sale, recunoscând că nu are drept de comandă.

O altă problemă a apărut între partea germană și cea română prin faptul că încercarea Corpului 6 armată de a pregăti aliniamente de apărare în adâncime pentru repliere a fost interpretată ca o formă prin care se scădea voința de rezistență a trupelor. Ar mai fi de remarcat și faptul că, deși prin ordinul Grupului de armate „B”, toate trupele (deci inclusiv cele germane) de la sud de Seti treceau în subordinea Armatei 4 române, totuși forțele germane din acea zonă au fost subordonate colonelului Hans Doerr!¹³

După luarea comenzii, în aceste condiții dramatice, Armata 4 română a ordonat Corpului 6 să refacă rezistența pe aliniamentul general Valea Aksai, Tundutovo, punându-i la dispoziție Detașamentul „Korne” care ajunsese în zona Korobkin, Umanjevo!¹⁴.

În urma acțiunilor desfășurate în cursul zilei, la ora 16.00, Corpul 6 armată ajunsese cu Divizia 1 infanterie având flancul drept (Detașamentul colonel Palade, cu trei batalioane) între M. Derbeti, Tundutovo, iar cu flancul stâng încerca realizarea unui nou aliniament între Goncarevski, Vadinski. La Divizia 18 infanterie, unitățile sale rezistau în pădurea Tinguța fără legătură cu marea unitate, iar Divizia 2 avea cea mai mare parte a trupelor împrăștiate¹⁵.

La ora 17.45, Corpul 6 armată, cu acordul Armatei 4 române, a dat Ordinul de operații nr. 138 prin care a stabilit ca forțele sale întărite cu Detașamentul „Korne” să rupă lupta în seara zilei de 21 noiembrie și sub protecția trupelor aflate pe aliniamentul Goncarevski, gara Gnilo Aksaiskaia, Vasilievka să treacă la reorganizarea apărării la sud de râul Aksai. În acest scop, Divizia 1 și alte elemente aflate pe aliniamentul Goncarevski, Vasilievka, trebuiau să întârzie înaintarea inamicului până în seara zilei de 22 noiembrie 24.00, Detașamentul „Korne” să facă siguranța flancului drept, fiind în măsură să intervină în direcția Abganerovo, iar Divizia 18 să-și regrupeze forțele în raionul Aksai, Șutov 1, Divizia 2 în raionul vest Șutov 1, Șestakov și unitățile din Divizia 1 aflate la sud de valea Aksai să se regrupeze în zona Aksai Peregrusnii¹⁶.

La Corpul 7 armată, Divizia 4 infanterie a luat în subordine Detașamentul colonel Palade, aflat la Tundutovo, iar în golul de la vest Tundutovo s-au introdus Batalionul 4 infanterie ușoară și Grupul 57 cercetare. La flancul drept, Divizia 16 infanterie moto germană încercuită la Utha s-a degajat și a început retragerea spre lașkul.

De la M.M.G. s-a aflat că Divizia 20 infanterie română, luptând eroic, a fost silită să se retragă, după ce, în prealabil, și vecinii săi făcuseră deja acest lucru. Ea a pierdut legătura cu Corpul 6 armată român, rămânând la Corpul 4 armată german, a cărui soartă o va împărtăși după încercuirea Stalingradului. Intervenția Diviziei 29 infanterie moto germane nu s-a mai produs în favoarea Corpului 6 armată român, la sud de Cervlenia, pentru că și ea a fost subordonată Corpului 4 armată german¹⁷.

În concluzie, în a doua zi a operației sovieticii au continuat să înainteze spre vest, Corpul 6 armată a opus rezistențe izolate de-a lungul comunicațiilor, Corpul 7 și-a păstrat pozițiile, iar comandamentul Armatei 4 română neîntrebuințat două luni de zile a luat comanda forțelor sale în condiții extrem de grele, hotărând să refacă rezistența pe aliniamentul valea Aksai, Tundutovo¹⁸.

În cea de-a treia zi a operației (22 noiembrie 1942), sub presiunea evenimentelor, au fost luate noi măsuri de reorganizare a comandamentelor. La ora 09.50 când s-a aflat despre iminența încercuirii Armatei 6 germane (trupele de tancuri sovietice ce acționau dinspre nord și cele dinspre sud se aflau la 40 km de realizarea joncțiunii), comandantul Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, aflat la Starobelsk, a ordonat constituirea Grupării „Hoth”, în compunerea căreia a intrat Armata 4 tancuri germană, Armata 4 română și Divizia 16 infanterie moto germană. Comandantul grupului a fost numit generalul Herman Hoth. Gruparea constituită avea misiunea să mențină aliniamentul lașkul, Tundutovo, să acopere flancul de nord în raionul Aksai și să încerce stabilirea legăturii cu Armata 6 germană¹⁹.

În pofida acestor măsuri, situația Armatei 4 române a continuat să se agraveze, în special la Corpul 7 armată care a contramandat măsura trimiterii unui regiment de cavalerie de la Divizia 5, în rezervă. În sectorul Diviziei 4 infanterie inamicul a

reușit să ocupe până la ora 09.00 localitățile M. Derbeti și Tundutovo. La ora 12.30, atacul a fost reluat de la Tundutovo spre sud, Grupul 57 cercetare care acoperea flancul stâng al diviziei fiind și el atacat cu tancuri. În fața acestei situații, Corpul 7 armată a ordonat menținerea cu orice preț a înălțimilor 4 km sud-est Tundutovo și a crestei 2 km nord valea Almata, pentru a opri pătrunderea inamicului spre Sadovoie. De asemenea, s-a hotărât executarea unui contraatac în zorii zilei de 23 noiembrie din zona 1 km sud-vest Tundutovo către nord-est.

La Corpul 6 armată, Detașamentul „Korne”, ajuns dimineața în raionul Krasnii Geral, Korobkin, a fost atacat la ora 17.00 cu tancuri și cavalerie pe valea Almata. Restul marilor unități ale corpului continuau regrouparea pe valea Aksai cu mari dificultăți din cauza amestecului de oameni în retragere, iar pierderile în efective și material erau foarte mari. La Divizia 1 infanterie mai existau circa 700 luptători, plus Detașamentul colonel Palade cu efective necunoscute, la Divizia 2 infanterie, 4-5 ofițeri inferiori, 100 soldați, 2 tunuri de 75 mm, 3 obuziere de 100 mm și formațiunile de servicii cu circa 700 de oameni. Divizia 18 infanterie mai dispunea de un batalion de infanterie ușoară susținut de 14 tunuri antitanc germane. Totalul forțelor de care dispunea Corpul 6 armată se ridica la valoarea a 4-5 batalioane²⁰.

Armata a trimis Corpului 6 primele întăriri sosite (Batalionul 2/Regimentul 92 infanterie și compania 18 antitanc, cu misiunea de a debarca la Cilikovo și de a înainta spre Valea Aksai pentru a strânge și regrupa forțele răzlețe. Cu aceste forțe, comandantul Corpului 6 armată, generalul Corneliu Dragalina a arătat că nu se poate menține aliniamentul încredințat, fără un sprijin cu mijloace antitanc, artilerie și tancuri. Generalul Herman Hoth a atras atenția însă: „*Corpul 6 armată are misiunea să mențină aliniamentul actual prin toate mijloacele și să-l întărească imediat cu trupe române. Pentru orice mutare a punctelor de comandă sau a unităților spre înapoi este necesară aprobarea mea*”²¹.

Ca urmare a pierderii localităților Mal Derbeti și Tundutovo, între cele două corpuri de armată române s-a creat un goi de aproximativ 20 km. Cererea Armatei 4 române de a închide intervalul prin retragerea spre vest a Corpului 7 armată a fost respinsă de O.K.H. Misiunea de a supraveghea acest interval a fost încredințată Detașamentului „Korne”. Seara, însă, la ora 20.30, inamicul a reluat atacul pe tot frontul Corpului 6 armată, reușind depășirea aliniamentului acestuia, după miezul nopții.

În concluzie, și în cea de-a treia zi inamicul a continuat atacul, căutând să lărgească ruptura dintre cele două corpuri de armată. Încercarea de retragere a frontului pe valea Aksai, propusă de Corpul 6 armată și de Armata 4 română, nu a fost acceptată de partea germană.

Ziua a patra a operației (23 noiembrie 1942) a debutat sub auspicii cu totul nefavorabile pentru Armata 4 română. În noaptea de 22/23 noiembrie, inamicul a reluat atacul din ziua precedentă, exercitând o presiune puternică asupra poziției de ariergardă a Corpului 6 armată, a Detașamentului „Korne” și a flancului stâng al Corpului 7 armată.

În fața acestei situații, pentru a sustrage de la distrugere sigură trupele, armata a întrebat, la ora 01.30, prin locotenent-colonelul Nicolae Dragomir, M.C.G. român, dacă poate lua hotărâri care să contrazică ordinul drastic al generalului Herman Hoth de a menține pozițiile cu orice preț. Răspunsul a venit la ora 03.00:

„Luați orice măsură ce credeți necesară pentru a face față situației, comunicând-o Armatei 4 blindate prin ofițerul de legătură”²².

Față de situația creată, generalul Constantinescu-Claps, după un schimb de păreri cu comandantul corpurilor, a ordonat Corpului 6 armată ca în condițiile în care apărarea pe aliniamentul ariergărzii nu se va putea menține, să treacă cu toate forțele la apărarea văii Aksai, cu efortul principal pe direcția Jutov, Kotelnikovo, iar Corpului 7 armată i-a aprobat ducerea luptei pe aliniamentul propus — încrucișarea de drumuri 7 km nord-est Korobkin, botul de deal 10 km sud Tundutovo, înălțimea 8 km est Sadovoie.

Către ora 10.00, rezistența Corpului 6 armată s-a destrămat, Divizia 2 infanterie îndreptându-se spre sud-vest de valea Aksai, în timp ce Divizia 1 infanterie avea podurile de la Aksai interceptate de tancurile adversarului, localitatea fiind cucerită deja. În felul acesta frontul dinspre valea Aksai era deschis, o eventuală reluare a atacului de către inamic nemaivând de întâmpinat rezistențe. Detașamentul „Korne”, atacat puternic cu tancuri, a fost nevoit să se replieze spre sud-est, lăsând astfel descoperit flancul stâng al Diviziei 4 infanterie.

La Corpul 7 armată, flancul stâng atacat din trei direcții a fost împins spre Sadovoie, centrul (dreapta Diviziei 4 infanterie) respins câțiva km spre nord, iar la sud de Divizia 8 cavalerie inamicul s-a infiltrat pe lângă lacul Ciligir. Corpul nu mai dispunea de rezerve în măsură să intervină pe nici o direcție²³.

Pus în fața acestei situații, când exista pericolul ca armata să fie ruptă în două, comandantul armatei a hotărât ca, în cursul nopții de 23/24 noiembrie să retragă toate forțele spre vest, în ideea de a organiza o nouă rezistență pe aliniamentul Cotul Donului, la Topolev, Kurmoiarski, râul Aksai, Kotelnikovo, Kogeska, Novo Salski. Acest aliniament urma să fie ocupat cu diviziile de cavalerie, la adăpostul cărora s-a intenționat să se regroupeze pentru refacere diviziile de infanterie 1, 2 și 18 în raionul Maiorovski, Viselki și 4 în raionul Ilinka, Mihaievski, Tarabov. Pentru favorizarea acestei manevre, Divizia 16 moto germană trebuia să întârzie inamicul pe direcția Elista, Simovniki, punând stăpânire pe comunicația și trecerile peste Manici la vest de Printonie²⁴.

Când a luat această hotărâre, armata nu era la curent cu încercuirea Stalin-gradului, cu intențiile comandamentului german de a trece la despresurarea lui și cu rolul pe care trebuia să-l joace raionul Kotelnikovo în acest caz. Nu cunoștea, de asemenea, nici evoluția luptelor din Caucaz.

În aceste condiții, M.C.G. român, văzând neconcordanța dintre misiunea Grupului „Hoth” și hotărârea Armatei 4 române nu a fost de acord cu intențiile acesteia nici în ceea ce privește adâncimea retragerii, nici a orientării frontului.

La aceasta s-a mai adăugat intervenția generalului Herman Hoth care, prin șeful statului major german de legătură, colonelul Hans Doerr, a transmis „că se rămâne pe loc în orice condiții și să se împiedice orice retragere a Corpului 7 armată”²⁵. Grupul de armate „B” a transmis și el comunicarea lui Hitler care cerea: „Răspundeți cu capul ca localitatea Kotelnikovo să fie menținută în orice condiții până la ultimul om, fiind raionul de plecare pentru o nouă operație pe direcția Stalingrad, în scopul despresurării Armatei 6”²⁶.

Ca urmare, Armata 4 română a fost silită să-și modifice hotărârea inițială și a ordonat oprirea retragerii, organizarea rezistenței cu Corpul 7 armată pe alinia-

mentul Gondșur, Keke Buluk, Obilnoie, Umanțevo, făcând legătura la dreapta cu Divizia 16 moto germană, iar Corpul 6 armată cu Detașamentul „Korne” în zona Iutov 2, Oradik, asigurând legătura cu flancul stâng al Corpului 7 aflat la Umanțevo, iar cu resturile diviziilor 1, 2 și 18, capabile să mai lupte, pe calea ferată Aksai, Kotelnikovo. Dispozitivul a fost completat cu grupurile germane „Birkenbiehl”, „Sauber” și „Sauvant”. Generalul Corneliu Dragalina, comandantul Corpului 6 armată român, decorat cu „Crucea de cavaler al Crucii de Fier”, a fost însărcinat, la dorința lui Hitler, cu apărarea localității Kotelnikovo.

În seara zilei, Armata a hotărât să-și mute punctul de comandă la Remontnaia, la Kotelnikovo, urmând să rămână numai subșeful de stat major și un mic grup de ofițeri.

Consolidarea dispozitivului de către Armata 4 română

În noaptea de 23/24 noiembrie, Corpul 7 armată român s-a repliat pe aliniamentul Godșur, Keke Buluk, Keșener Șebeneri, cota 116, 2,5 km sud-est Selian, Kosiankin, încrucișarea de drumuri 2 km sud Umanțevo. În ziua de 24 noiembrie, Divizia 4 infanterie a fost atacată și a pierdut localitatea Umanțevo, retrăgându-și flancul stâng la 3 km nord Balanov, originea Văii Karasol. Trupele de siguranță ale Corpului 6 armată s-au retras de pe râul Aksai unde au rămas numai grupurile germane „Sauvant” și „Sauber”. În intervalul dintre cele două corpuri de armată s-au infiltrat elemente de cercetare ale inamicului pe care Detașamentul „Korne”, ce încheia acest interval, le-a respins.

Aceasta era situația la ora 08.00 când, la punctul de comandă al Armatei 4 române, a sosit generalul Herman Hoth, pentru a se informa la fața locului asupra evoluției evenimentelor și pentru a pune la curent partea română cu noile realități și perspective în sectorul de front al grupului său. În aprecierea situației, generalul german a căutat să convingă Armata 4 română că în fața sa se găsesc forțele cele mai slabe ale inamicului, deci frontul său este colateral, dar trebuie menținut cu orice preț, îndeosebi raionul Kotelnikovo, unde se vor concentra forțele menite să despresoare Armata 6 germană. În principiu, generalul Hoth a fost de acord ca în cazul în care inamicul realizează o pătrundere, Corpul 7 armată să-și replieze flancul stâng, dar totul depindea de aprobarea O.K.H.-ului²⁷.

Pentru consolidarea cât de cât a Corpului 6 armată, au fost dirijate spre acesta mijloacele de întărire sosite, astfel: la Divizia 1 infanterie un batalion de marș din Regimentul 1 dorobanți și un batalion de marș din Regimentul 5 vânători; la Divizia 18 infanterie, Batalionul 18 infanterie ușoară și Batalionul 2/Regimentul 92 infanterie; la Divizia 2 infanterie, 2 baterii de artilerie (7 piese)²⁸.

Pentru a face față mai bine amenințării care se contura la intervalul dintre cele două corpuri de armată române s-a constituit Grupul „Panwitz”, din Grupul „Sauvant”, alte elemente germane, artilerie din organica Corpului 6 armată român și două batalioane de marș române, care s-a dispus în raionul Șarnutovski, Iutov 2, Dorganov²⁹.

În cursul zilei, Grupul „Hoth” a fost anunțat că pentru realizarea atacului de despresurare va primi Divizia 15 antiaeriană, diviziile 6 și 23 tancuri și Corpul 57 tancuri.

Întrucât se aștepta o înrăutățire a situației, atacul sovietic vizând îndeosebi intervalul dintre corpurile de armată române, dispozitivul realizat a fost următorul: Divizia 16 moto germană la Iașkul, în continuare, la Corpul 7 armată român, Divizia 8 cavalerie (Detașamentul Hristea) pe aliniamentul Kara Buluk, Ketșener, Divizia 5 cavalerie între Peredneaia, sud Iurkov, apoi Divizia 4 infanterie între Koșenka, Kanukovo.

La intervalul dintre Corpul 7 armată și Corpul 6 armată au fost dirijate Detașamentul „Korne” la Jutov 2, Gruparea „Panwitz” la Șarnutovski, apoi mai spre stânga alte grupuri din Batalionul 541 german. Localitatea Kotelnikovo a fost pregătită pentru apărare de Corpul 6 armată, prin generalul Ion Mihăescu, având la dispoziție: Batalionul 410 pază, 3 plutoane pionieri, compania 53 transmisiuni, un divizion de artilerie grea și formațiunile de servicii din oraș³⁰.

În ziua de 25 noiembrie, inamicul a devenit ceva mai agresiv, căutând să exploateze intervalele create între Don și calea ferată și între cele două corpuri de armată române, unde Armata 51 sovietică a introdus elemente de cercetare.

Corpul 6 armată român a dispus Grupul „Korne” pe aliniamentul Jutov 2, Samuhin, iar cu forțele la dispoziție și cu cele primite ca întărire a ocupat sectorul Jutovo, Kovalevka, pe râul Aksai. Încercările, destul de slabe, de pătrundere ale inamicului au fost respinse.

La Corpul 7 armată, însă, situația a fost mai delicată, pentru că inamicul a reluat atacurile încă din timpul nopții. Presiunea s-a exercitat mai ales asupra flancului stâng la Divizia 4 infanterie, care, și așa, era extrem de slăbită și demoralizată după zilele anterioare de lupte. Nici chiar schimbarea comandantului diviziei, operată de generalul Florea Mitrănescu, comandantul Corpului 7 armată nu a dat rezultate.

Ca urmare a atacului inamic executat începând de la ora 02.00 la joncțiunea dintre Divizia 4 infanterie și 5 cavalerie, s-a creat un gol între aceste divizii, fapt ce a determinat obținerea permisiunii de repliere a flancului stâng al Corpului 7 armată până pe aliniamentul Obilnoe, Verhne Sal³¹.

În fața pericolului nimicirii Corpului 7 armată în cazul unui atac ceva mai puternic al inamicului, comandantul armatei române, generalul Constantin Constantinescu-Claps a adresat rugămintea șefului de stat major de legătură german, colonelul Hans Doerr de a obține de la generalul Hoth aprobarea de retragere a corpului arătând: *„Eu știu că armata mea va fi nimicită, nu mai pot suporta ca inamicul să facă ce vrea cu unitățile armatei mele”*³².

Până la amiază, situația Corpului 7 armată s-a înrăutățit, Divizia 4 infanterie pierzând localitatea Obilnoie, iar Divizia 5 cavalerie punctul de sprijin înaintat de la Alcin-Hut.

În acest timp, a sosit la Kotelnikovo ministrul român al Apărării, generalul Constantin Pantazi și șeful M.C.G., generalul Ilie Șteflea, cărora li s-a făcut o expunere detaliată a situației armatei. În prezența acestora, comandantul Armatei 4 române l-a rugat din nou pe colonelul Doerr să intervină pentru retragerea Corpului 7 armată. În urma convorbirii telefonice, generalul Hoth l-a invitat pe șeful M.C.G. român la punctul său de comandă la Zimovniki. În urma intervenției făcute la șeful de stat major al O.K.H., generalul Zeitzler s-a obținut în final aprobarea *„libertății de a lua hotărârea”* în vederea retragerii dacă inamicul va ataca prin intervalul dintre cele două corpuri de armată³³.

În după-amiaza zilei, situația s-a înrăutățit și mai mult, la flancul stâng al Corpului 7 și flancul drept al Corpului 6, datorită atacului executat de Corpul 4 cavalerie sovietic. Corpul 7 armată român a primit aprobarea să se retragă, pe aliniamentul Ketșener, Kanuko, Șoșaldakin. Prin această retragere intervalul dintre cele două corpuri române a mai crescut cu 15 km, nemaexistând forțe pentru acoperirea lui. O problemă care s-a pus a fost aceea în legătură cu dispunerea și rolul Grupului „Panwitz”, dacă să sprijine Corpul 7 sau Corpul 6. Până la urmă, având în vedere că Divizia 4 infanterie oricum nu mai putea fi sprijinită, s-a optat pentru dispunerea grupului la Pimen–Cerni, pentru a consolida frontul de pe râul Aksai al Corpului 6³⁴.

Seara, la ora 19.50, armata română a primit ordinul Armatei 4 tancuri germane care cerea Armatei 4 române să-și păstreze pozițiile deținute și să mențină raionul Kotelnikovo. Totodată, se stipula posibilitatea retragerii la nevoie a Corpului 7 armată. Este de remarcat faptul că acesta era un ordin ceva mai „elastic” în sensul că nu mai vorbește de „*menținerea pozițiilor cu orice preț*” ci de „*a nu se ceda nici o palmă de pământ fără luptă*”³⁵.

Aliniamentul pe care se aflau trupele la sfârșitul zilei era: Corpul 6 pe râul Aksai (Jutov 2, Kavalevka, gara Jutovo), Grupul „Panwitz” în raionul Șarnutovski, în legătură cu Grupul „Korne”, Corpul 7 cu Divizia 8 cavalerie între Kara–Buluk, Kegulta, Godjur, Keke–Buluk, Ketșener, cu Divizia 5 cavalerie între 4,5 km sud–vest Peredneaia Elista, 6 km sud–est Obilnoe, apoi până la Kenkria, Divizia 4 infanterie. Divizia 16 moto germană, în continuare la lașcul, în luptă cu inamicul³⁶. Punctul de comandă al Armatei 4 române s-a mutat la Remontnaia. A doua zi se așteptau reacții puternice din partea inamicului.

În dimineața zilei de 27 noiembrie, s-a primit ordinul nr. 332 al Armatei 4 tancuri germane în care se menționa un atac probabil al inamicului la intervalul dintre cele două corpuri de armată române precum și pe frontul de pe valea Aksai. S-a accentuat necesitatea apărării fără gând de retragere la Corpul 7 armată și s-a restrâns misiunea esențială a armatei române la menținerea cu flancul stâng a spațiului de la nord–est Kotelnikovo³⁷.

Atacurile inamicului, din timpul nopții și al zilei, atât la Corpul 7 cât și la Corpul 6 au fost respinse. Încercarea de pătrundere a Diviziei 61 cavalerie sovietice prin golul dintre corpurile de armată și atacul asupra localității Șarnutovski au fost zădărnice de acțiunea în forță a Grupului „Panwitz” și la Detașamentul „Korne”, obținându-se astfel un succes notabil.

În cursul zilei, Armata 4 română a dat Ordinul de operații nr. 22 prin care, pentru a asigura apărarea intervalului dintre Corpul 6 și Corpul 7, a interzis corpurilor să cedeze teren, decât numai sub presiunea puternică a inamicului, cel mult până pe aliniamentul Verhne Kurmoiarski, Nebîkov, Dorganov, Verhne Salski, Kiselevka, Keke–Buluk și a insistat pentru asigurarea flancurilor interioare ale celor două corpuri prin Grupul „Panwitz” și a continuării menținerii legăturii cu Divizia 16 moto germană. Ordinul mai făcea precizări despre necesitatea menținerii localității Kotelnikovo, unde începuseră să sosească primele unități prevăzute pentru despresurare din diviziile 6 tancuri și 15 apărare antiaeriană³⁸. Spre sfârșitul zilei, în rezerva armatei au intrat două batalioane de recruți, la Kotelnikovo a început recuperarea elementelor răzlețe și s-a constituit o nouă grupare germană, „Bischoff”, ca rezervă a statului major german de legătură.

În cursul zilei de 27 noiembrie efortul apărării s-a făcut la flancul stâng. La flancul drept, Corpul 7 armată nu numai că a reușit să respingă încercările de infiltrare ale inamicului, dar a și cucerit, cu Divizia 4 infanterie, cota 162,9, pierdută în ajun și punctele îndepărtate de legătură cu Divizia 16 moto germană, de la Algin Hut și Tarnuta.

În schimb, la flancul stâng, la Corpul 6 armată, sovieticii au trecut la atac, încă din cursul nopții, cu Divizia 81 cavalerie. Localitatea Kotelnikovo a fost atacată dinspre nord și nord-vest. De la ora 06.00, a început lupta la marginea localității apărate de grupul „Bischoff”, Batalionul de pază 410 al Armatei 4 române, batalioanele de recruți și bateriile de artilerie grea comandate de maiorul Blaga. În după-amiaza zilei, s-a produs contraatacul în forță al Grupului „Panwitz” dinspre nord-est și forțe ale Diviziei 6 tancuri germane dinspre sud-vest, care a dus la nimi-cirea forțelor diviziei sovietice³⁹.

Concomitent cu atacul asupra localității Kotelnikovo, adversarul a reușit să atace și să rupă apărarea de pe valea Aksai. Acțiunea unei divizii de infanterie sovietice la Șutov 1, Kovalevski, Aksai a străpuns centrul Diviziei 18 infanterie, după care a încercat exploatarea succesului. Detașamentul „Korne” a intervenit prin executarea unui contraatac, reușind oprirea inamicului, dar Divizia 18 infanterie, având frontul răsturnat, a început retragerea. Încercarea Corpului 6 armată de a se retrage pe un aliniament mult mai în adâncime a fost stopată prin Ordinul nr. 24 al armatei care a indicat aliniamentul Șarnutovski, Dorganov, Pimen Cerni, Gremiatski.

Între timp, Armata 4 tancuri germană a repartizat zonele de regroupare pentru marile unități aflate în curs de sosire în vederea executării ofensivei de despresurare (Corpul 57 tancuri cu diviziile 6 și 23) și a ordonat regrouparea și reorganizarea resturilor marilor unități distruse (inclusiv elemente din Divizia 20 infanterie română) în raioanele Stoianovski, Șișkovskaia, Remontnaia⁴⁰.

În ziua de 28 noiembrie armata a depus toate eforturile pentru a consolida apărarea pe aliniamentul pe care se afla. În fâșia Corpului 7 armată n-au fost semnalate evenimente deosebite, iar încercările de infiltrare ale inamicului pe pantele de sud Kenkria și Valea Unkriuk din noaptea de 28/29 decembrie au fost respinse. De asemenea, corpul a reușit constituirea unei rezerve și a unui detașament de legătură cu Corpul 6 armată (grupul de cercetare).

În ceea ce privește Corpul 6 armată, el și-a restructurat dispozitivul în timpul nopții. Divizia 1 infanterie a primit un sector între Divizia 18 infanterie și Divizia 8 cavalerie (Detașamentul „Korne” a reluat din 28 noiembrie această denumire, restul rămas la Corpul 7 armată fiind denumit Detașamentul „Hristea”). Zona de la nord-est calea ferată a fost preluată de unități din Divizia 6 tancuri germană. Limita stângă a Corpului 6 fiind: Krugliakov, Nebîkov, Pimen Cerni, Karaicev, toate inclusiv, Magtnîi, la Divizia 6 tancuri⁴¹.

Linia de despărțire dintre corpurile 6 și 7 era Mașala, Șoșaldakin, Kadeșkin, Atamanskaia, toate la Corpul 7 armată. Frontul armatei s-a mai scurtat, ceea ce a permis întărirea lui și organizarea unor rezerve — Batalionul 5 dorobanți recruți și compania de recruți a Batalionului 4 pionieri.

În ziua de 29 noiembrie presiunea inamicului a fost mai redusă, armata rezistând și reacționând împotriva încercărilor de pătrundere ale forțelor sovietice. Pe frontul Corpului 7 armată a fost relativ liniște, semnalându-se doar anumite acți-

uni locale la Divizia 4 infanterie. La Corpul 6 armată, în cursul nopții, inamicul a atacat și cucerit Șarnutovski (la Divizia 8 cavalerie) și Pimen Cerni (la Divizia 18 infanterie). La ordinul armatei marile unități au recucerit, cu sprijinul Grupului „Panwitz”, localitățile pierdute⁴².

La 30 noiembrie, frontul armatei a început să se consolideze, contactele cu inamicul fiind sporadice. În zilele de 30 noiembrie–1 decembrie, activitatea pe front a fost redusă, semnalându-se doar acțiuni locale. Armata 4 tancuri germană a solicitat trecerea Corpului 6 armată român în subordinea Corpului 57 tancuri german, dar acesta, cu aprobarea M.C.G., a refuzat satisfacerea cererii germane⁴³. Totodată, pe front au început să reintre unități reorganizate — un batalion din Regimentul 5 dorobanți și un batalion din Regimentul 20 dorobanți⁴⁴.

Începând, însă, cu 2 decembrie, inamicul a reluat atacurile împotriva marilor unități ale Armatei 4 române. La Corpul 6 a fost atacată repetat localitatea Pimen–Cerni și s-a executat cercetarea la intervalul dintre corpurile de armată, ceea ce l-a obligat pe comandantul Corpului 7 armată să întărească apărarea cotei 137,7 cu Grupul 4 cercetare și o baterie.

La 3 decembrie, agresivitatea inamicului a crescut prin executarea atacurilor la flancul stâng al Corpului 57 tancuri și la intervalul dintre corpurile 6 și 7 române. Corpul 57 tancuri german a fost atacat cu 40 tancuri și infanterie motorizată pierzând Pohlebinul. Intervenția unor forțe din Divizia 6 tancuri nu a putut rezolva problema. În aceeași zi, Corpul 6 armată român, după respingerea unui atac, a executat o ripostă ofensivă cu Divizia 18 infanterie pentru a curăți de inamic valea Karaicev. La Corpul 7 armată, inamicul a atacat flancul stâng învâluind pe la vest, două batalioane care, intrate în panică, s-au retras, dar au fost aduse pe poziții.

În ziua de 4 decembrie, inamicul a încercat să disloce umărul frontului de la Pimen–Cerni, să adâncească și să lărgască pătrunderea prin intervalul dintre corpurile de armată române. Astfel, la Corpul 6 armată român adversarul a pătruns până la șoseaua Karaicev, Pimen–Cerni, dar a fost contraatacat și respins de Batalionul 410. În schimb, la Divizia 8 cavalerie, localitatea Dorganov a trecut dintr-o mână în alta, fiind în cele din urmă pierdută în noaptea de 4/5 decembrie, marea unitate retrăgându-se cu mari pierderi la Karaicev. În aceste condiții, corpul a cerut trupe germane pentru a umple golul dintre Divizia 18 infanterie și Kotelnikovo⁴⁵.

La Corpul 7 armată, învâluind prin stânga, sovieticii au ajuns până la Iki Sorgakin. Cum rezervele erau deja întrebuințate, iar Divizia 8 cavalerie era atacată, corpul a cerut permisiunea de repliere a frontului, ceea ce Armata 4 tancuri a refuzat.

Generalul Hoth a cerut ca trupele de la Nijni Cerni, Pimen–Cerni, Karaicev să reziste la încercuire organizând o poziție în „arici” dar „ariciul” nu avea „țepi” (adică armament antitanc, rețele de sârmă și câmpuri de mine) după expresia locotenent–colonelului Nicolae Dragomir⁴⁶.

În aceste condiții, Armata 4 română a solicitat Armatei 4 tancuri să închidă golul de la Corpul 6 armată, a ordonat Corpului 7 armată să nu se replieze și să folosească rezerve de la Divizia 5 cavalerie, iar Diviziei 8 cavalerie să contraatace cu Grupul „Panwitz”. Pe baza acestor solicitări, Armata 4 tancuri germană a hotărât să închidă golul de la stânga Corpului 6 armată și să intervină în golul de la centrul Armatei 4 române cu forțe din Divizia 23 tancuri⁴⁷.

Începând cu 5 decembrie, acțiunea inamicului a început să slăbească în intensitate, deși nu au lipsit încercările de exploatare a golului din centrul armatei. Pentru că acțiunea proiectată, de intervenție a tancurilor Diviziei 23 germane, nu s-a putut produce din cauza timpului nefavorabil, Armata 4 română a hotărât să reducă golul din centrul dispozitivului prin intervenția diviziilor 5 și 8 cavalerie. Pentru aceasta Corpul 6 armată urma să ocupe cu Divizia 8 cavalerie Vipasnoe, împingând elemente puternice până la Krai Balka, iar Corpul 7 a primit ordin să scoată Divizia 5 cavalerie prin spatele aripii stângi spre a ataca și cucerii aliniamentul Kadeșkin, Șoșaldakin, fiind apoi în măsură să opereze spre nord-vest.

În ziua de 6 decembrie, situația fiind staționară, armata a căutat să îmbunătățească situația la intervalul dintre corpurile 6 și 7. În acest scop, diviziile de cavalerie au trecut la executarea ordinului de intervenție în golul dintre corpurile 6 și 7 armată. Divizia 8 cavalerie a realizat dispozitivul pe aliniamentul Pimen-Cerni, Stastgut, Vipasnoe, iar Divizia 5 cavalerie s-a pus în mișcare în direcția ordonată. Proiectata intervenție a Armatei 4 tancuri nu s-a produs, dar aceasta a transmis că inamicul va întări forțele din jurul Aksaiului și va căuta să înainteze spre Kotelnikovo spre a împiedica declanșarea ofensivei de despresurare. Pentru aceasta, a ordonat ca Armata 4 română să mențină pozițiile actuale, fără gând de retragere, cu excepția forțelor de la Vipasnoie care pot fi retrase până la nord-vest Karaicev. Corpul 6 armată a fost întărit cu Grupul „Bischoff”, iar Corpul 57 trebuia să mențină Kotelnikovo și să împiedice pe inamic să treacă râul Sal⁴⁸.

Având în vedere probabilitatea ridicată a unui atac cu blindate al inamicului, comandamentul armatei a apreciat că misiunea primită, de a rezista pe loc, în condițiile în care era lipsită de armament antitanc, apărarea fiind nepregătită însemna să accepte să se sacrifice inutil. În aceste condiții a avut loc o discuție între comandantul, șeful și subșeful de stat major ai armatei și colonelul Doerr căruia i s-a cerut întărirea dispozitivului armatei cu mijloace antitanc și intervenția în sprijin a Corpului 57 tancuri, altfel neputându-se îndeplini misiunea primită. S-a raportat situația la M.C.G. român cerându-se dezlegarea pentru a hotărî: *„Răspundeți imediat părerea dumneavoastră în această grea împrejurare, cumpănind între părerea noastră și eventualele consecințe politice. Noi credem inutilă sacrificarea în felul acesta a trupelor noastre dezarmate și constituite în mare parte din recruți”*⁴⁹. Cum nu avea comanda operativă a forțelor române din regiunea Stalingradului, M.C.G. s-a mulțumit cu intervenții pe lângă M.M.G. și Führer, care nu au avut un efect însemnat.

La 7 decembrie, Armata 4 a trimis M.C.G. spre știință intervenția făcută la Armata 4 tancuri germană prin care arăta că, până la 6 decembrie, nu s-a produs intervenția grupurilor blindate germane în intervalul descoperit dintre corpurile 6 și 7, anunțată pentru 3 decembrie. Fără acest sprijin, Armatei 4 îi era greu să mențină aliniamentul atins, mai ales dacă activitatea inamicului se va intensifica⁵⁰.

În zilele următoare, activitatea trupelor sovietice nu a fost prea ridicată, iar Armata 4 a putut menține, în general, pozițiile, luând, în același timp, măsuri pentru participarea la operația de despresurare a grupării încercuite la Stalingrad.

NOTE

¹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 100, f. 213–214.

² *Ibidem*, dosar nr. 2452, f. 14.

³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 145.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 215.

⁷ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 12–13.

⁸ *Ibidem*, f. 15.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 152.

¹¹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 100, f. 219.

¹² *Ibidem*, p. 220.

¹³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 155.

¹⁴ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 275.

¹⁵ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 218.

¹⁶ *Ibidem*, p. 221.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 276.

¹⁹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 184–185.

²⁰ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 224.

²¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 186.

²² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 287.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 215.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 231.

²⁸ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 227.

²⁹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 232.

³⁰ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 24.

³¹ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 100, f. 227.

³² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 247.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 25.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P.II.1691, cadrul nr. 625.

³⁷ *Ibidem*, cadrele 625–626.

³⁸ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 27.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 100, f. 229.

⁴¹ *Ibidem*, f. 230.

⁴² *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 31.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 33.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 34.

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem*, f. 36.

⁵⁰ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 373–378.

Capitolul 10

Operația „Viscolul”

Realizarea cu succes a operației de încercuire în raionul Stalingrad a celei mai importante grupări de forțe germane a contribuit decisiv la schimbarea situației la flancul de sud al frontului sovieto-german. Trupele sovietice au preluat inițiativa și au căutat să exploateze succesul obținut, preconizând pe de o parte lichidarea cât mai rapidă a trupelor încercuite și, pe de altă parte, dezvoltarea ofensivei spre Rostov, pentru a tăia calea de retragere a grupării germane și a forțelor române din Caucaz. Misiunea de a lichida gruparea încercuită a revenit Fronturilor „Don” și „Stalingrad”, iar executarea ofensivei spre Rostov, în cadrul operației sub denumirea convențională „Saturn”, a fost încredințată Fronturilor de „Sud-Vest” și „Voronej”.

La rândul său, comandamentul german a încercat să reacționeze pentru restabilirea situației. Pentru început a luat măsura reorganizării comandamentelor, înființând un nou grup de armate, „Don”, pe care l-a pus sub comanda feldmareșalului von Manstein, dându-i misiunea de a executa o operație de despresurare a forțelor încercuite la Stalingrad și de a restabili situația de dinaintea declanșării contraofensivei sovietice din 19 noiembrie 1942.

Trupele române, atât cele aparținând Armatei 3, Armatei 4, cât și cele căzute în încercuirea de la Stalingrad au intrat în compunerea Grupului de armate „Don” și au executat misiunile stabilite de acesta. Astfel, Armata 3 română a continuat apărarea pe râul Cir, iar Armata 4 română a participat la executarea operației de despresurare „Viscolul”, în cadrul Grupului „Hoth-Manstein”.

Proiecte și acțiuni ale trupelor sovietice

După realizarea încercuirii Armatei 6 germane și a altor forțe româno-germane, la 23 noiembrie, generalul A.M. Vasilevski a analizat, în seara zilei de 23 noiembrie 1942, la Cartierul General al Frontului de „Sud-Vest”, situația creată. Consultându-se prin telefon și cu ceilalți doi comandanți ai Fronturilor „Don” și, respectiv, „Stalingrad” s-a ajuns la concluzia, împărtășită și de Stalin, că, probabil în scurt timp, Înaltul Comandament German va trece la executarea unui atac de despresurare cu forțe puternice. În aceste condiții s-a apreciat că se impune nimicirea în cel mai scurt timp a grupării încercuite. Cu aprobarea lui Stalin, la 24 noiembrie, generalul A.M. Vasilevski a ordonat trecerea la ofensivă fără regrouparea forțelor împotriva Armatei 6 germane, pentru lichidarea rapidă a trupelor încercuite

și disponibilizarea unor importante forțe proprii în vederea respingerii contraofensivei germane preconizate.

În acest scop, armatele din compunerea celor trei fronturi au primit următoarele misiuni: Armata 21, întărită cu Corpul 26 tancuri de la Armata 5 tancuri, să atace spre est; armatele 65, 24 și 66 să atace spre sud; armatele 62, 64 și 57 să continue ofensiva spre nord-vest, cu misiunea de a cucerii localitatea Gumrak; armatele 1 gardă și 5 tancuri să execute apărarea pe aliniamentul Kriușa–Cir–Oblivskaia, de-a lungul căii ferate, până la confluența râurilor Cir și Don; Armata 51 (mai puțin Corpul 4 mecanizat) să treacă la apărare pe aliniamentul Gromslavka–Ak-sai–Umanțevo¹.

Din ordinele date se observă că misiunea de nimicire a grupării încercuite, Armata 6 germană, a revenit Fronturilor „Don” și „Stalingrad”. (Frontul de „Sud–Vest”, împreună cu Frontul „Voronej” urmau să treacă la ofensivă pe direcția Mille-rovo–Rostov, în cadrul operației cu numele de cod „Saturn”).

În urma acțiunilor executate, la 1 decembrie 1942, trupele sovietice ocupau următorul dispozitiv: Frontul „Stalingrad” cu majoritatea forțelor pe frontul interior al încercuirii, pe aliniamentul: Kuporsnoe, Elhi, Rokatino, Marinovka, Sovietskii, iar cu o parte din forțe, pe aliniamentul Șarnutovski, Verhne–Kurmaiorskaia, Nijne–Cirskaia, pe frontul exterior, în vederea acoperirii dinspre sud-vest a operației de lichidare a trupelor încercuite. Acestui front i-a revenit o dublă misiune: cu cea mai mare parte a forțelor să acționeze pentru lichidarea grupării încercuite, iar cu o parte din forțe să facă asigurarea spre sud-vest împotriva încercărilor inamicului de despresurare; Frontul „Don”, întărit cu corpurile 4 mecanizat și 26 tancuri, ocupa aliniamentul Marinovka, Samafalovka, Erzovka, închizând frontul interior al încercuirii dinspre nord și vest, având misiunea de a participa la nimicirea trupelor încercuite; Frontul de „Sud–Vest” era dispus pe linia cursurilor Don și Cir cu misiunea de a relua ofensiva spre vest și sud-vest. Rezultă că cele trei fronturi desfășurau acțiuni de luptă pe două sectoare concentrice, cel exterior având o circumferință de circa 500 km.

Cea mai mare parte a forțelor (fronturile „Don” și „Stalingrad”) era angajată în operațiunea de nimicire a Armatei 6 germane și pentru cucerirea orașului Stalingrad. De fapt acest lucru a fost cerut în mod expres de către Stalin în convorbirea avută cu generalul Vasilevski la 27 noiembrie 1942. *„Trupele inamicului sunt încercuite lângă Stalingrad [...] trebuie să le lichidați... Este o treabă foarte importantă... Mihailov (numele conspirativ al lui A.M. Vasilevski) trebuie să se concentreze numai asupra acestei chestiuni.”*² Această cerință era impusă pe de o parte de necesitatea de a face cât mai repede disponibile trupele care formau cercul încercuirii, și, pe de altă parte, de faptul că Stalingradul era un important nod de comunicații, îndeosebi de cale ferată, iar odată eliberat ar fi permis îmbunătățirea substanțială a aprovizionării tuturor trupelor sovietice din sud.

Primele încercări de lichidare a grupării încercuite s-au executat la sud-vest, în zona Armatei 51, în ultima decadă a lunii noiembrie. După câteva zile de confruntări, a devenit clar faptul că nimicirea din mișcare a trupelor încercuite era imposibilă, datorită efectivelor mari ale acestora și armamentului însemnat de care dispuneau. S-a făcut tot mai mult simțită lipsa rezervelor sovietice și a asigurării materiale pentru intensificarea loviturilor. În același timp forțele încercuite se apărau cu dârzenie,

iar trupele sovietice se confruntau tot mai mult cu necesitatea adoptării unor măsuri de siguranță sporite împotriva încercărilor germane de despresurare.

În aceste condiții, generalul A.M. Vasilevski, care fusese convins de posibilitatea realizării unei ofensive rapide pe toată linia frontului, după o serie de atacuri nereușite și după eșuarea încercării de scindare a zonei încercuite, a fost silit la 4 decembrie să raporteze lui Stalin despre necesitatea reorganizării forțelor și mijloacelor în vederea reluării acțiunilor.

Reorganizarea se impunea atât datorită rezistenței pe care o opuneau trupele încercuite, care s-a dovedit mai mare decât apreciaseră sovieticii, cât și din cauza informațiilor privind concentrarea de puternice forțe germane la sud-vest de grupele încercuite³.

Ținând cont de aceste considerente, Înalțul Comandament Sovietic a hotărât întărirea forțelor prin introducerea Armatei 5 de izbire, la linia de despărțire dintre Fronturile de „Sud-Vest” și „Don”, precum și aducerea Armatei 2 gardă, sub comanda general-locotenentului Rodion I. Malinovski, care ar fi trebuit să joace un rol important în cadrul operației „Saturn”. La această operație, planificată de Stavka, urmau să participe două fronturi – Frontul de „Sud-Vest” și Frontul „Voronej”, scopul fiind executarea unei lovituri puternice, având ca obiectiv final Rostovul. Reușita acestui plan ar fi dus la blocarea tuturor forțelor germano-române ce acționau în Caucazul de Nord.

La data de 9 decembrie 1942, generalul Vasilevski a propus Înalțului Comandament Sovietic un nou plan de operații pentru nimicirea grupării încercuite, sub denumirea convențională „Kolto” (Inelul)⁴. Planul a fost aprobat în următoarele două zile, și, după modificările care i-au fost aduse, prevedea în forma sa finală separarea, până la 23 decembrie, a sectorului de sud-vest de restul zonei încercuite, urmată de executarea unor lovituri convergente asupra acestuia în vederea lichidării sale. Ulterior se avea în vedere o nouă reorganizare pentru zdrobirea restului grupării încercuite. Acest plan nu a putut fi pus imediat în aplicare pentru că, la 12 decembrie, s-a declanșat ofensiva germană de despresurare care a impus adoptarea altor măsuri în vederea apărării.

La sud-vest de Stalingrad, după încheierea operației de încercuire de la sfârșitul lunii noiembrie, situația s-a caracterizat prin încercări repetate ale Armatei 5 tancuri de străpungere a apărării la sud de Surovikino și de realizarea unui cap de pod dincolo de râul Cir. Aceste atacuri, deși nu au fost încununate de succes, au contribuit la îmbunătățirea și consolidarea frontului exterior al încercuirii.

La rândul său, Frontul „Stalingrad” (având în componere armatele 5 de izbire, 51 și 28) a reușit ocuparea unui aliniament ce se întindea pe aproximativ 350 km de la vărsarea râului Liska în Don, în continuare pe fluviu și apoi pe la Verhne Kurmoianskaia, Verhne lablocinîi, Gremiatski, Șarnutovski, Elista, Astrahan.

Elaborarea planului în vederea executării operației „Saturn” i-a revenit general-locotenentului N.F. Vatutin, comandantul Frontului de „Sud-Vest”, sprijinit de un reprezentant al Înalțului Comandament Sovietic. Planul „Saturn” a fost discutat și aprobat la 3 decembrie 1942 de către Stavka⁵. Acesta prevedea în esență: trecerea unor forțe de pe frontul încercuirii de la Frontul de „Sud-Vest” la Frontul „Don” (Corpul 26 tancuri); după trecerea la ofensivă a Armatei 5 tancuri și sosirea unor importante forțe de întărire, între care 4 corpuri de tancuri, Armata 1 gardă se va

scinda în două armate, 1 și 3 gardă, pentru executarea unui atac dublu învâluitor asupra Armatei 8 italiene, pe direcția Millerovo; executarea concomitentă a ofensivei cu unitățile mecanizate spre Doneț, în vederea cuceririi trecerilor din zona Lihovskoi, pentru ocuparea unor poziții înaintate în vederea continuării ofensivei Grupului de armate spre Rostov; introducerea Armatei 2 gardă pe direcția loviturii prevăzute pentru dezvoltarea ofensivei; afluirea, intrarea în dispozitiv și trecerea la ofensivă spre sud-vest de către Armata 6 sovietică. Dispunerea forțelor s-a făcut în această concepție – 15 mari unități pe direcția Tormosin și 5 mari unități pe direcția Kotelnikovo. (Harta nr. 15)

Termenul prevăzut pentru încheierea pregătirilor și trecerea la executarea operației a fost stabilit inițial la 10 decembrie, dar el a fost decalat pentru 16 decembrie datorită greutăților în executarea regroupărilor, aprovizionării, precum și a evenimentelor de pe frontul încercuirii de la Stalingrad.

Declanșarea ofensivei germane de despresurare din raionul Kotelnikovo a constituit o oarecare surpriză pentru Înaltul Comandament Sovietic. Având în vedere situația care s-a creat prin contraofensiva germană, generalul A.M. Vasilevski s-a deplasat urgent pe front adoptând primele măsuri în vederea preîntâmpinării pericolului apărut. Astfel, chiar în seara zilei de 12 decembrie a cerut punerea la dispoziție a Armatei 2 gardă, cerere respinsă în prima fază de către Stalin, dar aprobată a doua zi. În afară de aceasta, a ordonat Armatei 5 de izbire să ocupe capul de pod de la Rîșkov, pe Don, pentru a preîntâmpina o posibilă ofensivă germană de sprijin din această direcție. A hotărât, de asemenea, trimiterea unor întăriri în zona unde s-a produs ruptura, dar acestea nu au fost în măsură să oprească înaintarea germană, care a reușit încă din prima zi să cucerească un cap de pod peste râul Aksai. Tot în seara primei zile a ofensivei s-a trecut la amenajarea unui puternic aliniament de apărare în zona Mîșkova.

În seara zilei de 13 decembrie, comandamentul sovietic printr-o directivă a hotărât amânarea operației „*Inelul*” și trecerea centrului de greutate al acțiunilor de luptă în zona amenințată. „*Principala misiune a trupelor noastre din sud — se arăta în directiva dată de Stavka — este să distrugă grupul inamic Kotelnikovo cu forțele lui Trufanov și Iakovlev (numele conspirativ al lui R.I. Malinovski), să ocupe în zilele următoare Kotelnikovo și să se instaleze acolo pe poziții solide de apărare.*”⁶

Armata 2 gardă a executat un marș forțat din raionul de concentrare în care se găsea la Verteaci, Peskovatka, până în sectorul amenințat ce aparținea Armatei 51, ajungând cu primele unități pe Mîșkova în ziua de 18 decembrie.

Din acest motiv, până la această dată, cu toată opoziția Armatei 51 care și-a angajat diviziile de infanterie frontal, iar cu cele două corpuri mecanizate 4 și 13 a atacat inamicul din flanc, trupele Grupului „*Hoth*” au înaintat continuu. Luptele cele mai înverșunate s-au dat pentru localitatea Verhne-Kumski care a trecut succesiv în mai multe rânduri de la un adversar la altul. Între 20 și 21 decembrie a avut loc ultima înaintare a trupelor germane ce au reușit să cucerească capete de pod pe malul de nord al râului Mîșkova. Situația a început să se schimbe o dată cu sosirea pe front a Armatei 2 gardă care a luat în subordine flancul drept al Armatei 51, ocupând un aliniament de apărare pe Mîșkova, între Armata 5 de izbire și Armata 51, respectiv între localitățile Șebalin și Kapinski⁷. În urma luptelor desfășurate la 21

și 22 decembrie ofensiva germană a fost oprită, trupele grupării de atac fiind silite să treacă la apărare.

Oprirea ofensivei germane a fost determinată nu numai de introducerea în luptă a noii armate sovietice și a unui puternic sprijin de aviație, dar, mai ales, de declanșarea, la 16 decembrie, a operației „*Saturn*”, fapt ce a obligat comandamentul german să-și divizeze forțele, slăbind astfel gruparea de atac.

Operația „*Saturn*” nu s-a desfășurat, însă, conform planului inițial adoptat. Pe lângă faptul că a fost amânată din 10 decembrie pentru data de 16 decembrie, s-au schimbat în bună măsură atât structura forțelor participante la operație, cât și direcția și obiectivele prevăzute inițial. Astfel, Armata 2 gardă a fost scoasă din compunerea grupării participante la operație, iar direcția inițială sud, sud-vest, a fost modificată spre sud-vest, pe care s-a executat ofensiva Armatei 6 și a Armatei 1 gardă. În acest fel, operația „*Saturn*” a devenit, de fapt, operația „*Micul Saturn*”.

Această modificare a planului inițial a produs anumite confuzii, Frontul „*Voronej*” înțelegând să treacă la noua operație, „*Micul Saturn*”, pe când Frontul de „*Sud-Vest*” a insistat pentru executarea operației „*Saturn*”. Divergențele au fost aplanate în noaptea de 14 decembrie prin intervenția M.St.M. sovietic⁸.

Declanșarea operației și desfășurarea ei încununată de succes a influențat în mod decisiv și acțiunile de la sud-vest de Stalingrad, determinând în ultimă instanță oprirea, din lipsă de forțe, silite să participe la respingerea noli amenințări, a ofensivei de despresurare a Grupului „*Hoth*”. După oprirea Grupului „*Hoth*”, comandamentul sovietic a însărcinat pe generalul A.M. Vasilevski și pe comandantul Armatei 2 gardă, generalul R.I. Malinovski, cu elaborarea planului de contraofensivă.

Acesta a prevăzut trecerea la ofensivă cu forțele principale ale Armatei 2 gardă și cu cele luate în subordine de la Armata 51 asupra flancului estic al dispozitivului german, pe direcția Kotelnikovo și cucerirea localității. În vederea îndeplinirii acestui obiectiv, Armata 51 trebuia să treacă și ea la ofensivă dinspre est spre Kotelnikovo, unde urma să realizeze joncțiunea cu Armata 2 gardă. La rândul său, Armata 5 de izbire urma să declanșeze ofensiva la 20 decembrie spre Nijne-Cirskaia, pentru ca până la 24 decembrie să ajungă la Zimla.

Acest plan, deși în final a fost încununat de succes, s-a dovedit nerealist în privința calculului timpului. Astfel, ofensiva urma să înceapă în dimineața zilei de 22 decembrie, iar seara se preconiza deja cucerirea localității Kotelnikovo, or acest lucru a fost posibil după aproximativ o săptămână de lupte înverșunate.

Planul operației „*Viscolul*”

Una dintre principalele măsuri adoptate de comandamentul german după primele zile de la declanșarea cu succes a contraofensivei sovietice de la Stalingrad a fost să reorganizeze conducerea trupelor la aripa sudică a Frontului din Est. Astfel s-a hotărât înființarea unui nou grup de armate „*Don*”, între grupurile de armată „*A*” și „*B*”.

Așa cum am subliniat, acest grup de armate ar fi trebuit să fie constituit de fapt încă de la începutul toamnei anului 1942, în septembrie, dar în cu totul alt scop. După încheierea cu succes a operației Stalingrad, armatele române (3 și 4) și germane (6) dispuse în raionul Stalingrad și pe Donul Mijlociu urmau să constituie un

nou grup de armate sub comanda mareșalului Ion Antonescu, cu misiunea de a păstra frontul atins la sfârșitul acțiunilor ofensive în curs de desfășurare. Dar, cum evoluția evenimentelor a fost alta decât cea prevăzută inițial, Hitler a hotărât ca noul grup de armate să fie creat la 21 noiembrie și pus sub comanda feldmareșalului Manstein, fostul comandant al Armatei 1 germane, considerat un specialist al acțiunilor de luptă de asediu, recunoscut ca având o mare autoritate precum și o anume experiență în ceea ce privește cooperarea cu trupele române.

În cadrul Grupului de armate „Don”, care ocupa un front de circa 600 km, au intrat toate trupele dispuse la sud de cursul mijlociu al Donului, până la stepele Astrahanului, respectiv: Grupul „Hoth” compus din Armata 4 tancuri germană și Armata 4 română, gruparea încercuită în raionul Stalingrad (constituită în principal din Armata 6 germană), grupurile independente reunite sub comanda Armatei 3 române și Grupul operativ „Hollidt” (format din Corpul 17 armată german și corpurile 1 și 2 române). Misiunea Grupului de armate nou creat a fost să restabilească situația generală din 18 noiembrie dintre Don și Volga și în primul rând să despresoare gruparea încercuită la Stalingrad.

Problema centrală, în jurul căreia s-au purtat numeroase discuții și au apărut puncte de vedere contradictorii a fost reprezentată de modul de soluționare a încercuirii Armatei 6 germane, pe care trupele sovietice o realizaseră la Stalingrad. De la început, comandantul Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, ca și comandantul Armatei 6 germane încercuite, generalul von Paulus, au considerat că soluția optimă pentru redresarea situației o constituie ieșirea din încercuire a Armatei 6 germane și realizarea unei apărări puternice pe aliniamentul laskul, Kotelnikovo, Don, Cir, Uzino.

Hitler, dimpotrivă, nici nu a vrut să ia în considerare o asemenea variantă. El a considerat că stăpânirea Stalingradului trebuie menținută cu orice preț. Susținut și de Göring, care a promis o aprovizionare aeriană corespunzătoare (ce nu s-a realizat niciodată), Führer-ul a cerut în permanență luarea acelor măsuri care să ducă mai întâi la despresurarea trupelor încercuite, apoi la restabilirea situației generale din 18 noiembrie 1942.

În acest scop, la 24 noiembrie el a transmis un ordin Grupului de armate „B” pentru despresurarea Armatei 6 germane printr-un atac executat pe direcția nord-est de o grupare de tancuri a Armatei 4 tancuri, concentrată în zona Kotelnikovo. După primirea acestui ordin, Grupul de armate „B” a comunicat comandamentului Armatei 4 tancuri că, pentru executarea ofensivei pe direcția Armatei 6, i se vor pune la dispoziție comandamentul Corpului 57 tancuri cu diviziile 6 și 23 tancuri, precum și Divizia 15 artilerie antiaeriană, ordin care a fost repetat la 26 noiembrie de Grupul de armate „Don”.

La 26 noiembrie, Hitler a lărgit conținutul directivei din 24 noiembrie, în sensul că a cerut menținerea capului de pod de la Rîcikov, în vederea executării unei posibile ofensive peste Don pe direcția nord-est.

Inițial, noul comandant al Grupului de armate „Don”, feldmareșalul Manstein s-a situat pe poziția adoptată de Hitler. Astfel, în urma discuției pe care a purtat-o la 24 noiembrie 1942 la Starobelsk cu comandantul Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, Manstein nu a fost de acord cu soluția propusă de acesta privind ieșirea din încercuire a Armatei 6 germane.

În hotărârea pe care Manstein a luat-o în aceeași zi la orele 13.00 și pe care a transmis-o lui Hitler, el apreciază: „*Eu nu mă pot asocia concluziei privind spargerea încercuirii, în ciuda poziției Grupului de armate «B» atâta timp cât există perspective pentru o aprovizionare suficientă, cel puțin cu muniție antitanc, muniție de infanterie și carburanți*”⁹. Ca urmare, el a propus executarea unei operații de despresurare, continuată cu alte acțiuni ofensive pentru restabilirea generală a situației. Cu toate acestea, el a prevăzut și posibilitatea ruperii încercuirii de către Armata 6 germană pe direcția sud-vest ca o ultimă soluție.

La 27 noiembrie 1942 a sosit la Novocerkask răspunsul lui Hitler la propunerile lui Manstein. Conducătorul german a evidențiat că centrul de greutate al acțiunilor ce urmau să se întreprindă îl constituia despresurarea Armatei 6 germane și continuarea apoi, ca o consecință, a operațiunilor în vederea restabilirii situației din 18 noiembrie. A cerut încă o dată cu insistență menținerea Stalingradului și, cu mijloacele avute la dispoziție, restabilirea contactului cu Armata 6.

Grupul „*Hoth*” în curs de constituire în raionul Kotelnikovo trebuia să atace pe direcția nord-est, iar triunghiul format de râul Cir cu fluviul Don trebuia păstrat pentru siguranța flancului stâng al grupării de atac, dar și ca posibilă bază pentru ofensiva Armatei 6 peste Don, pe direcția nord-est. În acest sens, după realizarea operației de despresurare a Armatei 6 se cerea curățirea zonei de rupere dintre Don și Cir printr-o ofensivă continuă. În acest fel, pentru Grupul de armate „*Don*” s-au clarificat prioritățile în cadrul misiunii sale: pe prim plan se punea problema despresurării Armatei 6, apoi restabilirea situației generale.

După primirea răspunsului de la Hitler și sosirea șefului său de stat major, generalul Schultz, Manstein și-a elaborat la 28 noiembrie concepția operativă. Pentru despresurarea trupelor încercuite la Stalingrad, comandantul Grupului de armate „*Don*”, în funcție de acțiunile inamicului, de situația și starea aprovizionării Armatei 6 germane, de forța și tăria grupării de ofensivă ce urma să se constituie a prevăzut două soluții: una maximă și una minimă. Soluția maximă avea în vedere atât despresurarea Armatei 6 germane cât și restabilirea situației din 18 noiembrie 1942. Pentru aceasta însă era nevoie de realizarea unei grupări de ofensivă puternice, precum și de o aprovizionare corespunzătoare pentru forțele aflate în încercuire. În această variantă, Corpul 57 tancuri german trebuia să declanșeze ofensiva cel mai devreme pe 9 decembrie din raionul localității Kotelnikovo spre Karpovka, iar o altă grupare de atac să acționeze din zona Don-Cir spre Kalaci pentru restabilirea situației.

În condițiile în care nu se putea realiza la timp o puternică forță ofensivă, Manstein a preconizat declanșarea operației de despresurare numai cu Corpul 57 tancuri în vederea realizării unui coridor prin care să se facă legătura cu Armata 6 germană pentru îmbunătățirea aprovizionării acesteia și eventual a ieșirii sale din încercuire.

Reușita ambelor soluții era condiționată, în concepția lui Manstein, pe de o parte de atitudinea inamicului — respectiv neatacarea cu blindatele a trupelor încercuite, pe de altă parte, de executarea unei lovituri spre sud-est, de către Armata 6 germană spre a veni în întâmpinarea forțelor ce acționau pentru despresurare. După evaluarea celor două soluții, comandantul Grupului de armate „*Don*” a ajuns

la concluzia că, dată fiind evoluția situației, cea mai probabilă de aplicat va fi soluția minimală cu unele îmbunătățiri.

Pe baza acestei concepții și ținând cont de cerințele exprimate de Hitler la 24 și 26 noiembrie, Grupul de armate „Don” a emis la 1 decembrie 1942, Directiva numărul 1 pentru operația „*Wintergewitter*” („*Viscolul*”), în vederea despresurării Armatei 6 germane și a celorlalte trupe încercuite la Stalingrad¹⁰. În seara aceleiași zile, directiva a fost trimisă, în text complet, Armatei 4 tancuri și Flotei 4 aeriene și extrase din ea, Armatei 6 germane, Armatei 3 române și Grupării „*Hollidt*”.

Ordinul prevedea ca Grupul „*Hoth*” să rupă frontul sovietic la est de Don, în scopul realizării învăluirii dinspre vest sau sud-vest a forțelor sovietice dispuse la sud-vest și sud față de frontul ocupat de Armata 6 germană. Trecerea la ofensivă urma să aibă loc, în raport de acțiunile inamicului de la est de Don, fie simultan, din raionul Kotelnikovo și din capul de pod Don, Cîr de la Verhne-Cîrski, fie numai din capul de pod menționat. O parte din forțe trebuiau dispuse la vest de Don, pentru acoperirea flancului stîng al grupării de izbire, pentru a tăia căile de aprovizionare ale inamicului dinspre Kalaci și pentru a deschide trecerile peste Don pentru Armata 6. Pentru asigurarea pregătirii și executării ofensivei, Armata 4 tancuri trebuia să-și extindă (până la 5 decembrie) fâșia spre stînga, până la exclusiv Lișinski. Pentru îndeplinirea misiunii, Armatei 4 tancuri i s-au pus la dispoziție următoarele forțe: Corpul 57 tancuri (diviziile 6 și 23 tancuri), divizia 15 artilerie antiaeriană, Corpul 48 tancuri blindat (urma să fie înlocuit de gruparea „*Hollidt*” din capul de pod Don, Cîr până la 5 decembrie), Divizia 336 infanterie, Divizia 11 tancuri, Divizia 7 artilerie antiaeriană și Divizia 17 tancuri¹¹. Aceste forțe, la care se adaugă Armata 4 română care era subordonată deja Armatei 4 tancuri germană, ca și alte elemente de sprijin au căpătat denumirea de Grupul „*Hoth-Manstein*”, sau mai pe scurt, Grupul „*Hoth*”, de la numele comandantului care a condus nemijlocit operația de despresurare. (În text am optat pentru denumirea Grupul „*Hoth*”.)

Data preconizată pentru declanșarea ofensivei a fost stabilită la 8 decembrie, iar ordinul pentru ofensivă urma să fie trimis cu 24 ore înainte.

Armatei 4 române i s-a stabilit misiunea ca rămânând în continuare subordonată Armatei 4 tancuri, să acopere flancul drept pe aliniamentul Iașkul, Obilnoe, Cilakov. Armata 6 germană trebuia să-și concentreze forțele blindate, în măsură să străpungă, la ordin, frontul sovietic spre sud-vest pe direcția Donskaia, Țarița, în vederea realizării joncțiunii cu Grupul „*Hoth*”. În afară de aceasta trebuia să pregătească și o altă rupere a frontului încercuirii spre Kalaci, corespunzătoare celeilalte eventuale direcții de atac a Grupului „*Hoth*”.

Printr-o intervenție pe care a făcut-o generalul Constantin Constantinescu-Claps, la 26 noiembrie, la generalul Hoth, a cerut și a obținut, ca Armata 4 română să participe la ofensiva de despresurare și prin acțiuni ofensive, nu numai prin misiuni de siguranță¹². În felul acesta diviziile 5 și 8 cavalerie au fost subordonate Corpului 57, cel care a executat în fapt operația „*Viscolul*”. La rîndul său, Gruparea „*Hollidt*” trebuia să asigure acoperirea flancului stîng al forțelor care acționau în ofensivă.

În cadrul acestei concepții Manstein a părăsit în mare măsură poziția pe care o adoptase în 24 noiembrie față de soluționarea problemei încercuirii, ajungând și el la concluzia că operația „*Viscolul*” nu putea reprezenta soluția decisivă de

îndreptare a situației Armatei 6, ci oferea numai o posibilitate pentru ieșirea din încercuire și deci cedarea Stalingradului devenea inevitabilă. Din acest motiv el va căuta (fără succes, de altfel) să-l convingă pe Hitler pentru o asemenea rezolvare, atât direct, cât și prin intermediul O.K.H.-ului¹³.

În ceea ce privește restabilirea situației din 18 noiembrie 1942, nimeni, atât din Grupul de armate „Don”, cât și de la O.K.H. nu mai credea cu adevărat într-o asemenea posibilitate. Toate eforturile se făceau în principal pentru restabilirea contactului terestru cu Armata 6, în speranța că Hitler va aproba până la urmă părăsirea Stalingradului de către aceasta.

Pentru elucidarea unor probleme legate de executarea operației „Viscolul”, Manstein s-a deplasat la 2 decembrie la Zimovniki, la Comandamentul Grupării „Hoth”. Cu această ocazie a avut loc o nouă confruntare între Manstein și Hoth în ceea ce privește realizarea dispozitivului pentru ofensivă și direcția pe care să se execute. O dispută pe această temă a mai avut loc și pe data de 29 noiembrie între cei doi. Astfel Manstein era de părere că forțele principale pentru declanșarea ofensivei trebuiau să fie dispuse la est de Don și în capul de pod de la Rîcikov și să atace spre nord și nord-est, în direcția Stalingrad, iar cu o parte din forțe (aproximativ o divizie) spre Kalaci.

Argumentul său era că această direcție reprezenta distanța cea mai scurtă (aproximativ 50 km) până la frontul de vest al Armatei 6 germane. Hoth, dimpotrivă, considera că lovitura principală trebuie dată pe direcția Kotelnikovo–Karpovka de-o parte și de alta a căii ferate, unde, deși distanța față de frontul încercuirii era mai mare (aproximativ 120 km), terenul era mai favorabil folosirii pe scară mare a tancurilor. În plus, mutarea direcției de atac mai la est ar fi necesitat regrouparea Corpului 57 tancuri în zona capului de pod, ceea ce ar fi fost dificil de realizat¹⁴.

Până la urmă disputa a fost tranșată în favoarea lui Hoth, căruia îi revenea responsabilitatea executării misiunii. Este greu de apreciat care ar fi fost rezultatele operației în condițiile executării ei în concepția propusă de Manstein. Cert este că nu s-a făcut o serioasă analiză a celor două variante nici atunci și nici mai târziu, când au apărut anumite mutații atât în ceea ce privește dispunerea inamicului cât și a trupelor germane.

Obținând câștig de cauză, comandantul grupării de despresurare, generalul Hoth, a elaborat un plan de operații pe care l-a trimis la 3 decembrie Grupului de armate „Don”. Fără a mai aștepta aprobarea Grupului de armate, a fost emis, la 4 decembrie, ordinul de operații „Viscolul”, ca ordin de armată nr. 3.

Ordinul prevedea ca atacul să fie executat de către Corpul 57 tancuri compus din diviziile 6 și 23 tancuri germane și Grupul de cavalerie general Popescu (diviziile 5 și 8 cavalerie române). Direcția de ofensivă era de-a lungul căii ferate Kotelnikovo–Stalingrad¹⁵. În prima zi de luptă, corpul de tancuri trebuia să rupă apărarea inamicului de pe ambele laturi ale căii ferate și să cucerească malul de nord al râului Aksai–Kurmoierski, între sud Kamenka și nord gara Jutovo. Ulterior, sub acoperirea diviziilor 5 și 8 cavalerie române, dispuse la flancul său estic, cu misiunea de a cuceri aliniamentul Șarnutovski, Jutov 2, corpul de tancuri trebuia să dezvolte ofensiva prin zona de vest a căii ferate spre nord spre Gromoslavka și să cucerească aliniamentul înălțimilor de la Seti și Verhne–Țarițanski. De aici, în funcție de evoluția situației, Corpul 57 tancuri avea misiunea fie să continue

înaintearea spre râul Karpovka, să ajungă în spatele inamicului dispus în fața frontului sudic și sud-vestic al Armatei 6 germane și să-l învâluiască dinspre nord-vest, fie să-și regrupeze forțele și să aștepte sosirea Diviziei 336 infanterie, după care să execute lovitura preconizată.

La rândul său, Corpul 48 tancuri (Divizia 11 tancuri, Divizia 336 infanterie și Divizia 7 artilerie antiaeriană) avea misiunea să acopere flancul stâng al forțelor principale, să deschidă trecerea Donului la Kalaci, să rupă apărarea inamicului între Rîcikov și gara Cir, să continue ofensiva peste înălțimile de teren dintre Don și Liska, pe direcția nord-est până la Kalaci. Divizia 336 infanterie avea misiunea să pătrundă prin stepă prin Novo-Petrovski, Buzinovka și să facă joncțiunea cu Corpul 57 tancuri¹⁶.

Trecerea la ofensivă a celor două corpuri de armată trebuia să se facă eşalonat, astfel încât, Corpul 48 tancuri să atace numai după ce Corpul 57 tancuri cucerea înălțimile de la nord de râul Aksai. Divizia 17 tancuri, din rezerva O.K.H., nefiind pusă încă la dispoziția Grupării „Hoth”, urma să fie introdusă pentru dezvoltarea ofensivei, probabil prin Verhne-Cirski, alături de Corpul 57 tancuri. (Harta nr. 16)

Armata 4 română avea misiunea să acopere flancul de est al Grupării „Hoth” cu Corpul 7 armată, iar cu Corpul 6 armată să apere raionul Kotelnikovo, apoi să curețe terenul de inamic pe ambele părți ale căii ferate, urmând Corpul 57 tancuri german, până pe aliniamentul Aksaiului Inferior¹⁷.

Pentru că trupele Corpului 7 armată român aveau o slabă capacitate de luptă, Hoth a cerut introducerea între diviziile române a două divizii germane pentru întărirea frontului. Grupul de armate „Don” nu i-a putut pune la dispoziție forțele necesare astfel că cele două divizii ale Corpului 7 trebuiau să asigure un front de circa 80 km cu mijloace reduse. Divizia 15 artilerie antiaeriană a rămas în subordinea nemijlocită a Grupării „Hoth”. Ofensiva Corpului 57 tancuri trebuia să fie sprijinită de Corpul 4 aviație german, iar cea a Corpului 48 tancuri de către Corpul de aviație român.

Pregătirile pentru ofensivă trebuiau încheiate până la 8 decembrie 1942¹⁸. La început, totul s-a desfășurat conform prevederilor ordinului de operații nr. 3 din 4 decembrie. Treptat însă, lucrurile s-au complicat, astfel încât respectarea datei de 8 decembrie pentru declanșarea ofensivei a devenit îndoielnică din cauza greutăților apărute pe de o parte în executarea transporturilor, pe de altă parte datorită evoluției situației din zona Cir-Don.

La 7 decembrie, a devenit clar că data prevăzută inițial pentru declanșarea ofensivei nu putea fi respectată din cauza nerealizării structurii planificate a forțelor — Corpul 48 tancuri, angrenat în lupte pe Cir, iar formațiunile pe roți ale Diviziei 23 tancuri nu s-au putut concentra decât la 12 decembrie. În aceste condiții, s-a obținut un nou termen (11 decembrie) pentru trecerea la ofensivă.

Comandantul Grupului de armate „Don”, feldmareșalul von Manstein a încercat să folosească această amânare pentru a-l convinge pe Hitler să aprobe scoaterea din încercuire a Armatei 6 germane prin părăsirea Stalingradului. Încercarea a fost zadarnică, Hitler dovedindu-se neînduplecat în această privință.

În această perioadă, lucrurile s-au complicat și mai mult în sectorul de nord al Grupului de armate „Don”. Presiunea permanentă exercitată de către armatele 5 tancuri și 5 izbire sovietice în sectorul Cir-Don a făcut ca forțele Corpului 48 tancuri

nu fie utilizate pentru stabilizarea situației și să nu mai poată fi folosit la executarea ofensivei de despresurare.

În această situație, intenția de a se executa operația de despresurare cu cele două corpuri de tancuri, din raionul Kotelnikovo și din capul de pod Don–Cir, Iormosin a devenit iluzorie. Pentru moment (și de fapt se va dovedi că până în final) ofensiva putea începe numai cu diviziile Corpului 57 tancuri. În felul acesta, din cele 12 divizii promise inițial pentru executarea loviturii, la 11 decembrie erau gata de luptă numai diviziile 6, 11 și 23 tancuri, Divizia 336 infanterie și unități din diviziile 7 și 15 antiaeriene, toate germane și cele patru divizii cu capacitate de luptă redusă ale Armatei 4 române. Celelalte mari unități erau în curs de afluire sau, cum a fost cazul diviziilor 3 munte și 17 tancuri, destinate altor scopuri.

În fapt, nemijlocit pentru executarea atacului de despresurare s-a folosit numai Corpul 57 tancuri cu cele două divizii germane, 6 și 23 tancuri, cu valoare reală de 1,5 divizii și diviziile 5 și 8 cavalerie române, și ele cu capacitatea de luptă mult diminuată. Numai aviația aparținând Flotei 4 aeriene a avut capacitatea de luptă completă.

Până la urmă, data declanșării operației „Viscolul” a fost stabilită definitiv pentru 12 decembrie (s-a așteptat încă o zi pentru a îngheța terenul și a deveni practicabil pentru tancuri).

Armata 4 română în operația „Viscolul”

Înainte de începerea operației „Viscolul”, Corpul 7 armată, compus din Detașamentul „Hristea” (5 escadroane din Divizia 8 cavalerie și 4 baterii de artilerie), Divizia 4 infanterie (12 batalioane infanterie și 17 baterii artilerie) și Divizia 5 cavalerie (10 escadroane și 4 baterii artilerie) ocupa aliniamentul: Șara Buluk, Keșener Șebeneri, malul de sud al râului Kenkria, Verhnii Salsk, Vipasnoi, iar Corpul 6 armată, compus din Divizia 8 cavalerie (9 escadroane și 3 baterii artilerie), Divizia 18 infanterie (3 batalioane infanterie, 5 baterii artilerie, 1 batalion pionieri și Grupul 18 cercetare), Grupul „general Georgescu” (3 batalioane infanterie, 4 baterii artilerie), aliniamentul Pimen–Cerni, Gremiatski.

Între corpurile 7 și 6 armată române au mai acționat Detașamentul „Panwitz” (7 tancuri, 6 tunuri asalt, 2 companii purtate și 1 baterie tunuri lungi), Grupul „Proskowski” (2 baterii artilerie și 2000 meseriași, care au fost folosiți în lipsa altor forțe) și Grupul „Bischoff” (1 companie auto, 3 tunuri antitanc și 1 tun de asalt).

Divizia 1 infanterie (6 batalioane infanterie și 8 baterii artilerie) și Divizia 2 infanterie (3 batalioane infanterie și 6 baterii artilerie), după completare cu batalioanele de marș, au primit ordin să se constituie în rezerva Armatei 4 române și să se dispună în raionul Șebalin.

La 6 decembrie 1942, Armata 4 română a primit ordinul (nr. 4048) pentru participarea la operația „Viscolul” care prevedea: „Armata 4 română va acoperi cu Corpul 7 armată flancul de est al Armatei blindate pe linia Șara Buluk, Keșener Șebeneri, Kenkria și ține legătura strânsă cu Divizia 16 infanterie moto... cu Corpul 6 armată român, începând din zorii zilei de S + 1, Armata să urmeze Corpul 57 blindat de ambele părți ale liniei ferate Kotelnikovo, Șutov, Aksai și să curețe de inamic regiunea până acolo”¹⁹. Dar atacul fixat la 8 decembrie s-a amânat pentru data de

12 decembrie 1942. Armata 4 română, o dată cu vizita pe care feldmareșalul von Manstein a făcut-o la comandamentul armatei, pe 11 decembrie a primit planul de manevră și un nou ordin, nr. 4142, de participare la operația de despresurare a Armatei 6 germane.

În planul de manevră se aprecia că inamicul dispunea în apărare de forțele corpurilor 13 și 4 mecanizate. Pericolul cel mai mare îl reprezenta inamicul din partea de est. Nu se așteptau reacții ofensive ale trupelor sovietice până la atacul executat de Corpul 57 tancuri german.

Având în vedere existența unui inamic puternic, dotat cu blindate, pe ambele flancuri ale pătrunderii ce se preconiza să se execute spre Aksai, se impuneau măsuri deosebite de asigurare a flancurilor. Trecerea râului Aksai s-a prevăzut să se execute pe la Salivski, pentru că în zona Generalovski se presupunea că se va întâmpina o mai mare rezistență.

Divizia 6 tancuri germană urma să cucerească malul de nord al râului Aksai, sub acoperirea dinspre est de către Divizia 23 tancuri, care trecând prin Pimen–Cerni, trebuia să rămână inițial în zona Nebîkov pentru a aștepta reacțiile inamicului, după care să treacă râul pe la gara Șutov. Următorul obiectiv al acțiunii Corpului 57 blindat german îl constituia cucerirea râului Mișkova, după care, regrupându-se, trebuia să execute în cooperare cu Corpul 48 tancuri (care avea misiunea să treacă la ofensivă de la vest de Don, de la Rîcikov) atacul propriu-zis de despresurare spre râul Karpovka²⁰.

Ordinul prevedea drept misiune principală pentru Armata 4 română acoperirea flancului de est al grupării de atac constituită din Corpul 57 tancuri german. Corpul 6 armată trebuia să mențină inițial Pimen–Cerni, să preia apărarea localității Kotelnikovo, după care să urmeze corpul german între Don și calea ferată până pe râul Aksai.

Corpul 7 armată avea misiunea să mențină poziția ocupată (aliniamentul Ketsener Șebeneri, Iki Sorgakin) și să mențină legătura cu Divizia 16 motorizată germană. Grupul de cavalerie „General Popescu” (diviziile 5 și 8 cavalerie) dispus între corpurile 6 și 7 române trebuia să fie în măsură ca începând cu 13 decembrie 1942 să atace spre Șarnutovski, Jutov 2, făcând acoperirea spre est a Corpului 57 tancuri german. Toate forțele noastre operau sub ordinele directe ale Armatei 4 române²¹.

Pentru îndeplinirea misiunii primite, Armata 4 română a dat la rândul ei instrucțiunea operativă nr. 2 prin care a fixat sarcinile ce reveneau marilor sale unități, în conformitate cu ordinul primit de la Gruparea „Hoth”²². Astfel, Corpul 6 armată a primit misiunea de a executa inițial un atac cu aripa stângă pentru cucerirea gării Gremiatski, apoi de a asigura pe restul frontului depășirea sa de către Divizia 23 tancuri germană. Ulterior, corpul trebuia să se regrupeze în zona Pimen–Cerni, Karaitcev pentru a fi gata de operațiuni. În prima fază, misiunea principală a Corpului 6 rămânea siguranța localității Kotelnikovo. Diviziile 5 și 8 cavalerie, constituite în Grupul diviziilor de cavalerie, sub comanda generalului Dumitru Popescu, au primit ordin de regrupare în raionul Vipasnoe, Krai–Balka, Krîlov, pentru a fi în măsură ca pe 13 decembrie să atace, însoțind aproape și pe dreapta forțele blindate germane. Corpul 7 armată a primit misiunea de a-și păstra pozițiile ocupate și de a interzice încercările de pătrundere dinspre est ale inamicului²³. Punctele de

comandă au fost stabilite astfel: Gruparea „Hoth”, la Zimovniki, Armata 4 română la Dubovskoe, Corpul 6 armată român la Kotelnikovo, Corpul 7 armată român la Sovetnoe, iar Corpul 57 tancuri german la Komisarovski.

Înainte de declanșarea operațiunii „Viscolul”, generalul Hoth a difuzat o proclamație în care se arăta: *„Ostași ai Armatei 4 blindate și ai Armatei 4 regale române! Ora atacului a sosit. La vest de Stalingrad, germanii și românii țin de săptămâni pozițiile lor, încercuți de ruși. Ei ne așteaptă. Noi nu-i vom părăsi. Din nou forța blindatelor germane va deschide drumul grenadierilor și infanteriștilor în spatele dușmanului. Cine nu se opune va fi atacat și zdrobit. Nu putem zăbovi când este vorba de soarta camarazilor noștri. Ei au încredere în vitejia voastră și vor sfârâma linia de încercuire cu ajutorul vostru.*

Înainte la victorie!”

/ss/ Hoth²⁴.

Deși starea fizică și morală a trupelor române era scăzută, datorită oboselii, mizeriei și hărțuierilor la care au fost supuse de către inamic, la ora ordonată ele au fost gata de luptă. Pentru participarea cu succes însă, la operațiunile ce se preconizau se impunea cu necesitate susținerea trupelor române de către blindate și tunuri antitanc germane. Altfel, trupele noastre erau extrem de vulnerabile la atacurile cu tancuri executate de sovietici și riscau să fie zdrobite. Aflat la Grupul „general Popescu”, locotenent-colonelul Nicolae Dragomir raporta la începutul operației că *„trupa suferă mult, nefiind schimbată de peste două săptămâni, fără putință de a se spăla și încălzi, rezistând la atacuri aproape în fiecare zi”*. La aceasta se adaugă lipsa de armament antitanc și artilerie grea. Concluzia ofițerului era că trupa ajunsese la *„limita puterilor fizice și morale”²⁵*. Drept urmare, comandantul armatei, generalul Constantin Constantinescu-Claps, a cerut cu insistență întărirea trupelor române cu tancuri și tunuri antitanc și de asalt germane, cereri rămase însă, în cea mai mare parte, fără rezultat.

Cu puțin înainte de începerea ofensivei de către Gruparea „Hoth”, inamicul a executat unele atacuri în zona corpurilor 6 și 7 armată române. Astfel de acțiuni s-au executat la Pimen-Cerni, unde inițial trupele sovietice au cucerit localitatea și au fost contraatacate și respinse cu greu de forțele Corpului 6 armată și la Kenkria, în sectorul Corpului 7 armată, unde încercările de pătrundere au fost respinse²⁶.

Operația „Viscolul” s-a declanșat de Corpul 57 tancuri la 12 decembrie 1942, ora 04.30 pe un timp geros, dar frumos, favorabil desfășurării atacului cu tancuri. Inițial, atacul s-a dat cu Divizia 6 tancuri, căreia i s-a asociat și Batalionul maiorului Boca (Divizia 18 infanterie) susținut de Grupul „Bock” și artileria Diviziei 18 infanterie române.

Divizia 6 tancuri germană a atacat cu forțele principale la vest de calea ferată spre Gremiatski, după care a schimbat direcția spre vest și a ocupat localitatea Verhne-Iablocinîi. Cu o altă grupare, divizia a executat atacul pe la est de calea ferată, ocupând la orele 12.00 satul Cilakov, iar până la lăsarea serii înălțimile de la 4 km nord de acesta²⁷.

Divizia 23 tancuri germană a trecut la ofensivă la ora 09.50 cu gruparea din Pimen-Cerni, a cucerit localitatea Nebikov, după care, continuând atacul spre nord, nord-est, a stabilit legătura cu Divizia 6 tancuri la Cilakov. Forțele principale ale

diviziei 23 tancuri au rămas în cea mai mare parte blocate la Pimen–Cerni, pentru că văile râului Aksai și Kurmoiarski nu au permis trecerea autovehiculelor pe roți.

În ceea ce privește trupele române, Divizia 18 infanterie a atacat și cucerit gara Gremiatski, luând 150 prizonieri, câteva tunuri, mitraliere, mașini și producând alte pierderi inamicului²⁸. Corpul 6 armată român cu o parte din forțe, sub comanda generalului Georgescu, a preluat apărarea localității Kotelnikovo (cu Grupul „Proskowski”, două baterii germane și două batalioane române) și a localității Pohlebin (cu Grupul „Panwitz”, un batalion român și două baterii antitanc germane). Restul trupelor depășite de Divizia 23 tancuri germană la Pimen–Cerni au început regruparea în raionul localităților Krîlov, Șebalin, ele cunoscând astfel prima perioadă de odihnă după circa 3 săptămâni de lupte deosebit de grele²⁹.

La Corpul 7 armată român toate încercările de atac ale inamicului au fost respinse. În prima zi de ofensivă au avut loc și lupte aeriene deasupra zonei localității Kotelnikovo, în care superioritatea germană a fost evidentă. În concluzie, deși, la sfârșitul zilei nu s-a atins aliniamentul râului Aksai, în parte datorită terenului greu și zilei scurte, așa cum se hotărâse, se poate aprecia totuși că acțiunile de luptă s-au desfășurat conform așteptărilor³⁰.

În ziua a doua a luptei, Divizia 6 tancuri germană a atacat prin surprindere, în primele ore ale dimineții și a cucerit podul de la Salivski. Din păcate, podul s-a rupt, după ce a trecut numai o parte din forțele diviziei, care totuși au exploatat succesul cucerind înălțimile de la nord de Salivski, iar în jurul orei 14.00 au ajuns la Verhne–Kumski. O altă grupare a cucerit un aliniament la 15 km nord Cilakov, iar cu o parte din forțe divizia și-a acoperit flancul stâng, împotriva Corpului 4 cavalerie sovietic spre Verhne–Iablocinîi. Sovieticii au executat în această zi (13 decembrie) o serie de contraatacuri asupra flancurilor pătrunderii, cele mai importante fiind dinspre est spre Nebikov, respins de Divizia 23 tancuri și dinspre vest, din zona localității Verhne–Kurmoiarskaia, respins și el, mai ales datorită sprijinului dat de Corpul 4 aviație germană³¹.

Corpul 6 armată român, cu Grupul „General Georgescu”, a realizat apărarea sectorului de front între inclusiv Kotelnikovo, Don, iar restul forțelor le-a regrupat la Pimen–Cerni, pentru o scurtă refacere. Grupul diviziilor de cavalerie „General Popescu” și-a terminat concentrarea în raionul ordonat, fiind gata să treacă la ofensivă pentru îndeplinirea misiunii primite. La Corpul 7 armată s-au produs atacuri sporadice ale inamicului, lipsite de amploare, care au fost respinse³².

La sfârșitul celei de-a doua zile de luptă, apreciată și ea ca desfășurată conform planului, comandantul grupării de ofensivă, generalul Hoth, analizând inamicul, a ajuns la concluzia că forțele acestuia dispuse la Generalovski (din Corpul 4 cavalerie sovietic) sunt relativ slabe, în fața lor fiind suficiente numai elemente de siguranță. Inamicul era mai puternic în raionul Samohin, Jutov și Aksai (Corpul 13 mecanizat), fapt ce impunea nimicirea acestuia. Drept urmare, generalul Hoth a ordonat Corpului 57 tancuri, ca în ziua următoare (14 decembrie) să nimicească grupările sovietice din zona Samohin, gara Jutov și depresiunea Aksai–Esaulovski, iar apoi, după executarea regrupării, sub acoperirea unor forțe reduse, în fața inamicului din Generalovski să atace spre est împotriva grupării de forțe de pe râul Aksai.

În același timp, datorită desfășurării nefavorabile a evenimentelor din raionul Don-Cir, a devenit clar că forțele Corpului 48 tancuri nu vor mai putea participa ofensiv la executarea operației „Viscolul”. În aceste condiții, pentru continuarea cu succes a ofensivei, generalul Hoth a cerut punerea la dispoziție a Diviziei 17 tancuri. Cererea comandantului Grupului „Hoth”, susținută și de comandantul Grupului de armate „Don” și de șeful O.K.H.-ului, a fost până la urmă aprobată, în ciuda opoziției inițiale a lui Hitler.

Pe baza indicațiilor primite de la comandantul grupării ofensive, Armata 4 română a ordonat Corpului 6 armată să întărească apărarea de la Verhne-Ia-blocinîi cu un batalion și un divizion de artilerie, iar restul forțelor să fie în măsură să urmeze Corpul 57 tancuri german până în sectorul Aksai-Esaulovski, iar Grupului de cavalerie „General Popescu” să atace și să cucerească localitatea Dorganov, apoi să continue ofensiva spre Jutov 2 și Samkin³³. La 13 decembrie, generalul Ilie Șteflea, șeful M.C.G. român, a sosit la comandamentul armatei, unde s-a informat asupra situației și a dat o serie de dispozițiuni pentru reorganizarea acesteia³⁴.

La 14 decembrie, Divizia 23 tancuri a reușit cu o parte din forțe să ocupe localitatea Krugliakov, podurile peste râu și calea ferată, dar atacul executat asupra localității Samohin nu a avut succes.

Armata 51 sovietică (corpurile 4 și 13 mecanizate) a executat puternice contraatacuri asupra Corpului 57 tancuri german. Astfel, Divizia 6 tancuri a fost supusă unor lovituri la flancul stâng, în raionul localității Salivski și la flancul drept, la Verhne-Kumski unde a fost atacată de o grupare de 60–80 tancuri. Marea unitate a reușit să nimicească o mare parte din tancurile care executau contraatacul și să cucerească localitatea Sagotskot.

Grupul român de cavalerie, deși a executat atacul asupra Dorganovului din trei direcții, fiind sprijinit și de câteva tancuri, nu a reușit decât să încercuiască localitatea, fără a o cucerii. Corpul 6 armată a constituit Grupul „General Georgescu” care urma să acționeze spre Verhne-Iablocini, restul forțelor rămânând în refacere la Pimen-Cerni. Corpul 7 armată a reușit să respingă un atac de noapte și două în timpul zilei executate la aripa sa stângă, iar în zona Krilov-Șebalin a continuat regruparea și reorganizarea diviziilor 1 și 2 infanterie³⁵.

La sfârșitul celei de-a treia zile de luptă Corpul 57 tancuri a reușit o pătrundere adâncă peste Aksai, dar nu a realizat nimicirea inamicului de la nord de râu, fapt ce ridică unele probleme. Pozitiv a fost apreciat faptul că inamicul și-a introdus în luptă majoritatea forțelor, care, odată zdrobite ușurau sarcina ulterioară a grupării de ofensivă.

Armata 4 română a intervenit în repetate rânduri pe lângă comandantul Grupării „Hoth” pentru a cere susținerea acțiunilor desfășurate de trupele române cu tancuri și tunuri antitanc. „Pentru viitoarele operațiuni — se arată în demersul făcut în data de 14 decembrie — repetăm Armatei 4 blindate rugămintea ca în hotărârile privind întrebuintarea trupelor române de infanterie și cavalerie să se țină seama de faptul că aceste trupe nu sunt armate împotriva celerelor de luptă. Atât această lipsă, cât și moralul scăzut al trupelor noastre, istovite de îndelungate ope-rațiuni, condiționează în mod absolut capacitatea lor de luptă, de susținerea lor directă și apropiată cu tancuri și tunuri anticar”³⁶.

Pentru ziua următoare, Armata 4 română a ordonat Corpului 7 armată să-și extindă aripa stângă până la Valea Hamhurka, cucerind localitățile de aici începând cu Șoșaldakin. Din păcate, lucrurile au evoluat tot mai nefavorabil în zona apărării pe Cir, Corpul 48 tancuri fiind silit să abandoneze capetele de pod de la Surovikin și Rîcikov.

Ofensiva a continuat în ziua de 15 decembrie prin acțiuni care au avut un caracter îndârjit. Astfel, Divizia 23 tancuri germană a reușit să producă adversarului pierderi mari și l-a obligat să se retragă spre nord-est până la Jutov 1. Înaintând de la Samohin la Krugliakov, apoi manevrând de la Krugliakov spre vest, divizia a cucerit localitatea Șestokov, podul din zonă peste Aksai și a ocupat câteva capete de pod la nord de râu.

Nu tot la fel de favorabil s-au desfășurat acțiunile la Divizia 6 tancuri, care supusă unor puternice atacuri inamice cu tancuri (2 brigăzi de tancuri și 1 brigadă motorizată) a trebuit să cedeze localitatea Verhne-Kumski și să se retragă în capul de pod de la Salivski, unde a rezistat cu greu atacurilor.

Grupul român de cavalerie a reușit în urma unui atac de noapte să cucerească localitatea Dorganov, capturând 120 prizonieri și 2 tunuri. Printr-un alt atac energic, a cucerit Șarnutovski, realizând și unele recunoașteri către Jutov 2 și Samkin. Acest succes obținut de Grupul de cavalerie „General Popescu” s-a bucurat de atenția generalului Herman Hoth care a transmis trupelor române „mulțumirile și recunoștința sa”, apreciind că în felul acesta s-a dat posibilitatea corpului blindat german să-și elibereze forțele de la flancul estic și să le trimită spre nord³⁷.

Corpul 6 armată a continuat organizarea apărării localității Verhne-Iablocinîi, regruparea și organizarea Diviziei 18 infanterie în raionul Pimen-Cerni, Karaicev, iar Corpul 7 armată a cucerit cu Divizia 4 infanterie satele Șoșaldakin, Biliuka, Nașal și Kanuka, toate pe valea Hamhurka, după care a reușit să ocupe înălțimile nord-est și nord-vest de confluența văilor Hamhurka și Kenkria³⁸.

Generalul Hoth a apreciat în cursul după-amiezii că inamicul din flancul estic al Corpului 57 tancuri, ca urmare a pierderilor suferite nu mai reprezintă o amenințare serioasă, astfel că a hotărât pentru a doua zi, trecerea la ofensivă spre nord, pentru atacarea trupelor din raionul Verhne-Kumski și crearea condițiilor pentru continuarea operației. Pentru ziua de 16 decembrie se aștepta ca Divizia 17 tancuri să se concentreze la Pohlebin-Topolev, să execute un marș pe direcția Nijne-Iablocinîi și să intre în după-amiaza zilei în subordinea Corpului 57 tancuri³⁹. La rândul său, Armata 4 română a ordonat Corpului 6 armată să întărească detașamentul care apăra localitatea Verhne-Iablocinîi cu încă un batalion de infanterie, iar grupului de cavalerie să ocupe Somin Ekin, și să întărească legătura cu Corpul 7 armată. Acesta din urmă a primit misiunea să cucerească înălțimea cu cota 140 și eventual localitatea Kanukovo, menținând legătura cu grupul diviziilor de cavalerie și Grupul „Bischoff”. Rezerva armatei, constituită din detașamente ale diviziilor 1 și 2 infanterie, a primit ordin să grăbească dispunerea unităților refăcute în zona localității Șebalin⁴⁰.

În ziua de 16 decembrie, desfășurarea operației „Viscolul” a întâmpinat o serie de dificultăți. Nimicirea inamicului dintre Verhne-Kumski și Salivski, preconizată de Corpul 57 tancuri nu a reușit, în schimb, Armata 51 sovietică și-a intensificat

atacurile asupra flancurilor pătrunderii germane. A fost puternic atacat capul de pod deținut de Divizia 23 tancuri la Krugliakov, care a rezistat cu greu⁴¹.

În cadrul Armatei 4 române, Corpul 7 armată a cucerit înălțimea cu cota 140, iar Grupul diviziilor de cavalerie „General Popescu”, întărit cu Grupul blindat „Schoen” (parte din Grupul „Panwitz”), a cucerit Somin Ekin și a executat recunoașteri spre nord-est. La rândul său, Corpul 6 armată a fost întărit cu material antitanc la Verhne-lablocinî⁴².

În cursul după-amiezii, generalul Hoth, făcând analiza situației, a dat un nou ordin de operații prin care a stabilit misiunile marilor unități din subordine. În același timp el a devenit conștient de faptul că ofensiva pe care o conducea va putea progresa până dincolo de râul Mișcova, dar după aceea, Armata 6 germană va trebui să întreprindă ceva, cu alte cuvinte, să vină în întâmpinarea grupării sale, pentru ieșirea din încercuire.

Ordinul dat de comandantul grupării de ofensivă a stabilit pentru Divizia 17 tancuri ca în ziua următoare (17 decembrie) să treacă la ofensivă spre Generalovski de unde, după cucerirea unui cap de pod, să se îndrepte spre Verhne-Kumski. Diviziile 6 și 23 tancuri trebuiau să treacă la ofensivă având ca obiectiv cucerirea trecherilor peste Mișkova de la Gromoslavka și Vasilievka⁴³.

Pe baza ordinelor primite, Armata 4 română a stabilit pentru Corpul 6 armată misiunea de a ocupa cu Divizia 18 infanterie și forțele de la Kotelnikovo, sprijinite de tancurile Grupului „Schoen” localitățile Verhne și Nijne-lablocinî, Krasnoiarski, Verhne-Kurmoianski, Safronov, organizându-le pentru apărare. Corpul 7 armată a primit ordin să cucerească localitatea Kanukovo și să preia de la grupul de cavalerie localitatea Somin Ekin.

Rezerva armatei de la Șebalin a fost dirijată astfel: detașamentul din Divizia 1 infanterie în zona Kandeșekin, Baldakin, Grukov, iar detașamentul din Divizia 2 infanterie în zona Karaicev, Pimen-Cerni, unde se vor întregi cu elementele lor organice, aflate în acele raioane și se vor reorganiza batalioanele contopind militarii existenți cu recruții, fiind în măsură să treacă la îndeplinirea unor misiuni⁴⁴.

În ziua de 16 decembrie, s-a produs o gravă deteriorare a situației la flancul stâng al Grupului de armate „Don”, unde prin atacul executat de frontul „Voronej” asupra Armatei 8 italiene și a aripei stângi a Grupului „Hollidt” s-a realizat o puternică pătrundere a inamicului, care amenința practic în mod foarte serios Grupul de armate „Don”, ce nu mai dispunea de nici un fel de rezerve.

În ziua de 17 decembrie, luptele devin tot mai dificile pentru Grupul „Hoth”, adversarul opunând o mare rezistență și fiind în același timp foarte activ. Divizia 17 tancuri a reușit să cucerească un cap de pod la Generalovski. Divizia 23 tancuri a respins, la rândul său, acțiunile ofensive întreprinse de Divizia 87 infanterie sovietică (nou introdusă), întărită cu o brigadă de tancuri, asupra capului de pod de la Krugliakov, reușind să dezvolte chiar capul de pod spre nord-est. Încercările ofensive executate de diviziile 6 și 23 tancuri, reunite sub comanda colonelului von Hundersdorff au fost oprite de un puternic foc de baraj, executat de inamic, pe aliniamentul Verhne-Kumski, Sagotskot⁴⁵.

Corpul 6 armată român a preluat apărarea localităților Verhne-lablocinî, Verhne Kurmoianski, reușind să ocupe și Krasnoiarski. Grupul „General Popescu” a ocupat Molh Șveine, dar încercarea de a cuceri Jutov 2, apărât cu blindate

îngropate, nu a reușit. Corpul 7 armată a preluat cu aripa stângă Somin Ekin, de la grupul de cavalerie, după care a executat o incursiune spre cota 112,7⁴⁶.

Seara, generalul Hoth, a ordonat Corpului 57 tancuri, să ocupe un cap de pod peste Mîșkova, în raionul Gromoslavka, cu Divizia 6 tancuri, asigurată la flancuri, de Divizia 17 tancuri la stânga și Divizia 23 tancuri la dreapta. Pe baza ordinelor primite, Armata 4 română a stabilit Corpului 6 armată misiunea de a ocupa localitatea Potemkinskaia, a executa recunoașteri până la valea Aksai și a asigura stânga flancului Corpului 57 tancuri. Grupul „General Popescu” trebuia să organizeze o apărare durabilă a localităților ocupate și să cucerească Jutov 2, iar Corpul 7 armată, după extinderea până la Somin Ekin să cucerească localitățile Kenkria și Kanukovo⁴⁷.

Ziua de 18 decembrie poate fi caracterizată drept o zi de criză pentru mersul ofensivei. Obiectivul stabilit pentru Corpul 57 tancuri, atingerea râului Mîșkova, n-a putut fi nici pe departe realizat, cu toate că a beneficiat de un puternic sprijin de aviație. Divizia 23 tancuri a fost supusă unor puternice atacuri sovietice care urmăreau distrugerea capului de pod de la Krugliakov.

Ofensiva Diviziei 6 tancuri a fost împiedicată de un inamic deosebit de puternic (3 brigăzi de tancuri, 4 motorizate și 2 de cavalerie), toate încercările sale soldându-se cu pierderi mari și o înaintare nesemnificativă. Divizia 17 tancuri a reușit să ajungă cu o parte din forțe la 7 km est de Verhne Kumski. La trupele române, Corpul 6 armată a realizat dispozitivul de apărare pe aliniamentul ordonat, dar nu a reușit să ocupe localitatea Potemkinskaia⁴⁸.

Grupul de cavalerie „General Popescu” a cucerit Jutov 2 și a ocupat astfel aliniamentul Samkin, Jutov 2, având elemente dispuse și la Baia Malov. Corpul 7 armată a atacat dinspre vest și est localitatea Kenkria, dar, deși a obținut unele succese, nu a putut să o cucerească. Divizia 2 infanterie a continuat concentrarea și reorganizarea unităților, iar Divizia 1 infanterie a trecut în subordinea Corpului 7 armată, dar ea nu putea fi întrebuințată decât cu aprobarea Armatei 4 române⁴⁹.

De la această dată, inamicul a devenit și mai puternic prin introducerea în operație a Armatei 2 gardă sovietice comandată de generalul Rodion Malinovski. În această situație, comandantul Grupării „Hoth”, a hotărât executarea unui puternic atac, cu întregul Corp 57 tancuri pe direcția Verhne-Kumski, Gromoslavka, pentru cucerirea unor capete de pod la nord de râu. Grupul de cavalerie român a primit misiunea să-și consolideze pozițiile pe aliniamentul atins, iar Corpul 7 armată, atacând spre nord pe valea Hamhurka, sprijinit de Grupul „Schoen” trebuia să cucerească localitatea Kanukovo.

Data de 19 decembrie a marcat reluarea cu succes a operației ofensive. Divizia 23 tancuri a trebuit să facă față întreaga zi unor puternice atacuri asupra capului de pod pe care-l deținea la Krugliakov. În același timp, diviziile 6 și 17 tancuri, sprijinite masiv, de corpurile 4 și 8 aviație, au reușit în cursul dimineții să cucerească localitatea și înălțimile de la Verhne-Kumski, după o luptă înverșunată⁵⁰. În continuare, exploatând acest succes, Divizia 6 tancuri a dezvoltat ofensiva spre est, către Vasilievka, iar Divizia 17 tancuri spre Gromoslavka. În după-amiaza zilei, Divizia 17 tancuri a reușit cu o parte din forțe să cucerească localitatea Nijne-Kumski, ocupând un cap de pod, iar cu alte forțe, mai slabe, a continuat ofensiva spre

Gromoslavka. La rândul său, Divizia 6 tancuri, a reușit să pătrundă în Vasilievka în jurul orei 23.00.

Căutând să profite de situația favorabilă creată și având în vedere situația disperată a Armatei 6 germane, atât generalul Hoth, cât și feldmareșalul Manstein au cerut Corpului 57 tancuri să continue ofensiva și în cursul nopții, sub sprijinul Flotei 4 aeriene germane. Problema care s-a pus a constituit-o consolidarea capetelor de pod cucerite și realizarea altora între Gromoslavka și Vasilievka, misiune pe care au primit-o diviziile 6 și 23 tancuri.

Divizia 23 tancuri urma să atace pornind din capul de pod de la Krugliakov pe direcția Gnilo Aksaiskaia pentru acoperirea flancului de est al corpului. Ulterior, Corpul 57 tancuri trebuia să se pregătească pentru dezvoltarea ofensivei în direcția Seti, sovhozul Krep⁵¹.

În zona de responsabilitate a Armatei 4 române, Corpul 6 armată a reușit să cucerească localitatea Potemkinskaia și să execute recunoașteri pe valea Aksai, iar grupul de cavalerie a pierdut și recucerit în cursul zilei localitatea Jutov 2. Corpul 7 armată a fost atacat puternic dinspre est și vest de Kenkria, suferind pierderi însemnate. Printr-un contraatac, a reușit să cucerească înălțimea cu cota 144,5. Atacul ordonat spre Kanukovo nu a fost executat, datorită faptului că Grupul „Schoen” care trebuia să sprijine ofensiva nu a putut participa. Pentru ziua următoare s-a cerut corpului să execute atacurile prevăzute spre Kenkria și Kanukovo, deși nu i s-au asigurat mijloacele blindate promise⁵².

Previziunile făcute pentru ziua de 20 decembrie s-au dovedit a fi mult prea optimiste. Inamicul, departe de a fi fost zdrobit, prin introducerea Armatei 2 gardă, a început să devină tot mai activ. Divizia 23 tancuri germană nu a reușit reluarea ofensivei din capul de pod așa cum se hotărâse. De asemenea, diviziile 6 și 17 tancuri nu au putut să realizeze capete de pod între Gromoslavka și Vasilievka. Mai mult decât atât, cele două divizii abia au menținut capetele de pod obținute, Divizia 17 tancuri fiind silită să cedeze și să recucerească de mai multe ori localitatea Nijne-Kumski.

În disperare de cauză, în după-amiaza zilei, când eșecul ofensivei Corpului 57 tancuri devenea tot mai clar și s-a descoperit prezența a trei noi divizii sovietice în zona Nijne-Kumski, generalul Herman Hoth și-a modificat hotărârea inițială, dând ordin Diviziei 17 tancuri ca împreună cu Divizia 6 tancuri să încerce o învăluire dinspre est a pozițiilor inamice de la nord Mîșkova. Din lipsa unor forțe care să preia frontul deținut de Divizia 17 tancuri, a trebuit să renunțe și la această variantă. Până la urmă, generalul Hoth a hotărât ca, a doua zi, Divizia 6 tancuri, sprijinită de forțele principale ale Diviziei 17 tancuri să execute un atac spre nord, sub acoperirea dinspre est de către Divizia 23 tancuri.

În raportul pe care l-a prezentat Grupului de armate „Don”, comandantul grupării de despresurare s-a arătat sceptic în legătură cu succesul operației pe care o conducea menționând: *„Armata de tancuri crede că în aceste condiții ar mai putea totuși atinge raionul Ieriskoi Krepinski, este însă îndoielnic că se va putea realiza depășirea acestuia mai departe, spre nord în întâmpinarea Armatei 6”*⁵³.

În zona de acțiune a trupelor române nu au avut loc evenimente importante. Corpul 6 armată a ocupat localitatea Generalovski, grupul diviziilor de cavalerie și-a menținut alinamentul cucerit, iar Corpul 7 armată a executat, cu ajutorul Grupului „Bischoff” un atac asupra localității Kanukovo. S-a reușit cucerirea marginii de est a

satului, dar în urma contraatacurilor sovietice și a faptului că tancurile germane au fost retrase, trupele române au fost nevoite să cedeze localitatea și să revină pe vechile poziții.

Pentru ziua de 21 decembrie, Armata 4 română a ordonat Corpului 6 armată să apere valea Aksai între Generalovski și Don și să pună la dispoziția Diviziei 17 tancuri, Batalionul 410 infanterie și o baterie de artilerie. Grupul „General Popescu” a fost întregit cu Detașamentul „Hristea” și a primit misiunea să reziste pe pozițiile pe care se afla executând cercetarea spre nord și est. Corpul 7 armată a fost întărit cu detașamentul Diviziei 1 infanterie din rezerva armatei, primind misiunea să-și consolideze flancul stâng până la contactul cu grupul de cavalerie. Toate forțele Armatei 4 române au primit dispoziții să-și organizeze cât mai bine apărarea, cu toate mijloacele avute la dispoziție, pentru a fi în măsură să reziste atacurilor inamice⁵⁴.

La 21 decembrie, încetinirea ritmului ofensivei a devenit tot mai evidentă. Astfel, Divizia 23 tancuri a respins inamicul care ataca dinspre Gnilo Aksaiskaia, Divizia 6 tancuri a lărgit puțin capul de pod de la Vasilievka și a eliberat șoseaua, în timp ce Divizia 17 tancuri nu a reușit să rupă apărarea puternică a inamicului, încercările sale ofensive oprindu-se la marginea de nord-vest a localității Gromoslavka.

Ținând cont de această situație, generalul Herman Hoth, pentru a ieși din impas, a hotărât ca în zilele următoare, să angajeze Divizia 17 tancuri prin Vasilievka, înapoia Diviziei 6 tancuri, pentru executarea dinspre nord a unui atac asupra localității Ivanovka. Divizia 6 tancuri trebuia să treacă la ofensiva asupra localității Verhne-Țariținski, cu asigurarea flancului dinspre est făcută de Divizia 23 tancuri⁵⁵.

La trupele române, Corpul 6 armată a dislocat un batalion din Divizia 18 infanterie la Șanșovski și o baterie de artilerie la Generalovski. Detașamentul constituit din Divizia 2 infanterie se afla în deplasare spre Verhne-Iablocinîi, urmând să ocupe frontul Generalovski, Prișkib. Grupul de cavalerie a executat o serie de recunoașteri, Corpul 7 armată și-a extins aripa dreaptă, iar Divizia 4 infanterie spre sud-vest, semnalând tancuri în raionul Obilnoie⁵⁶.

Data de 22 decembrie a marcat practic o schimbare de roluri a forțelor ce se aflau în luptă. Divizia 23 tancuri a reușit să cucerească înălțimile 1,5 km vest și 3,5 km nord-vest Gnilo Aksaiskaia pentru a face acoperirea spre est a Corpului 57 tancuri. Divizia 6 tancuri a încercat lărgirea capului de pod de la Vasilievka, dar n-a reușit să treacă grosul forțelor peste râu și, în plus, a fost supusă unor puternice atacuri dinspre nord-est, nord și sud-est. Divizia 17 tancuri nu a reușit nici ea să cucerească Gromoslavka, fiind contraatacată de forțele sovietice în cursul nopții de 21/22 decembrie⁵⁷.

Pericolul s-a conturat tot mai mult și dinspre est, unde s-au concentrat puternice forțe sovietice care puneau în pericol mai ales trupele române, dar și dreapta Corpului 57 tancuri german. În aceste condiții, generalul Herman Hoth a cerut pregătirea unei grupări de intervenție din Divizia 16 motorizată germană care să vină eventual în sprijinul trupelor Corpului 7 armată român. Pentru înlăturarea amenințării dinspre est asupra Corpului 57 tancuri, comandantul grupării a ordonat executarea unui atac spre Gnilo Aksaiskaia în data de 23 decembrie. Ca urmare, însă, a informațiilor primite, privind trecerea Corpului 23 tancuri sovietic la sud de

Mișkova, ordinul a fost contramandat și a fost pregătit un contraatac cu Divizia 17 tancuri germană din Verhne-Kumski spre acest nou inamic.

Cu aceasta, practic, acțiunile ofensive ale Grupării „Hoth” s-au încheiat, trupele din compunerea sa trecând la apărare pe tot frontul din lipsa unor forțe proaspete care să redreseze situația. În afară de aceasta, situația s-a înrăutățit considerabil la Grupul de armate „B” și la flancul stâng al Grupului de armate „Don” ca urmare a dezvoltării ofensivei declanșate de sovietici la 16 decembrie. La acea dată, așa cum am arătat, grupările principale ale Fronturilor de „Sud-Vest” și „Voronej” au declanșat operația „Micul Saturn”⁵⁸. Era evident, de acum, că, realizarea contactului între forțele care au acționat pentru despresurare și cele încercuite nu se mai putea face decât prin executarea de către Armata 6 germană a unei lovituri spre sud-vest (operația „Trăsnetul”) prevăzută, de altfel, în cadrul operației „Viscolul”⁵⁹.

Acest lucru nu s-a realizat deoarece Hitler nu a fost de acord nici un moment cu părăsirea Stalingradului de către Armata 6. În plus, distanța care separa gruparea de despresurare de gruparea încercuită era de circa 50 km, iar Armata 6 nu avea combustibil decât pentru 20 km. Decizia lui Hitler de a nu permite Armatei 6 germane să declanșeze ofensiva spre a veni în întâmpinarea grupării „Hoth” este criticabilă deoarece s-a bazat pe o evaluare prea optimistă asupra situației și a posibilităților trupelor proprii, în special a Armatei 6 germane de a rezista. În același timp, din considerente psihologice, Führer-ul nu dorea să renunțe la Stalingrad, care devenise simbolul rezistenței în opinia publică germană. O abandonare a orașului de pe Volga ar fi avut un impact negativ asupra acestuia ca și asupra aliaților. Feldmareșalul von Paulus era pus astfel într-o grea dilemă. Ori părăsirea Stalingradului și venea în întâmpinarea forțelor de despresurare, ori rămânea în oraș, așteptând să fie despresurat⁶⁰. Opțiunea lui Hitler poate fi discutată, însă, și din punct de vedere strategic. Menținând Armata 6 la Stalingrad, Führer-ul spera să blocheze importante forțe sovietice, micșorând șansele unei mari ofensive a armatei roșii spre vest. Acest fapt ar fi ușurat declanșarea unei campanii victorioase în primăvara anului 1943, similară celei din vara lui 1942. Hotărârea lui Hitler de a menține Armata 6 la Stalingrad a dus, implicit, la eșuarea ofensivei de despresurare a grupării „Hoth”.

Trupele române, participante la această operație, au urmat, în chip firesc, conștientă generală a forțelor germane. Astfel, Corpul 7 armată, la 22 decembrie, în fostul sector al Detașamentului „Hristea” a constituit Detașamentul „Bran” (un escadron/Regimentul 3 călărași, Grupul 57 cercetare și două baterii de artilerie), spre sud s-au organizat 6 escadroane de calmuci, care făceau legătura cu Divizia 16 motorizată germană, iar detașamentul constituit din Divizia 1 infanterie a fost introdus la stânga Diviziei 4 infanterie. Grupul diviziilor de cavalerie a continuat consolidarea pozițiilor sale, iar Corpul 6 armată a împins apărarea spre nord până la Kalacenskoi. Un batalion a fost trimis la Verhne-Kumski, în timp ce detașamentul constituit din Divizia 2 infanterie și-a făcut recunoașterea pozițiilor sale⁶¹.

La 23 decembrie operația de despresurare s-a suspendat. Încă de la 22 decembrie, evoluția situației de la Armata 8 italiană și de la Grupul „Hollidt” a luat un asemenea curs, încât a silit Grupul de armate „Don” să ia măsuri pentru sprijinirea flancului stâng al frontului său. Cum Grupul de armate nu mai avea nici un fel de rezerve, singura soluție o reprezenta dislocarea unor forțe de la Grupul „Hoth”, care

avea misiunea să execute operația de despresurare „*Viscolul*”. Aceasta însemna, de fapt, renunțarea la operația ofensivă, lucru pe care-l putea aproba numai Hitler.

Ca urmare, feldmareșalul von Manstein i-a cerut acestuia să hotărască, dacă se suspendă operația de despresurare și se aprobă mutarea unor forțe din cadrul Corpului 57 tancuri, sau se continuă ofensiva și, în acest caz, există riscul real ca inamicul de la flancul stâng al Grupului de armate „*Don*” să cucerească bazele de aprovizionare aeriană ale Armatei 6 germane și să pună în pericol și forțele din Caucaz.

Hotărârea lui Hitler, sosită în noaptea de 23 decembrie, era aceea de a întări flancul stâng cu o parte din forțele retrase de la Corpul 57 tancuri și a păstra capetele de pod peste Mișkova pentru reluarea ofensivei, după sosirea întăririlor care se aflau pe drum⁶².

În urma acestei decizii, generalul Hoth a ordonat ca Divizia 6 tancuri să fie scoasă din dispozitiv, ca fiind cea mai aptă pentru îndeplinirea misiunii cerute și a dat Ordinul de operațiuni nr. 9 prin care se menționa că operația „*Viscolul*” se suspendă temporar. Prin aceasta, acțiunea de despresurare s-a încheiat, din acel moment Grupul „*Hoth*” fiind silit să facă față tot mai greu presiunilor exercitate de inamic.

Armata 4 română, aflând de situația creată, a raportat generalului Ilie Șteflea, șeful M.C.G. român, despre hotărârea adoptată, cerând instrucțiuni privind modul de acțiune în continuare⁶³. Pe frontul ocupat de trupele române, nu au avut loc evenimente semnificative. Batalionul trimis la Verhne-Kumski de Corpul 6 armată a revenit la Generalovski, iar un atac de partizani executat la Ketșener Șebeneri, în sectorul Corpului 7 armată, a fost respins cu ajutorul calmucilor.

Acțiunile de apărare ale Armatei 4 române pe timpul desfășurării contraofensivei sovietice

Începând cu 24 decembrie, situația s-a înrăutățit considerabil, inamicul devenind tot mai ofensiv. Divizia 6 tancuri germană a trecut la vest de Don, sub protecția Corpului 6 armată român, iar diviziile 17 și 23 tancuri au trecut la apărare pe înălțimile de la Verhne-Kumski și malul de nord al râului Aksai.

Corpul 6 armată român, ce dispunea la Generalovski de detașamentul constituit din Divizia 2 infanterie, întărit cu 3 tunuri antitanc de 88 mm germane, a distrus podul și a trecut la apărare la sud de râu. La rândul său, Grupul de cavalerie și Corpul 7 armată au respins o serie de incursiuni executate de inamic. La numeroasele cereri ale Armatei 4 române de a fi întărită cu tancuri și armament antitanc, generalul Herman Hoth a răspuns că înțelege pe deplin aceste doleanțe, dar că se află în imposibilitatea de a le onora. Armata 4 blindată lăsa, totuși, micile grupări „*Schoen*” și „*Bischoff*” (în total 6–8 tancuri, 6–8 tunuri de asalt și 3 tunuri antitanc) la dispoziția trupelor române⁶⁴.

La 25 decembrie au avut loc o serie de atacuri care prevesteau contraofensiva sovietică desfășurată cu Armatele 2 gardă și 51. Corpul 57 tancuri german a dus lupte deosebit de grele cu inamicul care a atacat la Salivski, Kîikov și Șestokov, retrăgând Divizia 17 tancuri la sud de Aksai în zona Cilakov, Pimen-Cerni.

La Corpul 6 armată nu s-au putut executa lucrări de apărare din cauza lipsei de unelte mari și a pământului înghețat, iar o parte din personal a suferit degerături. Având numai 3 tunuri antitanc de 88 mm și 3 tunuri de 75 mm, pe un front de 22 km, corpul a anunțat armata că nu va putea face față unui atac cu tancuri. La Grupul de cavalerie, după o serie de atacuri de mare intensitate, inamicul a reușit să cucerească localitatea Jutov 2, în timp ce la Samkin, atacul executat cu tancuri a putut fi respins. La Corpul 7 armată, în fâșiile diviziilor 1 și 4 infanterie, nu s-au executat atacuri, ci numai acțiuni de cercetare, un batalion din Divizia 16 motorizată germană efectuând recunoașteri la flancul stâng al corpului, în zona Șebeneri.

Perspectiva unor acțiuni ofensive de amploare ale sovieticilor a determinat ca Armata 4 blindată să ia o serie de măsuri. Astfel, a ordonat ca un regiment din Divizia 16 motorizată germană să se deplaseze în raionul Dorganov, Șarnutovski, Vipasnoe, Grupul „Bischoff” la Krasnoarski, în spatele flancului stâng al Corpului 6 armată român, iar Divizia 17 tancuri să fie pregătită în raionul Nebikov, Samkin, Dorganov pentru contraatac spre Kotelnikovo⁶⁵.

Având în vedere atacurile în forță care se așteptau a se executa de către inamic, Armata 4 română a dat Instrucțiunea operativă numărul 3 prin care comandantul armatei a orientat trupele privind intențiile viitoare ale inamicului și a stabilit misiunile pentru marile sale unități. Forțele armatei trebuiau să reziste pe pozițiile ocupate, iar în condițiile în care vor fi atacate de inamic, vor opune rezistență în adâncime, pe alinamente succesive. S-a arătat necesitatea păstrării unei strânse legături de cooperare cu diviziile 17 și 23 tancuri germane care se aflau în centrul dispozitivului.

În cazul retragerii au fost prevăzute direcțiile: Safrakov, Nijne Șirov pentru Corpul 6 armată; Dorganov, Remonțnaia pentru Grupul „General Popescu”; Verhne Salski, Atamanskala, Kirpitcinii și Sovetnoie, Grabovskaia, Novii Veselii pentru Corpul 7 armată.

Aliniamentele de apărare prevăzute au fost — numărul 1: Kudinov, Aksai Kurmoriarski, Kotelnikovo, Karaicev Vipasnoe, Krilov, Dogsmankin, Andreiev și numărul 2: Șikovskaia, Valea Ierik, Remonțnaia, Valea Sal, malul de vest Sagista. Ocuparea aliniamentelor nu se putea face decât cu aprobarea armatei. Punctele de comandă ulterioare au fost stabilite astfel: Corpul 6 armată, Pohlebin; Grupul „General Popescu” — Nagotnii, Corpul 7 armată — Kirpitcinii, schimbarea urmând să se facă tot la ordinul comandantului armatei.

La data de 26 decembrie, s-a declanșat contraofensiva sovietică cu cele două armate, 51 și 2 gardă, însumând circa 4–5 corpuri de armată. Datorită faptului că în centrul dispozitivului de apărare, Corpul 57 tancuri aproape nu mai conta, fiind pregătit numai pentru executarea unor contraatacuri, practic, flancurile interioare ale Corpului 6 armată și cele ale Grupului „General Popescu” au rămas descoperite.

La Corpul 6 armată, atacul a început încă din timpul nopții, fiind precedat de bombardamente puternice și s-a soldat prin cucerirea localității Generalovski⁶⁶. Dimineața către orele 05.00 atacul a continuat, tancurile sovietice reușind să facă o învăluire pe la dreapta detașamentului Diviziei 2 infanterie și să-l respingă spre sud, spre cota 103. A fost atacată și dreapta Diviziei 18 infanterie din satul Priskib, care în urma luptelor desfășurate a pierdut localitatea.

Armata 4 tancuri, la solicitarea armatei române a promis executarea a două contraatacuri cu Corpul 57 tancuri, pe direcția Vorjonski, spre vest, la ora 10.00, și pe direcția Cilakov, cota 103, între orele 12.00–14.00 și un contraatac cu Grupul „Bischoff” pe direcția Nijne-Iablocinîi, cota 103. Din păcate, nici unul din aceste contraatacuri nu s-a executat, astfel că încercările detașamentului Diviziei 2 infanterie de a rezista la cota 103, au eșuat⁶⁷. Restul Corpului 6 armată (Divizia 18 infanterie și rezerva) a încercat să se retragă spre aliniamentul numărul 1, dar Armata 4 tancuri germană nu a fost inițial de acord, permițând acest lucru doar la ora 18.00. Pe timpul retragerii, Divizia 18 infanterie a fost puternic lovită de tancurile sovietice și împrăștiată. În bune condițiuni a executat retragerea numai Batalionul 410 infanterie din rezervă și 2 baterii de artilerie, din care una grea.

Deși fără Grupul „Schoen”, ale cărui tancuri alunecau din cauza înghețului, Grupul de cavalerie a opus o dârză rezistență inamicului la Samkin și a încercat să contraatace spre Jutov 2, dar a fost puternic atacat cu tancuri la Șarnutovski. Armata 4 română a ordonat să se retragă pe aliniamentul numărul 1, dar s-a produs un nou atac sovietic care i-a pricinuit pierderi mari și dezorganizarea unităților.

Corpul 7 armată, amenințat de pătrunderea realizată de inamic la grupul de cavalerie și de atacurile frontale ale acestuia, a primit ordinul Armatei 4 române de a rupe lupta și a se retrage pe aliniamentul Kiselevka, Kodșenkin (ordonat de O.K.H., care nu a admis aliniamentul numărul 1 stabilit de Armata 4 română). Având în vedere situația deosebit de dificilă în care se găseau trupele sale, fără sprijin anti-tanc, Armata 4 română a transmis marilor sale unități ca, în condițiile în care nu vor fi susținute de tancuri și mijloace antitanc germane, să evite lupta cu tancurile sovietice⁶⁸.

În ziua de 27 decembrie, inamicul a continuat atacul cu tancuri pe tot frontul, folosind și parașutiștii în raionul Kuteinikovskaia. La Corpul 6 armată, inamicul a pătruns în localitatea Pohlebin, apărată de germani. Din forțele rămase s-a constituit Detașamentul „General Bâldescu” (două batalioane infanterie, un grup de cercetare și trei baterii de artilerie). Corpul 57 tancuri a cedat localitatea Pimen–Cerni și a continuat rezistența la Kotelnikovo, cu pierderi mari. Grupul „General Popescu” a fost respins din Vipasnoe și Krai–Baika și urmărit cu tancuri până la Budarka. Corpul 7 armată, atacat puternic dinspre Kodșenkin și Kiselevka, a suferit pierderi mari (diviziile 1 și 4 infanterie), fapt ce l-a determinat să ordone replierea pe aliniamentul numărul 1⁶⁹.

La rândul său, comandamentul Armatei 4 române a fost bombardat și mitraliat de aviația sovietică. Deși comandamentul german cerea în continuare rezistența pe loc, chiar în cazul atacurilor cu tancuri, Armata 4 română a menținut ordinul de a se evita lupta cu tancurile sovietice, dacă nu există mijloace de susținere anti-tanc.

Având în vedere situația gravă ce s-a creat la flancul drept al armatei, aceasta a ordonat Grupului de cavalerie și Corpului 7 armată să organizeze rezistența pe aliniamentul numărul 2, între Andreevskaia, Gurievskaia și Novîi–Torgovi. A solicitat, dar nu a primit aprobarea, pentru trimiterea mai în adâncime a depozitului de muniții Remontnaia⁷⁰. Profitând de noaptea luminoasă din 27/28 decembrie, inamicul a cucerit Kotelnikovo, Nicolski, iar spre dimineață, Sovetnoie, producând pierderi mari trupelor române și germane.

După căderea localității Kotelnikovo, Corpul 6 armată a primit ordin să se retragă pe aliniamentul numărul 2. În cadrul grupului „General Popescu”, Divizia 8 cavalerie a luat în subordine și resturile din Divizia 5 cavalerie și a încercat să organizeze apărarea pe aliniamentul numărul 2. Corpul 7 armată, pe timpul replierii spre aliniamentul de apărare numărul 2 a fost surprins și atacat de tancurile inamice, care au dezorganizat și distrus diviziile 1 și 4 infanterie. Forțele române din acestea s-au repliat spre vest pe valea Sal. Cartierul general al Armatei 4 române de la Remontnaia a fost din nou bombardat de aviația inamică.

Față de această situație dezastruoasă, Armata 4 română a transmis prin radio, cifrat, în cursul dimineții, ordinul de ocupare a unui nou aliniament, numărul 3, respectiv comunicația Romanovskaia, Simovniki, Povereni (Divizia 18 infanterie la Romanovskaia, Divizia 8 cavalerie la Marcinkov și Corpul 7 armată între Marcinkov și Pervomaisk). De asemenea, a prevăzut o eventuală retragere și dincolo de acest aliniament, peste Manîci, indicând trecerile și ordonând comandamentului geniului să le amenajeze, deplasând cartierul general la Proletarskaia⁷¹.

La 29 decembrie, trupele sovietice au continuat înaintarea, cu efortul principal de-a lungul căii ferate. Au avut loc lupte la est de Remontnaia între blindatele sovietice și Corpul 57 tancuri german, întărit cu formațiuni blindate S.S.

Întrucât intervalul dintre Remontnaia, apărată de germani și Șikovkaia, apărată de Divizia 18 infanterie era descoperit, marea unitate română a încercat deplasarea spre aliniamentul numărul 3, dar nu a primit aprobarea Armatei 4 române. Divizia 8 cavalerie și părți din diviziile 1 și 4 infanterie s-au retras spre aliniamentul numărul 3, oamenii fiind obosiți, în parte degerați, fără armament și îngroziți de tancuri⁷².

Armata 4 română a făcut eforturi disperate de a menține legătura cu marile unități și controlul asupra trupelor dezorganizate, trimițând ofițeri de stat major la trecerile de peste Manîci.

Armata 4 tancuri a ordonat schimbarea raionului de regrupare a armatei române de la nord-vest Manîci, la est Manîci și sud de Don, măsură la care Armata 4 română a obiectat, datorită lipsei trecerilor spre acea zonă și a pericolului pe care-l prezenta inamicul care se găsea la 60 km⁷³.

În ziua de 30 decembrie, trupele armatei au continuat retragerea. O parte din forțele armatei, capabile încă să lupte, se aflau dispuse astfel: un detașament din Divizia 18 infanterie (un batalion infanterie, o companie pionieri, trei baterii de artilerie) la Romanovskaia; Divizia 8 cavalerie (două escadroane și două baterii artilerie) la Kutcinikovskaia; un batalion infanterie și două-trei baterii artilerie din Divizia 1 infanterie la sud-est Kuberh; un detașament din Divizia 4 infanterie (unu-două batalioane reduse, grupul de cercetare, două-trei baterii antitanc și două baterii artilerie grea) în curs de regrupare la Volnî.

Protejate de aceste ariergărzi, ceea ce a mai rămas din marile unități ale armatei au trecut canalul Manîci spre vest, potrivit ordinului primit, fără a mai ține cont de schimbarea hotărâtă de Armata 4 tancuri germană. Armata 4 română a lăsat unitățile să se îndrepte spre locurile stabilite și a făcut o intervenție (numărul 36605) către M.C.G. român pentru a obține aprobarea raionului pe care și l-a fixat pentru regrupare. În ziua de 31 decembrie, în ciuda opoziției Armatei 4 tancuri germane, Armata 4 română a menținut mișcarea trupelor spre sud-vest Manîci pe propria sa răspundere⁷⁴.

Pierzându-și aproape complet capacitatea de luptă, Armata 4 română a trebuit să fie retrasă din luptă la începutul lunii ianuarie, deși inițial s-a încercat folosirea ei în capul de pod de la Rostov. Colonelul de stat major Hans Doerr a transmis însă printr-o telegramă, adresată lui Manstein, informații despre starea de fapt a armatei române, și anume că „*sub denumirea de Armata 4 română nu figurează divizii sau alte unități apte de luptă... ea fiind constituită din coloane de refugiați adunate de-a valma*”⁷⁵.

Într-adevăr, Armata 4 română a suferit pierderi catastrofale în urma luptelor desfășurate în Stepa Calmucă. Astfel: din Divizia 1 infanterie au mai rămas 200–300 oameni și 2–3 baterii, din Divizia 4 infanterie au rămas circa 250 luptători cu 10 tunuri; din diviziile 2 și 18 infanterie s-au salvat un batalion de infanterie redus, o companie pionieri, două baterii artilerie de câmp și o baterie artilerie grea; diviziile 5 și 8 cavalerie s-au redus la două escadroane și două baterii artilerie. Corpul 7 armată a pierdut toată artileria grea, iar Corpul 6 armată un divizion de artilerie grea⁷⁶.

Armata 4 română a ajuns însă într-o asemenea situație ca urmare a faptului că, fiind slab dotată cu mijloace antitanc, a fost supusă unor atacuri cu mase mari de blindate. Pe lângă acestea, trei dintre diviziile sale (1, 2 și 4 infanterie) luptau de opt luni, fără întrerupere, cu aceleași efective, iar Divizia 18 infanterie luase parte la operațiile din Crimeea, de acolo fiind adusă pe jos, prin marșuri lungi și obositoare până la sud de Stalingrad. Aceeași situație a existat și la Corpul de cavalerie.

După scoaterea din luptă, trupele au fost îndreptate spre țară, prin marșuri pe jos. Grupul de cavalerie „General Popescu” a fost desființat, cele două divizii ale sale, 5 și 8 cavalerie, urmând să fie transformate în divizii blindate⁷⁷. În acest fel s-a încheiat în mod dezastruos, pentru Armata 4 română, participarea la operațiile desfășurate în Stepa Calmucă. (Hărțile nr. 17 și 18)

Lichidarea grupării încercuite la Stalingrad; pierderi ale trupelor române

După eșecul încercării de despresurare întreprinsă de Grupul „Hoth” comandamentul sovietic a trecut la lichidarea grupării încercuite la Stalingrad. Planul operației „Inelul” elaborat încă de la 9 decembrie 1942 prevedea scindarea grupării încercuite prin lovituri date spre centrul ei din direcții opuse și lichidarea pe părți⁷⁸. El n-a putut fi pus în aplicare imediat datorită contraofensivei germane, dar după respingerea acesteia a revenit în actualitate. El a trebuit însă reactualizat, la definitivarea sa participând și generalul N.N. Voronov, ca reprezentant al Stavkăi, alături de cel însărcinat cu executarea operației, generalul K.K. Rokossovski. Ideea centrală a rămas aceeași, respectiv scindarea grupării încercuite pe părți, dar, de data aceasta nu prin aplicarea a două lovituri ci, printr-o singură lovitură principală de la vest spre est⁷⁹. Planul actualizat a fost prezentat spre aprobare la 27 decembrie 1942. Comandantul Frontului „Don”, general-colonelul K.K. Rokossovski, a primit pentru îndeplinirea misiunii, pe lângă cele patru armate din subordinea sa (66, 24, 65 și 21) încă trei armate (62, 64 și 57) care aparținuseră Frontului „Stalingrad”⁸⁰.

Lovitura principală a fost prevăzută să fie executată cu trei armate puternic întărite cu tancuri, artilerie, aruncătoare și instalații de rachete (21, 65 și 24), cele-

alte patru (57, 64, 62 și 66) având misiunea să atace pe diferite sectoare pentru a limita posibilitățile de manevră ale inamicului. Data fixată inițial pentru începerea operației „Inelul” era 6 ianuarie, dar ulterior a fost amânată pentru 10 ianuarie 1943. Între timp, la 8 ianuarie a fost trimis un ultimatum feldmareșalului von Paulus, comandantul grupării încercuite, care nu a fost acceptat, astfel că pe 10 ianuarie, la ora 09.00, după o puternică pregătire de artilerie, care a durat 55 de minute, a fost declanșat atacul. În ciuda unei opoziții îndârjite, la 26 ianuarie, atacatorii au reușit să scindeze gruparea încercuită, trecând apoi la nimicirea pe părți a adversarului.

La 31 ianuarie 1943 gruparea de sud, unde se afla și comandantul Armatei 6 germane, von Paulus, a fost silită să depună armele, în schimb gruparea de nord, condusă de generalul Strecker a reușit să mai opună rezistență încă două zile, până pe 2 februarie 1943 când a fost lichidată. O dată cu aceasta a luat sfârșit și marea bătălie de pe Volga. În final, au fost luați prizonieri 90.000 militari, dintre care 24 generali în frunte cu feldmareșalul von Paulus și au fost capturate 5.762 tunuri, peste 3.000 aruncătoare, 12.000 mitraliere și puști mitraliere, 156.987 puști, 10.000 automate, 744 avioane, 1.666 tancuri, 261 mașini blindate, 80.438 autovehicule, 10.000 motociclete, 811 tractoare, 3 trenuri blindate, 58 locomotive, 1043 vagoane, 696 stații radio, 933 aparate telefonice, 338 depozite diferite, 13.887 căruțe și altă mare cantitate de materiale⁸¹. Soarta Armatei 6 germane de la Stalingrad au împărțăsit-o, prin forța împrejurărilor, și cele două divizii românești, 1 cavalerie, 20 infanterie ca și Detașamentul „colonel Voicu”, împinse în încercuire încă din primele zile ale executării contraofensivei sovietice⁸².

Efectivele și principalele materiale ale acestor mari unități rămase în încercuirea de la Stalingrad, după statisticile M.St.M., se prezentau astfel⁸³:

EFFECTIVE

Mari Unități Categorii	Divizia 20 Infanterie	Divizia 1 Cavalerie	Detașamentul „Voicu”	TOTAL
Ofițeri	244	124	68	436
Subofițeri	201	145	65	411
Trupă	5.689	4.476	1.595	11.760
TOTAL	6.134	4.745	1.728	12.607

MATERIALE

Mari Unități Materiale	Divizia 20 Infanterie	Divizia 1 Cavalerie	Detașamentul „Voicu”	TOTAL
Cai	2.058	1.158	77	3.293
Tunuri	27	6	18	51
Tunuri A.T.	11	14	4	29
Mitraliere	224	91	22	337
Puști	4.702	2.200	999	7.901
Vehicule Moto	49	15	66	130
Vehicule Hipo	529	329	16	874
Motociclete	4	13	24	41

În ceea ce privește pierderile totale suferite de trupele române în bătălia de la Stalingrad datele sunt destul de contradictorii. În memoriul din 7 ianuarie 1943 pe care Antonescu l-a prezentat lui Hitler în cadrul întâlnirii desfășurate între 10–12 ianuarie la „Wolfsschanze”, pierderile române au fost evaluate la 158.854 morți, răniți și dispăruți⁸⁴. Alte cifre care apar în documente sunt: 148.124 (pentru perioada 15 noiembrie 1942–31 martie 1943)⁸⁵; 155.010 (19 noiembrie 1942–7 ianuarie 1943)⁸⁶; 166.069 (19 noiembrie–31 decembrie 1942)⁸⁷; 172.624 (august 1942–ianuarie 1943)⁸⁸, 172.441 (pentru perioada 1 iunie 1942–1 martie 1943)⁸⁹. Autorii culegerii de documente *Românii la Stalingrad* apreciază ca mai apropiată de adevăr cifra de 140.000–150.000, morți, răniți și dispăruți, luând în considerare numai perioada desfășurării contraofensivei sovietice, cifră pe care și noi o apreciem ca veridică⁹⁰. Oricum, până la publicarea unor situații statistice din arhivele românești, cercetătorii trebuie să manifeste prudență în vehicularea cifrelor de acest gen.

Aceeași circumspecție trebuie manifestată și în ceea ce privește pierderile materiale. Astfel, potrivit unor situații ale M.St.M., cele două armate, 3 și 4, ar fi pierdut, în perioada 15 noiembrie–7 decembrie următoarele cantități de materiale: 71.724 puști (procentul pierderilor = 50%); 2.495 puști mitraliere (63,46%); 778 mitraliere (68,37%); 2.612 pistoale mitraliere (64,59%); 4.495 pistoale (61,72%); 77 mitraliere A.A. (63,11%); 459 tunuri antiaeriene (74%); 693 aruncătoare Brandt (69,65%); 162 tunuri de câmp (72,65%); 138 obuziere de câmp (71,50%); 44 tunuri lungi (73,33%)⁹¹.

La acestea s-au adăugat importante cantități de alte materiale, foarte dificil de cuantificat. Ținând cont de aceste pierderi umane și materiale, Secția 1 organizare–mobilizare din M.St.M. aprecia, la 2 ianuarie 1943, că „armatele 3 și 4 nu mai erau capabile de noi reorganizări și nici nu se putea recurge la vreo improvizație”⁹².

Din lipsă de luptători și materiale, misiunile operative ale Armatei 4 au încetat la 3 ianuarie 1943, iar cele ale Armatei 3, la 5 ianuarie 1943.

NOTE

- ¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 348.
- ² I.V.O.V.S.S., tom 3, p. 43.
- ³ K.K. Rokossovski, *op. cit.*, p. 194.
- ⁴ *Ibidem*.
- ⁵ I.V.O.V.S.S., tom 3, p. 42.
- ⁶ *Ibidem*, p. 47.
- ⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 371.
- ⁸ I.V.O.V.S.S., tom 3, p. 47.
- ⁹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 224.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 313.
- ¹¹ Hans Doerr, *op. cit.*, p. 86.
- ¹² Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1691, cadrul 827–828.
- ¹³ Erich von Manstein, *Victoires perdues*, Paris, Pion, 1958.
- ¹⁴ *Ibidem*, pp. 354–355.
- ¹⁵ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 161.
- ¹⁶ Colonel Aime Constantini, *op. cit.*, p. 121.
- ¹⁷ Arh. M.Ap.N., fond 4, dosar nr. 213, f. 1–2.
- ¹⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 339–341.
- ¹⁹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 36.
- ²⁰ *Ibidem*, f. 39.
- ²¹ *Ibidem*. A se vedea și fond 4, dosar nr. 213, f. 1–2.
- ²² *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.1691, cadrul 887–888.
- ²³ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 57, f. 407–408.
- ²⁴ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 36.
- ²⁵ *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 213, f. 15.
- ²⁶ *Ibidem*, f. 40.
- ²⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 354.
- ²⁸ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 57, f. 407.
- ²⁹ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 40.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 355.
- ³² Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 57, f. 407.
- ³³ *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 213, f. 18.
- ³⁴ Hans Doerr, *op. cit.*, p. 89.
- ³⁵ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 57, f. 408.
- ³⁶ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 42.
- ³⁷ *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 213, f. 27.
- ³⁸ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 42.
- ³⁹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 361.
- ⁴⁰ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 43.
- ⁴¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 363.
- ⁴² Arh. M.Ap.N., fond 4, dosar nr. 213, f. 35–40.
- ⁴³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 363.

- ⁴⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 44.
⁴⁵ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 364.
⁴⁶ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 44.
⁴⁷ *Ibidem*, f. 45.
⁴⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 365.
⁴⁹ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 57, f. 410.
⁵⁰ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 492.
⁵¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 364–367.
⁵² Arh. M.Ap.N., fond 4, dosar nr. 213, f. 60–62.
⁵³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 363.
⁵⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 46–47.
⁵⁵ *Ibidem*, fond 4, dosar nr. 213, f. 71–73.
⁵⁶ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 47.
⁵⁷ Hans Doerr, *op. cit.*, p. 92.
⁵⁸ G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 493.
⁵⁹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 369.
⁶⁰ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 173.
⁶¹ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 48.
⁶² Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 424.
⁶³ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 2452, f. 48.
⁶⁴ *Ibidem*, p. 49.
⁶⁵ *Ibidem*.
⁶⁶ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, p. 175.
⁶⁷ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 57, f. 413.
⁶⁸ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 52.
⁶⁹ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 57, f. 413; fond 4, dosar nr. 213, f. 183–185.
⁷⁰ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 2452, f. 53.
⁷¹ *Ibidem*, f. 54.
⁷² *Ibidem*, f. 55.
⁷³ *Ibidem*, f. 56.
⁷⁴ *Ibidem*.
⁷⁵ Hans Doerr, *op. cit.*, p. 265.
⁷⁶ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 542.
⁷⁷ Platon Chirnoagă, *op. cit.*, pp. 175–176.
⁷⁸ K.K. Rokossovski, *op. cit.*, p. 199.
⁷⁹ *Ibidem*.
⁸⁰ *Ibidem*, p. 207; a se vedea și G.K. Jukov, *op. cit.*, p. 498.
⁸¹ K.K. Rokossovski, *op. cit.*, p. 227.
⁸² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 415.
⁸³ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1188, cadrele 184–186.
⁸⁴ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 468–469.
⁸⁵ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1556, cadrul 109.
⁸⁶ *Ibidem*, fond 948, dosar nr. 741, f. 58.
⁸⁷ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.1556, cadrul 109.
⁸⁸ *Ibidem*, cadrul 178.
⁸⁹ *Ibidem*, rola P. II 1.1051, cadrul 584.
⁹⁰ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 468–470.
⁹¹ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1188, cadrele 154–156.
⁹² *Ibidem*, rola P. II 1.2724, cadrul 18.

Capitolul 11

Raporturile de comandament româno-germane pe timpul bătăliei de la Stalingrad

Relațiile militare româno-germane înaintea contraofensivei sovietice

Așa cum am arătat, decizia mareșalului Ion Antonescu de la sfârșitul anului 1941 și începutul anului 1942 de a angaja armata română în campania de vară a Wehrmacht-ului a generat disensiuni în rândul comandamentului superior român, fapt ce nu a rămas fără urmări pe planul relațiilor militare bilaterale. Fiind conștient de importanța hotărârii sale și confruntat cu o opoziție în propriile rânduri, Ion Antonescu a căutat să asigure acele condiții pentru trupele proprii în așa fel încât ele să-și îndeplinească misiunile primite și să fie cât mai la adăpost de consecințele negative ale războiului de coaliție. Au rezultat, astfel, numeroase asperități în raporturile bilaterale care s-au acutizat treptat pentru a degenera, după înfrângerea din noiembrie-decembrie 1942, într-o adevărată criză care a clătinat credința mareșalului în trăinicia și perspectivele alianței cu Germania, întărind, totodată, convingerea opoziției din țară privind necesitatea scoaterii țării din Axă.

Una dintre cerințele cele mai importante ale lui Ion Antonescu a fost necesitatea ca trupele române să fie conduse de comandamente proprii, acceptând chiar preluarea comenzii unui grup de armate româno-germane ce-i purta numele. Până la constituirea lui, M.St.M. român a propus, și conducătorul statului a aprobat, trimiterea în zona de operații a eșalonului întâi al M.C.G. român. Acesta a plecat din țară la 10 august, cu destinația Zaporoje, dar, în condițiile înaintării trupelor române la sud de Don (Corpul 6 armată) și în Caucaz (Armata 3 și Divizia 2 munte), s-a instalat și a început să funcționeze la Rostov, începând cu 18 august 1942.

Misiunea sa a constat în realizarea unui contact strâns cu marile unități și formațiunile române care luptau pe Frontul de Est, dincolo de Bug, în vederea satisfacerii nevoilor acestora. În acest scop, eșalonul întâi al M.C.G. român trebuia să îndrume echiparea spatelui, în raport cu operațiile proiectate, să intervină pe lângă comandamentele superioare în folosul trupelor și să înlesnească legăturile de transmisiuni între M.St.M. român și marile unități aflate pe front¹.

Până la sosirea M.C.G. român la Rostov, la 25 septembrie 1942, eșalonul întâi al acestuia a luat contact cu toate marile unități române aflate pe front, interesându-se de nevoile acestora și a intervenit pentru organizarea de transporturi aeriene

în vederea înlăturării crizelor de muniții prin care au trecut, pe rând, Corpul 6 armată, diviziile 2 și 3 munte, ca și pentru evacuarea răniților din cadrul Corpului 6 armată. De la 25 august 1942, o dată cu începutul intrării în noul dispozitiv al trupelor române, eșalonul întâi al M.C.G. român a trebuit să-și asume sarcina îndrumării acestora, deoarece armatele care trebuiau să facă acest lucru își aveau comandamentele în Caucaz (Armata 3) și la Tiraspol (Armata 4).

Îndeplinirea ei s-a dovedit extrem de dificilă, deoarece, pe de o parte Grupul de armate „A”, din cauza nevoilor operative din Caucaz, întârzia punerea la dispoziție a unităților și comandamentelor române aflate în subordinea sa, iar, pe de altă parte, Grupul de armate „B” cerea în mod imperativ ca marile unități române să schimbe cât mai repede diviziile germane de pe viitorul front al Armatei 3 române și chiar dincolo de limitele acestuia, pentru a le face disponibile cât mai urgent pentru cucerirea orașului Stalingrad.

La aceste interese contradictorii ale comandamentelor germane s-a mai adăugat un alt inconvenient important, determinat de schimbarea de destinație în ultimul moment a marilor unități române. Este vorba de faptul că Armata 3, ce fusese inițial prevăzută să acționeze în Caucaz, a fost introdusă pe Don, între Armata 8 italiană și Armata 6 germană. Din această cauză, marile unități române nu au dispus de timpul necesar pentru organizarea aprovizionărilor de-a lungul noilor itinerarii spre Donul Mijlociu, fapt ce a determinat numeroase intervenții ale eșalonului întâi al M.C.G. român, pe lângă comandamentele celor două grupuri de armate germane atât pentru organizarea aprovizionărilor și îmbunătățirea situației materiale a trupelor pe timpul marșurilor, lungi și istovitoare, cât și pentru respectarea intereselor operative ale viitorului grup de armate².

Astfel, la 12 septembrie, luând cunoștință de viitorul sector de front ce va fi încredințat Armatei 3 române, a transmis M.St.M. că sovieticii se găsesc la sud de Don și nu pe Don, iar marilor unități li s-au afectat fâșii foarte întinse³. La 16 și 19 septembrie, eșalonul întâi al M.C.G. a intervenit, de data aceasta la M.M.G., pentru lichidarea capetelor de pod de la sud de Don și numai după aceea marile unități române să ocupe fâșiile încredințate. O nouă intervenție s-a întreprins la 21 septembrie, pe lângă O.K.H., pentru a cunoaște mijloacele de întărire ale viitorului Grup de armate „Mareșal Antonescu”.

Începând cu data de 25 septembrie, când M.C.G. român a sosit la Rostov, acesta a preluat asupra lui sarcina îmbunătățirii situației operative și materiale a armatelor 3 și 4 române. Deși constituia împreună cu M.M.G. și Secția 4, Statul Major „Don”, M.C.G. român, în frunte cu generalul Ilie Șteflea, a fost lipsit de atribuțiile conducerii operațiilor militare, neavând dreptul să emită ordine de operații. Dar, și în aceste condiții, în pofida părerii M.M.G., M.C.G. român s-a implicat pentru „a putea controla situația trupelor române de pe front și, a le veni în ajutor cât mai mult”⁴.

Este cu atât mai de înțeles efortul comandamentului român, cu cât O.K.H. nu a precizat, prin dispoziția emisă la 13 septembrie, nici ideea operativă, nici misiunea precisă a Grupului de armate „Don”. La aceasta mai trebuie adăugată disproporția vădită dintre frontul destinat și puținătatea forțelor, ca și importanța deosebită pe care o reprezenta fâșia Armatei 3 române. Deși rămăsese un timp destul de scurt până la venirea iernii rusești, nu s-a precizat nici aliniamentul pe care urmau să se

instaleze trupele pentru iarnă (dacă frontul va fi împins pe Don-Volga, prin reducerea capetelor de pod rusești sau se va opri pe aliniamentul pe care se găseau unitățile la acea dată). Serioase probleme au ridicat lipsa materialelor pentru organizarea pozițiilor și adăpostirea trupelor, mai ales în Stepă Calmucă, precum și situația grea în care se găseau unele mari unități române, aflate deja de mult pe front, în special la Corpul 6 armată, fapt ce ar fi impus înlocuirea lor cu alte mari unități din eșalonul doi.

Toate aceste probleme au fost discutate de Mihai Antonescu (mareșalul Ion Antonescu era bolnav atunci) cu Hitler și Ribbentrop la Vinnița, în cursul unei întâlniri (22–23 septembrie)⁵. Demnitarul român și-a exprimat îngrijorarea cu privire la angajarea masivă a României împotriva Uniunii Sovietice deoarece interesele românești nu se îndreaptă exclusiv în est. Mihai Antonescu i-a rugat pe interlocutorii săi să aprobe concentrarea trupelor române în raionul Donului, deoarece risipirea marilor unități în Crimeea, Don și Caucaz era periculoasă, ele neputând fi coordonate în mod unitar. Vicepreședintele Consiliului de Miniștri a scos în evidență lipsa de autocamioane, transportoare blindate, tunuri antitanc, tancuri etc., fapt ce a creat armatei române o inferioritate din start, generând premisele catastrofei. Hitler a garantat din nou frontierele României și a promis întărirea marilor unități române cu divizii blindate și motorizate germane, nu însă și concentrarea lor într-un singur raion, deoarece era prea târziu.

Tot la Vinnița, locotenent-colonelul Hugo Tartler și maiorul Constantin Miclescu au purtat convorbiri cu generalul Adolf Heusinger și au primit precizările generalului Franz Halder privind acțiunile viitoare ale armatei române⁶. Aceste precizări și promisiuni au vizat, în esență, următoarele: zona de efort în cadrul Grupului de armate „Don” va fi la nord de Stalingrad; aliniamentul pe care se va organiza apărarea Armatei 3 române va fi la început pe linia pe care se găseau la acea dată trupele germane și italiene (deci nu se reduceau capetele de pod); intrarea în dispozitiv se va face după concepția Grupului de armate „Don” (aprobată de mareșalul Ion Antonescu); la Armata 4 română vor sosi la început Corpul de cavalerie (cu diviziile 5 și 6 cavalerie) și Corpul 7 armată (cu diviziile 18 și 19 infanterie), pentru restul marilor unități neputându-se preciza data; schimbarea Corpului 6 armată se va face numai după căderea Stalingradului; cele două armate române vor fi întărite cu mari unități germane, Armata 3 română cu două divizii de infanterie și două divizii rapide, iar Armata 4 română cu două divizii rapide; s-a promis, de asemenea, o îmbunătățire substanțială a aprovizionării materiale⁷. Aceste precizări reflectau, în principal, dorințele părții germane, fără a avea acoperire în realitate.

Pentru comandamentul german prioritatea a constituit-o, de fapt, introducerea rapidă în dispozitiv, pe Don și în Stepă Calmucă, a armatelor române și disponibilizarea cât mai urgentă a unor forțe germane necesare la asaltul Stalingradului, și nu constituirea noului grup de armate.

Condiția creării și intrării în acțiune a acestui grup de armate depindea de cucerirea Stalingradului și cum acest lucru nu s-a realizat, Grupul de armate „B” a fost cel care a luat în subordine operativă cele două armate române. De aceea, M.C.G. român a căutat să colaboreze cât mai bine cu Grupul de armate „B”, pentru sprijinirea trupelor române care se confruntau cu mari dificultăți.

În luna octombrie 1942, a avut loc o nouă întâlnire între Hitler și Ion Antonescu, dar, în stadiul actual al investigației documentare, nu se cunosc prea multe detalii despre conținutul discuțiilor deoarece nu s-au păstrat note de conversații. Potrivit mărturiei lui Gheorghe Barbul, interpretul lui Antonescu, acesta ar fi declarat, după această vizită, că „Germania a pierdut războiul. Acum trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-l pierdem pe al nostru”⁸.

Fără a informa oficial partea germană, Ion Antonescu a ordonat Armatei 3 să nu se risipească pe o linie de front ce nu corespundea puterii sale. Datorită acestui fapt, înlocuirea marilor unități italiene cu cele române a fost încetinită, iar raporturile bilaterale au cunoscut o perioadă de încordare. La 21 octombrie 1942, mareșalul s-a adresat personal lui Arthur Hauffe, șeful M.M.G. în România, cerând să fie respectate toate condițiile privind participarea marilor unități la acțiunile de luptă.

Una dintre problemele cu care s-au confruntat trupele române (mai ales cele aparținând Armatei 3) și care a creat tensiuni între comandamentul român și cel german, a fost aceea că frontul ce trebuia ocupat nu se afla pe obstacol (fluviul Don) așa cum se afirmase inițial. La ajungerea pe aliniamentul ce trebuia ocupat, prin înlocuirea unei părți din trupele germane (flancul stâng al Armatei 6) și italiene (flancul drept al Armatei 8), marile unități ale Armatei 3 române au avut surpriza să constate că sovieticii dețineau câteva importante capete de pod la sud de Don. În aceste condiții, comandantul Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu, a făcut o serie de demersuri la Grupul de armate „B” pentru a i se permite lichidarea capetelor de pod deținute de sovietici în vederea împingerii liniei frontului pe malul Donului. Aceste demersuri apar cu atât mai justificate, cu cât și comandantul Armatei 6 germane, generalul von Paulus fusese convins de necesitatea lichidării capetelor de pod (îndeosebi cel de la Serafimovici) de la sud de Don.

De altfel, el însuși propusese pentru data de 22 septembrie un atac germano-italian pentru lichidarea sau reducerea capului de pod de la Serafimovici, neaprobat însă de O.K.H. pe motiv că nu existau forțe suficiente și nu se putea asigura un sprijin eficace cu blindate și aviație.

Considerând că motivul respingerii unui asemenea plan logic l-ar fi constituit insuficiența unor forțe germane disponibile, comandantul Armatei 3 române a raportat comandantului Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, că este autorizat să comunice propunerea mareșalului Antonescu de a nu se mai introduce „pe front forțele române care sunt în curs de sosire, ci să se grupeze într-un corp de armată care, împreună cu forțele armate aflate în zonă, sprijinite de aviație și materiale speciale necesare, să acționeze ofensiv pentru reducerea capului de pod și ducerea frontului pe Don”⁹.

După respingerea acestei propuneri, la 16 octombrie 1942, generalul Petre Dumitrescu, prin raportul nr. 36312, a cerut din nou aprobarea pentru executarea unui atac cu forțe proprii (cu Divizia 15 infanterie), în vederea ameliorării în proporții mai modeste a traseului frontului, motivând că, „cu cât se lasă timpul să treacă, condițiile de succes vor fi mai grele. Prin acțiunea proiectată, desfășurată pe un front mult mai larg, vom putea împiedica pe inamic să concentreze avantajos toate mijloacele sale, așa cum procedează în prezent, pe puncte restrânse și să ne cauzeze pierderi disproporționate. Va fi, în același timp, singurul mijloc eficace de a cunoaște realitatea asupra adevăratelor mijloace ale inamicului din fața noastră”¹⁰.

Nici de data aceasta însă comandamentul german nu a dat aprobarea necesară pentru executarea atacului, astfel că Armata 3 română s-a văzut nevoită să accepte ocuparea unui aliniament nefavorabil, fapt ce a avut repercusiuni negative atât înainte cât mai ales după declanșarea contraofensivei sovietice.

Probleme serioase pentru relațiile de comandament româno-germane au creat fixarea fâșiilor și intrarea în dispozitiv a marilor unități ale armatelor 3 și 4 române. Așa cum arăta generalul Petre Dumitrescu, prin ordinele sale, comandamentul german, *„nici nu cere părerea Armatei 3, nici nu urmărește realizarea unui dispozitiv”*, ci pare mai degrabă preocupat *„numai de ideea schimbării cât mai rapide a trupelor sale de pe front”*.

În acest scop, marile unități române erau îndrumate spre front, pentru schimbarea trupelor germane, după marșuri istovitoare, fără a ține cont de concepția comandamentului român de realizare a dispozitivului operativ, deși aceasta fusese aprobată și de O.K.H. În aceste condiții, comandantul Armatei 3 române, prin raportul nr. 36530 din 21 octombrie 1942 a făcut cunoscut Grupului de armate „B” că *„atât timp cât nu se pot respecta condițiile stabilite pentru Armata 3 anterior, din motive pe care le cunoaște și le apreciază, Armata roagă să se ia în considerare că ar fi singura care să suporte greutatea acestei situații schimbate”*¹.

Un moment de criză în relațiile dintre comandamentele române și germane a apărut pe timpul intrării marilor unități române ale Armatei 3 în dispozitiv, pentru înlocuirea diviziilor italiene „Celere” și „Sforcesca”.

La acea dată (15 octombrie 1940), Armata 3 română ocupa un front de peste 120 km cu numai 6 divizii de infanterie și una de cavalerie, având în rezervă numai o divizie de cavalerie (Divizia 7) și aceea fără cai. În timpul unei convorbiri pe care a avut-o la 17 octombrie 1942, cu șeful M.M.G., generalul Hauffe, șeful M.C.G. român, generalul Ilie Șteflea a declarat ferm că Armata 3 română nu va înlocui pe italieni decât când va primi forțele germane promise ca întărire². La rândul său, comandantul Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu a încercat, cu argumente dintre cele mai plauzibile, să convingă Grupul de armate „B” să revină asupra ordinului dat pentru înlocuirea diviziilor italiene. *„Cererile noastre legitime de a se amâna extinderea spre vest a frontului Armatei 3 până la sosirea marilor unități ce-i sunt destinate ca rezervă și până la restrângerea frontului la est până la limita fixată Armatei, arăta generalul Dumitrescu, apar și mai justificate prin comparație cu situația Armatei 8 italiene. Urgența înlocuirii diviziilor «Celere» și «Sforcesca» prin care se urmărește mărirea acestor rezerve la 4 mari unități, creează Armatei 3 o situație foarte grea căci va avea de apărut un front de 180 km dispunând în rezervă numai de Divizia 7 cavalerie, adică de valoarea a 3 batalioane și 4 baterii”*³.

Drept urmare, Armata 3 nu s-a limitat la executarea ordinelor primite. Astfel, generalul Petre Dumitrescu a expus situația generalului von Weichs la 15 octombrie 1942, a reînnoit în scris, a doua zi, expunerea de motive, a raportat la 19 octombrie, scris și telegrafic M.C.G. român și Grupului de armate „B” imposibilitatea de a accepta înrăutățirea situației armatei sale, nu a executat ordinul de a înlocui trupele italiene nici la 21 octombrie, fapt ce a făcut ca *„timp de 12 zile raporturile dintre Armată și Grupul de armate B să fie dintre cele mai precare”*. În această dispută a intervenit și mareșalul Ion Antonescu care s-a adresat generalului Arthur Hauffe, la 21 octombrie 1942. În telegrama trimisa, el menționa: *„Atrag atențiunea și pro-*

*testez în contra nerespectării condițiilor puse de mine la angajarea tuturor forțelor românești în luptă... Încă o dată fac această întâmpinare nu din spirit de șicană sau de opoziție, ci din conștiința clară pe care o am asupra importanței ce o prezintă, pentru ansamblul frontului de sud, sectorul afectat Armatei 3-a, cât și pentru faptul că nu doresc ca fala pe care și-a creat-o în acest război, datorită sacrificiilor noastre, să fie compromisă prin măsuri greșite, de Comandament*¹⁶.

Ion Antonescu, bun strateg, înțelegea că Stalingradul putea să devină un al doilea Verdun și, pentru a evita înfrângerea, el propunea retragerea întregului front pe Donețk, în fapt, o micșorare a frontului și reluarea ofensivei în primăvara anului viitor.

Toate aceste proteste și încercări de a convinge comandamentul german de necesitatea renunțării la ordinul de înlocuire a diviziilor italiene nu au avut decât un rezultat parțial. La 26 octombrie 1942, șeful M.M.G. a comunicat M.C.G. român, că Hitler însuși a hotărât ca linia de despărțire fixată între Armata 3 română și Armata 8 italiană se va menține așa cum a fost fixată, urmând să se înlocuiască, în prima fază, numai Divizia „Celere”. Cealaltă divizie „Sforcesca” trebuia să fie înlocuită atunci când Armata 3 română va primi Divizia 1 cavalerie (după înlocuirea sa de către trupe germane) sau când o mare unitate germană va fi subordonată comandamentului Armatei 3 române.

Ordinul O.K.H.-ului, din 26 octombrie 1942, privind înlocuirea, era însoțit de o expunere de motive foarte puțin convingătoare, încheindu-se cu o concluzie ce s-a dovedit falsă, anume că, „*situația actuală a inamicului ar permite asumarea riscului unui alinament subtil în condițiile existenței unor rezerve infime*”¹⁷.

Pornind de la asemenea premise false privind posibilitățile inamicului, comandamentul german, neținând cont de argumentele și protestele părții române, a impus ocuparea unor fronturi foarte mari de către armatele române, ceea ce a făcut ca acestea să semene mai mult cu niște avanposturi de supraveghere, lipsite de adâncime și de rezerve corespunzătoare.

Probleme spinoase pentru comandamentul român și cel german a pus și realizarea dispozitivului Armatei 4 române. Conform planului inițial, Armata 4 română trebuia să intre în poziții la sud de Stalingrad înlocuind trupele Corpului 6 armată român epuizate în urma luptelor continue pe care le purtase începând din iarna anului 1942. Evoluția situației la Stalingrad și reținerea în Caucaz de către Grupul de armate „A” a unei părți din trupele române (aparținând Corpului 7 armată) au făcut să se adopte o nouă soluție. Corpul 6 armată român, care trebuia retras pentru refacere la Rostov și urma să constituie rezerva OKH-ului, plasată în sectorul Grupului de armate „Don”, a primit ordinul să rămână pe loc, în dispozitiv. Trupele române care se îndreptau spre front (diviziile 18 infanterie, 5 și 8 cavalerie) au primit misiunea de a se intercala în dispozitivul Corpului 6 armată (Divizia 18 infanterie) pentru întărirea acestuia și a se dispune în continuare la sud spre Elista (diviziile 5 și 8 cavalerie). Față de această situație, generalul Ilie Șteflea, șeful M.C.G. român, în discuția pe care a purtat-o la 17 octombrie cu generalul Arthur Hauffe, a protestat energic, arătând că forțele din compunerea Corpului 6 armată sunt total epuizate și incapabile să poată face față unei noi misiuni. Nici argumentul invocat privind cererea mareșalului Ion Antonescu de înlocuire a Corpului 6 armată, deoarece „*dacă i se întâmplă ceva acestuia se află în joc prestigiul armatei*”¹⁸ n-a

fost luat în seamă. Până la urmă trupele Armatei 4 române au intrat în dispozitiv așa cum a hotărât comandamentul german.

Numeroase strădanii au depus comandamentele române pentru a coopera cât mai bine cu cele germane, dar, din păcate, au întâmpinat o serie de dificultăți. Astfel, generalul Petre Dumitrescu, exprimându-și dorința de a colabora imediat la adoptarea măsurilor pentru îmbunătățirea situației trupelor armatei sale raporta generalului von Weichs, comandantul Grupului de armate „B”: *„Eu voi răspunde, în viitor, de apărarea acestei zone. Aș veni chiar mâine la Morozovskaia pentru a lucra cu dumneavoastră și Armata 6 germană. Nu avem însă unde să ne instalăm, nu mi s-a cedat, până azi, nici un local. Nu mi s-au pus la dispoziție transmisiunile să mă pot lega de marile unități și să pot comanda”*¹⁹. Evident că, în asemenea condiții, exercitarea actului de comandă și colaborarea cu eșaloanele superioare germane aveau puține șanse de a decurge normal. Cu toate acestea, comandantul Armatei 3 române a căutat să conlucreze atât cu Grupul de armate „B” cât și cu Armata 6 germană. Pentru aceasta el a luat contact personal, imediat după sosirea pe front, la 18 septembrie, la Starobelsk, cu generalul von Weichs, comandantul Grupului de armate „B” căruia îi era subordonat direct, și la 20 septembrie, la Golubinka, cu generalul von Paulus, comandantul Armatei 6 germane, de la care trebuia să preia o parte din sectorul frontului și care constituia vecinul său din dreapta. El a căutat să folosească aceste prilejuri pentru a arăta situația dificilă cu care se confruntau trupele sale și pentru a cere sprijin în rezolvarea problemelor. Dar, deși aprecierile sale au fost confirmate, iar cererile materiale aprobate, rezultatele concrete au fost sub așteptări. Cu o situație specială s-a confruntat Armata 4 română. Deși comandamentul acestei armate a fost deplasat la Kotelnikovo încă de la 27 septembrie 1942, timp de aproape două luni (până la 22 noiembrie 1942), acesta nu a primit comanda efectivă a trupelor române (care erau în subordinea Armatei 4 tancuri germane), revenindu-i doar misiunea de a pregăti preluarea conducerii operațiunilor și mai ales de *„a se îngriji de echiparea materială a frontului în vederea campaniei de iarnă”*²⁰. Așa cum apreciază, pe bună dreptate, și istoricul german Manfred Kehrigh, *„Acest nefericit raport de subordonare care asigură comandamentului Armatei 4 române, aflat în stadiu de organizare, doar o influență infimă asupra angajării unităților sale, jucând practic rolul unui spectator, ascundea pericolul unor dezacorduri latente cu partea germană”*²¹.

Sigur că armata nu s-a limitat la rolul de „spectator” și a căutat să-și exercite atribuțiile de comandament prin recunoașteri în teren, legătura directă cu trupele, studierea de ipoteze operative etc. În luna noiembrie, așa cum preciza subșeful de stat major, locotenent-colonelul Nicolae Dragomir, *„acțiunea de comandament s-a încadrat în limitele deschise de comandamentul german, potrivit cărora Armata 4 tancuri trebuia să ia avizul Armatei 4 române pentru întrebuințarea trupelor care urmau să intre în dispozitiv în viitor”*²². Acest fapt n-a putut însă nici pe departe împiedica în continuare, pe comandantul Armatei 4 tancuri, generalul Herman Hoth, de a dispune așa cum dorea de trupele române, extinzând mult spre sud, peste posibilitățile armatei, frontul acesteia.

Nesoluționarea la timp a unor probleme de comandament, respectiv intrarea în funcțiune a Grupului de armate „Don”, la data planificată a condus la situația cel puțin stranie, în care armatele române nu au primit practic o misiune precisă. În

afara unor prevederi foarte generale, rezultate din ordinul de operații nr. 1 din 14 octombrie 1942 al O.K.H., în care se ordona rezistența pe loc în cazul unor încercări ofensive ale inamicului, alte precizări, îndeosebi din partea Grupului de armate „B”, căruia îi erau subordonate operativ armatele române, nu au venit.

Într-o situație și mai grea s-a aflat Armata 4 română, al cărei comandament n-a avut nici comanda efectivă a trupelor, până după începerea operației, la 21 noiembrie 1942, deci cu atât mai puțin se poate vorbi de o misiune operativă și deci, de o responsabilitate din partea sa.

Armatele române n-au cunoscut, misiunea Grupului de armate „B”, misiunile vecinilor, formele de manevră, direcțiile de efort, intențiile inamicului, ale cărui posibilități au fost subestimate de comandamentul german, decât vag, fragmentar, așa cum au putut să le intuiască din comunicările foarte generale pe care le-au primit. Comandamentul român a fost lipsit, prin urmare, de o imagine de ansamblu în plan strategic și operativ, fapt ce a determinat numeroase intervenții pentru clarificarea și soluționarea unor probleme de concepție și conducere a trupelor.

O.K.W. și O.K.H. s-au străduit, totuși, să instruiască trupele române cu privire la constituirea frontului de iarnă pe baza experienței acumulate în campania din iarna 1941/1942. Instrucțiunile elaborate stipulau interzicerea retragerii chiar și prin luptă. *„Soldatul își va amenaja un loc de refugiu, un bârlog de lup unde să se ascundă și să încerce să se asigure. El nu trebuie să se preocupe de ceea ce se întâmplă în dreapta sau în stânga lui sau în spatele său. El trebuie să fie preocupat numai de lupta împotriva dușmanului, indiferent din ce direcție este atacat (...). În cazul în care rămâne izolat de camarazii săi, el trebuie să lupte mai departe până sosește sprijinul. În caz de nevoie, bârlogul îi va servi de mormânt”*²³.

Privind inamicul și posibilitățile sale, comandamentul german a plecat de la aprecieri absolut subiective, afirmând în repetate rânduri că acesta este slăbit și deci incapabil să exercite acțiuni ofensive de amploare. Comandamentul român și-a făcut datoria de a informa la timp și concret despre pericolul care se contura tot mai clar privind declanșarea unei puternice contraofensive. A raportat despre concentrările de trupe produse la inamic, ca și despre numeroasele atacuri la care a fost supusă, îndeosebi Armata 3 română, prin care se urmărea îmbunătățirea bazei de plecare la ofensivă, testarea tăriei dispozitivului român.

La situația operativă și condițiile dificile în care trupele române au fost angajate în zona Stalingrad, s-au adăugat și nesoluționarea corespunzătoare de către comandamentul german, a problemelor de aprovizionare materială, ceea ce a dat naștere unor noi tensiuni între cele două comandamente.

Deși partea germană se angajase prin generalul Keitel, încă din ianuarie 1942, că va asigura înzestrarea și aprovizionarea trupelor române destinate Frontului de Est, lucrul acesta nu s-a făcut în condiții cât de cât satisfăcătoare. De altfel, încă de la 3 februarie 1942, Keitel îl informa pe generalul Ilie Șteflea că *„probabil unele doleanțe vizând înzestrarea materială a unităților nu vor fi îndeplinite”*²⁴. Este ușor de imaginat, cam în ce mod au decurs lucrurile, dacă cu puțin timp înainte de începerea afluirii spre front a trupelor române s-au făcut asemenea afirmații! Cu toate acestea, trupele române au fost trimise în continuare spre est.

Conform convenției încheiate în august 1942 între generalul Șteflea și generalul Becker, după sosirea în zona de debarcare, trupele române trebuiau să

primească toate subzistențele, muniția de infanterie, carburanții, combustibilul, medicamentele, furajele, materiale veterinare, materialele pentru amenajarea genistică a terenului din depozitele germane, rămânând ca partea română să-și asigure echipamentul, muniția de artilerie și alte materiale²⁵.

Din păcate, aprovizionarea nu s-a mai făcut în condiții normale încă din vară, nici pentru armata germană, așa că este ușor de presupus cum a fost resimțită această situație de armată română, care era total dependentă de sistemul german de transport și aprovizionare. De altfel, încă din timpul discuțiilor româno-germane din 20 august 1942, atât mareșalul Ion Antonescu, cât și generalul Ilie Șteflea au ridicat din nou problema situației dificile a transporturilor și aprovizionării trupelor române, prevăzând criza transporturilor din perioada de iarnă. Generalul Ilie Șteflea a menționat chiar că, în condițiile lipsei echipamentului de iarnă, angajarea în Stepa Calmucă a armatei române era exclusă. Cu această ocazie, generalul Arthur Hauffe a promis din nou, că *„aprovizionarea armatelor române va rămâne ca și până acum pe seama germanilor și va fi realizată cu mijloace germane”*²⁶.

Pentru coordonarea aprovizionării, începând cu 25 septembrie 1942, șeful serviciilor din cadrul Statului Major „Don”, colonelul Finckh, a fost cooptat de șeful serviciilor Armatei 6 germane pentru problemele asigurării conducerii aprovizionării armatelor 6 și 4 tancuri germane, de care depindea și aprovizionarea armatelor 3 și 4 române. Începând cu 3 noiembrie 1942, șeful serviciilor din cadrul Statului Major „Don” a preluat sarcina aprovizionării tuturor armatelor aflate pe Don și Volga. De la aceeași dată, statul major al Armatei 4 române, cu denumirea codificată de Statul Major „Ilinca”, a preluat sarcina aprovizionării tuturor trupelor române aflate în subordinea Armatei 4 tancuri germane, inclusiv a celor aflate în marș, iar Armata 3 română era aprovizionată direct de comandamentul serviciilor din cadrul Statului Major „Don”.

Activitatea din primele săptămâni a șefului serviciilor din cadrul Statului Major „Don” nu a avut decât un rol de restabilire și ajutor, deoarece planificarea aprovizionării fusese deja făcută pe multe săptămâni de șeful serviciilor Grupului de armate „B”, fapt ce a îngreunat aprovizionarea armatelor române.

Situația aprovizionării depindea în mod hotărâtor de cea a transporturilor feroviare, ori la începutul lunii octombrie, liniile ferate, începând de la granița Germaniei până în zona Gorlovka–Harkov, erau blocate cu sute de trenuri, din cauza bombardamentelor sovietice, atacurilor partizanilor, condițiilor atmosferice și capacității reduse a căilor ferate. Neajunsurile existente în transportul feroviar au caracterizat și coloanele de transport motorizate și hipo. Cu mult mai grele erau condițiile la armatele române, unde majoritatea mijloacelor de transport, și așa insuficiente, erau trase de cai sau boi, iar puținele unități de transport care dispuneau de autovehicule erau înzestrate cu tehnică de slabă calitate.

Situația critică a transporturilor în zona Stalingrad nu a cunoscut nici o îmbunătățire până în ajunul contraofensivei sovietice, fapt ce a constituit un motiv de tensiune între comandamentele române și cele germane. Din această cauză s-a ajuns la situația în care unele divizii ale armatelor 3 și 4 române au intrat în luptă, așa cum am arătat, fără o dotare completă cu muniție, ca să nu mai vorbim de lipsa armamentului, îndeosebi a celui antitanc, a hranei și a îmbrăcăminte de iarnă.

Nu este de mirare că, în asemenea condiții, relațiile româno-germane se îndreptau spre un moment de criză, din cauza nerespectării de către germani a obligațiilor asumate privind înzestrarea și aprovizionarea trupelor române de pe front. Era firesc, astfel, ca la 18 noiembrie, generalul Haufler să-și exprime îngrijorarea afirmând: *„Mi-e teamă nu numai de o scădere materială și morală a rezistenței românilor ci, legat de aceasta, și de un anumit regres în ceea ce privește încrederea în coaliție și în poziția mareșalului, care a condiționat trimiterea atâtor divizii românești de garantarea de către germani a aprovizionării, promisă de Führer”*²⁷. El a cerut în consecință îmbunătățirea aprovizionării, dar acest lucru era deja prea târziu, întrucât, a doua zi s-a declanșat contraofensiva sovietică.

Raporturile de comandament româno-germane pe timpul perioadei defensive a operației de la Stalingrad

În timpul operațiilor desfășurate de către Armata 3 română în Cotul Donului și de Armata 4 română în Stepa Calmucă, evoluția relațiilor de comandament româno-germane a fost influențată de integrarea trupelor române în structurile militare germane și de concentrarea conducerii într-o singură mână, a lui Hitler, care și-a asumat comanda supremă a tuturor forțelor care acționau pe Frontul de Est împotriva sovieticilor. Acest fapt a fost de natură să afecteze nu numai prestigiul și autoritatea comandanților români, dar și coeziunea și eficiența acțiunilor militare desfășurate. Situații extrem de delicate s-au creat mai ales în momentele critice care au apărut în desfășurarea luptei, când comandamentele germane au acordat prioritate intereselor proprii, în detrimentul trupelor române.

Declanșarea contraofensivei sovietice, la 19 noiembrie 1942, a găsit trupele române într-o situație total dezavantajoasă: fronturi extrem de mari, față de capacitatea operativă a marilor unități, mijloace antitanc total insuficiente, rezerve de-a dreptul simbolice. La aceasta trebuie adăugate și ordinele categorice date de comandamentul german de a păstra cu orice preț pozițiile de luptă, fără a ceda nici un pas, până la ultimul om.

Acest context cu totul nefavorabil a pus comandamentele române în situații dramatice, ele având de ales între sacrificarea trupelor și adoptarea unor inițiative în dezacord cu ordinele comandamentului german. Răspunderea a trebuit până la urmă să și-o asume comandanții diferitelor eșaloane, nu fără enorme riscuri, după cum se va vedea, pentru că nici M.C.G. român, nici chiar mareșalul Ion Antonescu nu aveau dreptul să emită dispozițiuni operative și au căutat să se mențină în aceste limite.

Indicația mareșalului Antonescu era ca principală, *„orice se va hotărî să se hotărască de comun acord cu comandamentul german”*²⁸. Acest lucru rezultă cu claritate și din răspunsul pe care generalul Ilie Șteflea, șeful M.C.G. român, l-a dat locotenent-colonelului Nicolae Dragomir, subșeful de stat major al Armatei 4 române, la întrebarea (pusă la 21 noiembrie 1942) dacă se execută întocmai și cu orice preț ordinele germane: *„M.C.G. nu comandă. Armata 4 a fost subordonată Armatei 4 blindate, de ordinele căreia ascultă. În situații critice nu poate lua hotărâri, decât cine cunoaște bine situația. Deci puteți face acte de inițiativă, luându-vă toată*

răspunderea. Așa am face și noi și așa trebuie să facă orice comandant cu răspundere”²⁹.

Pe aceleași coordonate se înscrie și convorbirea pe care locotenent-colonelul Nicolae Dragomir a avut-o cu colonelul Socrate Mardari: „Locotenent-colonel Nicolae Dragomir: Întreaga armată, care prin eforturi supraomenești, a putut reface și ține actualul front, este pusă în fața întrebării dacă soldații, care au trecut prin atacul cailor rusești, și dacă recruții, care nu au mai văzut care de luptă, acum pot să rămână pe poziții singuri fără armament anticar și fără altă apărare anticar. Personal și împreună cu întregul comandament cred că trupele noastre se vor debanda, fără a mai vorbi de sacrificiile sângeroase impuse de apărarea cu pieptul gol înaintea cailor rusești, grele. Ne trebuie și un cuvânt din partea conducerii superioare pentru ca hotărârea noastră să nu antreneze grele consecințe politice”.

Colonelul Socrate Mardari: Noi nu putem să vă dăm nici un ordin, mai ales că și domnul general Șteflea este plecat la București. Voi vorbi cu dânsul însă cunosc punctul de vedere al domnului mareșal: nu se amestecă în comandă!!”³⁰.

Riscul asumării răspunderii pentru inițiative care contraveneau ordinelor germane era extrem de mare, atrăgând după sine, pe lângă pericolul deferirii Curții Marțiale, și vina de a fi periclitat desfășurarea operațiunilor în curs. În acest fel explică, de exemplu, generalul Ilie Șteflea ezitarea sa în a ordona „Grupului Lascăr” să iasă din încercuire la 21 noiembrie 1942: „Am cerut aprobarea să mă duc personal în încercuire, cu avionul, ca să salvez Grupul Lascăr, dar nu mi s-a aprobat. Dacă m-aș fi dus fără aprobare, aș fi fost acuzat că tot dezastrul de la Stalingrad l-am provocat eu, fiindcă am ridicat trambulina (Grupul Lascăr) ce pretindea comandamentul german că le va permite să sară în Stalingrad”³¹.

După primele două zile de luptă, de la începerea contraofensivei sovietice, când, sub colosala presiune a tancurilor rusești, apărarea celor două armate române fusese străpunsă și s-a conturat încercuirea Armatei 6 germane, Hitler a ordonat o importantă schimbare pe linie de comandament, anume, intrarea în funcție a Grupului de armate „Don”, sub comanda feldmareșalului von Manstein. Prin această măsură, tardivă, s-a încercat menținerea sub control a situației și îmbunătățirea relațiilor de comandament româno-germane care începuseră să se deterioreze grav, datorită acuzațiilor aduse de comandantul Grupului de armate „B”, generalul von Weichs, trupelor române, considerate a fi vinovate de situația creată.

Un acut moment de încordare s-a creat între comandamentele române și germane în legătură cu soarta „Grupului Lascăr”, căzut în încercuire în urma acțiunilor ofensive executate de trupele sovietice. Și de data aceasta au ieșit în evidență interesele contradictorii ale celor două părți: pe de o parte cerința germanilor de a menține, cu orice preț, umerii breșei făcute de sovietici la dimensiunile inițiale, deși nu aveau posibilități (rezerve) suficiente pentru a interveni în favoarea despresurării și, pe de altă parte, dorința românilor de a salva de la o nimicire sigură aproape jumătate din Armata 3.

Conștientă de necesitatea subordonării intereselor sale operative celor strategice ale comandamentului german, Armata 3 română a făcut toate demersurile posibile pentru salvarea „Grupului Lascăr”. „O inițiativă din partea Armatei 3 de a retrage Grupul Lascăr, arăta generalul Petre Dumitrescu, trecând peste intențiile

operative ale O.K.H.-ului, era imposibilă atât din punct de vedere moral cât și material.

Operațiile angajate de comandamentul sovietic depășeau cu mult frontul Armatei 3; retragerea Grupului Lascăr ar fi avut repercusiuni directe asupra frontului de la Stalingrad unde aveau loc operații pe care armata nu le cunoștea și nu le putea aprecia. Armata nu era pusă la curent cu manevra urmărită de OKH și cu situația rezervelor strategice ce ar fi putut eventual interveni. Deși convinsă că pentru noi continuarea menținerii Grupului Lascăr pe vechiul front constituia o eroare operativă, armata n-a putut face altceva decât să-și arate insistent punctul ei de vedere cerând retragerea acestui grup și să depună toate eforturile pentru ameliorarea situației acestui grup³². La toate inițiativele Armatei 3 române, la care s-au adăugat cele ale șefului M.C.G. român, generalul Ilie Șteflea, ca și la cele ale mareșalului Ion Antonescu răspunsul lui Hitler, transmis Grupului de armate „B” și șefului M.M.G., a fost: „Diviziile 15, 13, 6 și 5 române și restul Diviziei 14 române își vor menține cu orice preț și până la capăt, pozițiile lor actuale”³³. Acest ordin nu a însemnat altceva decât sentința pentru condamnarea la pieire a „Grupului Lascăr”, pentru că forțele Corpului 48 tancuri german, destinat să despresoare grupul, erau mult prea slabe pentru o asemenea misiune.

Armata 3 română, după afirmațiile comandantului său, generalul Petre Dumitrescu, nu s-a limitat la transmiterea acestor ordine, ci a încercat să pregătească ieșirea din încercuire a grupului, transmitând acestora: „Ordine sunt să rezistați, pregătiți însă totul pentru direcția înălțimilor vest Perelazovski”³⁴. Pentru această indicație Hitler l-a acuzat mai târziu pe comandantul Armatei 3 române că ar fi slăbit dorința de rezistență a celor căzuți în încercuire.

Nici intervențiile șefului M.C.G. român, generalul Ilie Șteflea n-au avut mai mulți sorți de izbândă. Atunci când a cerut (21 noiembrie 1942) mareșalului Ion Antonescu aprobarea pentru ieșirea din încercuire răspunsul a fost: „Executați ordinul comandantului Grupului de armate «B», dacă acest comandament montează acțiunea de despresurare și poate procura muniție”³⁵.

Un nou apel, pe 22 noiembrie, pe care-l face către mareșal a rămas fără răspuns, deoarece Ion Antonescu era plecat din București. Din discuția purtată cu șeful de cabinet al mareșalului, acesta l-a sfătuit pe generalul Ilie Șteflea să-și asume el răspunderea pentru retragerea grupului încercuit, lucru pe care acesta nu l-a făcut. Se pare însă, că așa cum arăta generalul Petre Dumitrescu, și cum a apreciat mai târziu și Antonescu, era deja relativ târziu pentru a se mai putea salva „Grupul Lascăr”. De aceea responsabilitatea șefului M.C.G. pentru dezastrul suferit apare diminuată, mai ales dacă luăm în considerare faptul că el cunoștea punctul de vedere al mareșalului, de a nu se trece peste părerea comandamentului german.

La rândul său și conducătorul statului român a intervenit direct la Hitler pentru salvarea „Grupului Lascăr”, prin intermediul atașatului militar la Berlin, colonelul Ion Gheorghe: „Generalul Lascăr, comandantul unui grup de 4 divizii încercuite, comunică faptul că e ultimul ceas când ar putea să încerce o ieșire din încercuire cu oarecare șanse de succes. Au ordin de la Grupul de armate «B» să rămână pe loc și-mi cere ordine direct mie. (...)”

4. Am refuzat să dau vreun ordin pe deasupra comandamentului responsabil, inflat la fața locului.

5. Dat fiind situația mai sus arătată cât și timpul mare în care se va produce acțiunea forțelor în curs de concentrare, socotesc preferabil ca Grupul Lascăr să fie retras...³⁶. Răspunsul favorabil al lui Hitler a sosit prea târziu, pentru a se mai putea face ceva pentru gruparea încercuită, care a fost sacrificată inutil.

Așa cum arată, pe bună dreptate, istoricul german Manfred Kehrigh, „atât de partea germană cât și de partea română era cât se poate de clar pericolul pe care îl reprezintă pentru alianță evoluția evenimentelor de după 19 noiembrie, dar uneori — cum a fost și cazul Grupului de armate «B» — problema a fost tratată cu o îngâmfare tradițională”³⁷.

De pe o asemenea poziție generalul von Weichs a transmis Armatei 3 române un ordin prin care, după ce a făcut cunoscut că în zona Bokovskaia o parte din soldații români execută mișcări ce seamănă a fugă, spre sud-vest, atrăgea atenția că a dispus ca „orice mișcare de fugă se va împiedica fără cruțare, la caz de nevoie făcându-se uz de arme. Soldații români ce vor fi găsiți fără arme, echipament și ordin de serviciu, retrăgându-se spre vest, vor fi arestați și internați”³⁸.

Printr-un alt ordin, comandantul Grupului de armate „B” a comunicat generalului Petre Dumitrescu, că are „bănuieli justificate că unele părți din Divizia 14 infanterie română au părăsit la primul atac inamic, prea timpuriu pozițiile lor, fără a rezista, după cum s-a ordonat, până la urmă. În consecință se va deschide contra comandamentului diviziei acțiunea la Curtea Marțială”³⁹. Afirmații de același gen au fost transmise de M.M.G. prin memoriul operativ nr. 34 (Măsură contra mișcărilor retrograde) atât generalului Ilie Șteflea, Înaltului Comandament German, lui Hitler însuși.

Pe lângă aceasta, același general von Weichs a înaintat, la 26 noiembrie 1942, un raport către Hitler și către șeful de stat major al O.K.H., prin care făcea răspunzătoare de situația creată la Stalingrad, conducerile și trupele din cadrul celor două armate române. Hitler a cerut M.M.G. să fie aduse la cunoștința mareșalului Antonescu cele semnalate de comandantul Grupului de armate „B”, pentru ca acesta să dea „pe cât posibil și din partea domniei sale, directive corespunzătoare armatelor 3 și 4 române pentru a întări și mai mult voința de a lupta a soldaților și marilor unități române”⁴⁰.

Impresiile și reacțiile conducerii superioare germane exprimate foarte drastic, la adresa trupelor române, au avut un impact deosebit de grav astfel că, „o lungă perioadă de timp, tratarea camarazilor români cu calificative jignitoare de către ofițerii și soldații germani a devenit o problemă la ordinea zilei. Aceștia îi făceau vinovați pentru toate nereușitele de pe celelalte fronturi, îi făceau lași, le luau armele, adăposturile și aliniamentele, atacându-i chiar cu armele, în așa fel încât unele dintre aceste acțiuni au fost soldate cu morți”⁴¹.

La 23 noiembrie, generalul Șteflea a luat poziție față de acuzațiile aduse de generalul von Weichs celor două armate române, arătând șefului M.M.G., generalul Arthur Hauffe, că vina pentru prăbușirea frontului român o poartă în primul rând comandamentul german pentru lipsa de prevedere de care a dat dovadă și pentru neasigurarea mijloacelor antitanc și a rezervelor corespunzătoare trupelor române.

În același timp, șeful M.C.G. român a ordonat Armatei 3 române să cerceteze incriminările aduse și să ia măsuri împotriva eventualelor vinovați. Concluziile rezultate din primele cercetări, înaintate și generalului von Weichs, la 26 noiembrie 1942, relevau faptul că răzleții și fugarii semnalati în ordinele acestuia aparțineau, îndeosebi, formațiunilor de servicii care au trebuit să-și schimbe dislocarea în urma pătrunderilor realizate de trupele sovietice. În ceea ce privește trupele din capul de pod de la Bokovskaia, generalul Petre Dumitrescu aprecia că au avut o atitudine fermă, chiar dacă unele unități de la flancul drept al Diviziei 9 infanterie „*au fost dezorientate și respinse*”⁴² spre sud, dar aceasta s-a datorat unui puternic atac executat cu tancuri de către inamic în zona punctului de comandă al marii unități. Acuzațiile aduse nu s-au confirmat nici în cazul Diviziei 14 infanterie și al comandantului acesteia, generalul Gheorghe Stavrescu.

În încheierea raportului înaintat comandantului Grupului de armate „B”, generalul Petre Dumitrescu îl încredința pe acesta că toți ofițerii și soldații români prețuiesc mai presus de orice simțământul onoarei și l-a asigurat că „*în cazuri care nu pot fi decât foarte rare și care sunt de regretat în orice armată, se va proceda cu cea mai mare severitate*”⁴³.

La rândul său, generalul Șteflea l-a informat la 27 noiembrie 1942 pe mareșalul Antonescu despre faptul că afirmațiile jignitoare făcute de generalul von Weichs s-au dovedit neîntemeiate. Mai mult decât atât, arăta șeful M.C.G. român, în fața puternicei contraofensive a trupelor sovietice s-au retras cu mari pierderi și unități și mari unități germane (Grupul „Simons”, diviziile 14 și 22 tancuri). Spre deosebire de acestea, diviziile de infanterie române 5, 4, 13, 14 și 15 nu numai că nu au fugit, dar nici nu s-au retras, fiind încercuite de inamic. „*Voința de luptă și vitejia unităților românești, dovedite, cu prisosință de atâtea ori, în nenumărate lupte purtate până acum, arăta generalul Șteflea, nu pot fi puse la îndoială*”⁴⁴.

Menționând, în continuare, condițiile operative extrem de grele în care fuseseră angajate trupele române și bravura cu care luptaseră, până la epuizarea totală a unităților și a posibilităților de rezistență, șeful M.C.G. român l-a rugat pe mareșal să intervină pe lângă Hitler pentru a ordona comandantului Grupului de armate „B” să retragă ordinul dat, pentru ca morții să nu fie dezonoarați. Aprecierile pe care generalul von Weichs le făcea la adresa trupelor române se datorau, după părerea sa, fie luării drept unități luptătoare, formațiuni de servicii care se regrupau, fie ceea ce ar fi mai trist, „*dorința de a arunca vina asupra trupelor române spre a acoperi măsurile cu totul incomplete luate de comandamentul Grupului de armate «B» pentru respingerea atacului sovietic, care era de atâtea timp așteptat*”⁴⁵.

Mareșalul Antonescu, apreciind că trupele române au luptat vitejește, așa cum confirmă și mărturisirea locotenent-colonelului Krüger, ofițer german de legătură pe lângă Divizia 15 infanterie, menționa în răspunsul dat, că după ce vor fi adunate toate datele, își rezervă dreptul „*să ceară reparațiuni pentru onoarea morților noștri căzuți la datorie*”⁴⁶. În același timp, conducătorul statului român a subliniat că în cazul în care „*la comandamentul Grupului de armate «B» s-a putut face o impresie defavorabilă unităților noastre, cauzele și răspunsurile trebuiesc căutate nu jos, ci sus*”⁴⁷.

În afara celor semnalate, pe 22 noiembrie 1942 s-a produs un alt eveniment de natură să afecteze destul de serios relațiile de comandament româno-germane.

Pornind de la aprecierea nefondată, că statul major al Armatei 3 române „nu mai era în stare să conducă”⁴⁸, comandamentul Grupului de armate „B” a intervenit cu brutalitate numind pe colonelul german Walther Wenck, în funcția de șef de stat major al Armatei 3 române, deși generalul Ion Arbore era considerat unul dintre cei mai capabili generali. În același timp a subordonat corpurile 1 și 2 armată române generalului Karl Hollidt, comandantul Corpului 17 armată german, în vreme ce Armata 3 română a trebuit să ia în subordine grupări germane formate din unități de lucrători, pază, alarmă și construcții. Aceste acte au constituit o gravă ingerință în problemele comandamentului român, dovedind, o dată în plus, atotputernicia de care s-au bucurat comandamentele germane față de cele române.

Cu toate acestea, atât generalul Ilie Șteflea, cât și mareșalul Antonescu au căutat să aplaneze pe cât posibil tensiunile apărute transmițând trupelor ordine mobilizatoare, amânând problema căutării vinovaților de cele întâmplate. „Datoria noastră, a tuturor, — menționa șeful M.C.G. român — este să avem și să infiltrăm subordonaților noștri încrederea nezdruncinată în victorie. Nu este nici momentul să se caute țapi ispășitori”⁴⁹.

La rândul său, mareșalul Ion Antonescu, prin Ordinul circular din 28 noiembrie 1942 s-a adresat astfel trupelor de pe front: „Ostași! Frontul armatelor noastre, atacat de forțe superioare inamice, a fost spart în unele locuri.... Nu vă lăsați impresionați de aceste lovituri, oricât de puternice ar fi ele. Rezistați cu toată înverșunarea, fiindcă pătrunderea în liniile noastre chiar a celor mai grele și mai numeroase forțe, nu înseamnă înfrângerea noastră și cu atât mai puțin victoria lor”⁵⁰.

De partea cealaltă, generalul Arthur Hauffe s-a străduit și el să limiteze tensiunile apărute între comandamentele germane și române după 19 noiembrie 1942. Astfel, la 27 noiembrie a solicitat Secției operații a O.K.H.-ului să determine grupurile de armate „A”, „B” și „Don” să respecte armata română și să trateze cu încredere unitățile și comandamentele române. Încercările șefului M.M.G. de atenuare a fricțiunilor apărute au fost sprijinite și de alte comandamente germane. La 27 noiembrie, Manstein a anunțat pe Antonescu despre luarea comenzii Grupului de armate „Don” și l-a asigurat cu această ocazie că grija sa pentru trupele române va fi la fel cu cea pe care o va avea față de trupele germane.

Pe această linie, în urma unei convorbiri pe care a purtat-o cu generalii Șteflea și Hauffe la 30 noiembrie 1942, el a lăudat armata română pentru rezistența sa și a cerut reorganizarea rapidă a unităților dezintegrate, promițând sprijinul german pentru această acțiune. De asemenea, Manstein a ordonat ca documentele prin care se incrimina atitudinea unităților române după 19 noiembrie să fie ascunse și tratate ca documente de istorie militară. Pentru calmarea spiritelor între cele două comandamente a intervenit și Hitler, care la 29 noiembrie l-a sancționat pe comandantul Corpului 48 tancuri german, generalul Heim, considerat vinovat de nimicirea „Grupului Lascăr”. Tot atunci el a dispus ca neînțelegerile apărute în domeniul aprovizionării să înceteze, cerând ca soldații români să mănânce la fel ca și cei germani. La 5 decembrie a transmis un ordin prin care se cerea încetarea cercetărilor privind nesupunerea ofițerilor români, distrugerea documentelor deja întocmite în acest sens și sprijinirea cu toate mijloacele a procesului de reorganizare a unităților și marilor unități române. La rândul său, comandantul Grupului de armate „B” și-a

retras propunerea privind deferirea generalului Gheorghe Stavrescu tribunalului militar. Deși aceste măsuri n-au fost în măsură să refacă pe deplin încrederea între cele două comandamente, totuși se poate afirma că „în luna noiembrie comandamentele române păstrasera încă dorința de a colabora cu comandamentele germane”⁵¹.

Este de amintit în acest sens, rugămintea generalului Constantinescu-Claps, comandantul Armatei 4 române, adresată generalului Herman Hoth, ca, la ofensiva de despresurare a Armatei 6 germane de la Stalingrad, să fie angajate și trupe române.

Din păcate însă, situația s-a agravat din nou la începutul lunii decembrie, datorită atât continuării comportamentului jignitor al militarilor germani, cât și adopțării de către comandamentele germane a unor măsuri privind organizarea și conducerea operațiilor militare, care puneau în pericol de a fi nimicite și restul unităților și marilor unități române care scăpasera de dezastru până atunci.

Pe raportul pe care generalul Șteflea l-a trimis la 1 decembrie 1942, mareșalului Antonescu, prin care arată imposibilitatea constituirii altor noi unități și mari unități cerute de comandantul Grupului de armate „Don”, conducătorul statului român a pus următoarea rezoluție: „*Armatele 3 și 4 au nevoie de completă reorganizare, valoarea lor combativă fiind nulă. Este deci o crimă a se împinge la distrugerea ultimului om din cele două armate*”⁵².

Amestecul în problemele interne ale comandamentului român și comportamentul disprețuitor al germanilor au continuat însă, fapt ce l-a determinat pe șeful M.C.G. român să adreseze, la 3 decembrie 1942, un protest oficial, comandantului Grupului de armate „Don”, feldmareșalul Manstein. Generalul Ilie Șteflea trecea în revistă situațiile umilitoare în care au fost puse armatele române: înlocuirea șefului de stat major al Armatei 3; subordonarea Corpului 1 armată unui corp de armată german; dezarmarea și insultarea ofițerilor și soldaților români etc. Acest tratament, continua Ilie Șteflea, „*crează o demoralizare în rândul trupelor române, ceea ce nu poate fi decât în detrimentul operațiunilor ulterioare și al legăturii de strânsă camaraderie ce trebuie să domnească între cele două armate aliate*”⁵³.

După ce făcea o analiză a situației în care s-au găsit cele două armate române și arăta că ele și-au făcut datoria, șeful M.C.G. îi cerea lui Erich von Manstein să ia toate măsurile pentru ca „*ostașii români să fie tratați pretutindeni (...) așa cum impun sacrificiile făcute de oștirea română și bravura cu care au luptat ostașii noștri până acum*”⁵⁴.

În răspunsul pe care Manstein l-a dat în aceeași zi, acesta și-a declinat responsabilitatea în a judeca motivele prăbușirii fronturilor armatelor 3 și 4 române, pe motiv că la vremea când s-a petrecut acest lucru comanda a aparținut generalului von Weichs. A justificat însă înlocuirea statului major al Armatei 3 române și subordonarea Corpului 1 armată român Grupului „Hollidt” prin necesitatea exercitării unei conduceri unitare, arătând că acestea au fost măsuri tranzitorii impuse de situație. În încheiere, el și-a exprimat deplina încredere în armata română și a expediat, totodată, un ordin adresat tuturor comandamentelor din subordine prin care a solicitat afirmarea în continuare a frăției de arme camaraderească între trupele germane și cele române.

La 4 decembrie, generalul Arthur Hauffe și Erich von Manstein luau cunoștință de scrisoarea mareșalului Ion Antonescu către M.C.G. român. Conducătorul statului român arăta că: „*la judecarea cea mai sumară a situației, care se va face mai târziu, noi vom rămâne cu gloria și alții cu răspunderea deoarece comandamentele noastre și-au făcut datoria, au văzut clar, au prevăzut acțiunile inamicului dar nu au putut face altfel: ca soldați disciplinați trebuie să executăm ordinele*”⁵⁵.

În continuare, asumându-și întreaga răspundere, el a condamnat totuși cu vehemență, comandamentul german care nu a luat deloc în seamă avertismentele românilor. „*Răspunderea în fața istoriei o port eu — arăta mareșalul Antonescu — pentru că nu am făcut mai mult decât am făcut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită urgenței cu care a procedat conducerea germană, a lipsei totale de prevedere și a impasivității cu care a primit semnalele noastre de alarmă și pregătirile știute din vreme ale inamicului*”⁵⁶.

S-a dat astfel o exprimare foarte clară nemulțumirilor comandamentului român cu privire la modul în care conducerea germană a înțeles să-și trateze aliatul cel mai important, fapt ce a fost de natură să zdruncine bazele încrederii între cele două părți, lucru ce a pus pe gânduri comandamentul german. La 5 decembrie 1942, când a făcut cunoscut O.K.H.-ului conținutul scrisorii mareșalului, generalul Arthur Hauffe și-a exprimat părerea că „*nu a sosit încă timpul de a pune problema vinovaților. Dacă totuși cineva ar insista pentru elucidarea situației, să i se răspundă că, în cadrul mersului războiului, conducerea superioară germană trebuie să-și distribuie atenția asupra tuturor teatrelor de operații*”⁵⁷.

Generalul Șteflea, la rândul său, „*zguduit de atâta amestec, dezordine, haos și porcărie*”, din partea germanilor, a fost nevoit să protesteze din nou, la 5 decembrie 1942, pe lângă șeful M.M.G., împotriva acestui tratament care „*este cu totul nedrept, creează o demoralizare în rândurile trupelor române, ceea ce nu poate fi decât în detrimentul operațiunilor ulterioare și al legăturii de strânsă camaraderie ce trebuie să domnească între cele două armate aliate*”⁵⁸.

Momentele de tensiune și nervozitate nu s-au limitat însă numai la schimbul de note, scrisori sau memorii. Acestea au constituit numai expresia nemulțumirilor create de modul cum a înțeles comandamentul german să trateze armata română. După dezastrul suferit de „*Grupul Lascăr*”, conducerea germană n-a tras (sau nu a dorit să tragă) nici un fel de concluzie, astfel că, la începutul lunii decembrie, corpurile 2 și, respectiv, 6 armată române au fost și ele puse în situații similare, fapt ce a atras intervenția mareșalului Antonescu. Comandamentul german a reacționat și el, apreciind această intervenție ca pe un amestec în problemele conducerii operației. Se observă lesne că, în prima decadă a lunii decembrie, relațiile dintre comandamentele române și germane au marcat cel mai scăzut nivel. Momentul de vârf al crizei l-a constituit scrisoarea pe care mareșalul Antonescu a adresat-o feldmareșalului Manstein la 9 decembrie 1942.

Exprimându-și mâhnirea pentru atitudinea incalificabilă și tratamentul aplicat comandamentelor și trupelor române, Ion Antonescu i-a reamintit lui Manstein că România a pus la dispoziția Germaniei aproape totalitatea forțelor sale armate, îndeplinind „*un rol european foarte îndepărtat de modestele ei idealuri naționale și politice*”, dar i-a atras atenția totuși că „*această jertfă generoasă nu trebuie privită ca o obligație fără restricțiuni*” pentru că „*nimeni nu ne poate cere altceva decât*

ceea ce noi consimțim a da, între Germania și România neexistând până la această dată nici o convenție, nici politică, nici militară⁵⁹.

În acest moment, Antonescu a încercat să folosească în favoarea sa absența unui angajament sau a unei convenții scrise, cu Germania, afirmând în mod imperativ că „soldatul român nu poate fi comandat decât de ofițerul și comandamentul român. El nu poate fi umilit de un străin, cu atât mai puțin de un camarad de arme, chiar când greșește. El nu poate fi masacrat în atacuri inutile (...) nu poate fi pedepsit decât de ofițerul român. De bravele noastre unități nu poate dispune oricine după bunul său plac, după cum nu dispune de ale dumneavoastră. Constituția țării mele oprește acest lucru (...). Eu sunt dator să vă previn că dacă nu încetează această atitudine și aceste fapte, voi avea de examinat situația forțelor noastre în cadrul frontului dumneavoastră⁶⁰.

Evident că mareșalul Ion Antonescu avea foarte multă dreptate când făcea aceste afirmații, dar, ar fi fost mult mai bine ca ele să-și găsească locul într-un document prealabil angajării trupelor române în luptă și nu într-o scrisoare, care este doar un protest la fapte deja petrecute, chiar dacă neacceptate principal.

Totuși, această scrisoare extrem de dură a avut un ecou foarte mare și l-a pus evident pe gânduri pe comandantul Grupului de armate „Don“. Îngrijorarea sa a fost atât de mare, încât i-a cerut generalului Hauffe să împiedice prin toate mijloacele posibile ca cele cuprinse în scrisoare să ajungă la cunoștința trupelor și comandamentelor române, temându-se de zdruncinarea sau chiar ruperea alianței. A considerat problema atât de serioasă încât l-a angrenat și pe feldmareșalul Keitel, șeful de stat major al O.K.H.-ului, rugându-l să „restabilească ordinea în relațiile cu românii⁶¹.

În același timp, Manstein a transmis un ordin tuturor comandanților, de la armată până la divizie, prin care a cerut ca marile unități și unități române să beneficieze de același ajutor și de aceeași grijă în toate domeniile ca și trupele germane. A ordonat, totodată (deși nici chiar el nu va ține mai târziu seama de acest lucru), ca la „angajarea în luptă a trupelor române să se țină seama de armamentul și de instrucția lor, în parte mai slabe⁶². A cerut ca „măsuri cu forța și imixtiuni în treburile trupelor aliate nu trebuie să mai aibă loc“, vinovatul urmând să fie „fără milă tras la răspundere⁶³.

Pe data de 15 decembrie, Manstein a adresat un răspuns detaliat mareșalului Antonescu, în care, la început, a apreciat valoarea unităților și marilor unități, ca și marea contribuție militară a României la ducerea războiului, asigurându-l pe conducătorul statului român că și în viitor el va ține „ridicată onoarea Armatei Române“ și va respecta „interesele ei“.

După ce și-a declinat competența în aprecierea cauzelor insuccesului armatelor 3 și 4 române, pe motivul că s-au produs înainte de a lua el comanda, în continuare și-a expus punctul de vedere cu privire la principiile colaborării militare, justificând imixtiunile comandamentului german în problemele interne ale actului de conducere al comandamentelor române. În acest sens el a precizat că „în situații critice, conducerea poate fi silită să se amestece în măsurile tactice ce se iau, fie prin ordine tari, fie prin concentrarea provizorie a conducerii într-o singură mână, în scopul de a restabili situația. Asemenea măsuri, care limitează în mod vremelnic independența marilor unități și prerogativele comandanților lor, pot fi indispensabile

*și nu constituie o jignire a onoarei celor în cauză*⁶⁴. După aprecierea sa, în condițiile „grele ale luptei, trebuie aplicat orice mijloc, chiar cel mai aspru, nu importă de cine, pentru a domina situația. Dreptul pentru aceasta îl are orice ofițer sau soldat viteaz, indiferent cărei arme aparține. Dimpotrivă imixtiunile și faptele ce lezează independența sau chiar prestigiul trupelor aliate și care nu izvorăsc din cazurile de absolută nevoie amintite mai sus și depășesc ceea ce este admisibil din punct de vedere militar nu trebuie să fie tolerate”⁶⁵.

Evident că cele spuse de mareșalul Manstein sunt pe deplin valabile din punct de vedere teoretic. Dar practic, ele nu s-au materializat decât într-un singur sens: dinspre comandamentele germane spre cele române, deși cazuri identice s-au semnalat și la unități germane. Au existat însă unități diferite de măsură pentru faptele săvârșite de trupele germane și cele române. Nemaivorbind de faptul că nu a existat nici un comandant român, la nici un eșalon care să se fi amestecat în problemele de comandament ale unităților germane, chiar dacă acționau în zona de responsabilitate a trupelor române.

Vorbind de imixtiuni, Manstein însuși, nu peste multe zile, după ce a expediat această scrisoare, s-a amestecat brutal în treburile Armatei 4 române, cerând destituirea subșefului de stat major al acesteia, locotenent-colonelul Nicolae Dragomir. În finalul scrisorii, comandantul Grupului de armate „Don” a încercat să reconcilieze relațiile de comandament româno-germane și cooperarea de arme, dând asigurări că nu va mai tolera ca „onoarea Armatei Române să fie jignită în vreun fel”⁶⁶. De asemenea, a fost de acord cu mareșalul român că „este de la sine înțeles că soldatul român nu poate fi condus decât de ofițerii și comandamentele române. Acolo unde, din motive pur tactice s-a produs sau trebuie să se producă subordonarea unităților române sub un comandament german sau invers, această subordonare va fi menținută numai atâta timp cât situația o impune imperios”⁶⁷. În ultimul pasaj al scrisorii, Manstein l-a încredințat pe conducătorul statului român că „în ceea ce privește întrebuințarea trupelor române, voi ține seama în măsura în care ne permite restabilirea situației de slăbirea actuală a puterilor combative și voi face totul ca, prin aceasta să înlesnesc refacerea lor”⁶⁸.

În ce măsură a ținut cont de acest lucru s-a văzut la mai bine de o săptămână (23 decembrie 1942), când, cu toate protestele șefului M.C.G. român, generalul Ilie Șteflea, comandamentul german a angajat Armata 4 română, epuizată, lipsită aproape cu totul de mijloace antitanc, în operația de apărare, după suspendarea încercării de despresurare a Armatei 6 germane. Rezultatul acestei acțiuni a fost pulverizarea armatei române. Cu toate acestea, vinovații au fost căutați tot în rândul Armatei 4 române (comandantul Corpului 6 armată, generalul Corneliu Dragalina și subșeful de stat major al Armatei 4 române, locotenent-colonel N. Dragomir, acuzați că ar fi dat ordin de evitare a luptelor cu blindatele rusești).

Un nou schimb de scrisori a intervenit între generalul Ilie Șteflea și feldmareșalul Erich von Manstein o dată cu stoparea acțiunii de despresurare a trupelor încercuite la Stalingrad. La 24 decembrie, șeful M.C.G. român trecea în revistă situația marilor unități ale Armatei 4 române și cerea, pentru ca rezistența să aibă succes, să se asigure trupelor române o apărare antitanc și o rezervă mobilă de tancuri pentru a se putea interveni oportun⁶⁹. Erich von Manstein i-a răspuns la 25 decembrie, afirmând că nici Armata 4 blindată și nici Grupul de armate „Don” nu au

posibilități de a asigura trupelor române o apărare antitanc eficace. În schimb, a pus problema „*voinței de luptă*” care, după opinia sa, reprezenta cel mai important lucru⁷⁰. „*Repartizarea de arme grele anticar, conchidea Manstein, n-are nici un rost dacă nu se va face de îndată totul pentru a restabili voința de luptă a trupelor române*”⁷¹.

Aceeași acuzație a fost formulată de Erich von Manstein și la 27 decembrie. „*Sub pretextul unei apărări anticar insuficiente, îi scria feldmareșalul german lui Ilie Șteflea, se execută retrageri sau se dă ordin de retragere, fără ca să existe nevoia urgentă pentru a se proceda astfel*”⁷². La 28 decembrie, generalul Ilie Șteflea i-a răspuns feldmareșalului Erich von Manstein subliniind din nou situația deosebit de complexă în care au acționat trupele române, situațiile jenante în care au fost puse ele de aliatul german, căruia îi revenea principala responsabilitate a dezastrului⁷³.

În urma deteriorării rapide a raporturilor militare româno-germane Hitler a considerat oportun să-l întâlnească pe Ion Antonescu la 15 decembrie pentru a lămurii situația creată după Stalingrad. Întâlnirea a fost însă amân timer pentru data de 10–11 ianuarie 1943, ea având loc la Rastenburg. Ca urmare a acestei amân timer, la 28 decembrie 1942, generalul Arthur Hauffe, din însărcinarea expresă a Führer-ului, s-a prezentat la mareșalul Antonescu pentru a-i expune punctul de vedere al lui Hitler în legătură cu cele petrecute la Stalingrad.

În cadrul acestui demers, șeful M.M.G. a făcut o amplă expunere a situației înainte și după contraofensiva sovietică, insistând asupra faptului că cele două armate române au avut mijloacele pentru a-și îndeplini misiunile. Esența mesajului a fost păstrarea legăturilor de alianță cu partenerul român și convingerea mareșalului Ion Antonescu de a continua cooperarea. De aceea, Führer-ul aprecia că „*nu crede că trebuie deschisă o problemă de vinovăție, căci clarificarea ei ar cere muncă și timp ce nu este de pierdut. Efortul trebuie făcut pentru îndreptarea situației. Parola: a ajuta, a ajuta, a ajuta și a nu discuta (...)* Toate statele Europei se găsesc astăzi, concluziona Führer-ul, în situația unor călători dintr-o aceeași barcă și care au același scop. Cine nu vâslește, se îneacă. Și trebuie să vâslim: suntem legați prin Pactul Anticomintern”⁷⁴.

Comandamentul superior român, mulți ofițeri considerau, însă, că generalii germani au reacționat în destule situații, în bătălia Stalingradului, nu ca profesioniști recunoscuți, ci după alte criterii, în afara principiilor artei militare: dorințele Führer-ului; ideologia; executarea fără crâcnire a ordinelor de la Berlin etc., ceea ce a dus la pierderi inutile. În conversația pe care a avut-o cu generalul Arthur Hauffe, aceasta a ieșit în evidență cât se poate de clar. La observația lui Ion Antonescu că situația de pe Don și Caucaz este critică, generalul german a spus că Führer-ul a avut în vedere acest fapt, dar „*cel ce va avea o voință mai puternică, acela va învinge*”.

Ion Antonescu a replicat, afirmând că singura soluție ar fi fost retragerea trupelor din Caucaz și Stalingrad și constituirea unui front puternic. „*Scopul acestui război, continua mareșalul român, este nimicirea forțelor armate sovietice. Fără rezerve, noi nu putem să realizăm acest scop. Un front cu o lungime de 1800 km poate fi străpuns în orice punct.*”

Generalul Hauffe: Am fost nevoiți să menținem Caucazul din motive de politică externă.

*Antonescu: Prefer să pierd din punct de vedere politic și să câștig pe câmpul de luptă. Contrariul duce la catastrofă*⁷⁵.

O apreciere pertinentă pe care Hitler a ignorat-o în bătălia Stalingradului.

La sugestia lui Hitler de „*a vâsli în aceeași barcă*”, Ion Antonescu a răspuns în stilul său caracteristic: „*Eu nu părăsesc barca, dar cu brațele goale nu trimit soldații la luptă și trebuie să știu cu cine și încotro merg cu barca*”⁷⁶.

Relațiile de comandament româno-germane au pus în evidență dificultățile și avaturile unui război de coaliție, confirmând încă o dată principiul „*împovărării aliatului*”, respectiv transferarea responsabilităților, eventual a eșecului, asupra unuia sau a câtorva dintre membrii alianței. Deși Germania a fost cea care a solicitat participarea României la război, luându-și o serie de angajamente pe care nu le-a respectat, responsabilitatea asupra dezastrului suferit a căzut în seama românilor care, nevrând să lupte, și-au trădat practic partenerul de alianță. Ideea „*țapului ispășitor*” a fost soluția cea mai comodă la care s-a apelat atunci, ea fiind susținută de numeroase comandamente și comandanți germani. Concepția promovată până la cele mai înaintate eșaloane a fost de natură să adâncească prăpastia dintre scopurile de război române și germane. După Stalingrad, mareșalul Ion Antonescu s-a dedicat scopurilor naționale, pe plan militar, eforturile sale îndreptându-se spre refacerea forțelor militare conform principiului că nu există politică externă fără armată.

Modul cum au funcționat relațiile de comandament româno-germane pe timpul luptelor desfășurate la Stalingrad în toamna anului 1942 și consecințele pe care acestea le-au avut, concretizate într-o gravă înfrângere a celor două armate române, au făcut ca, la începutul noului an, camaraderia de arme româno-germană să nu mai existe practic în vorbe.

Pe data de 7 ianuarie 1943, mareșalul Antonescu a adresat un amplu memoriu lui Hitler prin care a intenționat să-l informeze în mod corect despre evoluția situației de la Stalingrad. După ce și-a expus punctul de vedere asupra evenimentelor petrecute, conducătorul statului român menționa: „*Marile unități ale armatelor 3 și 4 române au executat în totul ordinele primite de la comandamentele germane, chiar și în situațiile când erau convinse că executând aceste ordine, distrug zadarnic trupele române. Aceste mari unități au pierdut executând aceste ordine, pe toți, dar absolut pe toți luptătorii, împreună cu întregul material*”⁷⁷.

La sfârșitul anului 1942, când cele două armate române, 3 și 4, au fost zdrobite și necesitatea conlucrării între comandamentele germane și române și-a pierdut din pondere, Ion Antonescu a apreciat că prezența M.C.G. român pe câmpul de luptă nu mai era necesară, cu atât mai mult cu cât aportul său era de mai mare importanță în acțiunile de reorganizare ce se preconizau în țară.

În consecință, M.C.G. român a fost retras, iar comandamentul Armatei 3 române a primit însărcinarea să conducă regrouparea celor două armate române și să le îndrepte spre țară în vederea refacerii.

NOTE

¹ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100, f. 19.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.2726, c. 37.

⁴ *Ibidem*, fond 332, dosar nr. 135, f. 261.

⁵ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 186.

⁶ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 122, f. 2–12. La 24 septembrie 1942, general-colonelul Franz Halder a fost demis de către Hitler din funcția de șef al O.K.H. și înlocuit cu generalul Kurt Zeitzler, care a promovat altă viziune asupra desfășurării evenimentelor din sudul Uniunii Sovietice.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1992, p. 85. Datarea și locul acestei vizite sunt controversate. Gh. Barbul afirmă că ea a avut loc la Rastenburg, iar Andreas Hillgruber scrie că locul desfășurării a fost Vinnița. Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, autorii unei lucrări în două volume despre corespondența și întâlnirile dintre Antonescu și Hitler nu menționează vizita. Pentru discuțiile privind data, a se vedea Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 374.

⁹ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 291.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 22.

¹³ *Ibidem*, fond Microfilme, rola P. II 1.2726, cadrul 38.

¹⁴ *Ibidem*, fond 3 dosar nr. 129, f. 23.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A–H., vol.1, pp. 189–190.

¹⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 58.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 323.

²⁰ *Idem*, fond Microfilme, rola P. II 1.1051, cadrul 153.

²¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 44.

²² Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1051, cadrul 153.

²³ *Ibidem*, fond 3, dosar nr. 128, f. 37.

²⁴ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 44.

²⁵ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 100.

²⁶ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 71.

²⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 150.

²⁸ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 733, f. 279.

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 64, f. 4.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1086, f. 191.

³¹ *Ibidem*, dosar nr. 811, f. 223.

³² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 267–268.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 282.

- ³⁶ A-H, vol.1, pp. 191–192.
- ³⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 458.
- ³⁸ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 149.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 150.
- ⁴⁰ *Ibidem*, f. 154.
- ⁴¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, pp. 457–458.
- ⁴² Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 153.
- ⁴³ *Ibidem*, f. 154.
- ⁴⁴ *Ibidem*, f. 147.
- ⁴⁵ *Ibidem*, f. 148.
- ⁴⁶ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 343.
- ⁴⁷ *Ibidem*.
- ⁴⁸ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 187.
- ⁴⁹ *Istoria Statului Major General. Documente 1859–1947*, București, Editura Militară, 1994, p. 326.
- ⁵⁰ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 359.
- ⁵¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 461.
- ⁵² Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 384.
- ⁵³ Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 214.
- ⁵⁴ *Ibidem*, f. 226.
- ⁵⁵ A-H, vol.1, p. 196.
- ⁵⁶ *Ibidem*.
- ⁵⁷ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 463.
- ⁵⁸ Arh. M.Ap.N., fond 1200, dosar nr. 565, f. 214.
- ⁵⁹ A-H, vol.1, p. 199.
- ⁶⁰ *Ibidem*.
- ⁶¹ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 464.
- ⁶² Arh. M.Ap.N., fond 949, dosar nr. 126, f. 335.
- ⁶³ Manfred Kehrigh, *op. cit.*, p. 464.
- ⁶⁴ A-H, vol.1, p. 213.
- ⁶⁵ *Ibidem*.
- ⁶⁶ *Ibidem*, p. 214.
- ⁶⁷ *Ibidem*.
- ⁶⁸ *Ibidem*, p. 215.
- ⁶⁹ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 178/1942, f. 121–122.
- ⁷⁰ *Ibidem*, f. 123–124.
- ⁷¹ *Ibidem*, f. 125.
- ⁷² *Ibidem*, f. 126.
- ⁷³ *Ibidem*, f. 127–129.
- ⁷⁴ *Ibidem*, f. 270–271.
- ⁷⁵ *Ibidem*, f. 251.
- ⁷⁶ *Ibidem*.
- ⁷⁷ Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 466. A se vedea și Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 178/1942, f. 57.

Încheiere

Marea bătălie pentru Stalingrad a constituit una dintre cele mai dramatice încheștări ale celui de-al doilea război mondial. De-a lungul unui front activ, care în toamna anului 1942 măsoara mai mult de 4000 de km, cei doi adversari și-au dat „întâlnire” în orașul lui Stalin de pe Volga, pentru a-și măsoara forțele. În întreaga campanie din acel an, germanii exercitaseră o puternică presiune spre est, mai ales la flancul sudic al frontului, dar nu reușiseră decât să-și împingă adversarul înapoi. În cadrul acestei desfășurări, Stalingradul a reprezentat marea „ruptură” pe care sovieticii au realizat-o prin obținerea unei strălucite victorii.

În general, importanța unei victorii într-o operație se exprimă prin cifre, care, trebuie să recunoaștem, în cazul de față, au fost de-a dreptul impresionante. În apriori încheștare de forțe, care a durat circa 200 de zile, prin numărul participanților și a materialului angajat s-au depășit toate operațiile terestre de până la acea dată. Pierderile totale suferite de germani și aliații lor au fost și ele fără precedent: aproape cinci armate nimicite (Armata 6 germană în totalitate și în cea mai mare parte Armata 4 tancuri germană, Armata 8 italiană și armatele 3 și 4 române); totalul pierderilor suferite (morți, răniți, dispăruți) nu a fost niciodată cunoscut cu certitudine, dar a fost estimat la 1,5 milioane de oameni; 3500 tancuri și tunuri de asalt; 12.000 tunuri și aruncătoare de mine; 3000 avioane, plus alte materiale¹.

Aceste pierderi suferite de germani și de aliații lor reprezentau echivalentul a mai mult de un sfert din ansamblul forțelor de pe Frontul de Est². În ceea ce privește pierderile suferite de partea sovietică informațiile publicate au fost foarte sumare și echivoce, dar au fost probabil mai mici decât cele germane. Deși aceste cifre sunt de-a dreptul impresionante ele nu pot oferi decât o imagine parțială a semnificației celor petrecute la Stalingrad.

Importanța operației de la Stalingrad este dată nu numai de efectivele angajate în bătălie și de pierderile provocate inamicului, ci și de implicațiile sale în desfășurarea ulterioară a ostilităților pe Frontul de Est și în ansamblul războiului. În legătură cu semnificația acestei bătălii s-a scris extrem de mult, ea fiind în general apreciată ca reprezentând o „cotitură”, „un început al cotiturii”, un moment „crucial” al celui de-al doilea război mondial³.

Trecerea în revistă a câtorva puncte de vedere este ilustrativă pentru semnificația bătăliei. De pildă, G.K. Jukov apreciază că: „Victoria trupelor noastre la Stalingrad a produs o cotitură radicală în mersul războiului în favoarea Uniunii Sovietice și a constituit începutul izgonirii trupelor inamicului de pe teritoriul nostru”⁴. Hans Doerr, la rândul său, consideră și el că „Stalingradul a devenit punctul de cotitură în

cel de-al doilea război mondial"⁵. Istoricul român Gh. Buzatu este și el de părere că „Pentru desfășurarea ostilităților sovieto-germane, ca și pentru determinarea cursului celui de-al doilea război mondial, deznodământul Stalingrad a constituit, sub toate raporturile, un punct de cotitură"⁶. Generalul Zeitzler, șeful de stat major al O.K.H.-ului conchidea, de asemenea, că „Desfășurarea evenimentelor a arătat că bătălia de la Stalingrad a constituit, într-adevăr, punctul de cotitură în întregul război"⁷. Pentru atașatul României la Berlin, generalul Ion Gheorghe, Stalingradul „a devenit simbolul și cotitura războiului din răsărit"⁸.

Există și alte aprecieri, mai nuanțate privind semnificația operației de la Stalingrad. Iată, de exemplu, istoricul român Constantin I. Kirițescu notează: „Înfrângerea de la Stalingrad a coincis în timp, cu întorsătura pe care o luaseră și operațiile din nordul Africii... El Alamein fusese pentru frontul african, punctul critic, așa cum fusese Stalingradul pentru frontul rus. Este momentul crucial al marelui război"⁹. Și pentru James L. Stockesbury, „Marea bătălie pentru Stalingrad a fost cea mai dramatică dintre bătăliile din Rusia în anul 1942 (...) Stalingradul a furnizat marea rupere a frontului"¹⁰.

Un punct de vedere asemănător a avut și unul dintre principalii protagoniști ai marii confruntări, Erich von Manstein care scria: „Firește, Stalingradul constituie un punct de cotitură în istoria celui de-al doilea război mondial, întrucât pe Volga s-a spart valul ofensivei germane, pentru ca apoi să se rostogolească înapoi aidoma refluxului. Dar, oricât de grea a fost pierderea Armatei 6, aceasta nu însemna încă pierderea războiului în Est și, prin urmare, nici a războiului în general. S-ar mai fi putut încă obține un rezultat de egalitate dacă politica germană și comandamentul forțelor armate și-ar fi propus un asemenea scop (...) nici unuia dintre evenimentele izolate ale războiului nu i se poate atribui o însemnătate hotărâtoare. Totul este consecința unei serii de factori, dintre care cel mai important este, evident, acela că, datorită politicii și strategiei lui Hitler, Germania s-a dovedit, în cele din urmă iremediabil mai slabă decât adversarii ei"¹¹.

Așa cum aprecia și Alan Clark, Stalingradul a consacrat „ruptura definitivă a echilibrului strategic care era stabilă între cei doi beligeranți. Armata Roșie a cucerit inițiativa și germanii, cu toate eforturile de a o relua (reușind de câteva ori), nu vor mai obține decât rezultate de ordin tactic. Începând din noiembrie 1942, atitudinea Wehrmacht-ului în Est va fi fundamental defensivă"¹².

Istoricul Florin Constantiniu apreciază, la rândul său, că pentru deznodământul războiului hotărâtoare a fost bătălia Moscovei, întrucât ea a reprezentat falimentul „Blitzkrieg-ului”, ca modalitate unică de purtare a războiului de către Germania. Bătălia din jurul capitalei sovietice ar fi inaugurat o stare de echilibru între cei doi beligeranți în care germanii au păstrat preponderența și inițiativa. Stalingradul a păstrat echilibrul dar a trecut inițiativa și preponderența de partea Uniunii Sovietice, stare ce s-a menținut până la bătălia de la Kursk, când raportul de forțe s-a schimbat decisiv în favoarea armatei roșii¹³.

S-a scris mult despre faptul că episodul Stalingrad ar fi putut fi evitat. Cei mai mulți analiști, dar mai ales generalii germani care și-au scris memoriile apreciază că, dacă nu ar fi fost greșelile comise de Hitler în conducerea războiului, situația ar fi fost cu totul alta. Această idee s-a transformat într-un clișeu istoriografic menit să scuze greșelile comandanților germani și să transfere pe seama lui Hitler respon-

sabilitatea dezastrului. Documente publicate și multe mărturii indică faptul că Führer-ul n-a intervenit prea direct în conducerea operațiilor atunci când armatele germane obțineau succese. Eșecurile repetate pe diverse fronturi, indecizia și greșelile unor generali l-au determinat pe Hitler să se amestece din ce în ce mai des și de o manieră despotică în conducerea operațiilor. A rezultat astfel un amestec bizar de intuiții geniale și de greșeli grosolane ce încălcau, așa cum ar spune feld-mareșalul Helmuth von Moltke, „*principiile bunului simț comun*”¹⁴. Dacă Führer-ul poartă, într-adevăr, o mare responsabilitate pentru dezastrul de la Stalingrad, nu trebuie trecute cu vederea nici greșelile și erorile comandanților germani de rang înalt. De altfel, A.I. Eremenko îi și acuză pe unii dintre aceștia de a fi falsificat unele telegrame expediate spre trupe, pentru a transfera asupra lui Hitler întreaga răspundere a dezastrului¹⁵.

Fără a intra prea mult în această dispută, cunoscută specialiștilor și fără a merge pe linia unei istorii contrafactice, credem, totuși, că ceea ce s-a întâmplat la Stalingrad, nu putea fi evitat. Sau, mai corect spus, dacă nu s-ar fi întâmplat la Stalingrad s-ar fi petrecut în altă parte a frontului.

Facem această afirmație mergând pe linia raționamentului teoreticianului englez Liddell–Hart, care, într-o exprimare plastică, afirma că Hitler „*mușcase mai mult decât putea înghiți*”¹⁶. Această formulă exprimă, după opinia noastră, cel mai fidel realitatea celor petrecute la flancul de sud al frontului sovieto–german în toamna și iarna anilor 1942–1943. După eșecul războiului fulger care a avut loc în fața porților Moscovei în iarna precedentă, Germania ar fi trebuit să-și dea seama de faptul că într-un război de uzură nu are mari șanse de câștig în fața colosului sovietic.

Același istoric englez este de părere că principalul factor care a generat deznodământul pe Frontul de Est s-a aflat raportul dintre forță și spațiu. Ultimul era atât de vast, încât permitea adoptarea unui spirit manevrier dezvoltat, dar era atât de adânc, încât nu putea fi controlat de atacator care dispunea de mijloace limitate. Acest fapt s-a transformat într-un avantaj pentru sovietici, pe care l-au exploatat din plin¹⁷. Nici Carol al XII-lea, nici Napoleon, nici Hitler n-au găsit soluția la această ecuație, la ultimul adăugându-se și voluntarismul multora dintre deciziile sale.

După revenirea din șoc, punerea economiei pe picior de război, cuplată cu sprijinul material occidental, dar favorizată, îndeosebi, de imensitatea spațiului, era puțin probabil, dacă nu imposibil de crezut că Uniunea Sovietică mai putea fi învinsă într-o confruntare clasică, de o țară, care, chiar dacă era destul de puternică și dispunea de adevărata mașină de război, avea resurse, materiale și umane, limitate totuși. Această idee a fost evidențiată și de istoricul Alan Clark, care menționează și el că „*germanii s-au angajat într-o campanie care le-a epuizat resursele și le-a depășit posibilitățile, ignorând legile inexorabile ale timpului și spațiului, ale efectivelor și puterii de foc*”¹⁸. Aceste elemente reprezintă, după opinia noastră, cauzele înfrângerii suferite de Germania și de aliații săi, printre care, din nefericire, s-a numărat și România. Considerațiile de mai sus nu exclud, nici pe departe, necesitatea unei analize realiste și lucide a ceea ce s-a petrecut la Stalingrad, deoarece, este în afara oricărei îndoieli că înfrângerea trupelor germane și a aliaților săi în marea bătălie de pe Volga a fost, în mod concret, rezultatul unui șir de greșeli comise de cei care au planificat și condus această operație. Aceste

greșeli, așa cum s-a arătat deja în cursul lucrării, au plecat atât de la concepția generală, cât și de la stabilirea obiectivelor, a misiunilor, realizarea conducerii, asigurarea materială etc.

Toate acestea au culminat cu însăși nesocotirea legilor și principiilor luptei armate, îndeosebi ale concordanței dintre scopuri, forțe și mijloace, ale concentrării eforturilor pe direcțiile hotărâtoare, ale surprinderii și evitării surprinderii. Am mai putea aminti aici că, însăși stabilirea obiectivelor s-a făcut într-un mod voluntarist. Atunci când a ales sectorul sudic pentru reluarea ofensivei în campania din anul 1942, Hitler a pornit de la considerente preponderent economice, vizând îndeosebi petrolul din Caucaz. Paradoxul constă în aceea că, deși n-a cucerit acele resurse de petrol, Germania a mai putut continua războiul încă aproape doi ani și jumătate! Mai gravă a fost însă transformarea unui obiectiv moral-psihologic, cum a fost Stalingradul, într-unul strategic supradimensionat ca și dispersarea forțelor prin stabilirea unor obiective divergente. Aici s-a invocat prea adesea vina lui Hitler, care este incontestabilă, dar, așa cum am arătat, nici ceilalți comandanți germani nu pot fi scutiți de orice responsabilitate.

Înfrângerea de la Stalingrad a avut implicații atât asupra relațiilor dintre Germania și aliații săi, cât și în ceea ce privește atitudinea unor țări neutre. Astfel, Turcia, pe care Germania se străduia s-o atragă de partea ei, în urma insuccesului de pe Volga, corelat și cu înfrângerea din nordul Africii de la El-Alamein și a Japoniei la Midway s-a cantonat definitiv în starea de neutralitate. În ceea ce privește relațiile din cadrul Axei, au apărut numeroase divergențe, fricțiuni, generate de pierderea încrederii în mașina de război germană, care au condus la conturarea tendinței de desprindere din alianță.

Episodul Stalingrad s-a soldat și cu urmări importante în ceea ce privește relațiile României cu Germania. „*O dată cu Stalingradul, notează istoricul german Andreas Hillgruber, moment crucial în desfășurarea războiului a început o nouă fază în politica externă a României, fără ca prin aceasta să se schimbe tendința ei fundamentală*”¹⁹.

Încrederea reciprocă între germani și români a scăzut considerabil, conducătorul statului, mareșalul Antonescu, văzându-se silit să regândească perspectivele campaniei alături de germani și să adopte atitudini și soluții adecvate. Stalingradul a pus capăt unor raporturi idilice cu partenerul german de coaliție, acestora luându-le locul mai mult suspiciunea și neîncrederea reciprocă.

Se cuvine să amintim aici că există informații contradictorii în ceea ce privește adevărata stare de spirit a mareșalului român. După Gheorghe Barbul, așa cum am arătat, Ion Antonescu ar fi spus încă din toamna anului 1942, înainte de începerea contraofensivei sovietice, că Germania a pierdut războiul și deci, România ar trebui să se străduiască să nu-l piardă pe al ei. Pe de altă parte, există mărturia lui Raoul Bossy, ministrul României la Berlin, conform căruia, la o săptămână după capitularea feldmareșalului von Paulus, într-o convorbire cu Antonescu, la îndoielile sale în privința unei victorii germane mareșalul i-ar fi spus: „*Dumneata nu cunoști armele secrete pe care mi le-a arătat Hitler la ultima noastră întâlnire, nici planurile lui de război, nici masele de soldați pe care le va azvârli asupra rușilor la vară. Nu încape nici o îndoială că ofensiva de vară a germanilor va zdrobi armata rusă*”²⁰. Ofensiva germană de vară n-a mai venit, chiar dacă Manstein, prin contraofensiva din martie

1943 și cucerirea Harkovului demonstra că Germania era încă departe de a fi înfrântă.

Mai aproape de logica ce a călăuzit acțiunile mareșalului român, credem că s-a situat Constantin I. Kirilescu: „Antonescu e convins că războiul se va desfășura în chipul următor: într-o primă fază germanii își vor uza forțele militare în campania antisovietică până la limita maximă; în acest scop, anglo-americii vor sprijini pe ruși să respingă atacurile germane, împingându-i până la porțile Europei propriu-zise, dar nu-i vor lăsa să pătrundă prea adânc în inima Europei. Într-o a doua fază, anglo-americii vor lăsa pe germani să înainteze din nou în Rusia, pentru a o înfrânge. Cu o Germanie victorioasă în Rusia, dar al cărei potențial militar va fi epuizat, se va încheia pacea de compromis. El nu vroia, în ruptul capului, să admită că occidentalii ar putea lăsa Germania să fie distrusă și scoasă din articulația europeană, pentru a lăsa să triumfe «barbaria asiatică».

Consecvent acestei convingeri, Antonescu a inaugurat o politică pe care o credea abilă și obligatorie pentru un popor mic și primejduit. A continuat să-și ducă acțiunea politică și militară în orbita Germaniei, dar, în același timp, a căutat contacte și în cealaltă direcțiune, încredințând colaboratorului său cel mai apropiat, Mihai Antonescu, care deținea portofoliul Afacerilor Străine, să realizeze o apropiere de puterile occidentale.

De altfel, Antonescu socotea că, lucrând astfel, e consecvent cu țelurile de război ale României, așa cum îi spusese lui Hitler, de la primul contact cu Führer-ul german în 1940: refacerea vechilor frontiere ale României și distrugerea comunismului²¹.

Înfrângerea de la Stalingrad a modificat, deci, caracterul alianței dintre România și Germania, prima luând în serios posibilitatea desprinderii de Reich. Regimul lui Ion Antonescu care, pentru reconstituirea granițelor, angajase țara în război, a devenit astfel unul de tranziție, deoarece Stalingradul i-a șubrezit situația, multiplicând posibilitățile opoziției politice.

Desfășurarea operației de la Stalingrad, cu rezultatele cunoscute, a scos încă o dată în evidență, dacă mai era nevoie, importanța deosebită a relațiilor de comandament în cadrul unui război de coaliție. Acest tip de conflict, necesitând un comandament unic, presupune o importantă renunțare, acceptată a priori de statele participante, la libertatea de acțiune a fiecărui aliat, la suveranitate. Această renunțare însă, nu excludea, ci, dimpotrivă, impunea statuarea condițiilor de participare a fiecăruia dintre aliați la războiul de coaliție.

Din păcate, România s-a angajat alături de Germania, în războiul împotriva Uniunii Sovietice fără parafarea unei alianțe militare propriu-zise între cele două state, lucru rar întâlnit în istoria românească și chiar în ansamblul relațiilor internaționale. Sigur că se poate pune și întrebarea dacă la vremea aceea, stătea în posibilitățile României, ale lui Antonescu să impună Germaniei o alianță favorabilă, care să se circumscrie exact și exclusiv interesului nostru național. Răspunsul pare să fie mai curând negativ, dacă luăm în calcul situația, potențialul și poziția geopolitică a României în anii 1940–1941.

În aceste condiții, probabil că Antonescu a preferat să participe la război alături de Germania împotriva U.R.S.S., pentru satisfacerea dezideratelor noastre naționale, în lipsa unui tratat de alianță, care, mai mult ca sigur, ar fi fost încheiat în

termenii dictați de Hitler. Absența unui tratat de alianță poate fi — și a fost — interpretată în mod diferit. Pe de o parte, pentru statul român, pentru Antonescu, ea putea însemna o mai mare libertate de acțiune, posibilitatea refuzării unor cerințe germane, evitarea unor situații delicate, oprirea acolo unde se dorea. Pe de altă parte, lipsa unor angajamente precise, a unor limite și criterii, putea să determine — cum s-a întâmplat de fapt — ca aliatul german să ceară mereu mai mult, să angajeze statul român dincolo de legitimitatea intereselor sale.

S-a adevărit o dată în plus, practica supremației partenerului mai puternic, care a reușit să-și impună concepția de ducere a luptei și să-și exercite controlul asupra partenerului mai slab. S-a ajuns, astfel, la situații în care interesele românești au fost, deseori, neglijate, ignorate sau prejudiciate producându-se numeroase neînțelegeri, contradicții și chiar conflicte, soluționate de cele mai multe ori, prin compromisuri cerute de necesitatea satisfacerii intereselor reciproce. Neputându-se sustrage exigențelor războiului de coaliție, România a trebuit să se angajeze dincolo de Nistru, armatele române ajungând să lupte în bătălia Stalingrad, chiar dacă Antonescu a afirmat că „*nimeni nu ne poate cere altceva decât ceea ce noi consimțim a da*”²². Cedând presiunilor germane, Antonescu a trebuit să accepte trimiterea unor efective sporite pe front, 26 mari unități, cu toată împotrivirea forțelor social-politice și chiar a unor importanți factori militari. Mai mult decât atât, aceste efective au fost trimise la luptă fără a fi echipate și înzestrate corespunzător, pe baza unor promisiuni, care nu s-au respectat, că dotarea se va face pe front, de către germani.

În felul acesta s-a acceptat deliberat sacrificarea unor importante efective (chiar dacă s-au luat unele măsuri de diminuare a lor, prin reducerea numărului de batalioane la regimente de la trei la două) care n-au avut altă vină decât aceea de a fi executat ordinele primite.

Existența unui mare număr de mari unități române la Stalingrad impunea un comandament român care să le coordoneze. Deși s-a recunoscut acest lucru și s-au luat o serie de măsuri pentru constituirea unui grup de armate sub comandă română, pregătirile au fost permanent amânate, iar sub presiunea evenimentelor, s-a și renunțat la o asemenea inițiativă. În felul acesta, unitățile și marile unități române au rămas integrate în structurile germane. Aceasta a condus la situația în care comandamentele române aflate pe front, începând cu M.C.G., să nu aibă nici un temei în virtutea căruia să poată cere îmbunătățirea condițiilor de angajare a trupelor noastre, lăsând astfel completă libertate de acțiune comandamentului german de a le utiliza exclusiv după criterii proprii.

Au apărut, astfel, frecvent, situații în care s-au despărțit trupe de comandamente organice nu numai la mari unități (armate, corpuri de armată, divizii), dar chiar la unități (regimente) și subunități (batalioane). Abuzurile comandamentului german nu s-au oprit aici. Au existat numeroase cazuri în care au fost înlăturați din funcție generali și ofițeri români, fiind înlocuiți cu ofițeri germani (cum a fost cazul șefului statului major al Armatei 3 române).

La realizarea dispozitivului celor două armate române nu s-a ținut seama de posibilitățile reale de care dispuneau marile unități, singurul criteriu avut în vedere fiind disponibilizarea cât mai rapidă a marilor unități germane pentru a fi folosite la Stalingrad. Toate încercările comandamentelor române, fie că a fost vorba de

M.C.G. român, fie de comandamentele celor două armate, nu au avut nici o șansă, în fața unui comandament german, care nu-și urmărea decât propriile interese. Ca urmare a acestui fapt, dispozitivul operativ realizat de cele două armate române era asemenea unui cordon subțire, lipsit de adâncime și de rezerve, corespunzând comparației des utilizate în epocă, aceea că trupele erau înșirate „ca măgelele pe ață”²³.

Mai mult decât atât, trupele române nu au primit din partea comandamentului german (Grupul de armate „B”) o misiune precisă, elocvent fiind în acest sens răspunsul dat de generalul von Weichs, comandantului Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu: „Nu pot preciza ce vor face marile unități române care sosesc”²⁴.

În aceste condiții, cooperarea dintre comandamentele germane și comandamentele române s-a realizat cu mari dificultăți. Toate cererile venite din partea comandantului Armatei 3 române, M.C.G. român și chiar a lui Antonescu, privind lichidarea capetelor de pod și îmbunătățirea traseului alinimentului de apărare s-au izbit de răspunsul categoric al comandamentului german. La fel nu au fost luate în seamă informațiile cu privire la pregătirile inamicului și iminența contraofensivei acestuia, persistându-se în aprecierea falsă că inamicul este slăbit și că nu mai este capabil de riposte ofensive puternice. Ca urmare, singurul ordin, repetat cu obstinație către trupele române, a fost rezistența pe loc, „în orice condiții”, chiar dacă aceste „condiții” însemnau absența cronică a armamentului antitanc, în timp ce inamicul a folosit pe scară largă tocmai atacul cu blindate puternice.

Lipsa de prevedere a comandamentului german s-a manifestat și în ceea ce privește asigurarea unor rezerve puternice, în măsură să intervină în sectoarele amenințate ale armatelor române, a căror capacitate de luptă mai scăzută era bine cunoscută de partea germană, și care s-au aflat pe direcțiile cele mai probabile de acțiune ale inamicului. S-a ajuns astfel la situația în care, după declanșarea contraofensivei sovietice și străpungerea fronturilor celor două armate române, să nu existe forțe în măsură să execute contraatacuri sau contralovituri de natură să oprească înaintarea inamicului. S-a cerut în schimb rezistența cu orice preț, iar când ea s-a manifestat, cum a fost cazul „Grupului Lascăr”, în lipsa unor rezerve puternice care să execute contraatacul pentru despresurare, trupele române au fost sacrificate fără nici o remușcare.

Vinovații au fost căutați, firește, în tabăra românească, comandamentele fiind acuzate de lipsă de fermitate în exercitarea actului de conducere, iar trupele, de insuficientă combativitate. S-a ajuns, astfel, la situații limită, în care n-au existat numai jigniri adresate trupelor române, ci chiar lichidarea fizică, prin împușcare, a unor soldați și ofițeri români.

Măsurile pe care le-a luat comandamentul german pentru redresarea situației au stat sub semnul nervozității și al improvizației. Abia în aceste condiții a fost activat comandamentul Grupului de armate „Don”, dar nu sub comandă română, așa cum fusese prevăzut, ci germană. S-au făcut apoi subordonări de trupe, fără a se ține seama de ierarhia militară, a fost înlocuit un stat major de armată (la Armata 3 română), au fost destituiți comandanți și amenințați cu deferirea Curții Marțiale.

La intervenția vehementă și repetată a șefului M.C.G. român, generalul Ilie Șteflea și a mareșalului Antonescu, partea germană, fie că a fost vorba de Hitler,

de comandantul Grupului de armate „Don”, feldmareșalul Erich von Manstein, sau de șeful M.M.G., generalul Arthur Hauffe, conștientă de necesitatea menținerii alianței cu românii, în condițiile tot mai grele ale situației frontului, a luat unele măsuri reparatorii, dar care au fost destul de departe de a reface unitatea și frăția de arme româno-germană.

În ceea ce privește responsabilitatea comandamentului român, ea este exemplar ilustrată de aprecierea comandantului Armatei 3 române, generalul Petre Dumitrescu: *„Tragedia trăită de comandamentul nostru superior în lupta alături de germani constă tocmai în faptul că a fost clarvăzător, că a expus limpede convingerile sale, că a intervenit pe toate căile ce se puteau încadra într-o disciplină militară, dar fără să reușească decât în mică măsură să obțină rezultatele dorite (...) Inițiativa și răspunderea pe care doctrinele tuturor armatelor le acordă în mod normal comandamentelor de toate gradele au fost minimalizate, am putea spune chiar anihilate în acest război de coaliție, condus în modul cel mai dictatorial.*

Nu se poate angaja răspunderea unui comandament dacă nu i se lasă inițiativa necesară în conducerea operațiilor. Centralizarea operațiilor de către O.K.H. în perioada bătăliei din Cotelul Donului a mers atât de departe încât chiar pentru angajarea în atac a unei companii trebuia să se ceară aprobarea prealabilă a Grupului de armate.

Ce rol mai rămânea atunci comandanților de armată, corp de armată și chiar divizii? Comandanții de mari unități români, lipsiți de inițiativa ce normal trebuia să le revină și neputându-se sprijini nici pe clauzele unei Convenții de Cooperare, nu puteau să aibă decât o influență redusă la luarea hotărârilor, în vederea unei operațiuni.

În această situație, rolul lor se mărginea la un control cât mai des și conștiințios, cu scopul ca trupele să rezolve în cât mai bune condițiuni hotărârile luate de comandamentul german, și la grija permanentă de a asigura ostașilor noștri un trai cât mai bun, o asistență unitară etc. și să le mențină moralul.

Cu alte cuvinte, comandamentul nostru îi revenea sarcina ca prin mijloacele ce mai avea la îndemână să atenueze efectele nefaste ale unei conduceri dictatoriale și să rezolve cu mijloacele sale modeste și după concepții străine de doctrina noastră, situațiile — din care unele foarte grele — în care erau puse de comandamentul german²⁵.

Aceste constatări, exacte și la obiect, nu trebuie, după opinia noastră, să împiedice reliefaarea unor disfuncții, erori și atitudini necorespunzătoare întâlnite la unele comandamente românești de unități și mari unități, la unii generali și ofițeri. Ele au ieșit la iveală în timpul anchetelor ordonate de Ion Antonescu, care aveau drept obiectiv analizarea cauzelor și dimensiunilor înfrângerii de la Stalingrad.

Dacă informațiile despre generalul Nicolae Mazarini s-au dovedit doar simple plăsmuiri, opera unui „binevoitor”, altele s-au confirmat. Astfel, la 29 decembrie 1942, generalul Petre Dumitrescu a înaintat generalului Ilie Șteflea, șeful M.C.G., rapoarte personale prin care propunea sancționarea severă, mergând chiar până la îndepărtarea din armată a generalilor Theodor Ionescu, comandantul Corpului 1 armată și Aurelian Son, comandantul Corpului 5 armată²⁶. Primul a manifestat multă nervozitate în conducerea corpului și nu a executat ordinul de a nu proceda la o retragere prematură a comandamentului corpului. Cel de-al doilea a pierdut, chiar

În dimineața zilei de 19 noiembrie, legătura cu marile unități ce au fost ulterior încercuite (diviziile 5 și 6 infanterie) și, în loc să meargă în mijlocul trupei pentru a le împărtăși soarta, a preferat să se retragă. Generalul Aurelian Son a refuzat propunerea generalului Petre Dumitrescu de a merge, pe data de 21 noiembrie, cu un avion în mijlocul trupelor sale²⁷.

Mult mai grav a fost gestul generalului Nicolae Tătăranu, comandantul Diviziei 20 infanterie, rămasă în încercuire la Stalingrad, care a părăsit marea sa unitate. Impresia în rândul propriilor trupe, după cum relatează un martor ocular, maiorul Gheorghe Stan, a fost extrem de nefavorabilă, paralizantă chiar²⁸. Deși generalul Nicolae Tătăranu a declarat că a avut permisiunea Înaltului comandament german, a lui Hitler personal, mareșalul Ion Antonescu i-a ordonat să se reîntoarcă pe front, unde însă n-a mai ajuns, acuzând o depresiune nervoasă.

Așa cum rezultă din documente, mareșalul Ion Antonescu a fost nemulțumit de o parte a corpului de comandă. Dacă în raporturile cu aliatul german, el a făcut eforturi pentru apărarea onoarei și demnității ofițerilor și generalilor români, în documente interne el n-a încetat să critice lipsa de fermitate în conducerea propriilor trupe, manifestate de o serie de comandanți. La 24 noiembrie 1942, Ion Antonescu cerea generalului Ilie Șteflea să comunice ofițerilor observația că ruperea frontului denotă că unii dintre ei „și-au pierdut cumpătul, s-au lăsat impresionați de loviturile inamicului, de care de altfel erau preveniți și nu au rezistat cu toată înverșunarea”²⁹. Anchetele ordonate de conducătorul statului au relevat faptul că la unitățile și subunitățile unde comandanții au luptat în mijlocul trupelor, soldații au făcut minuni de vitejie. În schimb, acolo unde trupa nu a fost bine condusă, rezultatele au fost sub așteptări. Iată, de exemplu, la Divizia 15 infanterie, ofițerii urmărind confortul, în loc să se instaleze în gropi, și-au construit bordeie reperabile, astfel că toate posturile de comandă de companie, batalion și regiment au fost strivite, marea unitate înregistrând, din această cauză, pierderi însemnate³⁰.

De asemenea, defectuos a fost și procedeul de a chema ofițerii din prima linie înapoi la comandamente de divizii, corpuri de armată și armată pentru a le da ordine. Acest fapt, întâlnit mai des la diviziile 5 și 13 infanterie, a determinat ca, în toiul luptei, ofițerii să părăsească unitatea sau subunitatea, să vină înapoi să primească ordine. Normală și firească era situația inversă, ca ofițeri de la eșaloanele superioare să meargă la cele inferioare pentru a controla și stăpâni situația.

Deficiențe s-au semnalat și la o parte a ofițerilor din artileria terestră și anti-aeriană, care, sub pretextul că nu știu să lupte cu armamentul infanteriei, se eschivau de la îndeplinirea unor misiuni sau se retrăgeau. Serioase carențe s-au constatat la nivelul formațiunilor de servicii încadrate cu personal mai puțin instruit și dotate precar. În Cotul Donului și Stepa Calmucă, relevau analizele M.St.M., în general trupele din linia întâi au luptat foarte bine, iar „spatele” a manifestat uneori stări de panică și deșănțare³¹.

Aceste fapte și gesturi fac parte din „logica”, să spunem așa, a războiului, care s-au manifestat în bună măsură și la aliații germani și la adversarii sovietici. Oricum, nu ele au reprezentat linia de conduită a comandamentelor românești care au fost nevoite să acționeze în situații extrem de nefavorabile, fără o dotare corespunzătoare, fără echipament de iarnă, carburanți, muniție, mijloace de transport etc. Or,

după cum se știe, de asigurarea acestora s-a obligat să se ocupe partea germană, atunci când s-a negociat trimiterea unor efective mai mari pe front de către România. Din păcate, unitățile și marile unități au ajuns pe front, dar cele promise de comandamentul german, nu. Pornind de la această stare de lucruri, mulți comandanți români au tras o concluzie, nu departe de adevăr, că trupele române au fost sacrificate deliberat de Înaltul Comandament german.

Una dintre marile greșeli ale comandamentului german a fost subestimarea posibilităților adversarului și plecând de la aceasta, stabilirea unor obiective nerealistice în raport cu forțele și mijloacele avute la dispoziție, ceea ce a avut ca rezultat, în final, înfrângerea gravă de la Stalingrad.

Sub aspect strategic, operația de la Stalingrad reprezintă un adevărat model privind executarea unei contraofensive, care s-a soldat cu încercuirea și nimicirea unei importante grupări de forțe. Contraofensiva sovietică s-a remarcat prin simplitatea și îndrăzneala atât a concepției cât și a execuției. Pregătirea contraofensivei s-a făcut cu păstrarea secretului, măsurile privind mascarea fiind de-a dreptul remarcabile. Loviturile planificate și executate au fost mult depărtate în spațiu și decalate în timp, fapt ce a permis surprinderea adversarului, care nu a sesizat, de la început, intenția de încercuire și, ca urmare, nu a adoptat măsurile corespunzătoare. Pentru asigurarea nimicirii grupării principale s-au realizat două inele de încercuire, unul interior și altul exterior. Hotărâtoare în realizarea succesului contraofensivei s-a dovedit a fi folosirea pe scară largă a blindatelor (a tancurilor și a autotunurilor). Pentru a crește moralul propriilor trupe, sovieticii, înainte de declanșarea contraofensivei, au experimentat și expus în fața trupelor, ce trebuiau să atace, efectul materialului antitanc românesc asupra tancurilor, îndeosebi asupra tancului T 34. Rezultatul a fost, și câmpul de luptă a dovedit-o, completa ineficiență a tunurilor antitanc din dotarea armatei române³².

Pe plan operativ, în cadrul operației de la Stalingrad a existat o mare varietate de modalități de exprimare, atât pe plan ofensiv cât și defensiv. Operația de apărare a armatei a devenit mult mai complexă. În dispozitivul armatei au început să se constituie grupări de artilerie antiaeriană, rezerve de artilerie antitanc, iar contraloviturile au căpătat un caracter mai hotărâtor. Fâșiile de apărare ale armatelor au avut o dezvoltare frontală cuprinsă între 90–250 km și o adâncime de 30–40 km. Dispozitivul operativ al armatelor a fost pe un singur eșalon.

Pe plan tactic, lupta de apărare a unităților și marilor unități s-a caracterizat, în general, printr-o mai mare varietate a procedeelelor întrebunțate. A crescut mult rolul amenajărilor genistice și al apărării antitanc. Dispozitivele de luptă au fost pe unul sau două eșaloane. Lărgimea fâșiilor de apărare la diviziile de infanterie a fost de regulă de 15–18 km dar, de multe ori, a depășit 20 km, iar adâncimea a ajuns la 6–8 km.

Cele două armate române participante la Stalingrad au executat operații de apărare în condiții diferite. Astfel, în timp ce Armata 3 a avut comanda asupra trupelor sale încă de la intrarea în dispozitiv și a putut, atât cât i s-a permis, să organizeze apărarea, comandamentul Armatei 4, deși se afla în zonă încă de la sfârșitul lunii septembrie, nu și-a luat în subordine forțele decât după prima zi de la declanșarea contraofensivei sovietice. În tot acest timp s-a ocupat cu probleme de aprovizionare și asigurare materială. Au existat diferențe și în ceea ce privește subordonările. În

timp ce Armata 3 a fost subordonată direct Grupului de armate „B”, Armata 4 română a fost în subordinea Armatei 4 tancuri germane.

De asemenea, au fost deosebiri semnificative și în ceea ce privește fâșiile de apărare primite. Armatei 3 i-a fost destinată o fâșie între armatele 8 italiană și 6 germană, al cărei aliniament de apărare se sprijinea, în linii generale, pe un curs de apă (fluviul Don) și avea o dezvoltare frontală de aproximativ 160 km. Pentru acest front a avut la dispoziție zece divizii.

Armata 4 a primit pentru apărare o fâșie a cărei lungime depășea 250 km, pentru care avea la dispoziție practic șase divizii (una fiind în subordinea Corpului 4 armată german). Dacă în stânga avea un vecin, la dreapta sa exista un spațiu de circa 100 km acoperit numai de patrulare de recunoaștere. Ca obstacol existau o serie de lacuri, dar care, după îngheț și-au pierdut această valoare.

Dispozitivul operativ pe care au fost silite să-l adopte cele două armate a fost pe un eșalon, cu o rezervă. Dacă Armata 3 a reușit, după unele lungi insistențe să oprească în rezervă, două divizii (una de infanterie și una de cavalerie), rezerva Armatei 4 a avut o valoare aproape nesemnificativă. Corpurile de armată aveau în rezervă, de regulă, grupurile de cercetare și batalioanele de pionieri, iar diviziile, cel mult un batalion. Absența din rezervă a unor blindate a făcut practic imposibilă executarea contraloviturilor și contraatacurilor.

Toate aceste elemente, la care s-au mai adăugat evident și altele, au influențat modul de desfășurare a operațiilor celor două armate. Oricum, pe lângă diferențele pe care le-am enumerat au existat și elemente comune. Dintre acestea s-a detașat faptul că pentru ambele armate, fâșiile de apărare primite au depășit cu mult posibilitățile de organizare a unor dispozitive puternice, care să fie în măsură să oprească un atac de o asemenea intensitate, cum a fost cel declanșat de sovietici. Valoarea de obstacol atât a fluviului Don, cât și a salbei de lacuri de la sud de Stalingrad a fost anulată atât de faptul că inamicul deținea importante capete de pod, cât și de înghețul care a intervenit.

Un alt factor care a influențat negativ desfășurarea operațiilor celor două armate a fost absența unui comandament român care să le coordoneze acțiunile, fapt ce se impunea cu necesitate, deoarece ele acționau la mare distanță unele de altele. M.C.G. român, chiar dacă se afla pe front din luna august, nu a avut atribuții operative. Apreciem deci, că neintrarea în funcție a proiectatului Grup de armate „Don”, sub comandă română, a avut consecințe nefaste pentru trupele noastre.

Mai mult decât atât, conducerea germană s-a exercitat într-un mod strict centralizat, nepermițându-se nici un fel de inițiativă din partea armatelor române. În ceea ce privește modalitățile de folosire a forțelor române, nu s-a plecat de la premisa organizării unei apărări puternice și stabile, ci, de la necesitatea disponibilizării cât mai multor mari unități germane, într-un timp cât mai scurt, pentru a fi utilizate la cucerirea Stalingradului, care devenise o obsesie.

Celor două armate române nu li s-a stabilit o misiune precisă, direcții de interzis, modul de cooperare cu vecinii și de intervenție a Grupului de armate „B” în folosul lor, misiunea grupului și intențiile sale. Singurul lucru care a fost repetat cu obstinație, așa după cum rezulta din Ordinul de operații nr. 1 al O.K.H.-ului din 14 octombrie 1942, a fost de a se rezista, cu orice preț, pe aliniamentul de apărare, fără nici un gând de retragere.

Acest lucru s-a cerut în condițiile în care amenajarea genistică a terenului era ca și inexistentă, iar câmpurile de mine erau realizate pe porțiuni infime. Artileria antitanc a armatelor, deși numeroasă, era de calibru mic și, cum am arătat, ineficace în fața tancurilor sovietice.

La Armata 3 existau 48 tunuri antitanc de 75 mm, ceea ce însemna o piesă la 3–4 km de front, în condițiile în care inamicul a atacat cu 12 tancuri pe km de front, iar Armata 4 avea 24 piese de 75 mm la un front de peste 250 km, ceea ce însemna 1 tun la 10 km de front! Sistemele cu foaia de cort și sticlele de gaz, subliniau numeroși comandanți, trebuiau părăsite deoarece s-au dovedit fără efect.

Aprovizionarea cu muniție, materiale, carburanți și hrană a fost cu totul necorespunzătoare, lipsa muniției făcându-se simțită deja după prima zi de luptă. Trupele au intrat în perioada de iarnă fără echipament corespunzător, ceea ce a produs numeroase cazuri de degerături.

Răspunderea pentru o asemenea situație revenea comandamentului german, care avea sarcina mișcării și a trenurilor noastre de aprovizionare, care au fost expediate la timp din țară, dar au fost întârziate deliberat, deoarece a avut prioritate aprovizionarea armatei germane.

Analizele întreprinse de M.St.M. au relevat faptul că organizarea diviziei de infanterie pe trei regimente a două batalioane n-a corespuns nevoilor câmpului de luptă. Corectivul aplicat de a pune la dispoziția diviziei un batalion de infanterie ușoară, rezultat din întrunirea grupurilor de cercetare de la regimente, n-a rezolvat cerințele tactice, mai ales în condițiile fronturilor largi.

De asemenea, grupurile de cercetare, formate dintr-un escadron hipo, o secție de tunuri antitanc și o grupă de mitraliere au fost complet neviabile deoarece sovieticii au avut elemente motorizate, ori „*calul nu poate lupta contra mașinii și blindajului*”³³.

Cu toate aceste condiții vitrege, militarii celor două armate române s-au bătut cu hotărâre. Deși sovieticii au realizat o superioritate covârșitoare în sectoarele de rupere, succesul lor s-a datorat, în principal, folosirii blindatelor, împotriva cărora nu au existat mijloace adecvate. Acuzațiile aduse ostașilor români că s-ar fi retras fără luptă sunt lipsite de orice temei, în condițiile în care pierderile suferite pe câmpul de luptă au fost cele pe care statisticile le arată. Aceasta nu înseamnă că nu au existat, așa cum am arătat, și o serie de neajunsuri, inclusiv la nivelul cadrelor de comandă și ale statelor majore.

Corpul de comandă (mai ales ofițerii inferiori) provenea în mare măsură din ofițeri de rezervă, care nu aveau o pregătire militară corespunzătoare. O altă deficiență a constituit-o lipsa acută de subofițeri (iar cei care existau au îndeplinit, cu precădere, sarcini administrative). Militarii nu erau antrenați în executarea lucrărilor de amenajare genistică, în folosirea minelor, îndeosebi a celor magnetice, precum și în utilizarea unor forme și procedee adecvate de luptă împotriva tancurilor. De asemenea, date fiind condițiile grele în care au fost siliți să acționeze, militarii au avut, în general, un moral destul de scăzut. Toate aceste carențe nu pot fi socotite însă cauza principală a înfrângerilor suferite de armatele române.

Desfășurarea operațiilor a pus în evidență rolul diferitelor genuri de armă. Astfel, s-a evidențiat rolul cu totul deosebit al tancurilor, mai ales pentru executarea unor puternice riposte cu caracter ofensiv, dar și al autotunurilor, cu precădere în

apărare, care dispuneau ca și tancurile de blindaj eficace, de mobilitate, iar în plus, de o mai mare putere de foc. Un rol remarcabil a continuat să-l joace artileria, atât în pregătirea de foc, cât și în sprijin nemijlocit. Un alt element de semnalat este acela al efectului demoralizator pe care l-au jucat „katiușele”, deși eficacitatea lor reală nu era cu totul deosebită.

Ca urmare a folosirii în masă a atacului cu tancuri, s-a evidențiat necesitatea amenajării obstacolelor antitanc de diferite tipuri, ca și a folosirii minelor antitanc pe suprafețe mari. În afară de aceasta, s-a impus pregătirea vânătorilor de tancuri, în condițiile în care nu existau alte mijloace eficace.

Toate acestea au avut implicații pe linia organizării. Fiecare unitate se impunea să aibă o baterie antitanc eficace (calibru 75 sau 88 mm). La eșalonul corpurilor de armată a apărut necesitatea creării unei unități antitanc, care, eventual să poată fi utilizată și antiaerian iar la nivel de armată s-a constatat utilitatea existenței cel puțin a unei mari unități blindate și antitanc.

Măsuri speciale s-au impus și pe linia instruirii trupelor, pentru a face față războiului modern, în care lupta împotriva tancurilor trebuia să constituie una din componentele de bază.

În privința conducerii trupelor, aceasta trebuia să se exercite ferm, prompt, eficient, în orice condiții. Existența unor legături de transmisiuni corespunzătoare și a unor mijloace adecvate de culegere a informațiilor au apărut ca indispensabile pentru realizarea în bune condiții a actului de comandă.

O serie de măsuri erau necesare și pe linia ridicării moralului trupelor. Prezența activă a comandanților în mijlocul oamenilor și-a dovedit eficiența, dar pe lângă aceasta, o bună dotare materială, ca și existența unor relații de adevărată camaraderie se puteau constitui în factori favorizanți.

În concluzie, în urma operațiilor desfășurate, deși principiile de bază atât în apărare, cât și în ofensivă n-au suferit modificări esențiale, creșterea mobilității, a puterii de izbire și de foc reclamau o serie de reconsiderări și măsuri, în așa fel, încât în viitor, trupele române să poată duce cu succes acțiuni de luptă impuse de războiul pe care trebuiau încă să-l poarte.

În mare parte, experiența acumulată, chiar dacă uneori tragică, a fost folosită de M.St.M. în procesul de reorganizare din anul 1943 când, prin măsuri ferme, dar și prin abilitate diplomatică, forțele militare românești au fost refăcute.

NOTE

- ¹ G. Jukes, *op. cit.*, p. 180.
- ² Colonelul Aimé Constantini, *op. cit.*, p. 135.
- ³ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 8.
- ⁴ G. K. Jukov, *op. cit.*, p. 501.
- ⁵ Hans Doerr, *op. cit.*, p. 14.
- ⁶ Gheorghe Buzatu, *Istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*,..., vol.1, p. 124.
- ⁷ S.W. Westphal, W. Kreippe, K. Zeitzler, *Hotărâri fatale*, Moscova, Editura Militară, 1953, p. 209.
- ⁸ Generalul Ion Gheorghe, *op. cit.*, p. 256.
- ⁹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol.2, p. 215.
- ¹⁰ James L. Stockesbury, *op. cit.*, p. 209.
- ¹¹ Erich von Manstein, *op. cit.*, p. 322.
- ¹² Alan Clark, *op. cit.*, p. 322.
- ¹³ Florin Constantiniu, *Doi ori doi fac șaisprezece*,..., pp. 51–52.
- ¹⁴ *Hitler parle à ses généraux*, Edition Albin Michel, Paris, 1964, pp. X–XI.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. XII.
- ¹⁶ Liddell Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol.1, ..., p. 342.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 345.
- ¹⁸ Alan Clark, *op. cit.*, p. 111.
- ¹⁹ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 205.
- ²⁰ *Apud* Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 417.
- ²¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol.2, p. 140.
- ²² A–H, vol.1, p. 199.
- ²³ Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.1051, c.160.
- ²⁴ *Ibidem*, fond 949, dosar nr. 126, f. 384.
- ²⁵ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu; *op. cit.*, pp. 432–433.
- ²⁶ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 180/1942, f. 2–4; 10–11.
- ²⁷ *Ibidem*, f. 11.
- ²⁸ *Ibidem*, fond manuscrite, dosar nr. 21.05, f. 22–28.
- ²⁹ Adrian Pandeia, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *op. cit.*, p. 337.
- ³⁰ Arh. Naț. Buc., fond P.C.M., cabinet militar, dosar nr. 168/1942, f. 90.
- ³¹ *Ibidem*, f. 129.
- ³² Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II 1.2724, c.57.
- ³³ *Ibidem*, c.25.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Arh. M.A.E.	–	Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
Arh. I.S.P.A.I.M.	–	Arhiva Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
Arh. M.Ap.N.	–	Arhiva Ministerului Apărării Naționale
Arh. Naț. Buc.	–	Arhivele Naționale București
Arh. Naț. Buc., fond P.C.M.	–	Arhivele Naționale București, fond Președinția Consiliului de Miniștri
A–H	–	<i>Antonescu–Hitler, Corespondență și întâlniri inedite (1940–1944)</i> , vol. 1–2, București, 1991. Ediție alcătuită de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache
I.V.O.V.S.S.	–	Istoriia velikoi otecestvennoi voinî Sovetskogo–Soiuza
M.Of.	–	Monitorul Oficial
M.O.	–	Monitorul Oastei
R.I.M.	–	Revista de Istorie Militară
R.I.A.D.	–	Relații internaționale în acte și documente
V.O.V.S.S.	–	Velikoi Otecestvennoi voinî Sovetskogo Soiuza, 1941–1945. Kratkaia Istoriia, Moskva, 1965.

LISTĂ DE ABREVIERI ÎN TEXT, HĂRȚI ȘI SCHEME

A

A	–	armată (A.3 = Armata 3)
A.A.(a.a.)	–	antiaerian
a.c. (t).	–	anticar (antitanc)
A.C.A. (a.c.a.)	–	apărare contra aeronavelor
Aprov.	–	aprovizionare
Arc.(arc.)	–	aruncătoare
Arm.(arm.)	–	armament
Art.(art.)	–	artilerie
Art.Căl.(art.căl.)	–	artilerie călărească
Art.Gr.(A.G.)	–	artilerie grea
Av.(av.)	–	aviație

B

Batal.(btl.)	–	batalion
Bg.(Brig.)	–	brigadă
Bir.	–	birou
Bl.(bl.)	–	blindat(ă)
Bt.(bt.)	–	baterie

C

C.A.	–	corp de armată (C. 6 A = Corpul 6 armată)
Cv.(cav.)	–	cavalerie
C.Cv.	–	corpul de cavalerie
Cdt.	–	comandant
Cdt-ment.	–	comandament
C.f.(c.f.)	–	cale ferată
C.G.	–	cartier general
C.I.	–	contrainformații
C.L.(c.l.)	–	care de luptă
C.M.(M-te.)	–	corpul de munte
Cp.(cp.)	–	companie
Cpt.(cpt.)	–	căpitan

D

D.(Div.)	- divizie (D.1 I. = Divizia 1 infanterie)
Dn.	- divizion
Dt.	- Detașament

E

E.N.I.	- elemente neîndivizionate
esc.	- escadron

F

Fr.	- front (Fr. "Don" = Frontul Don)

G

Ge.(ge.)	- geniu
Gl.(gl.)	- general
Gl.a. (gl.)	- general de armată
Gl.bg. (gl.)	- general de brigadă
Gl.c.a. (gl.)	- general de corp de armată
Gl.div. (gl.)	- general de divizie
Gr.	- grup, grupare
Gr.A.	- grup de armate (Gr. A. „Don“ = Grupul de armate „Don“)

I

I.(Inf.)	- infanterie

L

lt.	- locotenent
lt.col.	- locotenent-colonel
Luftwaffe	- aviația militară germană

M

M.(M-te.)	- munte, vânători de munte (D.2.M. = Divizia 2 vânători de munte)
M.C.G.	- Marele Cartier General
M.M.G.	- Misiunea Militară Germană
M.St.M.	- Marele Stat Major
M.U.	- mari unități
Mitr.(mitr.)	- mitralieră(e)

O

Ob.(ob.)	- obuziere
O.K.H.	- Înaltul Comandament al trupelor de uscat germane
O.K.W.	- Înaltul Comandament al Armatei Germane

P

P.C.	– post (punct) de comandă
plt.(plut.)	– pluton
Pl.(pi.)	– pionieri

R

R.(Reg.)	– regiment (R.10 art. = Regimentul 10 artilerie)
I/R	– Batalionul (divizionul) 1 din Regimentul...
R.(Roș.)	– roșiori (R. 6R. = Regimentul 6 roșiori)
Rz.(rez.)	– rezervă

S

Stavka	– Cartierul General (sovietic)
Sv.	– servicii

T

T.(Tu.)	– tunuri
Trs.	– transmisiuni
Trsp.(trsp.)	– transport

U

u.f.	– unități de foc

V

V.(Vt., V-tori)	– vânători (R.3V. = Regimentul 3 vânători)

V

VASILEVSKI, A. M. — 17, 18, 22, 57, 61, 138, 139, 140, 143, 187, 188, 189, 190, 191
VATUTIN, N. F. — 17, 81, 138, 145, 189
VLASOV, A. I. — 18, 110
VOICU (detașament) — 115, 146, 147, 150, 213, 262, 272
VORONOV, N. N. — 138, 212

W

WATS, LARRY — 42
WEICHS, MAXIMILIAN von — 82, 94, 106, 107, 136, 146, 157, 175, 192, 220, 221, 223,
227, 229, 230, 232, 247
WENCK, WALTHER — 154, 156, 231, 263, 272
WERTH, ALEXANDER — 60
WESTPHAL, S. W. — 254
WETZEL — 97

Y

YAMAMOTO, ISORAKU — 47

Z

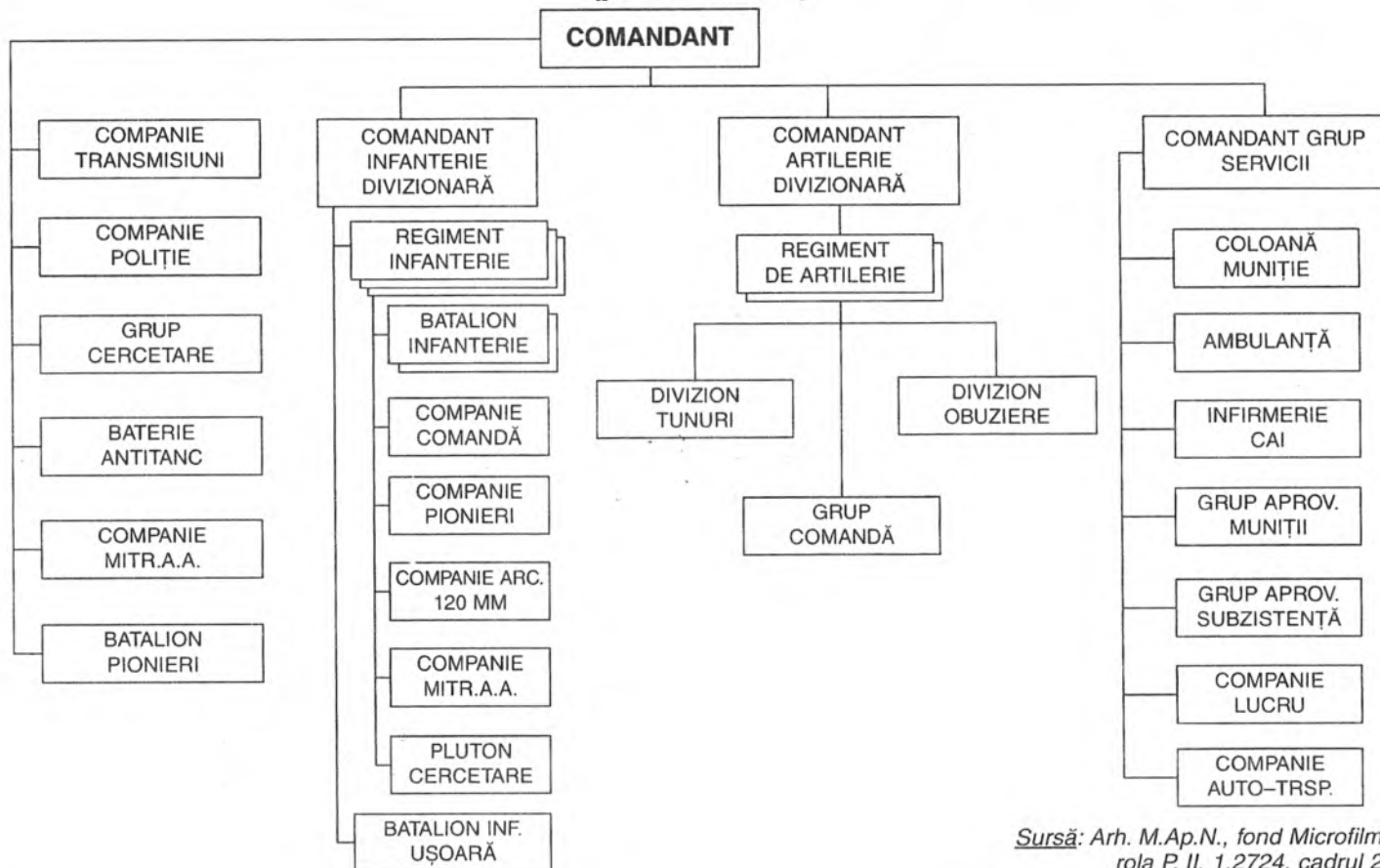
ZAHARIA, MARIN — 80
ZEITZLER, KURT — 148, 179, 238, 242, 254
ZIEGLER — 75
ZLOTESCU (detașament) — 155

LISTA SCHEMELOR

1. Divizia de infanterie (1942).
2. Divizia de vânători de munte (1942).
3. Divizia de cavalerie (1942).
4. Divizia blindată (1942).
5. Eșalonul 1 al Marelui Cartier General român.
6. Marele Cartier General român. Grupul de armate „Mareșal Ion Antonescu” (Proiect).
7. Situație comparativă între divizia română și cea germană de infanterie (ambele pe șase batalioane).

DIVIZIA DE INFANTERIE (1942) (pe 7 batalioane)

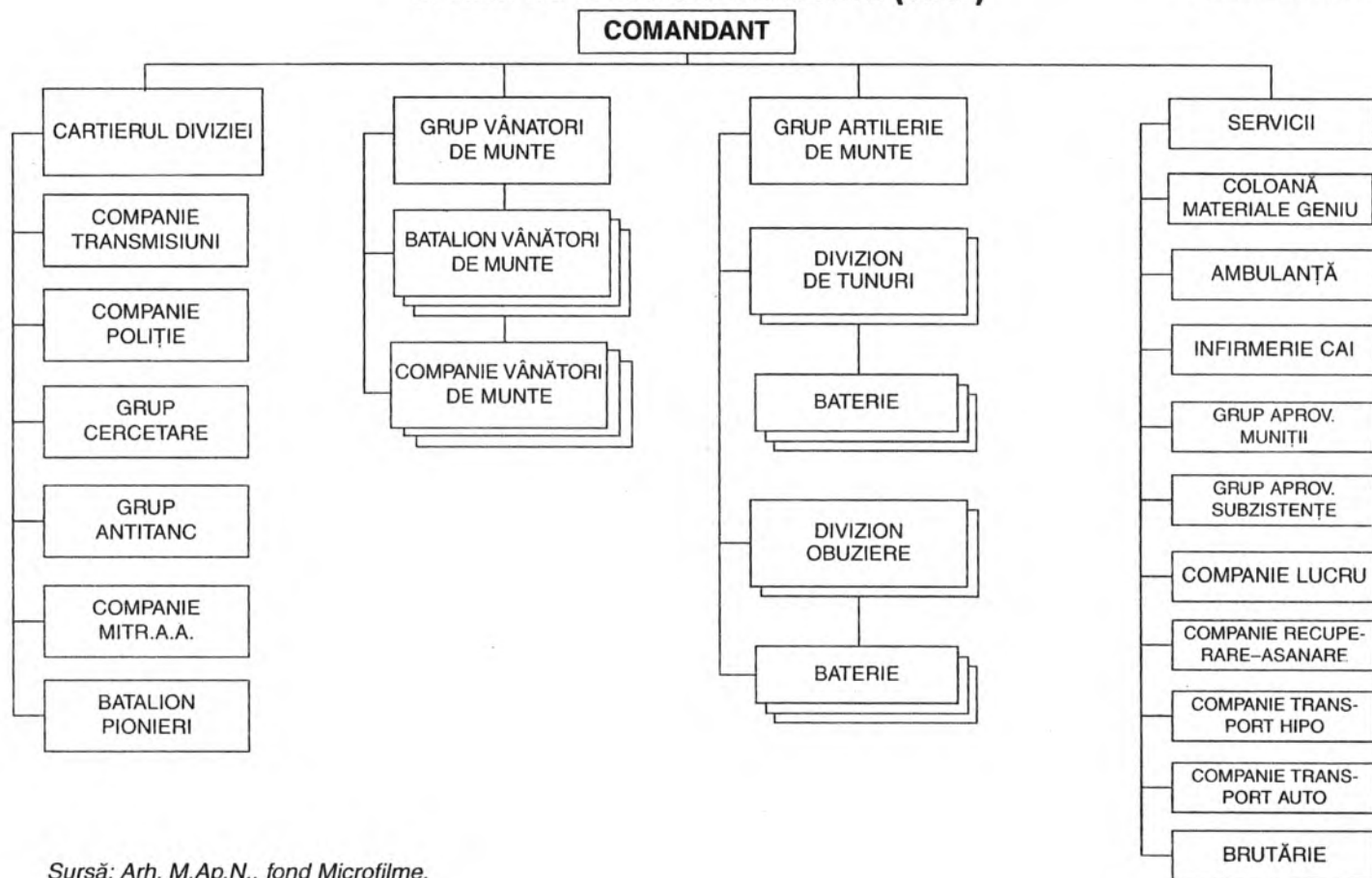
SCHEMĂ NR. 1

Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II, 1.2724, cadrul 26.

DIVIZIA DE VÂNĂTORI DE MUNTE (1942)

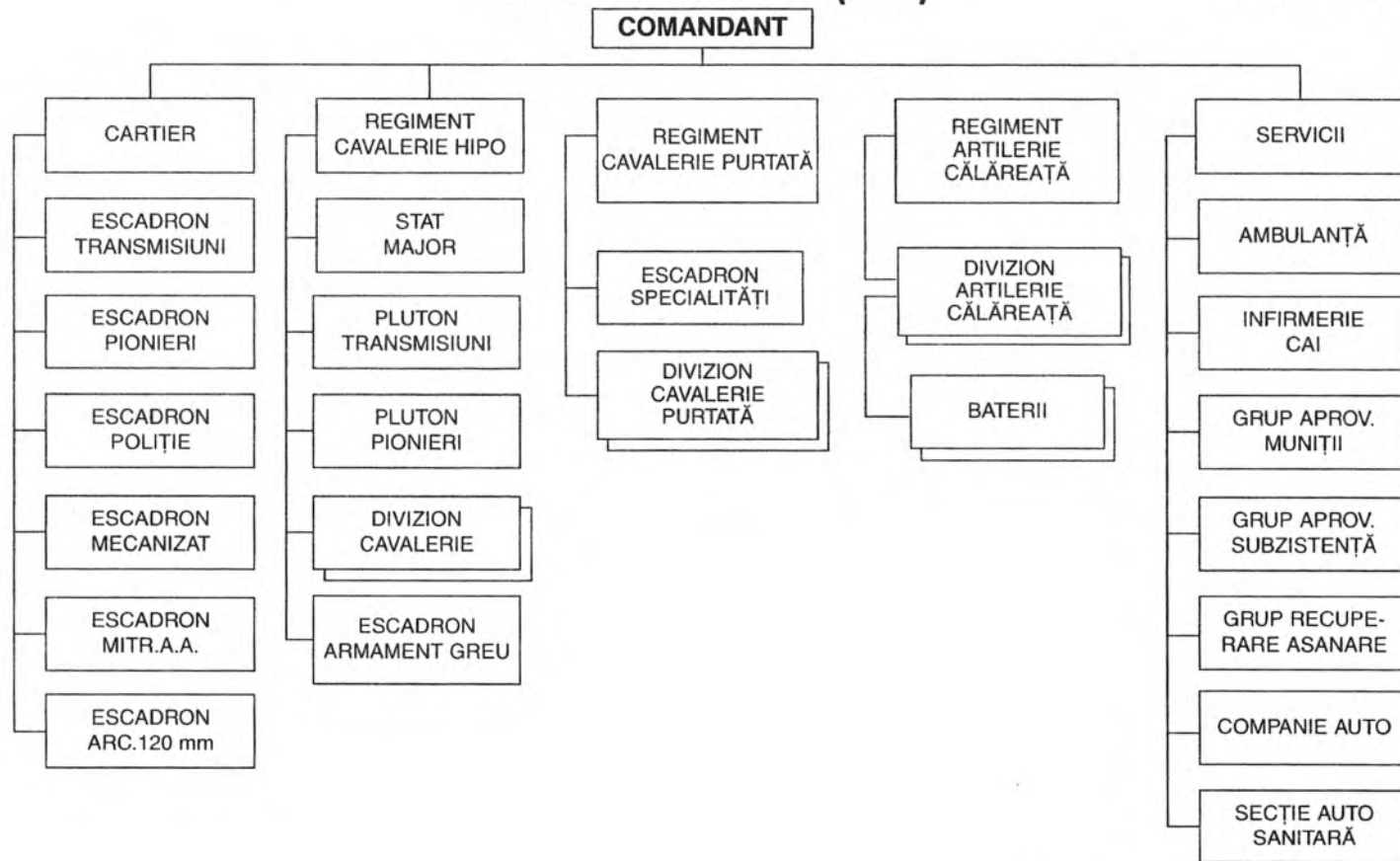
SCHEMĂ NR. 2

Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme,
rola P. II, 1.2724, cadrul 29.

DIVIZIA DE CAVALERIE (1942)

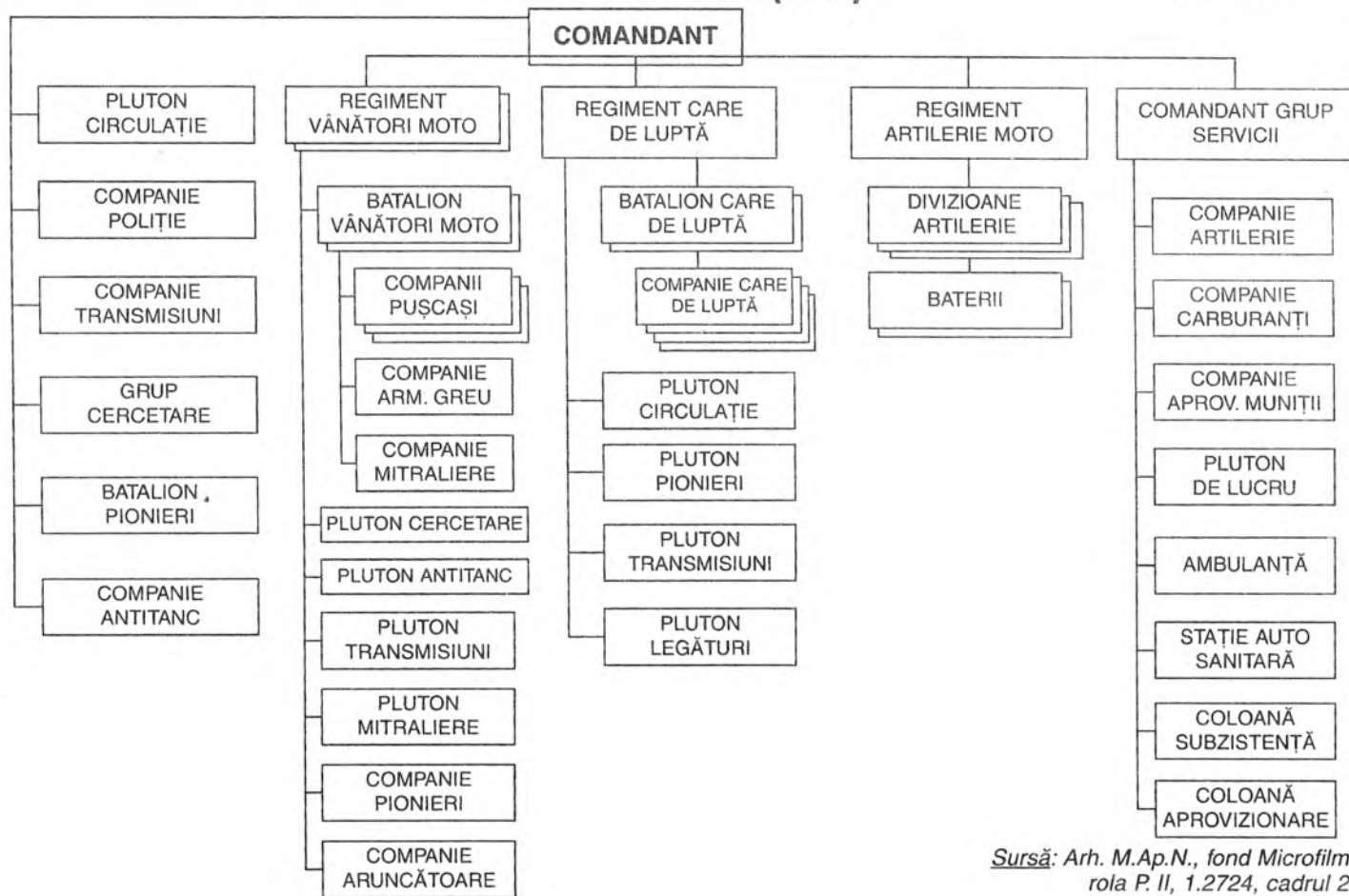
SCHEMĂ NR. 3

Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II, 1.1544, cadrul 388.

DIVIZIA BLINDATĂ (1942)

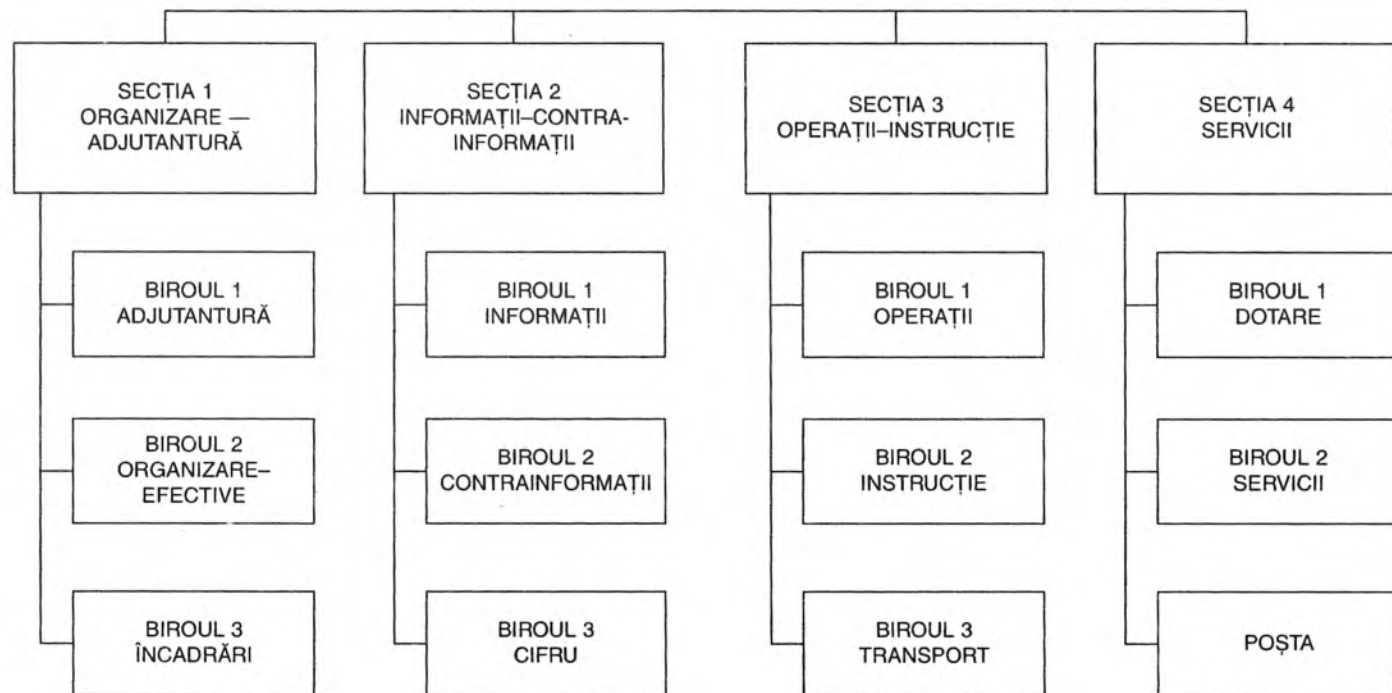
SCHEMĂ NR. 4

Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II, 1.2724, cadrul 27.

EȘALONUL 1 AL MARELUI CARTIER GENERAL ROMÂN

SCHEMĂ NR. 5

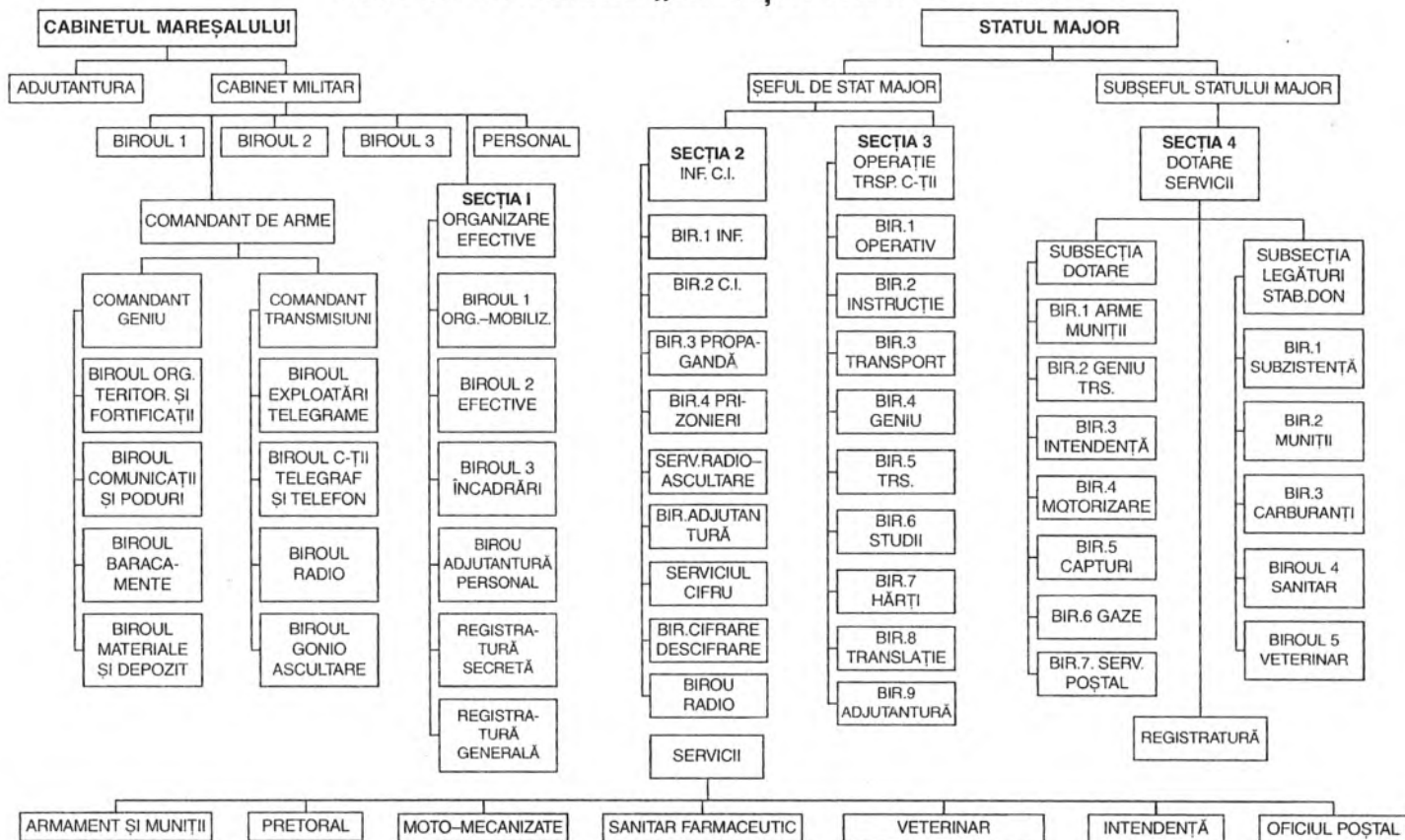

*Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme,
rola P. II, 1.2724, cadrul 25.*

MARELE CARTIER GENERAL ROMÂN

GRUPUL DE ARMATE „MAREȘAL ION ANTONESCU“

SCHEMĂ NR. 6

Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P. II, 1.2724, cadrul 26.

DOTAREA DIVIZIEI ROMÂNE ȘI GERMANE (ambele pe 6 batalioane)

MATERIAL	DIVIZIA ROMÂNĂ	DIVIZIA GERMANĂ
ARME INDIVIDUALE	11.796	Aprox.aceeași cantitate
PUȘTI MITRALIERE	376	382
PISTOALE	2.821	Aprox.aceeași cantitate
MITRALIERE	113	67
PISTOALE MITRALIERE	525	525
ARUNCĂTOARE 60mm	60	60
ARUNCĂTOARE 81,4mm	24	36
ARUNCĂTOARE 120mm	18	-
TUNURI ANTITANC ORGANICE	48	60
TUNURI ANTITANC ÎNTĂRIRE	6/75mm	6/75mm
TUNURI ÎNSOȚIRE	12	20/75mm 6/150mm
ARME ANTITANC	-	69
MITRALIERE A.A.	14	-
TUNURI CÂMP	24	-
OBUZIERE UȘOARE	24/100mm	36/105mm
OBUZIERE GRELE	-	12/150mm
TRĂSURI HIPO	1.438	1.471
AUTOVEHICULE	119	570
MOTOCICLETE	14	320

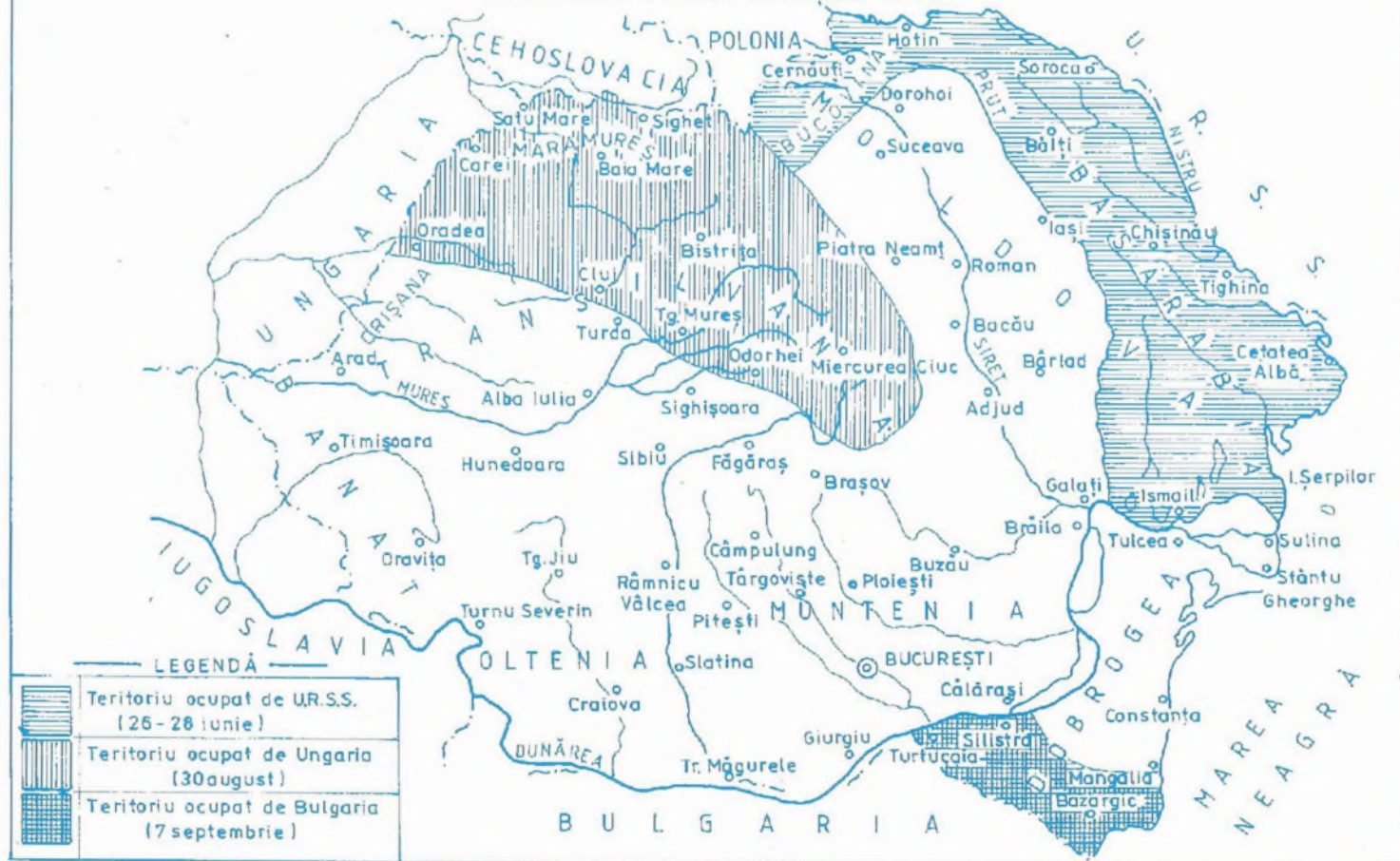
*Sursă: Arh. M.Ap.N., fond Microfilme,
rola P. II, 1.1188, cadrele 80; 184.*

LISTA HĂRȚILOR

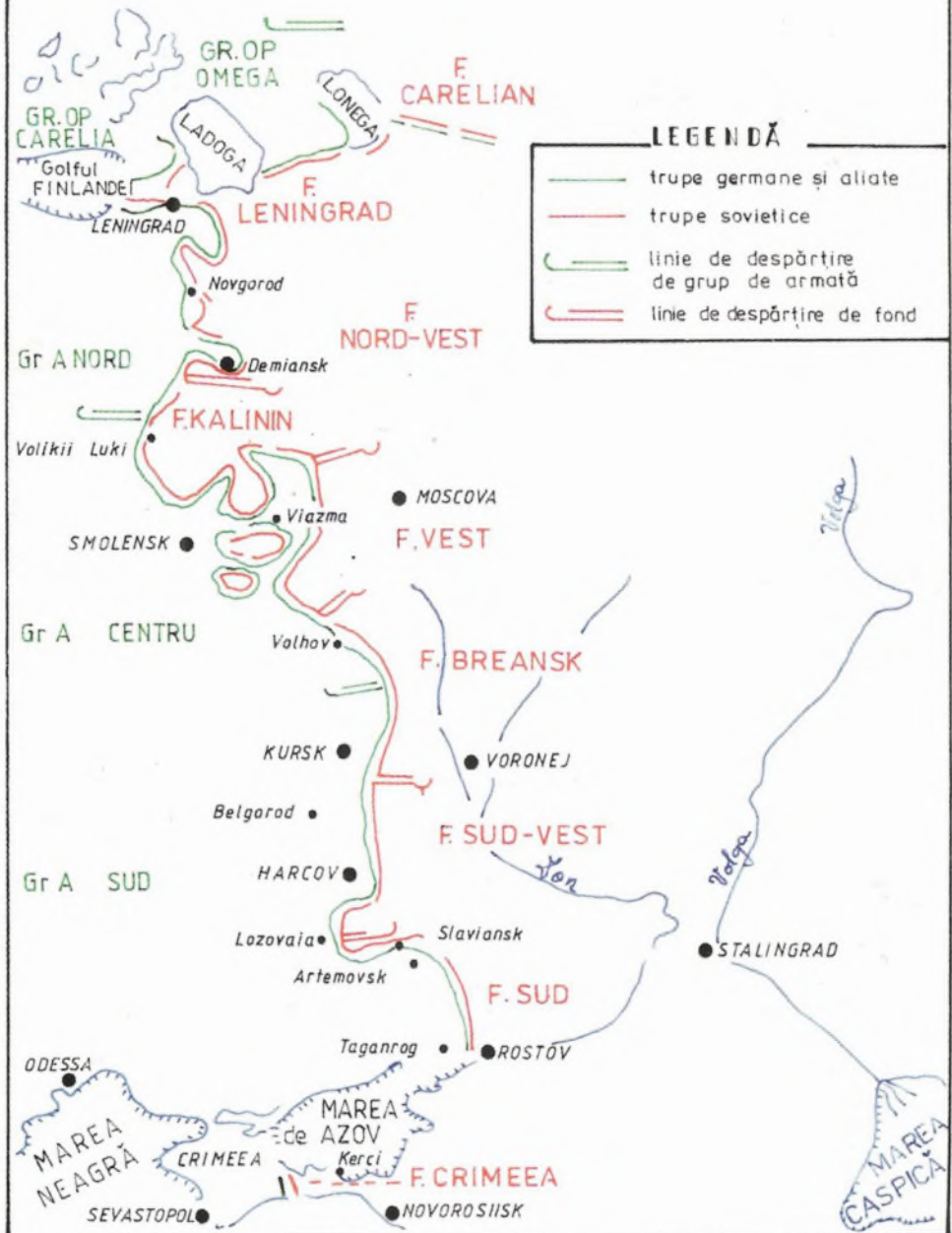
1. România în septembrie 1940.
2. Situația frontului sovieto–german la sfârșitul lunii aprilie 1942.
3. Planul comandamentului german pentru vara anului 1942.
4. Desfășurarea operațiilor la flancul sudic al frontului sovieto–german în vara și toamna anului 1942.
5. Rețeaua hidrografică în Cotul Donului și Stepa Calmucă.
6. Rețeaua de comunicații în Cotul Donului și Stepa Calmucă.
- 6A. Rețeaua de comunicații rutiere.
- 6B. Rețeaua de căi ferate.
7. Dispozitivul Armatei 3 române la 1 noiembrie 1942.
8. Dispozitivul Armatei 4 române în Stepa Calmucă (19 noiembrie 1942).
9. Dispozitivul Grupului de armate „B” în luna noiembrie 1942.
10. Planul operației „Uranus”.
11. Operația de apărare a Armatei 3 române în Cotul Donului (19–22 noiembrie 1942).
12. Dispozitivul de apărare a forțelor româno–germane pe râul Cir.
13. Dispozitivul Grupului „Lascăr”.
14. Operația de apărare a Armatei 4 române în Stepa Calmucă.
15. Planul operației „Saturn”.
16. Planul operației „Viscolul”.
17. Armata 4 română în operația „Viscolul”.
18. Acțiunile de apărare ale Armatei 4 române (24 decembrie 1942–3 ianuarie 1943).

ROMÂNIA ÎN SEPTEMBRIE 1940

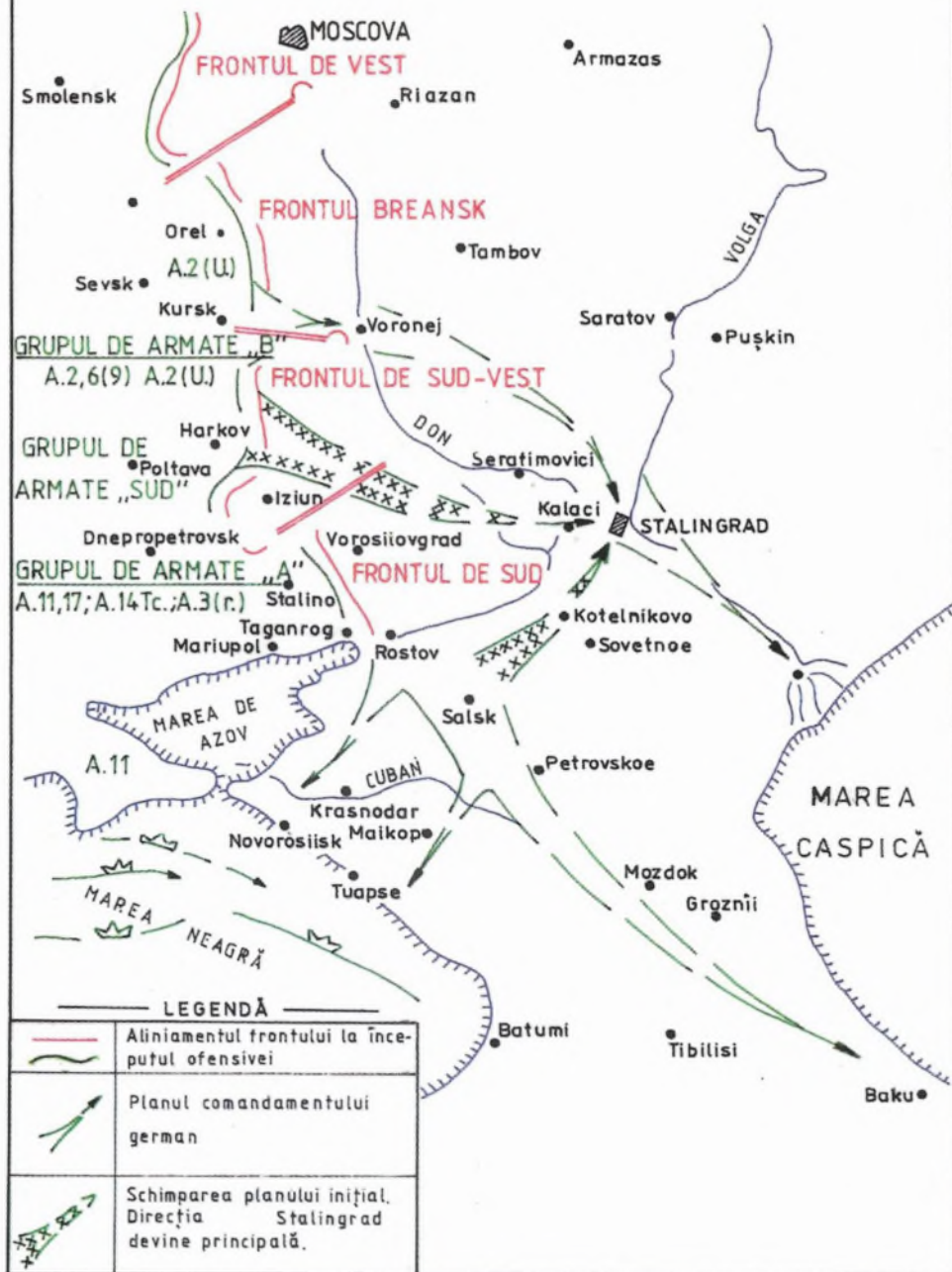
HARTA NR.1

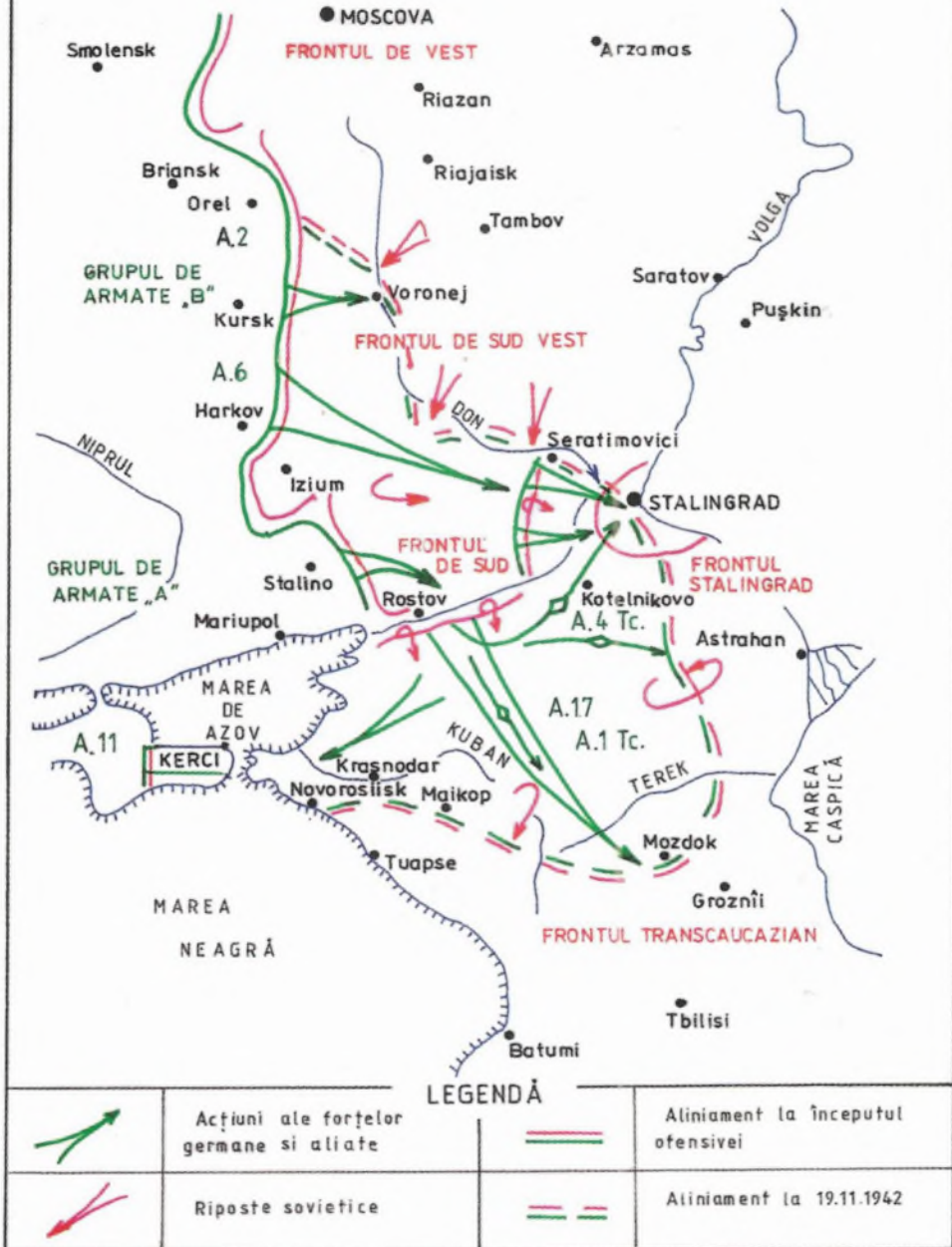
SITUAȚIA FRONTULUI SOVIETIC GERMAN LA SFÂRȘITUL LUNII APRILIE 1942

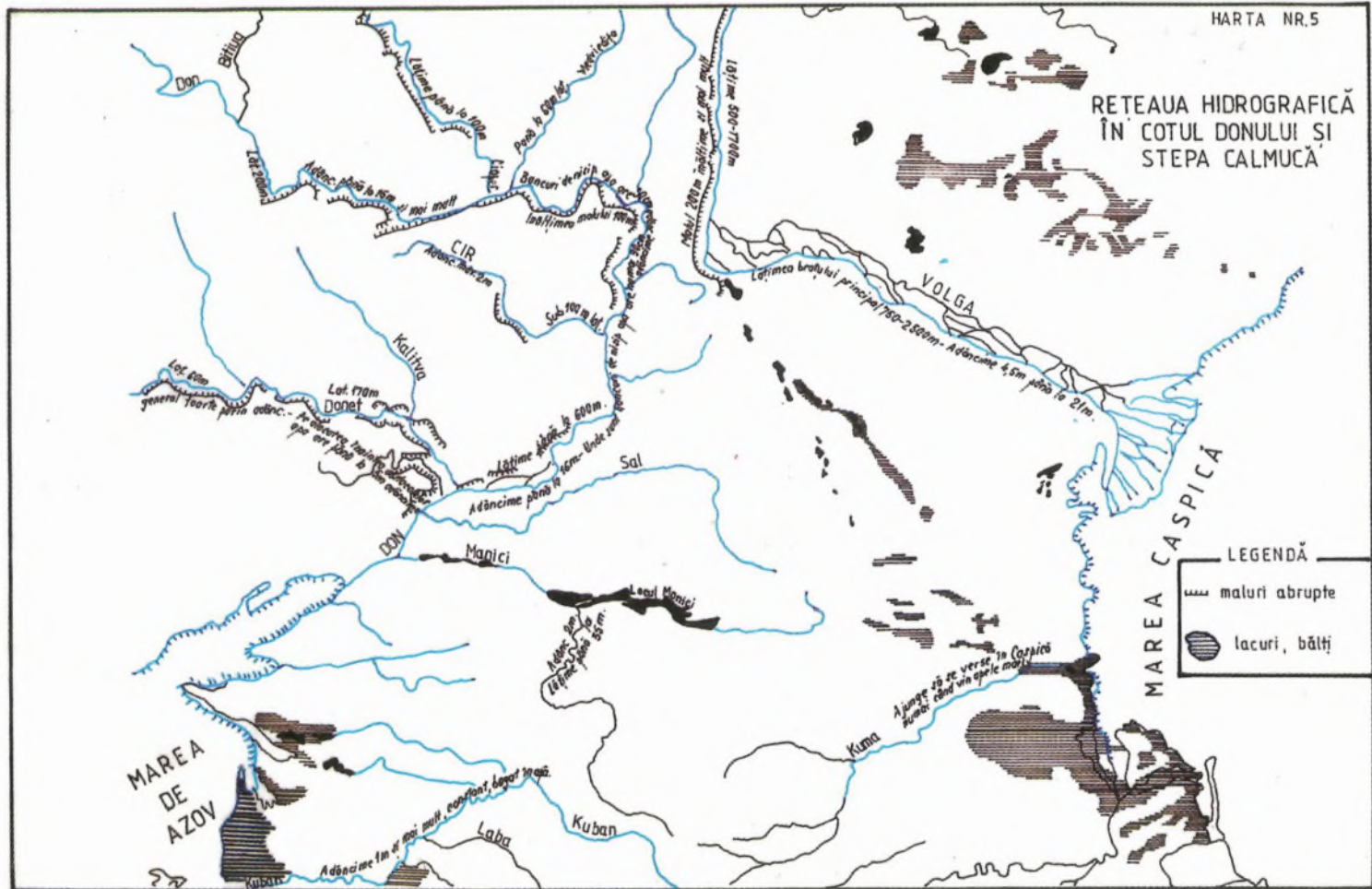
PLANUL COMANDAMENTULUI GERMAN PENTRU ANUL 1942

DESFĂȘURAREA OPERAȚIILOR LA FLANCUL SUDIC AL FRONTULUI SOVIETO-GERMAN ÎN VARA ȘI TOAMNA ANULUI 1942

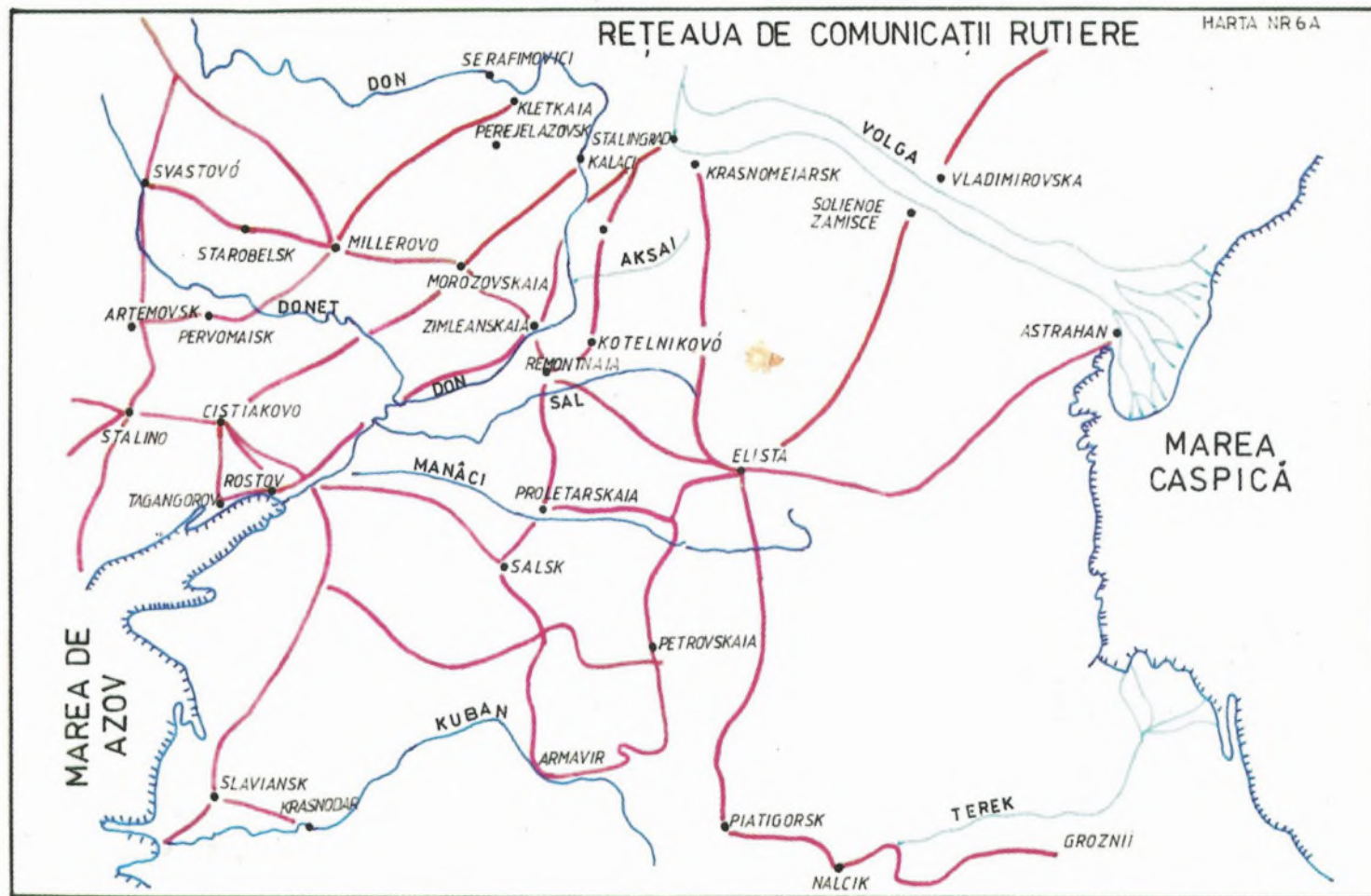

RETEAUA HIDROGRAFICĂ
ÎN COTUL DONULUI ȘI
STIPA CALMUCĂ

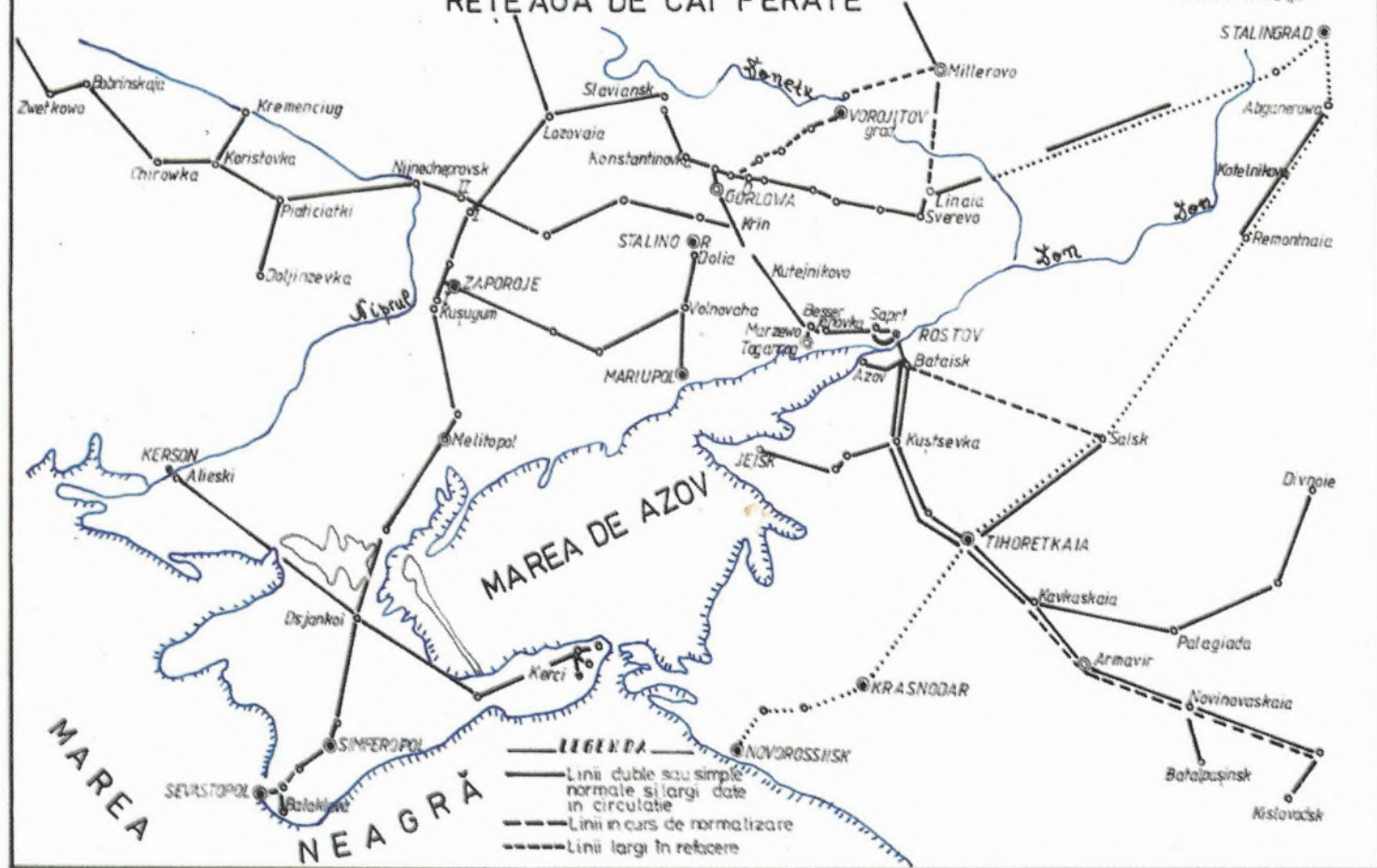
REȚEAUA DE COMUNICAȚII RUTIERE

HARTA NR 6A

REȚEAUA DE CĂI FERATE

HARTA NR 6 „B”

DISPOZITIVUL ARMATEI 3 ROMANE

(19 noiembrie 1942)

A 8 italiană

FRONTUL DE SUD-VEST

A1Gd

A5Tc

A21

FRONTUL DON

A65

A24

A6

C 8, 11, 51 A, 14 Bl

LEGENDĂ

- xx— Linie de despărțire de armată
- x— Linie de despărțire de corp de armată
- Linie de despărțire de divizie
- PC de armată
- PC de corp de armată

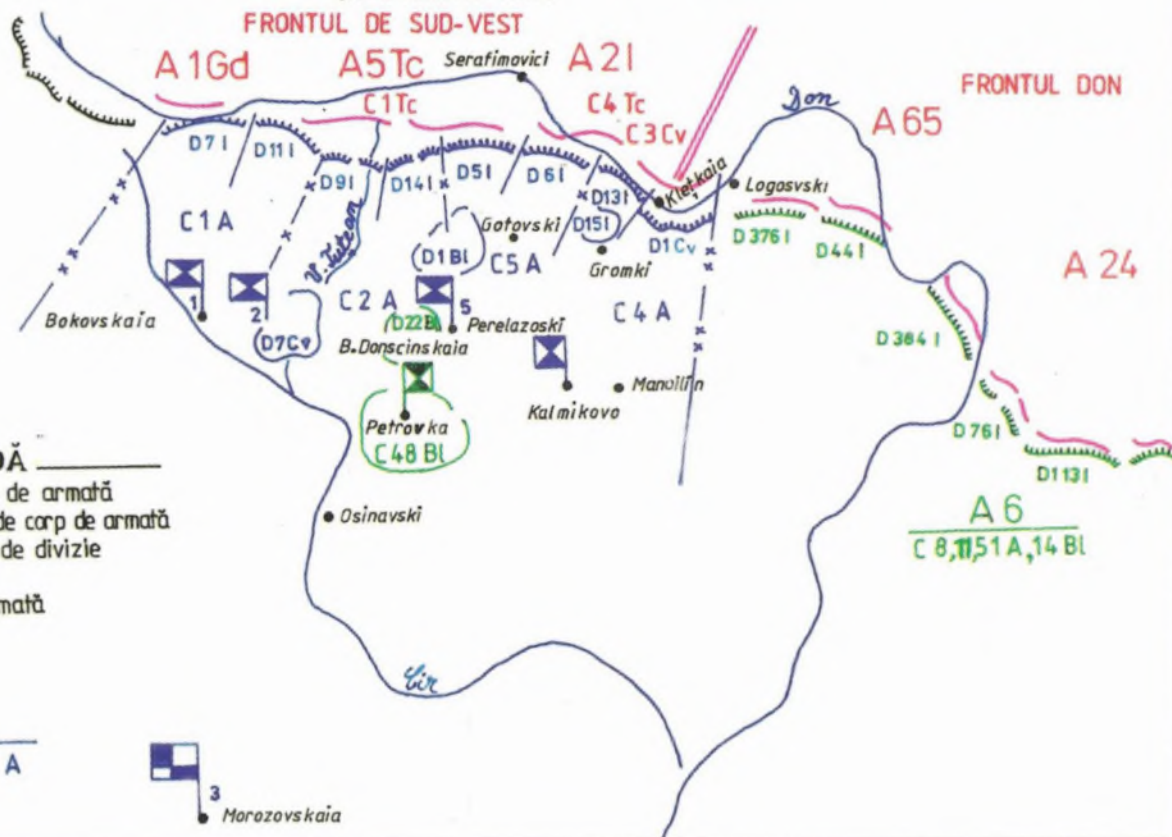
A.3

C 1, 2, 3, 4, 5 A

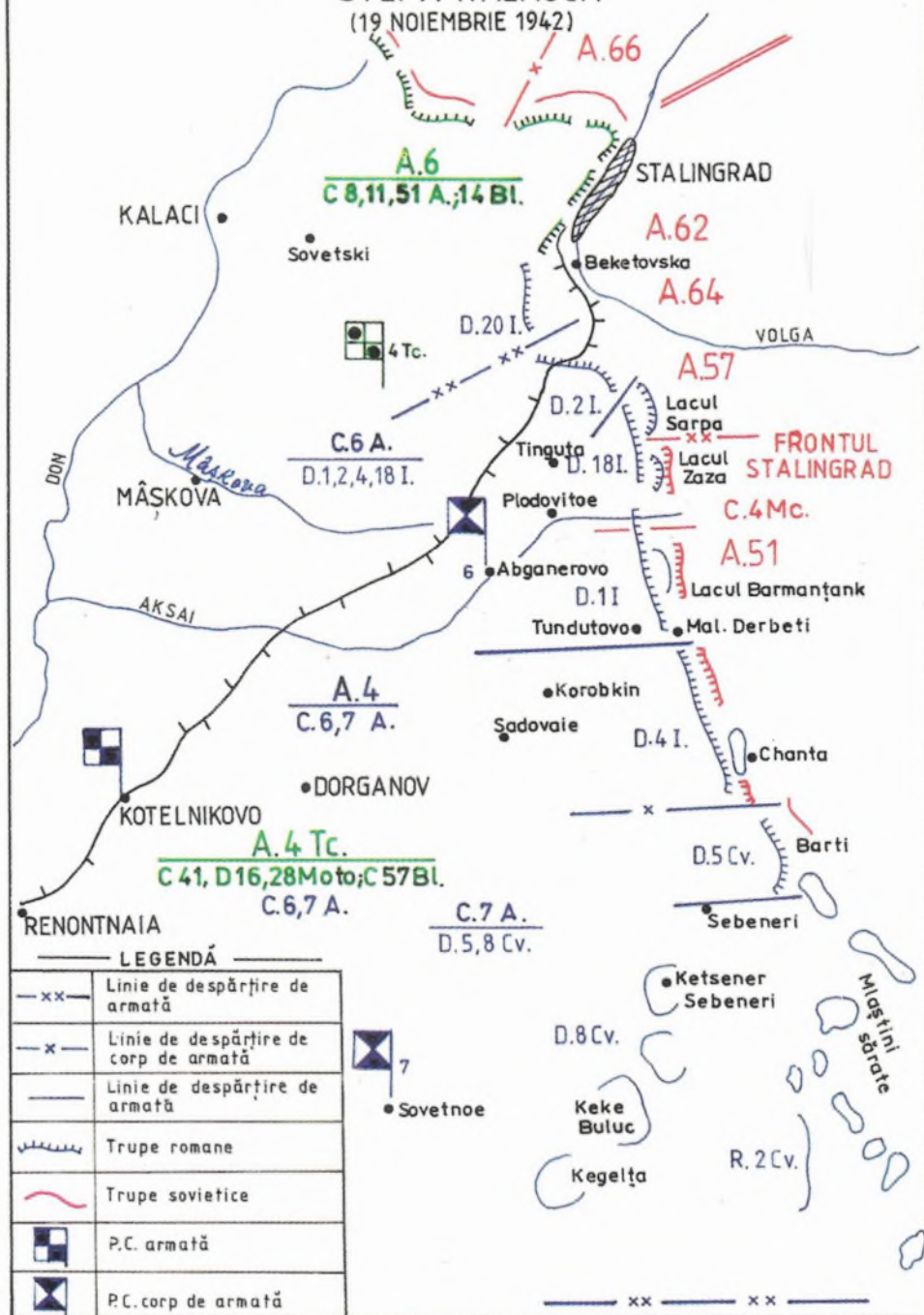
3

Morozovskaia

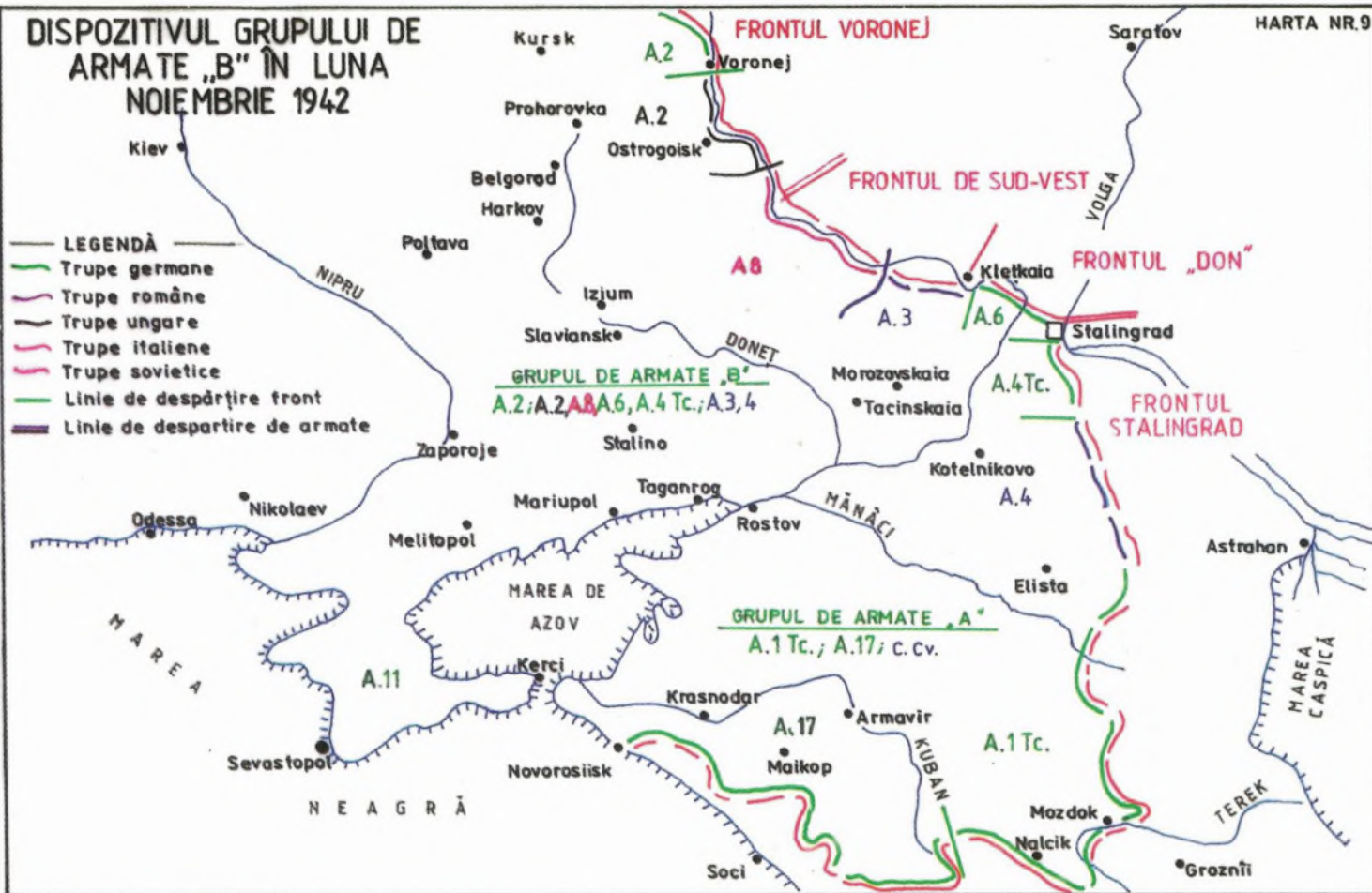
DISPOZITIVUL ARMATEI 4 ROMÂNE ÎN STEPA KALMUCA

(19 NOIEMBRIE 1942)

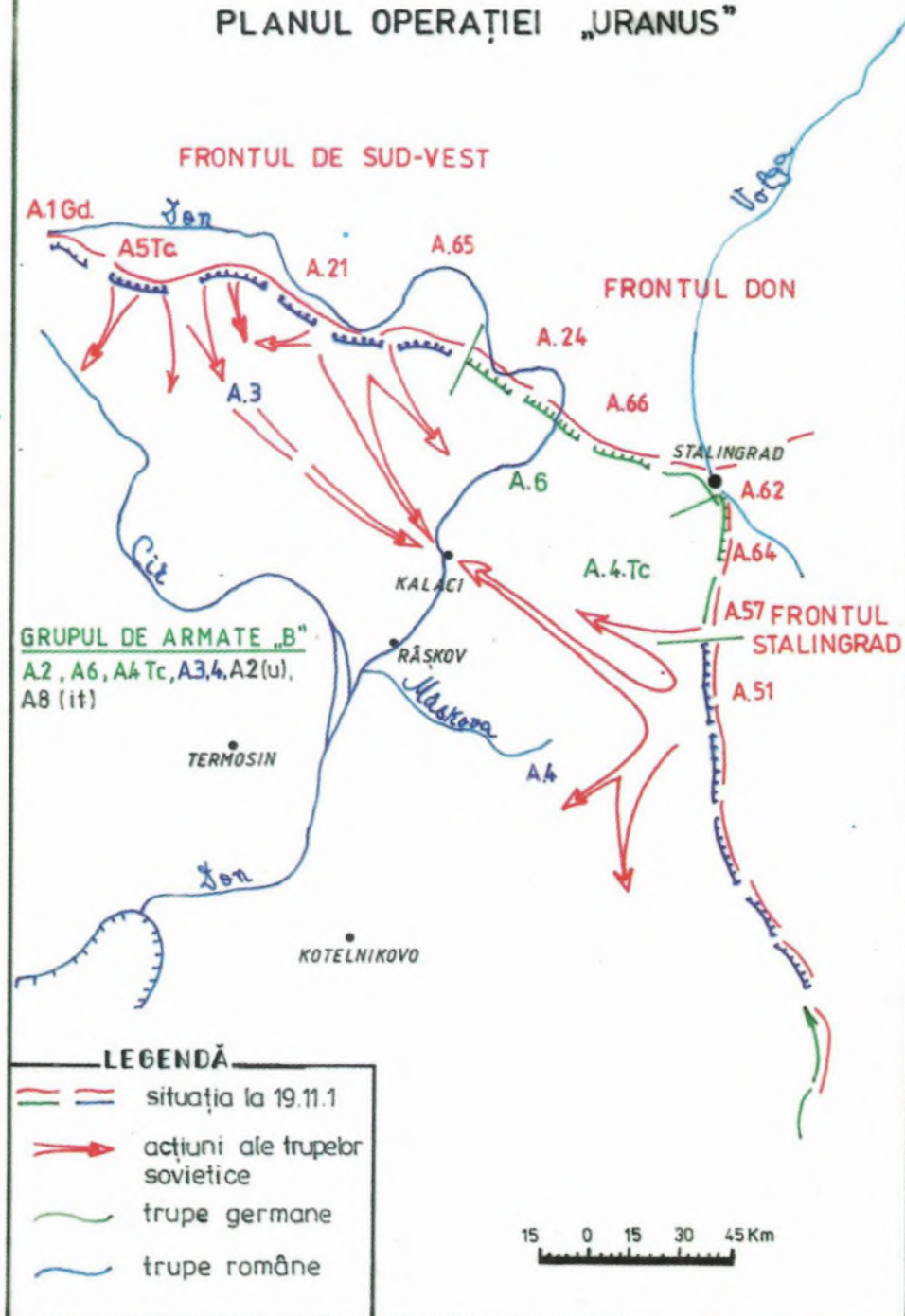

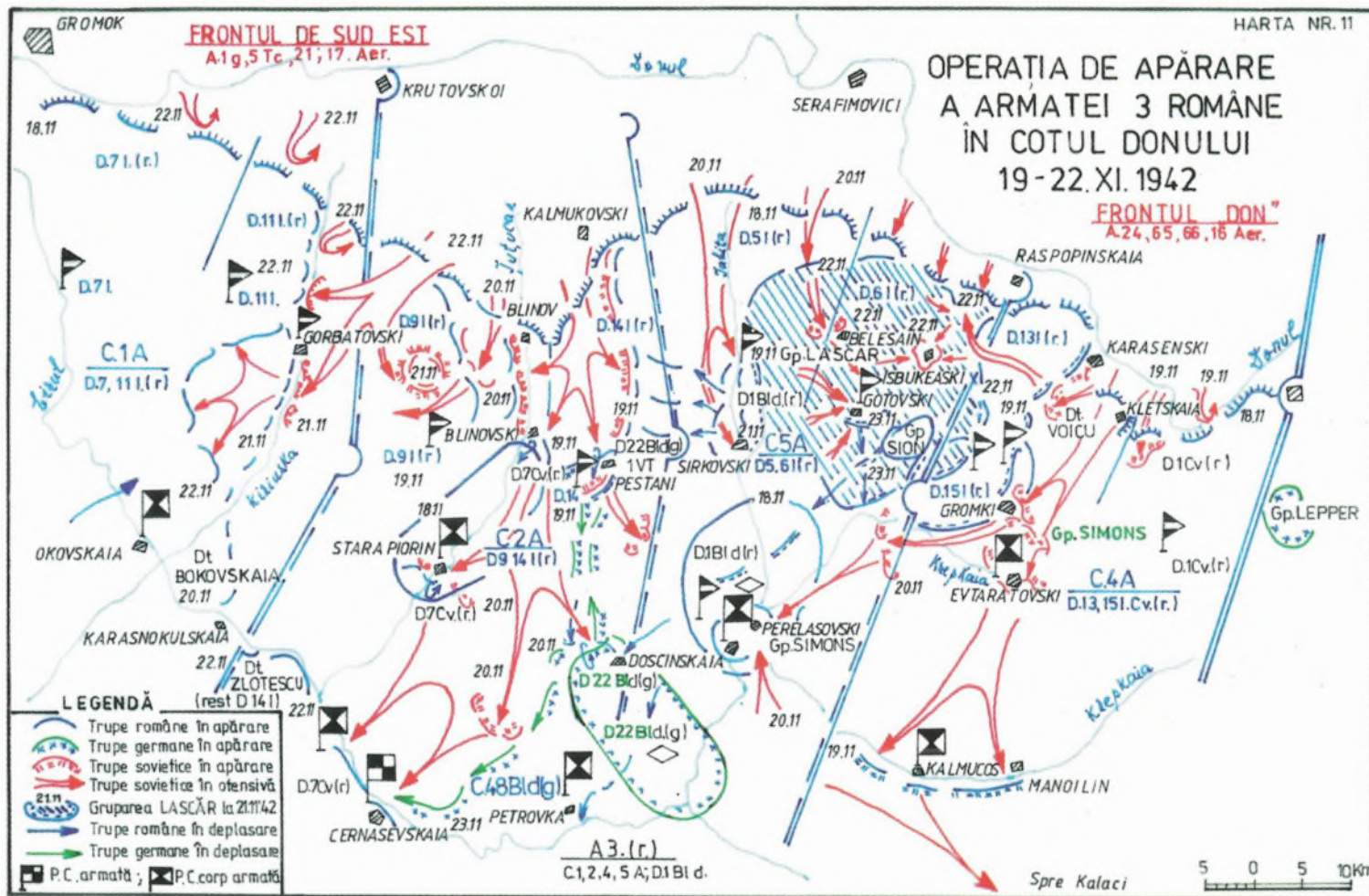
DISPOZITIVUL GRUPULUI DE ARMATE „B” ÎN LUNA NOIEMBRIE 1942

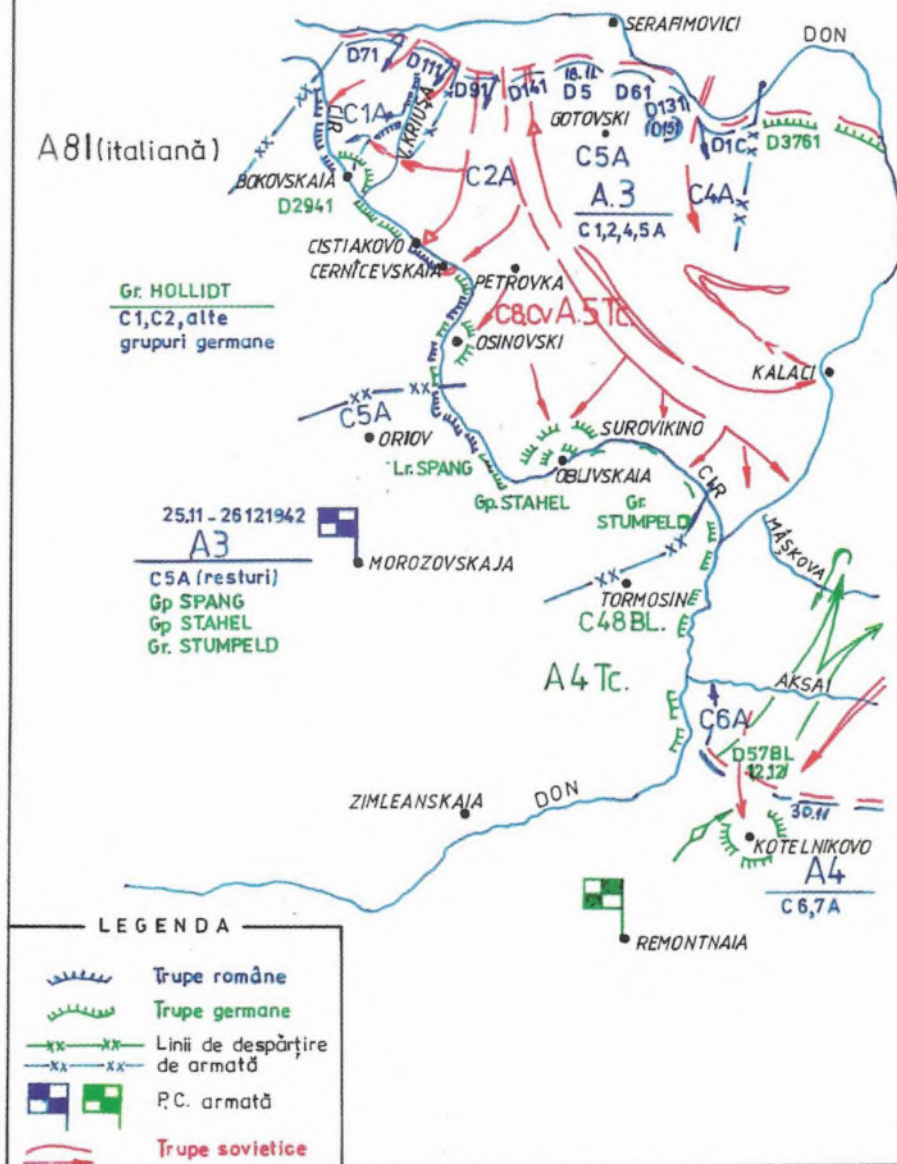
HARTA NR.9

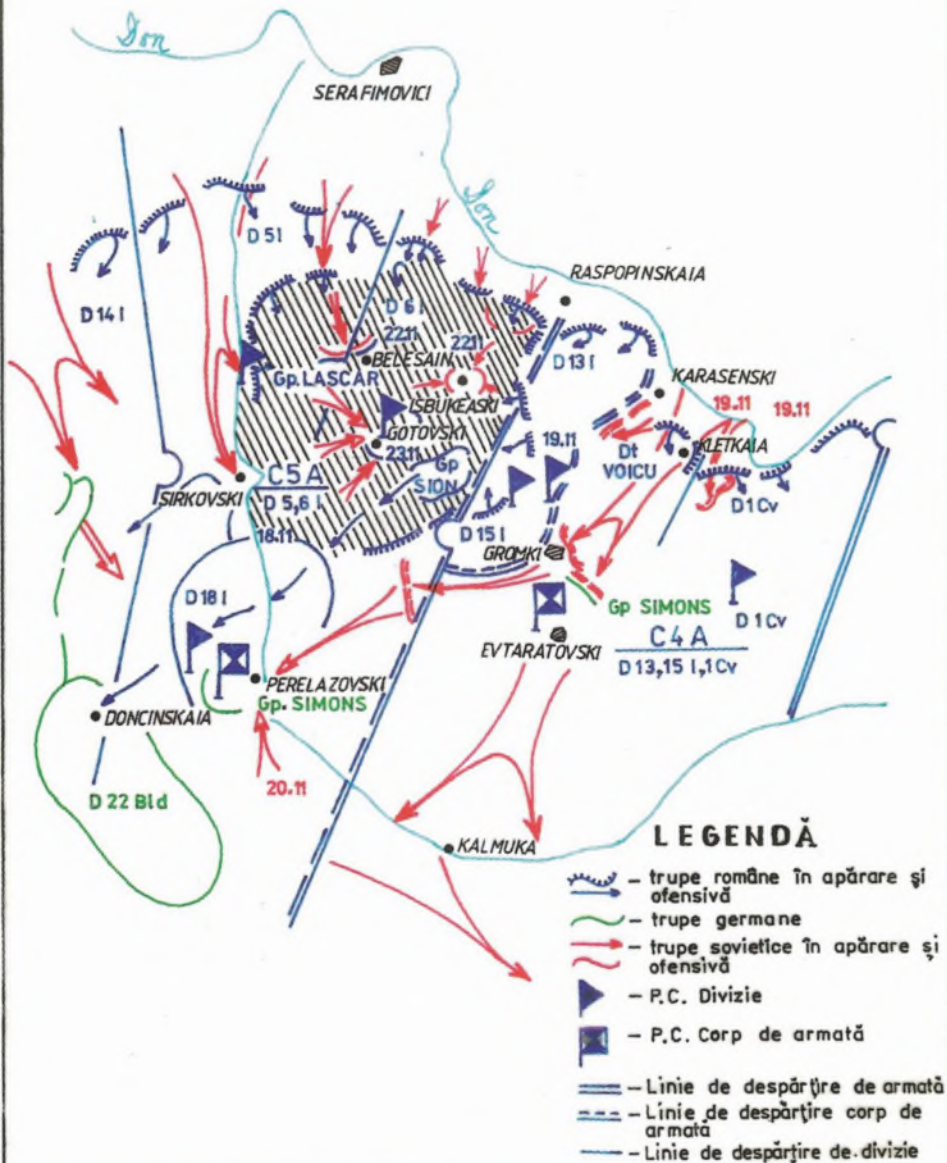
PLANUL OPERAȚIEI „URANUS”

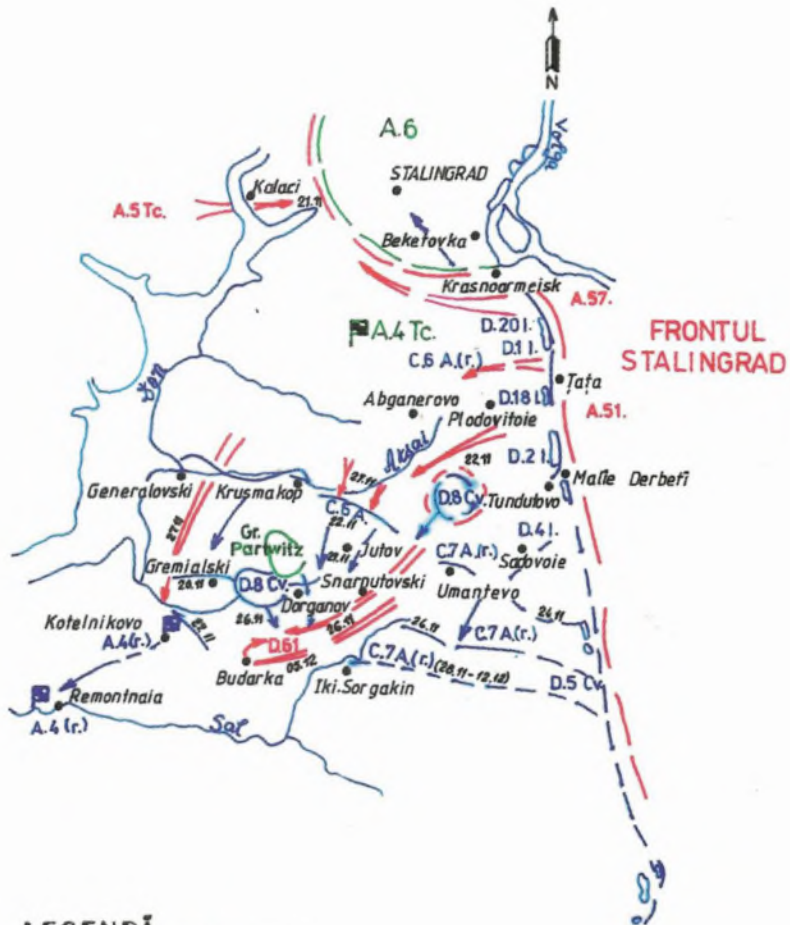

DISPOZITIVUL GRUPULUI LASCĂR

Operația de Apărare a Armatei 4 Române în Stepa Calmucă

(20 noiembrie - 12 decembrie 1942)

LEGENDĂ

- trupe române
- trupe sovietice
- ▶ deplasări ale trupelor române
- ▶ deplasări ale trupelor sovietice
- P.C. armată

0 10 20 30 Km